

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNDE
YUMUŞAK GÜÇ FAKTÖRÜ OLARAK TÜRK İŞBİRLİĞİ
VE KOORDİNASYON AJANSI VE YUNUS EMRE
ENSTİTÜSÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kafiye BEKFELAVİ

BURSA – 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAK GÜÇ
FAKTÖRÜ OLARAK TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI VE
YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kafiye BEKFELAVİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

BURSA - 2017

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Uluslararası İlişkiler Anabilim, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701416009 numaralı Kafiye Bekfelavi'nin hazırladığı "Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı ~~22.08.~~21.08./2017 günü .14.00. - .15.00. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU
Uludağ Üniversitesi

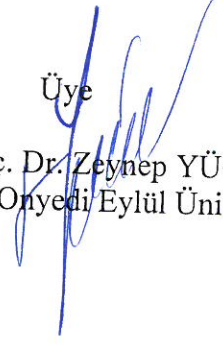
Üye

Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Uludağ Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Zeynep YÜCEL
Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: ...01.../...08.../...2017.....

Tez Başlığı / Konusu: Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam176..... sayfalık kısmına ilişkin, ...01.../...08.../...2017..... tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16..... 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Kafiye Bekfelavi
Öğrenci No: 701416009
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

22.08.2017

ADI SOYADI: Kafiye Bekfelavi

ÖĞRENCİ NO: 701416009

ANABİLİM DALI: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

PROGRAM: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

STATÜSÜ: YÜKSEK LİSANS

ÖZET

Yazar : Kafiye BEKFELAVİ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiv+193
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNDE YUMUŞAK GÜÇ FAKTÖRÜ OLARAK TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

Soğuk Savaş’ın bitişi, yeni siyasi gelişmelere eş zamanlı olarak uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde geleneksel teorilere karşı alternatif yaklaşımların yükselişe geçtiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu alternatif yaklaşımlar arasında Joseph Nye tarafından 1990’lı yıllarda kavramsallaştırılan ve geleneksel yaklaşımların göz ardı ettiği kültürün, ve siyasi değerlerin, cazibe ve gündemi yaratmanın önemini temel alan ‘yumuşak güç’ yaklaşımı şüphesiz ki çok önemli bir yer tutmaktadır. . Bu çalışmada yumuşak güç yaklaşımı çerçevesinde Türkiye’nin Balkanlara yönelik politikası analiz edilmiş ve bu kapsamda yumuşak gücün uygulayıcısı konumundaki Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü’nün faaliyetleri ve Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerine etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Yumuşak Güç Türk Dış Politikası Balkanlar Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Yunus Emre Enstitüsü

ABSTRACT

Author : Kafiye BEKFELAVİ
University : Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree of Thesis : Master Thesis
Total Page : xiv+193
Graduation Date :
Thesis Supervisor : Assoc. Prof. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

TURKISH COOPERATION AND COORDINATION AGENCY AND YUNUS EMRE INSTITUTE AS SOFT POWER FACTORS IN TURKEY'S RELATIONS WITH BALKAN COUNTRIES

The end of Cold War opened a new era in which the rise of alternative approaches - opposing to the traditional theories- in international relations discipline coincided with the new political developments. Among these new approaches the 'soft power' concept, conceived by Joseph Nye in 1990's, keeps an important part in contemporary discussions as it founded on culture, political values, attractiveness and agenda setting in foreign policy that has been long ignored by traditional theories. In this thesis Turkey's Balkan policy analyzed in the context of soft power approach. With in this framework the operations of the Turkish Cooperation and Coordination Agency and Yunus Emre Enstitute and the effects they have on Turkey's relations with the Balkan countries examined.

Key Words

Soft Power Turkish Foreign Policy Balkans Turkish
Cooperation and Coordination Agency Yunus Emre Institute

ÖNSÖZ

“Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü” başlıklı yüksek lisans tez çalışması çerçevesinde; 1990’lı yıllarda kavramsallaştırılan ve 2000’li yıllarda ivme kazanan yumuşak güç kavramı kapsamında Türkiye’nin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Balkan ülkeleriyle ilişkilerine değinilmiştir. Bu çalışma sürecinde beni yönlendiren, benden desteğini esirgemeyen ve en yoğun olduğu zamanlarda bile bana vakit ayıran danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU’ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca diğer Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni bugüne kadar yetiştiren ve her zaman yanımda olan aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışma sürecinde her konuda bana destek olan babam Münir BEKFELAVİ’ye çalışmamı bitirmemdeki katkıları için sonsuz şükranlarımı sunmak isterim. Yoğun emekleri için annem Emel BEKFELAVİ’ye gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Kafiye BEKFELAVİ

Ağustos 2017

Bursa

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	v
YEMİN METNİ.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNİN ANALİZİNDE YUMUŞAK GÜÇ YAKLAŞIMI

1. GÜÇ KAVRAMININ LİTERATÜRDEKİ YERİ VE GÜCÜ OLUŞTURAN FAKTÖRLER.....	5
2. GÜCÜN FARKLI BOYUTLARI VE DIŞ POLİTİKA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	9
3. GÜCÜN ÇEŞİTLERİ	13
4. DEVLETLERİ YUMUŞAK GÜÇ KULLANMAYA YÖNELTEN SEBEPLERİN ANALİZİ	17
5. YUMUŞAK GÜÇ.....	25
5.1. Yumuşak Gücün Kaynakları	30
5.1.1. Kültür.....	31
5.1.2. Siyasi Değerler ve Dış Politika Eylemleri.....	34
5.2. Yumuşak Gücün Araçları.....	37

5.2.1. Devlet Kurumları.....	37
5.2.2. Kamu Diplomasisi	39
5.2.3. Hükümet Dışı Aktörler	40
5.3. Yumuşak ve Sert Güç İlişkisi ve Akıllı Güç	41

İKİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ ÇERÇEVESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINI OLUŞTURAN FAKTÖRLER	46
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DEVAMLILIĞI VE DÖNÜŞÜMÜ	48
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ VE ARAÇLARI	53
3.1. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü	56
3.2. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı	57
3.3 Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	59
3.4. Türk Hava Yolları	60
3.5. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.....	61
3.6. Kızılay	62
3.7. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı	63
3.8. Yunus Emre Enstitüsü.....	65
3.9. Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Türk Yayıncılığının Etkisi	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

1. BALKANLARIN TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN ÖNEMİ	72
2. GENEL HATLARIYLA TÜRKİYE-BALKAN ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ VE TEMEL İLKELERİ	79
3. TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İKİLİ İLİŞKİLERİ.....	88
3.1. Türkiye-Sırbistan İkili İlişkileri	88
3.2. Türkiye-Bosna Hersek İkili İlişkileri	89
3.3. Türkiye-Makedonya İkili İlişkileri.....	92
3.4. Türkiye-Karadağ İkili İlişkileri	94
3.5. Türkiye-Romanya İkili İlişkileri	96

3.6. Türkiye-Arnavutluk İkili İlişkileri	98
3.7. Türkiye-Kosova İkili İlişkileri	100
3.8. Türkiye-Hırvatistan İkili İlişkileri.....	102
3.9. Türkiye-Bulgaristan İkili İlişkileri	105
3.10. Türkiye-Slovenya İkili İlişkileri.....	109
3.11. Türkiye-Yunanistan İkili İlişkileri	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNDE TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

1. BALKANLARDA TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ’NÜN VARLIĞI.....	116
2. TÜRKİYE’NİN BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARACI: TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI	121
2.1. TİKA’nın Balkanlardaki Faaliyetleri	121
2.1.1. TİKA’nın Balkanlarda Eğitim Alanındaki Faaliyetleri	121
2.1.2. TİKA’nın Balkanlarda Sağlık Alanındaki Faaliyetleri.....	122
2.1.3. TİKA’nın Balkanlarda Tarım ve Hayvancılık Alanındaki Faaliyetleri.....	123
2.1.4. TİKA’nın Balkanlarda İdari ve Sivil Altyapı Alanındaki Faaliyetleri	124
2.1.5. TİKA’nın Balkanlardaki Kültür Faaliyetleri	126
2.1.6. TİKA’nın 15 Temmuz Darbe Girişimi Hakkında Balkan Ülkelerini Bilgilendirmeye Yönelik Faaliyetleri	128
2.2. TİKA’nın Balkanlardaki Hedefleri ve Bu Doğrultuda Kat Ettiği Yollar.....	129
3. TÜRKİYE’NİN BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARACI: YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ.....	132
3.1. Yunus Emre Enstitüsü’nün Balkanlardaki Kültür Merkezleri ve Faaliyetleri	133
3.1.1. Yunus Emre Enstitüsü’nün Balkanlardaki Kültür ve Sanat Faaliyetleri	133
3.1.2. Yunus Emre Enstitüsü’nün Balkanlardaki Eğitim Faaliyetleri	135
3.1.3. Yunus Emre Enstitüsü’nün 15 Temmuz Darbe Girişimi Hakkında Balkan Ülkelerini Bilgilendirmeye Yönelik Faaliyetleri.....	138

3.2. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlarda Yürüttüğü Projeler	141
3.2.1. Türkoloji Projesi	141
3.2.2. Türkçe Seçmeli Yabancı Dil Projesi	142
3.2.3. Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi	143
3.2.4. Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası Projesi.....	145
3.2.5. 100 Türkiye Kütüphanesi Projesi	146
3.2.6. Tercihim Türkçe Projesi	146
3.3. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki Hedefleri ve Bu Doğrultuda Kat Ettiği Yollar.....	147
SONUÇ	150
KAYNAKLAR.....	155

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABC	Brazilian Cooperation Agency
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AI	Uluslararası Af Örgütü
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ALSAR	Geleceğin Alternatif Vakfı
BBC	British Broadcasting Corporation
BİGMEV	Bosna-Hersek ile İlişkileri Geliştirme Merkezi
BİK	Bölgesel İşbirliği Konseyi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BTK	Bakü-Tiflis-Kars
CSIS	Center for Stratejic and International Studies
Çev.	Çeviren
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DOS-DRL	ABD'nin Dışişleri Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu
DTİK	Dünya Türk İş Konseyi
Ed.	Editör
EDAM	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi
e.t.	Erişim Tarihi
EUFOR Althea	Avrupa Birliği Gücü
EUPM	Avrupa Birliği Polis Misyonu
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
FIR	Uçuş Bilgi Bölgesi
GDAÜ	Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci

GDAÜ PA	Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci Parlamenter Asamblesi
GIZ	Alman Uluslararası İşbirliği Topluluğu
GPOT	Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi
Ibid.	Aynı yer
ICJ	Uluslararası Hukukçular Komisyonu
ICO	Uluslararası Olimpiyat Komitesi
IFOR	Uygulama Gücü
IPM	İstanbul Politikalar Merkezi
ISESCO	İslam İşbirliği Teşkilatı
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
KDK	Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü
KFOR	Kosova Barış Gücü
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
Loc.cit.	Yukarıda belirtilen yer
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Op.cit.	Yukarıda Değınilen Çalışma
PDY	Paralel Devlet Yapılanması
RF	Rusya Federasyonu
s.	Sayfa
SAM	Stratejik Araştırmalar Merkezi
SAR	Arama Kurtarma Bölgesi
SETA	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SFOR	İstikrar Gücü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
ss.	Sayfadan sayfaya
TANAP	Trans Anadolu Boru Hattı Projesi
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEB	Türkiye Ekonomi Bankası
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
THY	Türk Hava Yolları

TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	Türk Radyo Televizyon Kurumu
TÜRKKON	Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TYS	Türkçe Yeterlilik Sınavı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNPROFOR	Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
USAID	Amerika Ulusal Kalkınma Ajansı
USAK	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
UTA	Uluslararası Türk Akademisi
Vol.	Volume
YDİK	Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
WFTU	Dünya Sendikalar Federasyonu

GİRİŞ

Güç kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki pek çok teorik yaklaşımın temelinde yer almaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe gücün oluşması, dağılımı ve paylaşılması çerçevesinde başka bir ifadeyle güç ilişkileriyle şekillenen siyasi, ekonomik ve sosyal etkileşimlerin sonucunda savaş ve barış ortamı meydana gelmektedir. Güç kavramının farklı tanımlamaları yapılmakta ve kavram farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Örneğin; klasik realizme göre güç uluslararası politikanın merkezinde yer almakta ve en temel amaç niteliği taşımaktadır. Güç kavramını esas alan ve güç mücadelesini devletler arasındaki ilişkilerin odak noktası olarak gören realistlere göre devletlerin en önemli aracı askeri güçtür. Fakat realistler askeri güce odaklanırken çevresel, ekonomik, kültürel unsurlarla birlikte ortak değerlerin, cazibe yaratmanın ve hayranlık uyandırmanın güce etkisini göz ardı etmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise küreselleşme ve bilgi teknolojisinin etkisiyle uluslararası ilişkilerde devlet dışındaki aktörlerin ve realistlerin önem vermediği demokrasi, çevre ve kültür gibi konuların etkisi ve önemi artmıştır. Joseph S. Nye; ortak değerler, kültür, kurumlar ve politikalar aracılığıyla cazibe yaratmanın, hayranlık uyandırmanın ve gündemi yaratmanın önemine değinmiştir. Böylelikle aktörler sert güç kullanmadan kendine çekme, cazibe ve ikna yoluyla başka bir deyişle yumuşak güçle diğer aktörlerin seçimlerini şekillendirebilecektir. Cazibeyi meydana getiren ise yumuşak gücün kaynakları olan kültür, siyasi değerler ve dış politikadır. Söz konusu kaynaklar ise yumuşak güç araçları vasıtasıyla faaliyet göstermektedir.

Türkiye kuruluş itibariyle Batıcılık ve Statükoculuk unsurları zemininde bir dış politika izlemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ise Türkiye'nin dış politika vizyonu değişim göstermiştir. Türkiye; Türk Cumhuriyetlerine, Balkanlara ve Ortadoğu'ya yönelik daha aktif bir dış politika sergilemeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, *komşularla iyi niyet bazında* ilişkileri geliştirmek adına girişimlerde bulunmuş fakat o dönemde bu politikadan tam olarak istenilen sonuçlar alınamamıştır. Türkiye; tarihi, kültürel ve insani bağlara sahip olduğu Balkanlar'da baskı, kriz ve çatışma dönemi yaşanırken bölge insanına karşı ilgili olmuş ve desteğini göstermiştir.

Türkiye’de 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle Balkan ülkeleriyle işbirliğinin ve bu doğrultuda ortak kültür ve tarihe sahip olmanın öneminin vurgusu artış göstermiştir. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerinin gelişmesine ve bölgenin istikrarının korunmasına önem atfetmiştir. Türkiye’nin tarihsel ve kültürel bağlarını canlandıran ve yumuşak gücünü arttıran Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Enstitüsü ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurumlar kurulmuştur. Böylelikle Türk dış politikası yumuşak güç ve araçlarının kullanımını hayata geçirmiştir. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerini ve işbirliğini geliştirirken bölgede Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Yunus Emre Enstitüsü ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurumlar aracılığıyla da faaliyetlerini sürdürmektedir. Böylelikle Türkiye’nin görünürlüğü ve prestiji arttırılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’nin yumuşak gücünü oluşturan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Türk Hava Yolları, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Yunus Emre Enstitüsü gibi çok sayıda kurumu bulunmaktadır. Ancak bu çalışma çerçevesinde diğerleri içerisinde daha ön planda ve etkili olduğu düşünülen ve oluşturulan/gittikçe güçlendirilen kurumsal yapısı ile Balkanlarda etkisi ve bilinirliği gün geçtikçe artan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü’nün Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerindeki yeri ve etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü Balkan ülkeleriyle ilişkilerin gelişmesini kısıtlayıcı unsurlar olarak niteleyebileceğimiz Türkiye hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmesi ve önyargıların kırılmasına yönelik faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada temel olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü kurumlarının Balkanlardaki faaliyetleri değerlendirilecektir. Türkiye’nin Balkanlara yönelik politikaları zaman zaman Neo-Osmanlılıkla eleştirilmektedir. Hatta bu politikalar yabancı basın tarafından Türkiye’nin Balkanlarda yayılması olarak da nitelendirilmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye’nin bölgeye yönelik dış politikasının yayılma olmadığının göstergesi olan proje ve faaliyetler yürütmektedir. Zira Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı yürüttüğü faaliyet ve projelerle Balkan ülkelerinin kalkınmasına ve ülke halklarının yaşam kalitelerinin artmasına karşılık beklemeden destek olmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü ise Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ortak değerlerin varlığını ortaya koymaktadır. Balkan halkına Türk kültürünü tanıtırken ülkeler arasındaki kültürel

etkileşimi arttırmaktadır. Türkiye Balkan ülkeleriyle birçok alanda işbirliği odaklı ilişkilerini geliştirirken Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin çıkarları ve dış politikasıyla paralel bir şekilde hareket etmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezi ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki faaliyet ve projeleriyle ülkeler arasındaki etkileşimi ve Türkiye'nin bölgedeki görünürlüğü ve prestijini arttırarak yumuşak güç aracılığıyla Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkisinin gelişmesine katkı sağladığıdır.

Tezin ortaya konulabilmesi adına bu çalışma dört bölüm olarak ve bütünlüğü sağlayacak şekilde planlanmıştır. İlk bölüm, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Öncelikle güç kavramının uluslararası ilişkiler literatüründeki yeri ve gücü oluşturan faktörlere değinilmiştir. Ardından güç kavramının daha iyi anlaşılması adına gücün boyutlarına ve bu bunların dış politikaya etkisine yer verilmiştir. Güç kavramına ilişkin söz konusu detayların ortaya koyulması çalışmanın asıl konusu olan ve gücün çeşitleri arasında yer alan yumuşak gücün açıklanabilmesi adına önem arz etmektedir. Devletleri yumuşak güce yönelten sebepler ve yumuşak gücün varlığı ve etkisinin çeşitli teorik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesinin ardından devletlerin yumuşak güç oluştururken hangi kaynaklardan ve nasıl yararlandığı ele alınmıştır. Yumuşak gücün araçları ve bu araçların yumuşak gücün etkinliğini nasıl arttırdığı incelenmiştir. Bu bölüm çerçevesinde son olarak da yumuşak ve sert gücün birbirleriyle ilişkisi ve farklılıkları noktalar ve ayrıca akıllı güç değerlendirmeye alınmıştır.

İkinci bölümde, ilk bölümde kurulan teorik çerçeve kapsamında Türk dış politikasına değinilmiştir. Türk dış politikasını oluşturan faktörler, Türk dış politikasının değişim süreci ve bu doğrultuda yumuşak güce yönelimi incelenmiştir. Türk dış politikasında belirleyici unsular haline gelen kavram ve ilkeler açıklanmıştır. Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesine tarihi, kültürel, coğrafi, ekonomik ve demokrasi perspektifinden yer verilmiştir. Türkiye'nin yumuşak güç araçları olan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Türk Hava Yolları, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Kızılay gibi kurumların uluslararası alanda Türkiye'nin imajını olumlu yönde etkileyen faaliyetlerine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye'nin Balkanlara yönelik dış politikasına ve bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerine değinilmiştir. Türkiye'nin Balkan politikasının anlaşılması

adına bölgenin Türk dış politikası için neden önemli olduğu siyasi, ekonomik, coğrafi, kültürel, insani ve uluslararası boyutlarda açıklanmaya çalışılmıştır. Genel hatlarıyla Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerine ve bu doğrultuda uygulanan politikalara yer verilmiştir. Böylelikle Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerinin daha açıklayıcı bir şekilde ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerine değinilirken bölgesel ve uluslararası düzeyde özellikle siyasi ve ekonomik diyalogları ve temasları esas alınmış, ikili ilişkilerin gelişiminin karşılıklı bağımlılığın derinleşmesine ve kültürel etkileşimin artmasına katkısı vurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde, yumuşak güç araçlarının bir devletin kendi vatandaşları-kurumları ile diğer ülke vatandaşları-kurumları arasındaki etkileşimi arttırmakta ve pekiştirmekte olduğu Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki faaliyetleri örneği çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda Balkanlarda Türkiye'nin yumuşak gücünü arttıran Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün üstlendiği proje ve gerçekleştirdiği faaliyetlere değinilmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki faaliyet ve projelerinin bölge ülkeleri ve halkları nezdinde nasıl karşılandığı açıklamalar ve örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinin ve işbirliği olanaklarının gelişmesine destek olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü'nün bölge halkı nezdinde Türkiye'nin olumlu imajını kuvvetlendirmeye ve Türkiye'ye yönelik önyargıların kırılmasını sağlamaya etkisi olduğu vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNİN ANALİZİNDE YUMUŞAK GÜÇ YAKLAŞIMI

İnsan varlığının en temel unsuru olan gücün işaret ve belirtilerini kişilerarası ilişkilerden, siyasi uyuşmazlıklara ve devletlerarası ilişkilere kadar yaşamın her alanında görmek mümkündür. Bu güç çeşitli biçim ve özelliklere sahiptir. Önceleri fiziksel güç olarak algılanan güç kavramı, daha sonra ekonomik ve askeri güç özdeşleştirilmiştir. Soğuk Savaş süresince ise askeri ve ekonomik gücün beraberinde popüler kültürün etkisinden de faydalanılmıştır. Zaman içerisinde askeri ve ekonomik gücün yanında farklı güç çeşitlerine de ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Günümüz koşullarında bilgi teknolojisinin gelişimi ve küreselleşmeyle birlikte, ekonomik güç yerini maddi kaynaklar ile yapılamayan birçok değere bırakmıştır. Askeri ve ekonomik güç olarak adlandırılan sert güç yerini çekim gücü, etki ve cazibeyi esas alan daha az somut ve zorlayıcı yumuşak güce bırakmıştır. Adam Smith, insanların serbest pazarda kararlarını verirken görünmez bir el tarafından yönetildiğini ifade etmiştir. Kararlarımız da genellikle yumuşak güç, diğer bir ifadeyle herhangi bir açık tehdit ya da değiş-tokuş olmaksızın bizi diğerlerinin amaçlarını, ideallerini ve kültürünü kabul etmeye ikna eden soyut cazibe tarafından şekillendirilmektedir.¹ Devlet kurumları ve hükümet dışı aktörler yumuşak güç aracı olarak ülkenin prestijini arttırmaya ve dünya kamuoyu tarafından tanınmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu çalışma ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE)’nin yumuşak güç uygulayıcısı olarak Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerindeki rolünü, Balkanlarda izlediği politikaları ve faaliyetlerini incelemektedir.

1. GÜÇ KAVRAMININ LİTERATÜRDEKİ YERİ VE GÜCÜ OLUŞTURAN FAKTÖRLER

Güç, uluslararası ilişkiler teorilerinde ve uluslararası politika analizlerinde günümüze kadar sıkça ele alınan anahtar kavramların başında gelmektedir. Gücün,

¹ Joseph S. Nye, **Soft Power: The Means To Success in World Politics**, New York: Public Affairs, 2004, s.7.

uluslararası ilişkilerin merkezi kavramı olduğunu ileri süren yazarlar olmasına rağmen² sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi, güç kavramının da farklı tanımları yapılmakta ve farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Genel bir ifade ile güç, birinin istediği sonuçları elde edebilmesi demektir.³ Güç kavramını tek başına ele almak mümkün değildir. Bu kavram etki, kapasite, nicelik ve nitelik gibi öğeler çerçevesinde değerlendirilmelidir.⁴

Klasik realist yaklaşımda güç kavramının merkezi bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Morgenthau'ya göre politika; insanoğlu üzerindeki güç mücadelesidir. Nihai hedefi ne olursa olsun bu mücadelenin birincil amacı güçtür. Gücü koruma, gösterme ve elde etme yolları politik eylemin tekniğini belirlemektedir.⁵ Morgenthau, "*Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace* (Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi)" adlı kitabında güçten bahsedildiğinde insanların doğa üzerindeki veya dil, konuşma, ses, renk gibi sanatsal araçlar üzerindeki gücünden söz edilmediğini izah etmiştir. Ek olarak üretim veya tüketim şekilleri üzerindeki gücün veya kendini kontrol etme bağlamında insanın kendi üzerinde sahip olduğu gücün de kastedilmediğini ifade etmiştir. Morgenthau, güç hakkında konuşulduğunda, bir insanın diğer insanların zihinleri ve eylemleri üzerindeki kontrolünden bahsedildiğini belirtmiştir.⁶

Morgenthau, güç kavramını uluslararası politikadaki en temel amaç ve istenilenlerin elde edilmesi adına amaca yönelik bir araç şeklinde kullanması açısından Holsti tarafından eleştirilmiştir.⁷ Holsti'ye göre güç kavramını üç unsura ayırabiliriz: 1) güç, süreç ve ilişkilerde diğer faktörleri etkileyen bir eylemdir 2) güç, diğerlerinin üzerinde geniş bir etkiye sahip olma kapasitesini elde etmek ve 3) bu etkiye cevap verme eylemidir. Bu üç unsur ise birbirinden bağımsız tutulmalıdır.⁸ Mearsheimer'a göre güç, devletler için kullanışlı olan belirli malvarlığı veya maddi kaynaklardan daha fazlası değildir.⁹

² Michael Barnett and Raymond Duvall, "Power in International Politics", **International Organization**, Vol. 59, No: 1, Winter 2005, s.39.

³ Nye, op.cit., s.2.

⁴ K. J. Holsti, "The Concept of Power in the Study of International Relations", **Background**, Vol. 7, No: 4, 1964, s.182.

⁵ Hans J. Morgenthau, **Scientific Man Versus Power Politics**, London: Purnell and Sons, 1947, s.167.

⁶ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York: Alfred A. Knopf, 1948, s.13.

⁷ Holsti, op.cit., s.179.

⁸ Ibid., s.182.

⁹ John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W. W. Norton, 2014, s.97.

Nye ise gücü hava durumuna benzetmiştir. Herkesin ona bağlı olduğunu ve onun hakkında konuştuğunu ancak çok az kişinin anladığını belirtmiş, gücü tanımlamanın ve ölçmenin zorluğunu da ifade etmiştir.¹⁰ Gücü, başkalarının değişen davranışlarına göre yorumlamadan önce o kişilerin tercihlerini bilmek zorundayız. Aksi halde, gücümüz hakkında yanılabiliriz. Bir diktatör, kendisine muhalif olan bir kişiyi hapsedebilir ya da idam edebilir. Fakat bu kişi şehit olmayı istiyorsa, bu diktatörün gücünün kanıtı olmayabilir. Güç, daima şartlara ve ilişkilerin var olduğu duruma bağlıdır.¹¹

Devletleri diğer devletlere karşı kuvvetli kılan ulusal güçtür. Ulusal güç, üç kademede ifade edilebilir: 1) kaynaklar, kapasite veya mevcut güç 2) bu gücün ulusal süreçler aracılığıyla nasıl dönüştürüleceği 3) ve sonuçta güç ya da hangi ülkenin belirli şartlar altında üstün geleceğidir. Ulusal güç, devletlere kapasite konteyneri olarak bakmaktadır. Ancak bu kapasiteler (demografik, ekonomik, teknolojik vb.) yalnızca bir dönüştürme işlemi vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. Örneğin; devletler, maddi kaynaklarını muharebe yeteneği gibi daha kullanışlı enstrümanlara dönüştürmeye ihtiyaç duymaktadır. Ulusal güç; ulusal kaynaklar, ulusal performans ve askeri kapasite şeklinde birbirine bağlı olarak üç alana bölünmektedir. Bu üç alanla birlikte ulusal güç tanımlanmaktadır. Ulusal kaynaklar, bir ülke tarafından üretilen kaynakları ya da bir ülkenin mevcut kaynaklarının seviyesini kapsamaktadır. Ulusal performans, bir ülkenin karşı karşıya bulunduğu dış baskıları, yönetim kurumlarının ve toplumun genelinin etkinliğini bünyesinde barındırmaktadır. Operasyonel yeterlilik veya etkinlik açısından anlaşılan askeri kapasite, hem bir askeri organizasyon için mevcut olan stratejik kaynaklar hem de bu kaynakları etkili zorlayıcı bir güç haline dönüştürme yeteneği neticesinde üretilmektedir.¹²

Sadece aktörlerin sahip olduğu kaynaklara istinaden güç üzerine yapılan yorumların, tam olarak gerçeği yansıtmadığı dikkate alınmalıdır. Çünkü aktörlerin istedikleri sonuca bu kaynaklar aracılığıyla ulaşacağına hiçbir garantisi yoktur. Örneğin, ABD, Vietnam'dan kaynakları bakımından daha güçlü olduğu halde, Vietnam Savaşı'nı kaybetmiştir. 11 Eylül 2001 saldırısını ise önleyememiştir.¹³

¹⁰ Nye, op.cit., s.1.

¹¹ Ibid., s.19.

¹² Gregory F. Treverton and Seth G. Jones, "Measuring National Power", **National Security Research Division Conference Proceedings**, Santa Monica: RAND, 2005, ss.1-4.

¹³ Nye, op.cit., s.3.

Tarihsel olarak askeri kapasite ile ilişkili olan ulusal gücün tanımlanmasında ülkenin coğrafyası, doğal kaynakları, nüfusu ve endüstriyel gelişmeleri de etkin bir rol oynamaktadır. Coğrafi faktörler, bir ulusun kapasitesini etkilemektedir. Uluslara ait toprakların genişliği, hem büyük bir nüfus kitlesini hem de doğal kaynakları barındırması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte toprak genişliği, bir ülkenin işgalini zorlaştıran etkenlerden birisidir. Napolyon ve Hitler'in ordularının Moskova'ya ilerleyişi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ancak coğrafi özellikler toprak genişliğinden ibaret değildir. Topografya ve özellikle ülkenin konumu, bir devletin dış politikasıyla yakından ilişkilidir. Örneğin; Coğrafi olarak Rusya ve Almanya arasında bulunan Polonya gibi daha savunmasız kalmıştır. Britanya, Birleşik Devletler ve Japonya'nın tarihleri boyunca büyük su kaynakları tarafından korunması Polonya'nın tam aksi örneği olarak coğrafi özelliklerin avantaj da sağlayabileceğini göstermektedir. Teknolojinin gelişmesi ülkelerin coğrafi özelliklerinin önemini etkilediği düşüncesini beraberinde getirebilir. Fakat ülkenin konumunun yani dünya üzerindeki yerinin etkileri devam etmektedir. Balkan ülkelerinin konumunun Türkiye ve Avrupa için önem arz etmesi bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Nüfus ulusal gücün önemli bir faktördür. Bir ulusun nüfusunun büyüklüğü, ulusal gücü için önemli bir etken olmasına rağmen ulusun güçlü olduğunun göstergesi olmamaktadır. Ülkenin askeri ve sanayi ihtiyaçlarının karşılanmasında, teknolojik gelişmelerde ve yeni nesillerin yetiştirilmesinde, 18-45 yaşları arasında, özellikle en üretken kabul edilen kesimin kalitesi önem taşımaktadır. Tarihsel olarak ulusal gücün en önemli göstergesi olarak askeri güç kabul edilmiştir. Askeri güç yalnızca ordunun ve askeri teçhizatların bir araya getirilmesinden ibaret değildir. Savaş teknolojisinin kalitesi ve hızıyla birlikte liderler, moral unsurlar ve disiplin askeri gücün esaslı unsurları olmaya devam etmektedir. Bir ülkenin petrol, kömür, doğal gaz gibi enerji kaynaklarına sahip olması endüstri adına, endüstriyel gelişmeler ise ülke ekonomisi aracılığıyla dünya politikasını etkilemede büyük ölçüde etkili olmaktadır. Bir ülkenin ulusal gücünün varlığından söz edebilmek için gücü oluşturan bu faktörlerden bir tanesi yeterli olmamaktadır. Brezilya'nın büyük kara parçasına, Pakistan'ın geniş nüfusa, Belçika'nın endüstriyel gelişmelere ve İsviçre'nin birinci sınıf orduya sahip olmasına rağmen hiçbiri birinci derecede güçlü bir ülke değildir.¹⁴

¹⁴ David Jablonsky, "National Power", **U.S. Army War College Guide To National Security Issues**, Volume I: Theory of War and Strategy, 3rd Edition, J. Boone Bartholomees (Ed.), Carlisle: Department of

Bir ulusun yapısında görülen entelektüel ve karakteristik özellikler, o ulusu diğer uluslardan farklı kılan özelliklerdir. Bu özellikler ulusal gücün unsurlarından biri olan ulusal karakteri meydana getirmektedir. Güç üzerine yorum yapıldığı zaman ulusal karakter göz ardı edilmemesi gereken bir faktördür. Ülkenin kendi vatandaşı tarafından gördüğü desteğin azalması, yani ulusal moralin, dış politikanın ihtiyacı olan ulusal desteğin azalması anlamına gelmektedir. Diplomasi bir ulusal güç unsuru olmakla birlikte, ulusal gücü meydana getiren faktörleri en etkin şekilde kullanarak kendi ulusunu ve çıkarlarını etkileyen uluslararası anlaşmazlıkları söz konusu ulusun lehine sonuçlandırmaya çalışmaktadır. Tüm bu unsurlarla birlikte ülke liderlerinin karizmatik ve vizyon sahibi olması, dış politikada bir devletin diğer devletler nezdindeki ulusal imajı ve dış politikada belirleyici rol oynaması da ulusun gücün unsurlarını oluşturmaktadır.¹⁵

Literatürde muğlak ve açıklanması zor bir kavram olan gücün, daha iyi değerlendirebilmesi için öncelikle gücün boyutlarının anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, aktörlerin dış politika uygulamalarındaki tutumlarının ve tercihlerinin rahat bir şekilde kavranması sağlanmaktadır.

2. GÜCÜN FARKLI BOYUTLARI VE DIŞ POLİTİKA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Aktörlerin motivasyonlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek adına izledikleri stratejileri daha net bir şekilde anlamlandırabilmek için gücün boyutlarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Steven Lukes, “*Power: A Radical View (İktidar: Radikal Bir Görüş)*” adlı kitabında gücü üç boyutta sınıflandırmıştır. Birinci boyutu, aktörlerin davranışları arasındaki neden-sonuç ilişkisidir.¹⁶ Bu yaklaşım, gücü aktörlerin davranışları arasındaki ilişkilere dayandırması nedeniyle davranışsal ya da ilişkisel yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır.

Robert Dahl’ın, “The Concept of Power (*İktidar Kavramı*)” adlı çalışmasında, bir aktör olan (A)’nın, başka bir aktör olan (B) üzerindeki etkisi güç olarak tanımlanmaktadır. (A)’nın davranışlarının (B)’nin bir şeyler yapmasına ya da aksi halde yapmayacağı şeyleri yapmasına sebep olur.¹⁷ (A)’nın davranışları, (B)’nin davranışının sebebi olduğu için (B)

National Security and Strategy, 2008, ss.130-146.

¹⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2009, ss.149-153.

¹⁶ Jeffrey C. Isaac, “Beyond The Three Faces of Power: A Realist Critique”, **Polity**, Vol. 20, No: 1, Autumn 1987, s.7.

¹⁷ Robert A. Dahl, “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, Vol. 2, No: 3, July 1957, ss.202-203.

üzerinde (A)'nın güç kullandığı söylenebilir. Bir aktörün davranışının sebebi olarak bir diğer aktörü gösteren bu yaklaşım, gücü aktörlerin davranışları arasındaki ilişkiye dayandırmaktadır.¹⁸

Dahl; bireysel grupları, hükümetleri, ulus devletleri ve insan topluluklarını aktörlere örnek olarak vermiştir. (A), (B) üzerinde güce sahip ifadesinin bilgilendirici ve kayda değer olmadığını ifade eden Dahl, aynı şekilde Başkanın Kongre üzerinde güce sahip olduğunun belirtilmesini de doğru bulmamaktadır. Başkan'ın Kongre üzerindeki gücünün kaynağının ya da bu gücün temelini, Başkan'ın bu gücü Kongre üzerinde kullanmasının araçlarını, Başkan'ın gücünün etki alanı ve mesafesinin ne kadar olduğunu ve Başkan'ın Kongre üzerindeki gücünün miktarı ve sınırlarını içeren bir ifadenin daha fazla gerçeği yansıtacağını ve açıklayıcı olacağını izah etmiştir. Dahl'a göre, aktörün gücünün temeli sahip olduğu bütün kaynaklara dayanır. Başka aktörleri etkilemek için kullanabileceği fırsatlar, davranışlar ve nesnelere gibi. Örneğin; Başkan'ın atama hakkı, anayasal veto hakkı, Beyaz Sarayı konferansa çağırma yetkisi, Başkan'ın seçmenler üzerindeki nüfuzu ve karizması onun gücünün muhtemel temellerini oluşturmaktadır. Güç konusunda en iyi şekilde kaleme alınan yazılar, gücün muhtemel temellerinin analizinden oluşmaktadır. Dahl, ulusların savaş potansiyellerini ele alan bir çalışmanın aynı zamanda gücün temellerine ilişkin bir çalışma olacağını da belirtmiştir.¹⁹

Peter Bachrach ve Morton Baratz “Two Faces of Power (*Gücün İki Yüzü*)” adlı çalışmalarında gücün bir ikinci boyutundan söz etmektedirler. Gücün ikinci boyutunda kulis çalışması ve geri planda gündemin belirlenmesi gibi aleni bir şekilde fark edilemeyen durumların mevcut olduğu ifade edilebilir. Taraflardan birinin lehine olan bir durumda ya da ona yarar sağlayacak imtiyazlardan faydalanma şeklinde eylemsiz kalma ve açık bir şekilde fark edilemeyen güç uygulamalarından söz edilebilir. Bu yöntemleri kullanan aktörler, kendilerini olumsuz etkileyebilecek durumlardan rahatlıkla kaçınabileceklerdir. Bu yöntemlerin haricinde hâlihazırda bulunan bir düzen içerisindeki kurumsal uygulamalar aracılığıyla karar almama ve yahut eylemsiz kalma yöntemlerini de görmek mümkündür. Bu kurumlar çerçevesinde güç kullanan aktörlerin, vasitasız (dolaysız) bir şekilde karşı karşıya gelmesi söz konusu olmamaktadır. Bu durumda kararlar üzerinden gücün varlığını

¹⁸ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.63, Sayı: 3, 2008, s.119.

¹⁹ Ibid., s.203.

algılamaya çalışmak yerine kurumsal çerçeveye bakmak gerekmektedir. Var olan düzen içerisindeki hâkim değerler, siyasal inançlar, süreçler ve kurumlar bazı aktörlerin çıkarlarını diğer aktörler karşısında koruma eğiliminde bulunmaktadır.²⁰

Gücün iki boyutu arasında benzerlikler olduğu da vurgulanmalıdır. (B), (A)'nın kararlarına katıldığı için olumsuz olarak etkilendiğinde kendisine güç uygulanmıştır. Daha önce gücün birinci boyutunun aktörleri davranışları arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayandığı belirtilmiştir. Fakat bu noktada önemli bir fark mevcuttur: İlk durumda (A) kararlara açıkça katılırken, ikinci durumda sadece toplumsal alanların dışında belirli konuları sürekli olarak devam ettirmesine imkan sunan prosedür kurallarını ve belirli değerleri sürdürebileceği hissi üzerine karara dahil olur. Diğer bir ifadeyle (A) karara güç uygulamak amacıyla katılmamıştır.²¹

Gücün üçüncü boyutunun en baskın özelliği sadece gündeme değil aynı zamanda aktörlerin tercihlerine yön verdirilmesidir. Diğer iki boyuttan farklı olarak gücü, sadece davranışsal bir kavram olarak değil kurumsal ve geleneksel süreçlerden etkilenen bir kavram olarak görmektedir. Lukes'a göre kişiler, özellikle gruplar ve kurumlar siyasal süreçlerden olası konuları çıkarmada başarılı olmaları konusunda yanlış bir portre sergilemektedir. Kararlar, kişiler tarafından seçenekler arasından bilinçli ve isteyerek yapılan tercihleri ifade eder. Fakat sistemik önyargıları ne bilinçli ne de isteyerek yapılacak olan kişilerin tercihleri ile sabitlenebilir, yeniden oluşturulabilir ve farklı açılardan güçlendirebilir.²²

Sistemik önyargıların kısıtladığı kararlar çerçevesinde var olan seçenekler arasından aktörlerin tercih yapması söz konusu olmaktadır. Bu şekildeki bir yapı içerisinde bazı aktörler güçlü ve sağlam bir konumda olurken, diğerleri ise olumsuz olarak etkilenen konumda yer almaktadır. Ayrıca aktörlerin kulis çalışması ve gizli bir iş yapma ile kendisine fayda sağlama durumu olmaması bu boyutun, ikinci boyuttan farkını göstermektedir.²³

²⁰ Peter Bachrach and Morton S. Baratz, "Two Faces of Power", *American Political Science Review*, Vol. 56, No: 4, December 1962, ss.948-950.

²¹ *Ibid.*, s.948.

²² Isaac, *op.cit.*, s.12.

²³ Özdemir, *op.cit.*, 121.

Çalışmasında (A), (B)'yi (B)'nin kendi çıkarlarının tersine etkilediği zaman (B) üzerinde güç uygulamış olduğunu ifade eden Lukes, nelerin çıkar sayılacağını ve bunların nasıl olumsuz etkilendiğini yorumlamak için farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bakış açısına göre çıkar kavramı ya da objektif çıkar, bir aktörün ideal demokratik şartlarda yapacaklarını göstermektedir. Dolayısıyla (A), (B)'nin ideal şartlar altında yapacaklarını sınırlandırdığında (A)'nın (B) üzerinde güç uyguladığını söylemek mümkündür.²⁴

Gücün varlığı için ön şart olarak çıkar kavramından söz edilmektedir. Gücün tanımına çıkar kavramı eklenerek gücün kriteri tercihler değil, çıkar olmaktadır. Aktörler arası ilişkilerde çıkar kavramının kıstas olarak alınması aktörlerin çıkarlarının tarafsız olarak ortaya koyulmasını gerekli kılmaktadır. Bir aktörün çıkarlarının tarafsız olarak tanımlanmasının yaratacağı güçlükler göz önüne alındığında Lukes'un güç kavramını daha karmaşık hale getirdiği gözlemlenmektedir.

Gücün üç boyutu vardır ve özet olarak ifade etmek gerekirse bunlardan ilki gücü, aktörler arasındaki ilişkiyi temel alarak açıklamaktadır. Aynı zamanda aktörün sahip olduğu kaynakların önemine de dikkat çekmektedir. Gücün ikinci boyutu, arka planda gündemin belirlenmesiyle açık bir şekilde fark edilmeyen güç uygulamalarından söz etmektedir. Gücün üçüncü boyutu ise aktörlerin seçimlerine yön verdirilmesine ve sistemik önyargılar çerçevesinde bu seçimlerin aktörleri nasıl etkilediğine değinmektedir. Bununla birlikte çıkar kavramı üzerinde duran üçüncü boyut, gücün kıstasının tercihlerden ziyade çıkar kavramı olduğunu ifade etmektedir.

Gücün farklı boyutları, güç kavramının ve aktörlerin dış politikadaki davranışlarının daha kolay anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Burada gücün farklı boyutlarını ele alan yaklaşımların diğer boyutları tümüyle reddetmediğini önemle not etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, örneğin, üçüncü boyut tartışmaları, doğrudan kullanılabilen güç unsurlarını yani birinci boyutu göz ardı etmemektedir. Literatürde gücün üç boyutunu ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin klasik realizm birinci boyutu vurgularken; neorealist, neoidealist ve eleştirel yaklaşımlar uluslararası ortamın değişen

²⁴ Ibid., ss.13-14.

şartlarına uygun yeni yaklaşımlar geliştirebilmek için gücün ikinci ve üçüncü boyutları üzerinde durmaktadır.²⁵

3. GÜCÜN ÇEŞİTLERİ

İçinde bulunulan koşulların ve uluslararası ilişkiler sisteminin değişmesi güç kavramı hakkında kesin bir tanım yapılamamasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda tarih boyunca gücün özellikleri de değişim göstermektedir. Askeri güç, bir ulusun gücünü açık bir şekilde ortaya koyan en temel unsur olarak algılanmıştır. Ancak Sanayi Devrimi ile endüstri alanında gerçekleşen gelişmeler ve yeni buluşların etkisi ekonomik enstrümanların önemini ortaya koymuştur. Soğuk Savaş döneminde ise askeri gücün yanı sıra popüler kültürün etkisi de rol oynamıştır. Zamanla askeri gücün yanı sıra farklı güç çeşitlerine de ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Gücü devletler bağlamında değerlendirmeden önce hangi çeşidinden söz edildiğinin netleştirilmesi gerekmektedir.

Tablo 1: Gücün Çeşitleri

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	Para verme Yatırım	Yardım Rüşvet Yaptırım
	Hayranlık Uyandırma	Değerler	Kamu Diplomasisi

²⁵ Özdemir, op.cit., s.124.

Yumuşak Güç	Gündem Yaratma	Kültür Politikalar Kurumlar	İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi
--------------------	----------------	-----------------------------------	---

Kaynak: Joseph S. Nye, **Soft Power: The Means To Success in World Politics**, New York: Public Affairs, 2004, s.31.

Gücün çeşitlerinin bir sınıflandırılması askeri, ekonomik ve yumuşak güç diğeri ise sert, yumuşak ve akıllı güç şeklindedir. Sert güç, kandırmalara ve tehditlere²⁶ dayanmaktadır ve başkalarına aksi takdirde yapamayacağı şeyleri ceza tehdidi ve ödül vaadi ile yaptırabilme yeteneğidir. Ekonomik kandırmalar ya da askeri tehditlerle olsun, ikna ve zorlama yeteneği gücün merkezi unsuru olmuştur.²⁷ Askeri güç ve ekonomik güç, devletlerin kendi pozisyonlarını değiştirmek adına kullandıkları sert gücün iki örneğidir. Başkalarının tehdit edilmesi ya da ekonomik üstünlüğün diğerlerine karşı kullanılması sonucunda istenilen elde edilmektedir. Bu nedenle de sert güç kaynak temellidir. Bu durumda bahsedilen fikir ve düşünceler gibi soyut kaynaklar değil, fiziksel ve somut kaynaklardır.²⁸

Bir aktör askeri gücünü diğeri aktörleri caydırmak ve zorlamak için kullanabileceği gibi kendisine güvenilmesini sağlamak için de kullanabilmektedir. Güven verme, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin nükleer stratejisinin anahtar unsuru olarak askeri güç konusunda ortaya çıkan bir terimdir. Soğuk Savaş döneminde özellikle genişletilmiş caydırıcılık kavramıyla müttefiklere güvenlik garantisi verme açısından önemli bir unsur olmuştur. Sonuç olarak güven verme, nükleer silahların Almanya ve Japonya gibi devletlere yayılmasını önleme konusunda Soğuk Savaş sürecinde önemli bir rol oynamıştır.²⁹ Askeri güç yalnızca personel, teçhizat ve silahların birleşmesinden oluşmamaktadır. Liderlik, moral ve disiplin askeri gücün vazgeçilmez unsurları arasında

²⁶ Joseph S. Nye, kandırmaları havuç, tehditleri ise sopa olarak ifade etmektedir.

²⁷ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, 4th Edition, Boston: Longman, 2012, s.216.

²⁸ Joseph Nye, **The Paradox of American Power: Why the World' Only Superpower Can't Go It Alone**, New York: Oxford University Press, 2002, s.8.

²⁹ John F. Troxell, "Military Power and The Use of Force", **U.S. Army War College Guide To National Security Issues**, Volume I: Theory of War and Strategy, 3rd Edition, J. Boone Bartholomees (Ed.), Carlisle: Department of National Security and Strategy, 2008, s.214.

yer almaktadır. Körfez Savaşı'nda, Irak askeri ve koalisyon arasında sayısal açıdan kabaca eşitlik olmasına rağmen Irak ordusunun sönük performansı sözü edilen maddi olmayan askeri gücün özelliklerinin önemini ortaya koymuştur.³⁰

Savaşlarda başarı göstermek önceleri büyük güç olmanın kanıtı olarak görülmüştür. Ancak bugün, güç kavramı üzerindeki askeri güç ve fetih vurgusu daha önceki dönemlere kıyasla azalmaktadır. Bilgiye, teknoloji ve uzay sistemleri tarafından anında erişilebilirlik sağlanması, savaşların getirdiği yıkımın dünya kamuoyunun tepkisine yol açması ve meşruiyet sorununu beraberinde getirmesi askeri güç kullanımını etkilemektedir. Uluslararası güçte teknoloji, eğitim ve ekonomik büyüme faktörleri giderek daha belirgin hale gelirken coğrafya, nüfus ve hammadde daha az önemli hale gelmektedir.³¹ Ayrıca günümüzde bir ülkeyi fethetmek için askeri güç kullanılmasının siyasi ve sosyal bedelleri giderek artmaktadır.³²

Geleneksel açıdan önemli bir zorlayıcılık enstrümanı olan askeri gücün uygulanmasının önceki dönemlere göre günümüzde daha maliyetli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu, nükleer artışın tehlikelerinden, zayıf devletlerde milliyetçi olarak uyandırılmış nüfusların yönetilmesinin zorluğundan, diğer konulardaki kârlı ilişkilerin kesilme tehlikesinden ve Batılı demokrasilerde uzun süren ve pahalı askeri çatışmalara karşı olan toplumsal muhalefetten kaynaklanmıştır.³³ Vietnam Savaşı'nda Amerikan halkı; savaşın yararını sorgulamış ve can kaybına karşı çıkmıştır. 1970'li yıllarda Amerikalı seçmenlerin askeri harcamalara karşı olumsuz tavır alması toplumsal muhalefete örnek olarak gösterilebilmektedir. ABD sahip olduğu nükleer silahları kendisi için hayati bir tehlike oluşturmayacak düşmana karşı kullanması durumunda Amerikan ve dünya kamuoyundan tepki alacağına farkında olmuştur.³⁴ Nükleer silahlarda artış yaşanmış ve askeri stratejistler nükleer silahların caydırıcılığına büyük önem vermişlerdir. Çünkü caydırıcılık askeri stratejide bir ikna şeklidir. Nükleer caydırıcılıktaki asıl sorun nükleer

³⁰ Jablonsky, op.cit., s.152.

³¹ Joseph S. Nye, "Soft Power", *Foreign Policy*, No: 80, Autumn 1990, s.154.

³² Nye, *Soft Power: The Means To Success...*, loc.cit.

³³ Joseph S. Nye, *Bound To Lead: The Changing Nature of American Power*, New York: Basic Books, 1990, s.30.

³⁴ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, 3. Baskı, Birtane Karanıkçı (Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990, ss.476-477.

silahlara sahip iki tarafın bu silahları kullanarak birbirleriyle savaşa girmesinin doğurabileceği sonuçlar olmuştur.³⁵

Diğer bir taraftan çok zayıf ülkelere karşı nükleer saldırı tehditleri zaman zaman etkili olabilmektedir. Ancak bu durum nükleer tehditle karşı karşıya olan ülkenin, bu tehdidi yönelten ülkenin düşmanlarıyla arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmesine neden olma tehlikesini içermektedir. Toplumsal hareketliliğin mevcut olduğu ülkelerde kontrolü sağlamak adına konvansiyonel gücün sınırlı dahi olsa kullanımının başarısız olduğu Afrika'daki sömürgeciliğin hızlı düşüşü ve Birleşik Devletlerin' in Vietnam'daki başarısızlığıyla görülmüştür. Ayrıca, bağımsız bir ülkeye karşı bir konudan dolayı güç kullanmak, diğer birçok konuda faydalı ilişkiler kurma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Başka bir deyişle, güvenlik dışındaki amaçlarla güç kullanımı maliyetli etkilere sahiptir. Tüm bunların yanında, Batı demokrasilerinde uzun süren askeri çatışmalara karşı yoğun bir toplumsal muhalefetin olduğunu da belirtmek gerekmektedir.³⁶ Bu bağlamda tehditkâr ve zorlayıcı güç kullanımı günümüzde daha maliyetli olma eğilimi gösterirken, daha az tehdit altındaki güç kaynakları türleri daha az masraflı hale gelmektedir.

Yumuşak güç ise başkalarının isteğini kendi isteğin doğrultusunda yönlendirerek arzu edilen sonuçların alınması yeteneğidir. Zorlamadan ziyade cazibe yoluyla istenileni edinme kabiliyeti olan yumuşak güç, başkalarını kendi izinden gitmeye ikna ederek ya da istenilen davranışı üreten normları ve kurumları kabul etmelerini sağlayarak olur. Bu durum bir aktörün iletmek istediği bağımsız bilgilerinin ikna edici olmasına büyük ölçüde bağlıdır. Başkalarının nezdinde kendi gücünü meşru kılabilen ve kendi çıkarlarına uyumlu şekilde başkalarını sınırlamaya teşvik eden uluslararası kuruluşlar kurabilen bir devlet, pahalı geleneksel ekonomik ve askeri kaynaklarına gerek duymadan ikna ve cazibe yolunu kullanarak istediği sonucu elde edebilmektedir.³⁷

³⁵ Martin Griffiths, Terry O'Callaghan and Steven C. Roach, **International Relations: The Key Concepts**, 2nd Edition, New York: Routledge, 2008, ss.72-73.

³⁶ Keohane and Nye, *Power and Interdependence*, op.cit., s.24.

³⁷ Ibid., 216.

4. DEVLETLERİ YUMUŞAK GÜÇ KULLANMAYA YÖNELTEN SEBEPLERİN ANALİZİ

Uluslararası ilişkiler literatüründe temel kavramlardan biri olan gücün meydana gelmesi, dağılımı ve paylaşılmasıyla başka bir deyişle güç ilişkileri perspektifinde şekillenen siyasi, ekonomik ve sosyal etkileşimlerin sonucunda savaş ve barış ortamı oluşmaktadır. Uluslararası sistemi güç kavramını ve güç ilişkilerini esas alarak inceleyen ve gücü devletlerin asıl amacı olarak gören realistlere göre ana aktör devletlerdir ve askeri güç bu devletlerin en önemli aracıdır. Realistler, güç mücadelesini devletler arası ilişkilerin odak noktası olarak alırken ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel unsurları ihmal etmişlerdir. Bununla beraber askeri gücü yani sert gücü esas almaları nedeniyle cazibenin, gündemi oluşturmanın, ortak değerlerin, kültürün, hayranlık uyandırmanın ve kuruluşların önemi ve güce olan etkisini açıklamakta yetersiz kalmışlardır.³⁸

Realistlerin aksine liberaller devletleri uluslararası ilişkilerin tek aktörü olarak görmemekte ve bireyi esas alarak çatışmaları önleme ve uluslararası işbirliği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Liberaller, devlet dışı aktörlerin de dış politikayı etkilediğini bu yüzden de dış politikanın tek bir aktör üzerinden açıklanamayacağını savunmaktadır. Liberallere göre, böylece devletler arasındaki işbirliği imkânı artmaktadır. Modernleşme, çevre ve refah gibi konulara da önem veren liberallere göre uluslararası ilişkilerin tek gündemi güvenlik değildir. Dolayısıyla güvenlik haricindeki ticaret, sağlık ve göç gibi konular devletlerin dış politikalarını yönlendirebilecek şekilde önemli hale gelmiştir. Liberallere göre kurumsallaşma aracılığıyla belirsizlik ve korku azalmaktadır. Uluslararası eğitimin ve etkileşimin artmasıyla yanlış bilgi sahibi olma ve yanlış algılamadan kaynaklı korku ve düşmanlık minimuma indirgenmektedir.³⁹ Bu noktada kurumsallaşma sadece uluslararası kurumlara indirgenmemelidir. Uluslararası kurumların haricinde devlet kurumlarını da düşünmek gerekmektedir. Örneğin; Soğuk Savaş döneminde devletlerin kendi ideolojilerini hedef ülkelerde savunması ve tanıtması devlet kurumlarının önceliği haline gelmiştir. Bu durum her ne kadar güvenlik kaynaklı propaganda yapma amacıyla gerçekleştirilmiş olsa da Soğuk Savaş'ın kazanılmasında sert güç kadar o dönemde henüz

³⁸ Sertif Demir ve Ali Bilgin Varlık, "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (Ed.), İstanbul: BETA Yayıncılık, 2013, s.70.

³⁹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2013, s.137. s.306.

kavramsallaştırılmamış olan yumuşak gücün etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde Amerikan popüler kültürünün Sovyet gençleri arasında yayılmasından yumuşak güç olarak yararlanılmıştır. Zamanla devlet kurumları güvenlik ve askeri güç merkezli faaliyetlerin yanı sıra dil, kültür ve dış ve insani yardım konularında da faaliyet göstermeye başlamıştır. Türkiye’de TİKA, AFAD, YEE ve Kızılay’ı, Almanya’da Alman Uluslararası İşbirliği Topluluğu (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit-GIZ), Rusya’da Yabancı Bölgelerarası ve Kültürel İlişkiler Dairesi Başkanlığı ve Amerika’da ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı Başkanlığı (U.S. Agency for International Development-USAID) bu kurumlara örnek olarak gösterebiliriz. Söz konusu kurumlar faaliyetleriyle işbirliği olanağının artmasını sağlamaktadır.⁴⁰

1960 ve 1970’li yıllarda devlet dışındaki aktörlerin önem kazanması ve devletin iç ve dış siyaseti arasında yapılan ayırımın zamanla yok olmaya başlaması⁴¹ realizmin eleştirilmesine sebep olmuştur. Ayrıca Vietnam Savaşı askeri gücün her zaman sonucu belirleyen bir unsur olmadığını göstermiştir. Realizmin savunduğu fikirlerin aksi yönünde gerçekleşen bu durumlardan kaynaklanan eleştirilerin ardından neorealistler, realizmin düşünce geleneğini yeniden canlandırmıştır.⁴² Neorealistlerin önde gelen isimlerinden Waltz, realizmden farklı olarak gücü, devletlerin ulaşmak istediği belirli bir amacın aracı olarak tanımlamaktadır. Ancak Waltz, devletlerin nihai endişesinin güç değil güvenlik olduğunu belirtmektedir. Amaç ise anarşik bir yapıya sahip olan uluslararası sistemde devletin konumu korumak ve varlığını devam ettirmektir.⁴³ Neorealistler hem kendilerini savunma hem de sistem içerisinde güvenliklerini sağlama amacıyla askeri güce önem verirler. Güvenlik konularını yüksek politika olarak nitelendiren neorealistler çevre, kültür,

⁴⁰ B. Senem Çevik, “The Benefactor: NGOs and Humanitarian Aid”, **Turkish Public Diplomacy**, B. Senem Çevik and Philip Seib (Ed.), New York: Palgrave Macmillan, 2015, s.140.; Kıvanç Ulusoy, “Turkish Foreign Policy in a Transatlantic Context: A Case for Soft Power and Public Diplomacy”, **Turkish Public Diplomacy**, B. Senem Çevik and Philip Seib (Ed.), New York: Palgrave Macmillan, 2015, s.157.

⁴¹ ABD’nin katkılarıyla kurulan Avrupa Topluluğu, ABD için ekonomik açıdan bir rakip haline gelmiş ve doların hâkimiyetini sorgulamaya başlamışlardır. Üstelik petrol piyasasındaki dalgalanmalar, fiyat artışları vs. gibi ekonomik sorunların ön plana çıkmasına neden olmuş ve bu durumda da uluslararası alanda ekonomi ve siyasi sorunlar iç içe geçmeye başlamıştır.

⁴² Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin Geçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:1, 2004, s.47.

⁴³ Eyüp Ersoy, “Realizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Ramazan Gözen (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.176.

insan hakları gibi konuları alçak politika olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla neorealistlerin gücü, sert güç zemininde ele aldığını söylemek mümkündür.⁴⁴

Birinci Dünya Savaşı'nda yıkımı fazlasıyla tecrübe eden devletler savaş ve çatışmayı önleme gayreti göstermişlerdir. Bu noktada liberalizm uluslararası sistemi açıklayan ve çatışmadan uzaklaşan teori olarak ortaya çıkmıştır. Fakat iki savaş arası dönemde barış ortamının sağlanamaması ve ikinci dünya savaşının gerçekleşmesiyle hem liberalizm başarısızlıkla eleştirilmiş hem de barış arayışları ivme kazanmıştır. 1980'li yıllarda neorealizmin de güvenlik konusuna odaklanması ve askeri güce önem vermesiyle neoliberalizm, neorealizme alternatif olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Çünkü neoliberaler, sert güç kullanmaktansa işbirliğini tercih etmektedirler. Böylelikle devletler sert güçten uzaklaşarak daha yumuşak politikalarla barış ve işbirliğine yönelecektir. Neorealizm gibi neoliberalizm de uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğunu düşünmesine rağmen bu yapının işbirliğini engelleyici bir unsur olmadığını vurgulamaktadır. Neoliberaler, özellikle karşılıklı bağımlılıkla işbirliğinin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Nye, güç değerlendirilmesi yapıldığında artık askeri gücün, nüfusun ve coğrafyanın etkisini yitirmeye başladığını; teknoloji, eğitim, kültür ve ekonomi unsurlarının ön plana çıkmaya başladığını ifade etmiştir. Bu noktada devletler artık neorealistlerin ileri sürdüğü gibi sadece güvenlik konularını ön planda tutma ve diğer devletlerden bağımsız bir şekilde karar verme ve davranma serbestisini yitirmişlerdir.⁴⁶ Bu çerçevede devletler neoliberalistlerin de ileri sürdüğü gibi işbirliğine yönelmektedir. Ayrıca neoliberalizmin kolları olan demokratik barış teorisini ve karşılıklı bağımlılık da neorealistlerin aksine işbirliğinin mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Liberalizm, demokratik barış teorisine demokratik ülkelerin barışa eğilimli oldukları varsayımına vurgu yapmaktadır. Demokratik barış teorisi; hukuk önünde eşitlik, ifade özgürlüğü ve özel mülkiyet gibi bireysel haklar temelinde ve temsili demokrasi çerçevesinde kurulan liberal devletlerin savaş yanlısı olmayacağını savunmaktadır. Çünkü savaşın yüküne katlanan vatandaşlar, savaş karşıtı hükümetleri seçmektedir. Böylece

⁴⁴ Yücel Bozdağlıoğlu ve Çınar Özen, "Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, Kış 2004, s.63.

⁴⁵ İskender Serdar, "Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", **The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies**, Vol.1, No:1, 2015, s.20.

⁴⁶ Bozdağlıoğlu ve Özen, op.cit., ss.63-64.

liberal devletler arasında savaşların yaşanması neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Demokratik ilke ve kurumlara dayalı ortak meşru siyasi düzenlerin bir sonucu olarak liberal devletler arasındaki ilişkilerin barışçıl bir boyut kazandığı düşünülmektedir. Doyle'a göre hukukun üstünlüğüne, bireysel haklara, hukuk önünde eşitliğe ve halkın rızasına dayalı temsili demokrasiye bağlılığı öngören ortak ilkelerin devletler tarafından kabul edilmesiyle liberal demokrasilerin birbirlerinin meşruiyetini sorgulama konusunda sebepleri büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır⁴⁷ Gelpi ve Grieco ise demokratik devletlerin iktidarda kalabilmek için halkın refahını sağlamaya odaklandığını ve dolayısıyla halka yük oluşturacak çatışmadan yani sert güç kullanımından kaçındığını ifade etmiştir.⁴⁸ Demokratik barış süreci güç ilişkilerini değiştirmiştir. Bireyler siyasi açıdan yetkilendirildikçe güç kullanımı ve baskıyı engelleyici politikalar uygulayabilirler. Ayrıca halkın temsili demokrasi çerçevesinde savaş ve çatışma karşıtı hükümetleri tercih etme düşüncesinin de ötesinde, demokratik kültür zaten doğal olarak ulusal liderleri yumuşak güç çerçevesinde tezahür eden liberal ilkelere doğru yönlendirir. Dolayısıyla ulusal liderler daha yumuşak bir dış politika sınırları içerisinde, güç kullanımının ve tehdidin sınırlandırılmasına yönelik hareket etmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla liberal demokrasilerin aralarındaki farklılıkları şiddete ve askeri güce başvurmadan çözmeye eğilimli olduğunu⁵⁰ söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Türkiye Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerinin gelişmesine tarihsel ve kültürel bağlarının yanı sıra karşılıklı bağımlılığın derinleşmesi ve kültürel etkileşimin artması adına önem vermektedir. Bu doğrultuda Türkiye, TİKA ve YEE gibi yumuşak güç uygulayan kurumlar vasıtasıyla Balkanlarda faaliyet göstermektedir. İkili ilişkilerin gelişmesi karşılıklı bağımlılığı ve dolayısıyla işbirliği imkânını arttıracaktır. Devletler arasındaki işbirliğinin artması da kültürel etkileşime katkı sağlayacaktır. Böylelikle Türkiye'nin Balkanlardaki görünürlüğü ve itibarı da artacaktır. Ayrıca demokrasi ile yönetilen ve gelecekte iyi bir demokratik devlet kurma iddiasında olan Balkan ülkeleri de yumuşak güçten yana olabilecektir. Nitekim Balkan ülkeleri bu doğrultuda hareket etmektedir. Örneğin; Türkiye'yle ikili ilişkilerinin gelişmesine özen

⁴⁷ Michael W. Doyle "Liberalism and World Politics", **The American Political Science Review**, Vol. 80, No: 4, December 1986, ss.1151-1161.

⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. Christopher F. Gelpi and Joseph M. Grieco, "Democracy, Interdependence, and the Sources of the Liberal Peace", **Journal of Peace Research**, Vol.45, No:1, 2008.

⁴⁹ Giulio M. Gallarotti, "Soft Power: What it is, Why it's Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used", **Wesleyan University Division II Faculty Publications**, January 2011, s.35.

⁵⁰ Fakat ayrıca belirtilmelidir ki liberal demokrasilerin birbirleriyle ilişkilerinde askeri güce daha az yönelmeleri demokratik olmayan devletlerle olan ilişkilerinde geçerli olmamaktadır. Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar bu durumun göstergesi nieliğindedir.

göstermektedirler. Balkan ülkelerinin siyasi liderleri her fırsatta Türkiye'yle ekonomik, siyasi ve ticari ilişkileri güçlendirmek istediklerini vurgulamaktadırlar.

Liberal devletler arasında çatışma ve savaş ihtimali hayli düşüktür. Çünkü yüksek ekonomik bağımlılık koşulları altında etkileşime giren iki liberal devlet arasındaki çatışmada, her iki devlet de benzer şekilde kısıtlanmış olacaktır.⁵¹ Nitekim liberallere göre serbest ticaret, toplumlar arasındaki etkileşimi ve dolayısıyla toplumların birbirlerini anlama seviyesini artırarak uluslararası anlayışı ve barışı desteklemektedir. Rosecrance ise uluslararası ilişkilerin geleceğinin askeri rekabet mantığından ticaret ve karşılıklı bağımlılık mantığına doğru kayma ile karakterize edileceğini savunmuştur. Dahası, savaş daha masraflı ve tehlikeli hale geldikçe, askeri güce ve yüksek savunma harcamalarına olan iç destek azalmıştır.⁵² Karşılıklı bağımlılık, sadece egemen ulus devletler arasındaki ilişkileri değil aynı zamanda uluslararası örgütlerin, uluslararası örgütlenmelerin, çok uluslu şirketlerin ve alt ulusal baskı gruplarının da birbirleriyle olan ilişkilerini değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra toplumsal, kültürel, finansal, sportif, eğitim ve ticari amaçlı ilişkileri kapsamaktadır. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler çok taraflı ilişki ve etkileşimler çerçevesinde analiz edilmektedir. Keohane ve Nye'a göre ise karşılıklı bağımlılık; devletler arasındaki etkileşimlerin ve birbirlerine bağımlı ilişkilerin karşılıklı yarar sağlaması değil, aksine tarafların özerkliğini kısıtlamasıdır. Bu nedenle de devletler arasındaki ilişkiler daima maliyet faktörünü içermektedir. Taraflar arasında karşılıklı bağımlılığın olması, ilişkilerinde daima maliyet faktörünün mevcut olması nedeniyle her iki tarafı da gerçekleştirilebilecek olumsuzlukların etkisine açık hale getirmektedir.⁵³ Nitekim Polachek, ülkelerin karşılıklı bağımlılıktan elde ettiği kazancı muhafaza etmek adına çatışmadan ve dolayısıyla sert güç kullanımından kaçındığını dile getirmiştir.⁵⁴ Schmitter ve Haas ise ekonomik anlamda karşılıklı fayda sağlamanın sadece çatışmadan uzak tutmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda devletlerin siyasal gündemlerini etkilediğini ve siyasal bütünleşmeye yol açacağını ileri sürmüşlerdir.⁵⁵ Örneğin; TİKA uluslararası alanda

⁵¹ Alec Stone, "What is Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory", **The Review of Politics**, Vol. 56, No: 3, Summer 1994, s.461.

⁵² Martin Griffiths, Steven C. Roach and M. Scott Solomon, **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünceler ve Teoriler**, CESRAN (Çev.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011, ss.118-119.

⁵³ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, op.cit., ss.322-323.

⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz. Solomon William Polachek, "Conflict and Trade", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.24, No:1, 1980.

⁵⁵ Detaylı bilgi için bkz. Philippe C. Schmitter, "Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration", **International Organization**, Vol.23, No:1, 1969.; Ernst B. Haas, "The Study of regional

pek çok ülkenin kalkınmasına destek olan faaliyetler ve projeler yürütmektedir. Bu çerçevede TİKA, Türkiye ve söz konusu ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi bağları kuvvetlendirmekte ve işbirliği olanağının artmasına ivme kazandırmaktadır. Kuşkusuz bu durum Türkiye'nin sert güç kullanımından ziyade ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmesini ve yumuşak güç merkezli politikalar uygulamasını olanaklı kılmaktadır.

Küreselleşme ise uluslararası sistem içerisindeki toplumsal ve ekonomik etkileşim sürecini güçlendirerek karşılıklı bağımlılığın etkilerini kuvvetlendirmiştir. Küresel çağın, toplumların bilgi alma ve iletişimini arttırmasının yanı sıra uluslararası iletişimin daha hızlı ve geniş kapasitede olmasını sağlamıştır. Devletler ve toplumlar arasında oluşan bağlar karşılıklı bağımlılığı ve devletler arasındaki işbirliğini arttırmaktadır. Ayrıca diğer ülke ve vatandaşlarıyla iletişim ve haber alma konusunda teknolojinin bu denli gelişmesi ve demokratikleşme sert güç kullanımına engel olmaya başlamıştır.⁵⁶ Örneğin; Türk dizilerinin Balkanlardaki popülaritesinin artması sadece bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusun değil aynı zamanda diğer etnik ve dini kökenli halkın da Türkiye'ye ilgisinin artmasına neden olmuştur. Türkiye'nin ve Türk kültürünün tanınması Türkiye'ye karşı olumsuz algının azalmasını sağlamıştır. Dahası Türk dizileri, Türk ve Müslüman kökenli olmayan birçok insanın Türkçe'yi merak etmesini ve öğrenme isteklerini arttırmıştır. Rusya'da uluslararası yayın şirketi olan Russia Today birçok dilde yayın yapmakta ve dünya kamuoyuna küresel haberlerle ilgili Rusya'nın bakış açısını sunmaktadır. Fransa'da ise yaklaşık yirmi dilde yayın yapan Radio France Internationale dünya genelinde farklı ülkelere pek çok kişiye ulaşmaktadır. Dolayısıyla birbirlerine bağımlı devletler iletişim, bilgi alma ve haberleşme konusunda kapasitelerinin artmasıyla işbirliğine daha yatkın bir duruma gelmektedirler.

Ayrıca liberal demokratik devletlerin askeri güç kullanımına daha az eğilimli olması, devlet haricindeki aktörlerin önem kazanması, bilgi teknolojisinin ilerlemesi; cazibe yaratmanın, ortak değerler ve kültür perspektifinde fayda sağlamanın ve hayranlık uyandırmanın önemini arttırmıştır. Böylelikle devletler doğrudan askeri güç kullanmak yerine cazibe oluşturma ve uluslararası kurumlar aracılığıyla isteklerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayan yumuşak güce yönelmişlerdir. Örneğin; Türkiye

integration: reflections on the joy and anguish of pretheorizing”, **International Organization**, Vol.24, No:4, 1970.

⁵⁶ Gallarotti, op.cit., s.34.

Bosna-Hersek ve Kosova krizlerinde BM, AGİT ve NATO çerçevesinde yer almış ve tek taraflı güç kullanmaktan kaçınmıştır. Üyesi olduğu söz konusu uluslararası kurumlar çerçevesinde hareket etmiştir. Türkiye günümüzde de Bosna-Hersek ve Kosova’da Avrupa Birliği Gücü (EUFOR) ve Kosova Barış Gücü (KFOR) çerçevesinde askeri ve emniyet personeliyle bulunmaktadır.⁵⁷ Demokratik ve uluslararası kurumlara üye durumundaki Türkiye, bu kapsamda Balkanlardaki faaliyetlerini yürütmelidir. Dolayısıyla günümüzde sert gücün kullanımının uluslararası rejimlerle de sınırlandırıldığından hareketle Türkiye, Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde yumuşak güce yönelmiştir.

Postpozitivistler/postmodernistler neorealizm ve neoliberalizm gibi geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerini sosyal faktörler ve toplumsal etkileşimleri göz ardı etmeleri nedeniyle eleştirmişlerdir. Böylelikle kendi görüşlerini ortaya koymulardır. Çünkü postpozitivistler uluslararası politika dünyanın bir parçası olduğu için sosyal faktörler ve toplumsal etkileşimler dikkate alınmaksızın analiz edilmesine karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca Soğuk Savaş’ın bitişiyle başlayan süreçte çok sayıda bilim adamı kimlik ve kültür gibi sosyal unsurlar ve dış politika arasında doğrudan ilişki kurmaya başlamıştır.⁵⁸ Mevcut uluslararası ilişkiler teorileri, Soğuk Savaş’ın sona ermesini, Berlin Duvarı’nın yıkılmasını ve İkiz Kulelere yapılan saldırıyı öngörememiştir. Bu durum uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki mevcut varsayımların yeniden gözden geçirilmesine ve uluslararası politikayı açıklamak adına yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Konstrüktivizm de maddi olmayan faktörlere vurgu yaparak postpozitivist uluslararası ilişkiler teorilerine katkı sağlamıştır.⁵⁹

Konstrüktivizmin önde gelen isimlerinden Alexander Wendt; kültürün, kurumların, çıkar kavramının ve devletin kimliğinin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemesi nedeniyle güç ve çıkar gibi kavramlarının da fikirler ve kültür tarafından oluştuğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de uluslararası ilişkilerde fikirlerin özellikle de kültürün yayılmasıyla kimlik

⁵⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası 1990-2008”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:27, Cilt:7, 2010, s.59.; Dışişleri Bakanlığı, “Balkan Ülkeleri İle İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, (e.t. 11.08.2017).

⁵⁸ Tayyar Arı, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, Tayyar Arı (Ed.), Bursa: Dora Yayınları, 2014, ss.23-24.

⁵⁹ Ibid., ss.31-32.

anlamalı hale gelecektir.⁶⁰ Konstrüktivizm, insanlar tarafından oluşturulan yapıların kültürel olduğunu düşünmektedir. Ayrıca konstrüktivizm, devletlerin çıkarlarının ve kimliklerinin tarihsel süreçler çerçevesinde oluştuğunu belirtmektedir. Aynı zamanda, uluslararası yapının da sosyal ilişkiler kapsamında meydana geldiğini ileri sürmektedir.⁶¹ Özetleyecek olursak; devlet kimliği dış politikayı etkilemektedir. Devlet kimliğinin oluşmasında ise kültür ve kurumların etkisi mevcuttur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta dış politika ve kültürün aynı zamanda yumuşak güç kaynağı olduğudur. Kurumlar ise yumuşak gücün araçları arasında yer almaktadır.

Nye kurumların ve kültürün güç değişimindeki önemini vurgulamıştır. Maddi kaynaklardan ve ekonomik ve askeri tehditlerden oluşan sert gücün gerileme yaşadığını ifade etmiştir. Nye; yumuşak gücün kültür, kurumlar ve ideolojiler (fikir) gibi soyut kaynaklara dayandığını belirtmiştir.⁶² Türkiye'nin TİKA ve YEE aracılığıyla Balkanlarda yumuşak güç oluşturan faaliyetleri düşünüldüğünde Türkiye'nin dış politika davranışları ve kimliği arasında da bağ bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle arasında tarihi, insani ve kültürel bağları mevcuttur. Ayrıca bölge ve bölge istikrarı Türkiye için birçok açıdan öneme sahiptir.⁶³ Bu durumlar TİKA ve YEE'nin bölgede yürütülen faaliyet ve projelerinin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. TİKA ve YEE'yi, konstrüktivistlerin ileri sürdüğü; maddi güçten ibaret olmayan, değerlerin ve kültürün faaliyetlerinde yer aldığı ve böylelikle ikili ülke ilişkilerinin inşasını sağlayan aktörlere örnek olarak verebiliriz.⁶⁴ Türkiye kriz ve felaket zamanlarında bölge ülkelerine destek olmuştur. Kültürel ve sosyal etkileşimleri arttırarak ülkelerle ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmiştir. Fakat Türkiye tüm bunları gerçekleştirirken Balkanlarla olan tarihsel ve Türk ve Müslüman nüfustan kaynaklanan insani bağlarını göz ardı etmemiştir.

Konstrüktivizm, neoliberalizm ve kolları görüşleriyle, küreselleşme ve bilgi teknolojisinin gelişmesi ise toplumlar arasındaki etkileşimi arttırmasıyla yumuşak gücün gelişim seyrine ve ivme kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Neoliberalizm ve kolları

⁶⁰ Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s.371.

⁶¹ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:3, Cilt:63,2008, ss.100-101.

⁶² Peter J. Katzenstein, **The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics**, New York: Columbia University Press, 1996, s.406.

⁶³ Balkanlar'ın Türkiye adına önemine çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde değinilecektir.

⁶⁴ Erman Akıllı, **Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016, s.188.

uluslararası sistem içerisinde işbirliğini mümkün görmektedir. Karşılıklı bağımlılık işbirliğinin özellikle ekonomik olarak devletlerin birbirlerine bağımlı olmasıyla gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Çünkü birbirlerine bağımlı devletler elde ettiği kazancı korumak adına sert güç kullanmaktan ve çatışmadan kaçınırlar. Demokratik devletler ise hem halkın refahını sağlamak için hem de demokratik kültür gereğince sert güç kullanımına yönelik politikalar uygulamayı tercih etmemektedirler. Konstrüktivizm ise devlet kimliğinin oluşmasında kültürel ve kurumsal çevrenin etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bu noktada devletlerin dış politikasını etkileyen devlet kimliğinin oluşumunda yumuşak güç kaynak ve aracının etkili olduğu görülmektedir. Söz konusu teorik yaklaşımlar yumuşak gücün varlığı ve etkisini ve devletlerin neden gücün çeşitleri arasında yer alan yumuşak güce yöneldiklerinin açıklanmasını sağlamaktadır. Böylelikle devletler, zorlayıcı ve baskıcı unsurlara başvurmadan ikna ve işbirliği aracılığıyla istediklerini elde etmeye yönelik yumuşak güç uygulamalarına yönelim göstermişlerdir.

5. YUMUŞAK GÜÇ

Yumuşak güç kavramına ilk defa 1990 yılında Amerikalı Prof. Dr. Joseph S. Nye tarafından yayımlanan Amerika'nın düşüşte olduğu hakkındaki yaygın fikrin tartışıldığı "Bound to Lead: The Chancing Nature of American Power (Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası)" adlı kitapta yer verilmiştir. Daha sonra 2004 yılında, yine Prof. Dr. Joseph S. Nye tarafından yayımlanan "Soft Power: The Means To Success In World Politics (Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu)" adlı kitapta ABD açısından incelenmiştir.⁶⁵

Yumuşak gücü ilk kez kavramsallaştıran kişi Nye olmasına rağmen bu gücün kullanımının yeni olduğu söylenemez. ABD'nin ilk hükümeti, yumuşak güç oluşturabilmek için kendi kültürlerini araç olarak kullanmayı denemişlerdir. Fransız hükümeti, Fransa-Prusya Savaşı'ndaki yenilgilerinin ardından, Alliance Française aracılığıyla kendi dil ve edebiyatını destekleyerek Fransız ulusunun prestijine verilen zararı onarmak için çabalamıştır. Fransız kültürünün yurt dışında tanıtılması, Fransız diplomasisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir.⁶⁶ Sovyetler Birliği, komünist ideolojinin

⁶⁵ Bkz. Joseph S. Nye, **Soft Power: The Means to Success In World Politics**, New York: Public Affairs, 2004.

⁶⁶ Joseph S. Nye, "Hard and Soft Power in a Global Information Age", **Re-Ordering The World**, Mark Leonard (Ed.), London: Foreign Policy Center, 2002, s.6.

yumuşak güç kaynakları olan çaresizlik ve uluslararası komünist kuruluşlarından fazlasıyla yararlanmışır.⁶⁷ Osmanlı Devleti, bir bölgeyi işgal etmeden önce tüccarlarını oraya göndererek Osmanlı'nın gelişinin halka fayda sağlayacağına dair propaganda yapmıştır. İşgal edilen bölgedeki halkın din ve özgürlüklerine fazla karışılmadan yaşamlarını rahat bir şekilde devam ettirmeleri için gereken önlemler alınmıştır.⁶⁸ O dönemde yumuşak güç kavramsallaştırılmamasına rağmen Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu politikalar bu kavramın niteliklerini taşımaktadır.

Nye'in kavramsallaştırdığı başkalarının seçimlerini şekillendirme becerisine dayanan yumuşak güç için, dünya siyasetinde gündemi oluşturmak ve dünya kamuoyunu kendine çekmek önemli bir unsurdur. Bir aktör arzu ettiği sonuçları elde etmek adına insanları ve diğer aktörleri zorlamak yerine, kendi isteklerinin onlar tarafından da istenmesini sağlayabilir. Otoriter ülkelerin liderleri zor kullanmayı tercih ederken demokrasilerdeki politikacılar ikna etme ve kendine çekmeye dayalı yöntemlere öncelik tanımaktadırlar. Yumuşak güç, günümüz demokratik politikalarının esas unsurudur. Çekici bir karakter olarak tercihlerini kabul ettirme becerisi, kültür, politik değerler ve kurumlar, meşru görülen ya da ahlaki otoritesi olan politikalar gibi soyut değerlerle ilişkilidir. Bir lider diğerlerinin de peşinden gitmek istediği değerleri temsil ettiği sürece, liderlik etmek daha kolay olacaktır. İş dünyasında, zeki yöneticiler liderliğin, sadece emir vermekten ibaret olmadığını, örnek teşkil ederek diğerlerinin onun istediğini yapmalarını sağlamayı gerektirdiğini bilmektedirler. Emirler çerçevesinde büyük bir organizasyonu yönetmek güç bir durumdur. Aynı zamanda başkalarının yöneten kişinin değerlerine ortak olmalarını sağlamak gerekmektedir.⁶⁹

Cazibenin başkalarının tercihlerini her zaman belirlemediği vurgulanması gereken bir noktadır. Çünkü kaynak olarak ölçülen güç ve davranışın sonucu olarak değerlendirilen güç arasında fark olması yalnızca yumuşak güce özgü bir durum değildir. Gücün bütün biçimlerinde bu durum mevcuttur. 1940 yılında Fransa'nın işgalinden önce, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'dan daha fazla tankı olmasına rağmen askeri güç kaynaklarındaki bu avantajları savaşın sonucunun önceden kesinleşmesini sağlayamamıştır. Yumuşak güç ve

⁶⁷ Nye, *Soft Power*, op.cit., s.167.

⁶⁸ Sait Yılmaz, "Yumuşak Güç ve Evrimi", **USAM BÜLTENİ**, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, [http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI\(4a4j\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI(4a4j).pdf), (e.t. 06.05. 2016), s.2.

⁶⁹ Nye, *Soft Power The Means To Success...*, op.cit., ss.5-6.

nüfuz aynı şeyler değildir. Nüfuz, tehditlerin ve ekonominin sert gücüne de dayanabilir. Yumuşak güç ise, sadece ikna etmekten veya her ne kadar önemli bir bölümünü oluştursa da insanları sözlerle harekete geçirmekten ibaret değildir. Aynı zamanda kendine çekme becerisidir. Bu çekim gücü çoğunlukla kabullenme ile sonuçlanır. Davranışsal açıdan, yumuşak güç, çekici güçtür. Kültür, siyasi değerler ve dış politika şeklindeki yumuşak güç kaynakları, böylesine bir cazibeyi meydana getiren değerlerdir. Bu kaynaklar ise yumuşak güç araçları vasıtasıyla faaliyet göstermektedir.⁷⁰ Bu bağlamda ABD'nin Dışişleri Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu (DOS-DRL) aracılığıyla demokrasi adına ülkelere yardımlar sağlaması ve Ulusal Kalkınma Ajansı (USAID) ile medeniyetler ve dinler arası diyalog projeleri yürütmesi yumuşak güç araçlarının kullanılarak cazibe yaratma faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilmektedir. Türkiye' de ise TİKA ve YEE gibi kurumlar yumuşak güç uygulayıcısı olarak ülkenin dış politikasına katkı sağlamaktadırlar. YEE, Türk dilinin, kültürünün, sanatının ve tarihinin tanıtılmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir. Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki dostluğun pekiştirilerek kültürel etkinlikler aracılığıyla Türkiye'nin daha yakından tanınmasına olanak sağlamaktadır. YEE, ilk etapta Balkanlarda çalışma yapmaya başlamıştır. TİKA, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde en önemli yumuşak güç aracı olarak ekonomik, sosyal ve kültürel yardımlar yapmaktadır ve bu ülkeleri uluslararası toplum nezdinde de desteklemektedir. Bu suretle Türkiye'nin bölgedeki saygınlığı ve çekiciliği artmaktadır. Balkan ülkeleri, Türkiye'yi kendilerine daha yakın hissetmektedirler.

Bir aktör açık bir tehdit veya değiş-tokuş olmaksızın başka bir aktörü kendi amaçlarını kabul etmeye ikna edilebiliyorsa veya ikna edilen aktörün davranışları gözlemlenebiliyorsa ve gözlem sonucunda soyut bir cazibe belirlenebiliyorsa yumuşak güç söz konusu olmaktadır. Yumuşak güç, işbirliğini sağlamak için ortak değerlere çekme ve bu değerlere ulaşmaya katkıda bulunmanın doğruluğu ve sorumluluğunu araç olarak kullanmaktadır.⁷¹

Yumuşak güç, sert gücün yansıması değildir. Aksine, Macaristan'ı ve Çekoslavakya'yı işgal etmesinin ardından Sovyetler Birliği'nin, ekonomik ve askeri kaynakları büyümeye devam etmiş olsa da Sovyet yumuşak gücü zayıflamıştır. Otoriter

⁷⁰ Joseph S. Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 616, 2008, s.95.

⁷¹ Nye, *Soft Power: The Means To Success..*, op.cit., s.7.

politikaları, sert güçlerine fayda sağlamıştır fakat yumuşak güçlerinin azalmasına neden olmuştur. Ulusal çıkar tanımlarının içinde ekonomik yardım veya barışı koruma gibi çekici unsurların var olması dolayısıyla Kanada, Hollanda ve İskandinav ülkelerinin ise politik gücü, ekonomik ve askeri gücünden daha fazladır.⁷²

Yumuşak güç kullanımının önemi artmasına rağmen bu kavram akademik ve siyasi çevreler tarafından eleştirilene maruz kalmaktadır. Akademik çevreler yumuşak güç kavramını; çok işlevsiz, çok yumuşak ve çok belirsiz olması dolayısıyla eleştirmişlerdir. Hatta Rumsfeld'e yumuşak gücün önemi sorulduğu zaman yumuşak gücün ne olduğuna dair hiçbir bilgisi olmadığını dile getirmiştir.⁷³ Yumuşak güce kuşkuyla yaklaşanlar popülaritenin kısa ömürlü olduğunu öne sürmekte ve dolayısıyla dış politikayı yönlendirmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Onlara göre ABD dünyanın onayı olsun ya da olmasın dilediğini yapacak güce sahiptir. Başkalarının buna gıpta edebileceğini veya içerleyebileceğini basitçe kabullenmek gerekmektedir. Dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'e göre dünyanın tek süper gücünün kalıcı müttefiklere ihtiyacı yoktur. Koalisyonlara meseleler yön vermektedir ve bunun aksi geçerli değildir.⁷⁴ Fakat gerek Vietnam Savaşı gerekse ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgali tam aksi bir durumu göstermektedir.

ABD'nin Vietnam Savaşı gibi onay bulmayan bazı politikaları olmuştur ve bu politikalarından kurtulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat bunların çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin büyük şeytan olarak görüldüğü Soğuk Savaş döneminde gerçekleştiğini göz ardı etmemek gerekmektedir. ABD'nin salt büyüklüğünün kaçınılmaz olarak rahatsızlığa sebep olduğu bir gerçektir. Ancak akılcı politikalar meydana gelen karşıtlığı azaltabilirdi. Washington'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yumuşak güç kaynaklarını kullanarak diğerlerini 60 yıl boyunca yaşayacak bir ittifaklar ve kurumlar sistemine çekmeyi başarması tam olarak bunun sonucu olmuştur. Soğuk Savaş'ın kazanılmasında sert güçle birlikte yumuşak gücün de etkisi olmuştur. Yumuşak güç, yalnızca gündelik bir popülarite meselesi değildir. ABD'nin istediği sonuçları elde

⁷² Nye, *Hard and Soft Power in a Global...*, loc.cit.

⁷³ Edward Lock, "Developing a 'Strategic' Concept of Power", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, s.32.

⁷⁴ Joseph S. Nye, "The Decline of Amerikan Soft Power: Why Washington Should Worry", **Foreign Affairs**, Vol.83, No:3, 2004, s.16.

etmesini sağlayan bir araç olmuş ve işlevsiz olmadığını göstermiştir. ABD yönetimi, 2003 yılında Irak işgali ile yurt dışındaki çekiciliğini göz ardı ettiğinde bunun bedeli kendisi açısından ağır olmuştur. Kendilerine destek vermenin, diğer ülkelerin iç politikalarında bir felakete yol açacak düzeyde artması halinde, siyasi liderlerin ABD'ye yardımcı olacak imtiyazları verme ihtimali azalmaktadır. Bu duruma örnek olarak; 2003 yılında Şili, Meksika ve Türkiye'nin karşı çıkımları verilebilir.⁷⁵

11 Eylül 2001 saldırısının hemen sonrasındaki sonuçlara göre, yurt dışından ABD'ye ciddi ölçüde iyi niyet bildirimleri gönderilmiştir. Ancak sempati kısa süre içerisinde yok olmuştur. George W. Bush Hükümeti'nin özünde tek yanlı olan Mart 2003'de Irak'ı işgal etme kararını ve sözde terörle mücadelede işkence, teslimiyet ve Küba'da Guantanamo Körfezi'ndeki ABD deniz üssündeki şüpheli teröristlerin hapse atılması şeklindeki politikaları dünya kamuoyu tarafından onaylanmamıştır. Bush Hükümeti'nin dış politikası, uluslararası kurumları devre dışı bırakarak, uluslararası hukuk ve normlara karşı gelerek ve diğer devletlerin çıkar ve görüşlerini göz ardı ederek, çok taraflı olmaktan ziyade tek taraflı hareket ederek dünyayı kendisinden uzaklaştırmıştır. Dünya kamuoyunun ABD'ye olan ters tepkisi, Bush Hükümeti süresince dış politikadaki ana sorun haline gelmiştir.⁷⁶ 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'nin terörizme karşı durması doğru bir tercih iken yumuşak gücü göz ardı ederek çoğunlukla sert güce dayalı politikalar izlenmesi hatalı bir seçim olmuştur.

Yumuşak güç, zamanla Avrupalı liderler tarafından da kendi güç kaynaklarından bazılarını tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Japonya ve Avustralya gibi diğer hükümetler de yumuşak güçten yararlanmışlardır. Ancak Nye adına şaşırtıcı olan, Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun 17. Çin Komünist Partisi Kongresi'nde kendi yumuşak güçlerini arttırmaya ihtiyaçları olduğunu belirtmesidir. Çin'in sert ve ekonomik gücü büyümektedir. Bu durum, dengeleyici koalisyon içerisinde kendi komşularını korkutabilir. Buna istinaden Nye, Hu Jintao'nun açıklamasının akıllı bir strateji olduğunu ifade etmiştir. Çin yükselişine yumuşak gücünü arttırarak devam ederse, bu dengeleyici koalisyona olan ekonomik teşvikleri azaltabilecektir. Sonuç olarak, Çin hükümeti bu amaca ulaşmak için

⁷⁵ Ibid., ss.16-17.

⁷⁶ Christopher Layne, "The Unbearable Lightness of Soft Power", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, s.51.

milyar dolarlarını yatırmış ve Çin'deki gazeteler yumuşak güç hakkında yüzlerce yazıyla dolmuştur.⁷⁷

Bilgi devrimi ve ekonominin küreselleşmesi dünyayı değiştirmekte ve küçültmektedir. Bu iki unsur yirminci yüzyılın başında Amerika'nın gücünü arttırmıştır. Ancak teknolojinin diğer ülkelere ve insanlara yayılması ile Amerika, üstünlüğünü kaybetmiştir. Ayrıca bilgi devrimi ile ulusal sınırları aşan sanal toplumlar ve sivil aktörler (teröristler de dahil) daha büyük roller oynayabilmektedir. Ulusal sınırları tanımayan koalisyona insanları çektikleri için, bu organizasyonların çoğunun kendi başına etki ve cazibeyi esas alan yumuşak güçleri olacaktır. Böylece bilgiyi paylaşma ve inanılır olma becerisi önemli bir çekicilik ve güç kaynağı haline gelecektir.⁷⁸

Küresel bilgi çağındaki bu siyasi oyun, yumuşak gücün öneminin artacağını göstermektedir. Önemli konuları izah etmeye yardımcı olacak çeşitli iletişim kanallarına sahip olan, güvenilirliği yerel ve uluslararası değerler ve politikalarla kuvvetlenen ülkeler, büyük olasılıkla daha çekici hale gelecektir. Bu durum ve bilgi çağında olmamız ile daha önemli bir hale gelen yumuşak güç, sadece resmi hükümet uygulamalarının sonucu değildir. Aynı zamanda kısmi olarak sosyal ve ekonomik bir yan üründür. Kendilerine ait yumuşak gücü olan ve kar amacı gütmeyen kurumlar hükümetin hedeflerine ulaşmasına yardım edebileceği gibi hükümetin çabalarını zorlaştırabilir ve hatta engelleyebilir. Hükümetler, başkalarının hayran olduğu değerlerini korumalı ve bu doğrultuda hükümet politikaları sergilemelidir. Yurt içi ve yurt dışındaki politikalar, demokrasi, insan hakları, açıklık ve başkalarının fikirlerine saygılı bir şekilde uyumlu olduğu sürece yumuşak güçten yararlanılabilir. Yumuşak güce sahip olmak ve fayda sağlayabilmek için ise yumuşak gücü meydana getiren birtakım temel değerlere/kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.⁷⁹

5.1. Yumuşak Gücün Kaynakları

Yumuşak gücün kaynakları çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Bir ülkenin yumuşak gücü Nye'a göre, öncelikli olarak üç kaynağa dayanır. Bunlardan ilki başkalarına çekici geldiği süre boyunca toplumsal değerlerinin bütünü olarak ifade edilebileceğimiz

⁷⁷ Nye, The Information Revolution..., op.cit., ss.20-21.

⁷⁸ Nye, Soft Power: The Means To Success..., op.cit., ss.30-31.

⁷⁹ Ibid., ss.31-32.

ülkenin kültürüne, yurt içi ve yurt dışında ülkenin kendisi de onlara göre yaşadığı ve diğerlerine çekici geldiği sürece siyasi değerlerine ve diğer aktörler tarafından meşru görüldükçe dış politikalarına.⁸⁰

5.1.1. Kültür

Kültür, bir toplumun ortak değerlerinden ve davranış kalıplarından meydana gelmektedir. Bir toplum ya da sosyal grubu karakterize eden farklı maddi ve entelektüel özelliklerin birleşimi olduğu söylenen kültür, yaşam biçimlerini, temel insan haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri, sanat yapılarını ve inançları kapsamaktadır. Her kültür benzersiz ve yer değiştiremeyecek bir değerler kümesini temsil etmektedir. İngiliz diplomat Anthony Parsons'a göre, bir ticari mal almak istenildiğinde içgüdüsel olarak daha yakından tanınan bir ülkenin tercih edilmesi ve o ülkenin herhangi bir konuda haklı olduğu düşünüldüğü zaman aktif olarak desteklenmesi kültürün bir diplomasi aracı olarak kullanılmasının avantajlarındanıdır.⁸¹ Diplomat George Kennan realist olarak bilinmesine rağmen, ABD hakkındaki olumsuz izlenimlerle savaşmanın aracı olarak ülkeler arasındaki kültürel temasın önemini ifade etmiştir.⁸² Soğuk Savaş döneminde, ABD Başkanı Eisenhower ise herkesin barış istediği varsayımından yararlanılacaksa sadece bir yöntemle değil, insanların birbirleri hakkında, yavaş yavaş, daha fazla şey öğrenecekleri binlerce yöntem üzerinde çalışılması gerektiğini savunmuştur. Nitekim Eisenhower, farklı ülkelerin ve farklı kültürlerin halkları arasında doğrudan fikir ve deneyim değişimini içeren eğitim, kültür ve insanı faaliyetler yoluyla uluslararası anlayış ve dostluğu geliştirmek üzere People to People Programı'nı kurmuştur.⁸³ Kültür temasının bireyleri etkilemesinin siyasi sonuçları da olabilmektedir. Örneğin; Aleksandr Yakovlev⁸⁴, Kolombiya Üniversitesi'nde siyaset bilimci David Truman'la yaptığı çalışmalardan etkilenmiş ve Mikail Gorbaçov'u

⁸⁰ Ibid., s.11.

⁸¹ Sofia Kitsou, "The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany", Ionian University, https://www.researchgate.net/publication/275642295_The_Power_of_Culture_in_Diplomacy_The_Case_of_US_Cultural_Diplomacy_in_France_and_Germany, s.22, (e.t. 11.02.2017).

⁸² Yale Richmond, "Cultural Exchange and The Cold War: How The Arts Influenced Policy", **The Journal of Arts Management, Law and Society**, Vol. 35, No: 3, Fall 2005, s.239.

⁸³ Dwight D. Eisenhower, People-to-People Program, https://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/people_to_people.html, (e.t. 17.03.2017).

⁸⁴ Aleksandr Yakovlev, Politbüro üyesi ve Moskova'daki Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün başkanıdır.

liberalizm konusunda etkileyen kişi olmuştur.⁸⁵ ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, ABD’de eğitim gören yabancı öğrenciler için, geleceğin dünya liderlerinin dostluğunu kazanmaktan daha değerli bir servet düşünemiyorum ifadesini kullanmıştır. İleride politik sonuçları etkileme ihtimali olan bireylerin sempatisinin kazanılmasının büyük önem arz ettiğini belirtmiştir. ⁸⁶ Kùltürler arası ilişkiler aracılığıyla ortaya çıkan çekicilik ve yumuşak gücün dış politikada önemli bir etkisi mevcuttur. Öğrenci değişim programları aracılığıyla ÷lkelerin değerleri, kùltürü ve kurumları tanıtılarak ÷lkelerin çekiciliğini arttırılmaktadır.

Ulusal karaktere, inanç sistemine ve ulusal kimliğin dinamiklerine katkıda bulunan yumuşak güç kaynağı olarak ele aldığımız kùltürü, devletler dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Yeni uluslararası kùltürel gündem kùltür ve dış politika arasındaki ilişkiyi dönüştürmektedir. Dış politika, genel olarak siyasi ve ekonomik hedefleri desteklemek için kùltürü enstrüman olarak kullanmaktadır.⁸⁷ Türkiye’de 2009-2014 dönemlerinde Dışışleri Bakanlığı yapan Ahmet Davutoğlu’nun 2001 yılında yayınladığı Stratejik Derinlik adlı kitabı 2000’li yıllarda Türk dış politikasının geçirdiğı değişimi ve vizyonunu göstermektedir. Tarihsel ve coğrafi derinliği baz alan bu eser, jeo-politik, jeo-kùltürel ve jeo-ekonomik açılardan Türkiye’nin pozisyonunun küresel siyaset ve uluslararası sistemin dönüşümü adına oldukça önemli olduğunu varsayımına dayanmaktadır.⁸⁸ Davutoğlu’na göre kùltür, kısa ve uzun vadede ÷lkelerin kendi iradesiyle değiştiremeyeceğı sabit güç unsurlarındandır. Ancak kùltür, değişen uluslararası koşullar aracılığıyla sabit güç verilerini potansiyel güç verilerine bağlayabilen ve ÷lkelerin güç dengeleri içerisindeki özgül ağırlığının değişime uğramasına neden olan önemli bir unsurdur. Böylece ÷lkeler, bu değişimleri dinamik bir dış politika aracı haline getirebilmektedirler.⁸⁹ Bu bağlamda Türkiye’nin yumuşak güç politikasının kùltür unsurunu öne çıkaran bir dış politika anlayışı izlediğı gör÷lmektedir.

⁸⁵ Nye, *Soft Power: The Means To Success...*, op.cit., s.46.

⁸⁶ Colin Powell, “Statement on International Education Week 2001”, **U.S. Department of State**, 2001, <https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/4462.htm>, (e.t. 17.03.2017).

⁸⁷ Louis Bélanger, “Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada”, **Political Psychology**, Vol. 20, No: 4, December 1999, s. 678.

⁸⁸ Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi**, Cilt: 9, No: 34, Kış 2011, s.12.

⁸⁹ Ahmet Davutoğlu, **Stratjik Derinlik**, 104. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015, s.18.

Bir ülkenin evrensel değerler içeren kültürü ve politikaları başkalarının da paylaştığı değerlere ve çıkarlara hitap ettiğinde, ortaya çıkan çekicilik ve sorumluluk ilişkileri ülkenin istediği sonuçları elde etme ihtimalini arttırmaktadır. Bununla birlikte dar görüşlü değerlerin ve sınırlı kültürlerin yumuşak güç üretmesi muhtemel değildir. Yumuşak gücün, popüler kültürel güç şeklinde basite indirgenmesi de yanlıştır. Bununla birlikte yumuşak güç davranışı ile bu gücün üretilmesine zaman zaman yardımcı olan kültürel kaynakların aynı tutulması bir hatadır. Kültürel kaynaklar ile çekicilik karıştırılmaktadır. Tarihçi Neil Ferguson, yumuşak gücü kültürel ve ticari mallar gibi geleneksel olmayan bir güç olarak tanımlamış ve üzerinde durulması gereken bir kavram olarak görmemiştir.⁹⁰ Yine de popüler kültürün, yumuşak güç oluşturabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Yalnızca devletlerin yumuşak gücü yoktur. Nye çalışmasında devletlerin ve sivil toplum gruplarının yumuşak gücü arasındaki farkı izah etmemiştir. Fakat büyük şirketlerin, spor idollerinin ve popüler kültürlerin kendi yumuşak güçlerini oluşturabildiği bir gerçektir. Aynı zamanda bunlar, ülkelerin ve bu gruplarla ilişkili hükümet dışı aktörlerin yumuşak gücünü zayıflatabilir veya kuvvetlendirebilir. Greenpeace ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi, belirli herhangi bir ülke ile hiçbir ilişkisi olmadıkları ve tarafsız oldukları için meşru olarak değerlendirilen kuruluşlardır. Rock müzik genelde Amerikan kültürü ve hayatı ile özdeşleşmiştir. Soğuk Savaş boyunca Amerika, Sovyet gençleri arasında rock müziğin yayılmasından yararlanmışır. Günümüzde McDonald's restoranlarının dünya çapında yaygınlaşması, Coco-Cola, Starbucks kahve dükkânları, NBA ve Hollywood filmleri Amerikan toplum ve değerlerini yurt dışında teşvik etmektedir.⁹¹

Devletler, diğer ülkeler üzerinde çekicilik yaratmak ve onları kendi yumuşak güçlerinin etkisi altına almak amacıyla kültürel değerlerinden faydalanmaktadır. Örneğin: Japonya'nın Pokemon çizgi film ve oyunları; İtalya'nın mimarisi, mutfağı ve moda sektöründeki öncülüğü; İspanya'nın La Liga futbol ligi; Almanya'nın Lufthansa Hava Yolları, BMW ve Mercedes ile otomotiv sektöründe alıcıya verdiği uzun ömürlü algısı, Bach ve Beethoven gibi klasik müziğin önde gelen temsilcilerinin yetişmiş olması, Alman

⁹⁰ Nye, *Soft Power: The Means To Success...*, op.cit., s.11.

⁹¹ Geraldo Zahran and Leonardo Ramos, "From Hegemony To Soft Power", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, s.20.

futbol ligi Bundesliga; İngiltere'nin Beatles ve Rolling Stones gibi grupları, İngilizce'nin beynelmilel dil haline gelmesi yumuşak güç yaratmaktadır.

İngiliz Konseyi ve Alliance Française gibi Konfüçyüs Enstitüsü de kendi kültürünü yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Konfüçyüs Enstitüleri'nin yaygınlaşması insanlara Çin kültürünü tanıma olanağı, Çince'yi öğrenme şansı ve iş bulma konusunda yardım imkânı sunmaktadır.⁹² Daima çekici bir geleneksel kültüre sahip olan Çin, günümüzde evrensel popüler kültüre giriş yapmaktadır. 2000 yılında yazar Gao Xingjian'ın Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmasını, Kaplan ve Ejderha'nın İngilizce olmayan en çok hasılat yapan film olmasını ve 2008 Yaz Olimpiyatları'na Çin'in ev sahipliği yapmasını bu duruma örnek verebiliriz.⁹³

Türkiye ise; mutfağı, sineması ve dizileri, TİKA, YEE, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Kızılay, Türk Hava Yolları (THY), Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Turkvision, TRT Kurumu ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TÜRKKON) aracılığıyla yumuşak güç oluşturmaktadır. Bu kurumlar yumuşak gücün önemli bir kaynağı olan kültürün etkili olarak kullanılabilmesi adına Türkiye'nin önemli yumuşak güç araçlarıdır. Türk kültürünün yabancı kamuoyuna tanıtılması ve ülkenin çekiciliğinin ön plana çıkarılması açısından faaliyetlerde bulunmaktadır.

5.1.2. Siyasi Değerler ve Dış Politika Eylemleri

Devletlere dünya kamuoyunda prestij kazandıran siyasi değerleri ve dış politikaları, yumuşak güç kaynaklarını oluşturmaktadır. Hükümetlerin savundukları siyasi değerler, tercihleri ve uygulamaları başkalarının tercihlerini oldukça etkileyebilir. Bu etki, insanları kendisine çekebileceği gibi kendisinden uzaklaştırmasını da mümkün kılabilir. Bir devletin dünya kamuoyu tarafından itibar görmesi, diğer devletlere ilham kaynağı olması ve politikalarının meşru görülmesi için savunduğu siyasi değerler büyük bir önem teşkil etmektedir.

⁹² John Moore and Ilse Schache, "China's Charm Offensive", **Brunswick Review**, No: 7, Summer 2013, ss. 40-43.

⁹³ Joseph S. Nye, "The Rise of China's Soft Power", **Wall Street Journal Asia**, 29 December 2005, http://belfercenter.hks.harvard.edu/publication/1499/rise_of_chinas_soft_power.html, (e.t. 24.10.2016).

Küreselleşen dünya düzeninde meşruiyeti olmayan herhangi bir politikanın uygulanması mümkün olmamaktadır. Devletler, dış politikalarını belirlerken ve gerçekleştirirken dünya kamuoyunu göz önünde bulundurmalıdır. Meşruiyet sorunu, çoğunlukla devletlerin kendilerini odak noktası haline getirmelerinden ve bu durumu başkalarına ifade etme gerekliliği hissetmemelerinden kaynaklanmaktadır. Dünya kamuoyunun çoğunluğu tarafından devletlerin yöntemlerinin benimsenmemesi temel meşruiyet sorunlarından birisidir. Bu duruma örnek olarak ABD'nin 2003 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kararı olmadan Irak'a saldırmasının dünya kamuoyunda ABD'nin kararlarının meşruluğu konusunda şüphe yaratması verilebilir.⁹⁴

Hükümetlerin yurt içi ve yurt dışındaki politikalarının doğruluğu ve etkinliği, bu politikalar dahilinde başkaları tarafından ne kadar cazip ve örnek alınmaya değer görüldüğü yumuşak güç kaynağı oluşumunda önem arz etmektedir. Diğer ülke ve toplumlara siyasal sistem ve uygulamaları ile örnek model olabilme kabiliyeti de yumuşak güç yaratmaktadır. Ülkenin siyasi değerleri ve dış politika uygulamaları aracılığıyla hedef ülkenin tercihlerinin şekillendirilmesi başka bir ifadeyle yumuşak güç uygulanması mümkündür. Hedef ülke, uygulanan yumuşak güce kendi siyasi değerlerine uygunluk derecesinde karşılık vermektedir.⁹⁵

Ülkelerin dış politika uygulamaları, yumuşak gücünü kuvvetlendireceği gibi tam tersi etki yaratarak yumuşak gücün azalmasına ve ülkenin diğer siyasi aktörlerin olumsuz tepkilerine hedef olmasına yol açabilir. Bir devletin politikaları diğerlerinin gözünde meşruluğunu ve güvenilirliğini yitirdiğinde, bunun sonucunda ortaya çıkan güvensizlik tutumları ülkenin sahip olduğu avantajın azalması eğiliminde olabilir. Örneğin; 11 Eylül saldırısının ardından Almanya, El-Kaide örgütüne karşı olan askeri eyleme katılmıştır. Ancak ABD'nin tasvip görmeyen Irak Savaşı'na hazırlanıyor olmasıyla birlikte Almanya, ABD'nin Irak'ın El-Kaide ile olan sözde ilişkisi ve kitle imha silahlarının yakın tehdidi gibi savaşa gitme nedenlerini hakkında oldukça güvensiz olduğunu izah etmiştir. 2003 Haziran itibarıyla 13-30 yaş aralığındaki insanlar, Amerikan hükümetinin 11 Eylül saldırısını kendisinin düzenlediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Amerikan dış

⁹⁴ İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, <http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>, (e.t. 27.10.2016).

⁹⁵ Ertan Beşe, " 'Kamu Diplomasisi' Kavramı ve Uygulama Alanları", *Stratejik Düşünce*, Cilt: 2, Sayı: 16, Mart 2011, ss.107-108.

politikaları gelecek nesillerin Amerika'dan şüphe etmelerine neden olabilecektir.⁹⁶ 2003 yılında 11 ülkede BBC tarafından yapılan kamuoyu araştırmasında, birçok insanın, ABD'yi dünya barışı adına Kuzey Kore'den daha çok tehlikeli gördüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılanların %65'i Amerika'nın kibirli bir devlet olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷

Ülkelerin dış politika icraatları, siyasi ve kültürel değerleriyle yarattığı izlenim önemli olmakla birlikte asıl sonucu belirleyen bunun diğer ülkeler ve aktörler tarafından nasıl algılandığıdır. Türkiye, Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü⁹⁸ (KDK) aracılığıyla dış politikalarını ve dış yardım faaliyetlerini arz etmektedir. KDK aracılığıyla iletişim ve tanıtım faaliyetleri hakkında kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amaçlanmıştır. Brezilya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi genişlemesinde Latin Amerika'yı temsil etmek istemektedir. ABC (Brazilian Cooperation Agency) adlı yardım kuruluşu ile dış yardımlarını şekillendirerek Latin Amerika ve Afrika'daki yoksul ülkeleri etkilemeye çalışmaktadır. Portekizce konuşan ülkeleri yanına çekmek adına özellikle gıda yardımına ve sosyal programlara öncelik vermektedir. Çin hükümeti; emperyalist bir geçmişe sahip olmadığını vurgulayarak diğer ülkelerin iç işlerine karışmayan ve evrensel değerlere saygılı olan bir ülke olduğu imajını uluslararası topluma vermek istemiştir.⁹⁹

Evrensel değerlere önem veren ve uluslararası topluma hizmet eden politikalar dünya genelinde kabul görmektedir. Bu durum yumuşak gücün uygulama alanı bulmasını kolaylaştırmaktadır. Bir ülkenin dış yardımlar yapması, mültecileri ve sığınmacıları koruması, çevre ve sağlık sorunlarına hassasiyet göstermesi, savaş mağdurlarına yönelik insani yardımlar yapması, uluslararası kuruluşlarda etkin rol alması, insan haklarının korunmasına ve uygulanmasına özen göstermesi, sürdürülebilir barışın sağlanmasına katkıda bulunması ve tüm insanlığa fayda sağlayabilecek bilimsel ve teknolojik faaliyetleri sürdürmesi evrensel nitelikte olduğu için diğer ülke ve aktörlere çekici gelecek ve dünya kamuoyu tarafından olumlu karşılanacaktır.

⁹⁶ Joseph S. Nye, "Soft Power and American Foreign Policy", **Political Science Quarterly**, Vol. 119, No: 2, Summer 2004, ss.256-257.

⁹⁷ Nye, *Soft Power: The Means To Success...*, op.cit., s.67.

⁹⁸ 2010 yılında kurulan Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü, Türkiye'nin bir kamu diplomasisi aracıdır ve bu kuruma çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde değinilecektir.

⁹⁹ Halil Kürşad Aslan, "Dış Yardımların Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi", **Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar**, Erman Akıllı (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2016, ss.86-87.

5.2. Yumuşak Gücün Araçları

Yumuşak güç faaliyetleri, öncelikle devlet ve kurumları tarafından yürütülmüştür. Fakat yeni bilgi ve iletişim teknolojisiyle birlikte hükümet dışı aktörler de çeşitli alanlarda yumuşak güç uygulanmasında etkin olmuş ve zamanla ulusal sınırların ötesine geçmiştir. Burada hükümet dışı aktörlerin, zaman zaman devlet bütçesinden sağlanan mali yardım aracılığıyla da faaliyetlerini sürdürebildiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Dolayısıyla yumuşak gücün araçlarını devlet kurumları, kamu diplomasisi ve hükümet dışı aktörler olarak üç başlıkta toplayabiliriz.

5.2.1. Devlet Kurumları

Günümüzde devletlerin küreselleşmenin etkisiyle birlikte yaşanan hızlı değişimlere ve gelişmelere yönelik gerekli adımları zamanında atmaları gerekmektedir. Bu durum dış politika konularını daha karmaşık hale getirmektedir. Küreselleşme olgusu bazı fırsatları ve riskleri beraberinde getirmektedir. Bu fırsatlardan yararlanma ve risklerden kaçınma çerçevesinde dış politika izlenmektedir. Devletler; Dışişleri Bakanlığı, diğer bakanlıkları, büyükelçilikleri, konsoloslukları ve Dışişleri Bakanlığı'na veya Başbakanlığa bağlı olarak kurulan kuruluşları ile yumuşak güç oluşturabilmektedir.¹⁰⁰

Devletler, küreselleşmenin yarattığı fırsatları değerlendirmek ve olumsuz etkileri kazanımlara dönüştürmek adına devlet kurumları aracılığıyla uluslararası alanda ülkenin tanıtım faaliyetleri ile dünya genelindeki saygınlığını dolayısıyla dış politikanın ve uygulanan yumuşak gücün etkinliğini arttırmaktadır.

Kültürel ve bilimsel etkinliklere, spor faaliyetlerine, sanata ve eğitime verilen önemi devletler yumuşak güç araçları olarak kullanabilmektedir. Türkiye'de Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'nin esas amacı, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "*Yurt Dışı Türkler ve Akrabalar Başkanlığımızı kurarak Türkiye'nin barış elini, Türkiye'nin dayanışma iradesini, Türkiye'nin o koruyucu kollayıcı şemsiyesini yeryüzünün her köşesine ulaştırmaya başladık*" sözleriyle belirtilmiştir. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türk dış politikasının parçası haline gelmesinin bir sonucu olarak kurulan YTB, özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkesi olan ülkelerde yaşayan Türklerin siyasete katılımının ve bu ülkelerde

¹⁰⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Genel Görünüm", <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>, (e.t. 31.10.2016).

oy vermelerinin önemini vurgulamaktadır. Türklerin, bu ülkelerde oy kullanmasının AB'nin geleceğini etkilemek adına bir araç olduğu belirtilmektedir.¹⁰¹

Dışişleri bakanlığı, diğer bakanlıklar ve büyükelçilikler çeşitli faaliyetlerle dış politikaya katkıda bulunmaktadır. Devletler dış yardımlar, eğitim ve kültür faaliyetleri aracılığıyla birbirleriyle etkileşim içerisinde olup işbirliği alanlarının artmasını sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler, kamu diplomasisi ve eğitim hizmetlerini yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır.¹⁰² YTB Başkanlığı, uluslararası öğrencilere¹⁰³ Türkiye Bursları ile üniversitelerde lisans, yüksek lisans, doktora, araştırma programları çerçevesinde eğitim imkânı sunmaktadır. Böylelikle Türkiye'nin bir eğitim üssü haline gelmesi amaçlanmaktadır. Öğrencilerin kültür, dil ve din gibi farklılıklarına saygı gösterilerek Türkiye ve Türk kültürünün en iyi şekilde tanınmasının sağlanması için rehberlik çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye hakkında sahip oldukları olumlu görüşlerinin büyük bir sempatinin oluşmasını sağlayacağı düşünülmektedir.¹⁰⁴ Mısır'dan gelen bir öğrenci ülkesinde Türk kültür merkezi açma hayalinin olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵ Bu örneğin de gösterdiği gibi eğitim gören öğrenciler sadece Türkiye'nin tanıtımına değil aynı zamanda Türk kültürünün yayılmasına katkı sağlayacaktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı bir şekilde değerlendirilecek olan YEE'nin Türkçe öğretimi programları, TİKA'nın ise birçok ülkedeki eğitim ve meslek edindirme projeleri ve buna ek olarak okullara tadilat ve eğitim malzemeleri desteğiyle Türkiye'nin eğitime verdiği önem ön plana çıkarmaktadır. Böylece ülkeler arasındaki işbirliği arttırılmaya çalışılmaktadır.

¹⁰¹ Burcu Sunar Cankurtaran, "Türk Dış Politikasında 'Diaspora Açılımı' ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss.93-111.

¹⁰² ABD'nin Fullbright Programı, AB'nin Jean Monnet Burs Programı, İngiltere'nin British Council merkezleri ve Japonya'nın Japon Foundation (Japon Vakfı) kamu diplomasisi ve eğitim hizmetlerini etkin bir şekilde kullanan dış politika enstrümanlarına örnek olarak verilebilmektedir.

¹⁰³ Türkiye Bursları; Kosova, Bosna-Hersek, Makedonya, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Gürcistan, Kamerun, Mısır vb. ülkelerin öğrencilerine verilmektedir.

¹⁰⁴ Kemal Yurtnaç, "Başkan'dan", **Artı 90**, Sayı: 7, Temmuz 2013, s.1.

¹⁰⁵ Yurt Dışı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, "Türkiye Burslarıyla Dünya'nın Dört Bir Yanından Eğitim İçin Geliyorlar", 08.02.2017, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/turkiye-burslariyla-dunyanin-dort-bir-yanindan-egitim-icin-geliyorlar/>, (e.t. 12.02.2017).

5.2.2. Kamu Diplomasisi

Tarih boyunca uygulanmış¹⁰⁶ ancak 1965 yılında Edmund Gullion'un Murrow merkezinde¹⁰⁷ çalışmaya başlaması ile kavramsallaşan kamu diplomasisi, küreselleşme ile birlikte yumuşak gücün temel araçlarından biri haline gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından geleneksel tek yönlü ve karşılıklı etkileşimin olmadığı kamu diplomasisinden, 'kamu' faktörünün ve kamudan kamuya interaktif ilişkinin öne çıktığı bir sürece dönüşmüştür.¹⁰⁸

İnternetin yaygınlaşması ve bilgiye erişimin kolaylaşması ile daha çok sorgulayan, tartışan, araştıran, itiraz eden ve daha zor ikna olan bireyler yetişmektedir. Karşılıklı iletişim çerçevesinde bu kişilere ulaşılması ve ustalıkla yumuşak güç araçlarının kullanılması gerekmektedir. Başka ülkelerin hükümet dışı aktörlerini ve kamuoylarını hedefleyen kamu diplomasisi, kendi vatandaşları-kurumları ile diğer ülke vatandaşları-kurumları arasındaki etkileşimi artırma ve kuvvetlendirme olanağını ülkelere sunmaktadır. Hükümetler cazibe merkezi haline gelmek ve diğer ülke-toplumlar tarafından benimsenmek için; kendilerini tanıtmak, fikirlerini iletme, ülke imajını olumlu yönde geliştirerek yabancı kamuoyunu etkileme ve sempatisini kazanma amacıyla hareket etmektedir. Bu gaye ile hareket eden ülkelerin politikaları ikna edici ve meşru olmalıdır.¹⁰⁹

Kamu diplomasisi ve propaganda arasında benzerlikler mevcut olsa da aynı şeylerdir. Aralarındaki fark ise iletişim modeline dayanmaktadır. İki yönlü iletişimi esas alan günümüz kamu diplomasisi, propaganda gibi insanları ikna etmeye çalışırken aynı zamanda insanların ne söyleyeceklerini de dinlemektedir.¹¹⁰ Bu sayede kamuoyu iletişim sürecine dâhil edilmekte ve uygulanan politikaların etkinliğinin artması sağlanmaktadır.

¹⁰⁶1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği, Avrupa'nın sömürgeci güçlerinin halklarını etkilemek için, Vatikan ise dini amaçlı olarak kısa dalga radyo yayını yapmaya başlamıştır. 1917 Bolşevik Devrimi'nde telgraf, 1979 İran Devrimi'nde teyp kayıtları, 1989 devrimlerinde faks makinelerinin oynadığı rolün yerini bugün internet ve sosyal medya almıştır.

¹⁰⁷ Amerika Birleşik Devletleri Enformasyon Dairesi'nin başındaki kişi olan Edward R. Murrow adına kurulmuştur. Tufts Üniversitesi'nde Fletcher Okulu'nda bulunan Murrow merkezi medyanın, siber uzayın ve devletin etkileşimini araştırmaktadır.

¹⁰⁸ Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik, "Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss.6-7.

¹⁰⁹ Abdullah Özkan, "21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları", **Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Stratejik Rapor No: 70, 2015, ss.3-7.

¹¹⁰ Jan Melissen, **Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy**, Hauge: Netherlands Institute of International Clingendael, May 2005, s.22.

Kamu diplomasının oldukça önem kazanmasıyla birlikte dünya kamuoyunu etkilemek ve kendi ülkesini tanıtmak amacıyla Türkiye’de KDK kurulmuştur. Bu koordinatörlük, gayesini gerçekleştirmek adına kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamaya çalışmaktadır.¹¹¹ Pek çok hükümet için ulusal hava yollarına sahip olmak önemli bir gereksinimdir. Ülkeye prestij, istihdam kaynağı, savunma kabiliyetine katkı, dış ödemeler dengesi ve turizm gelirlerine fayda sağlamaktadır. Bir yumuşak güç aracı olan THY de kamu diplomasisi görevini yerine getirerek Türkiye’nin prestijini ve imajını olumlu yönde etkilemektedir. Diğer ülkelerle ticari ilişkilerin artmasına yardımcı olmaktadır.¹¹² TİKA ve YEE de dünyanın birçok bölgesinde kültür, sanat ve dış yardım alanlarında faaliyetler göstererek Türkiye’nin daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

5.2.3. Hükümet Dışı Aktörler

Günümüzde yalnızca devletlerin değil hükümet dışı örgütlerin de aktif olduğu bir uluslararası sistem mevcuttur. Hükümet dışı örgütler giderek artan sayıları, rol ve etkileriyle yumuşak güç oluşturulmasında önem arz etmektedir. İletişim ve teknoloji aracılığıyla daha önceden gizli bilgi olarak varsayılan birçok teknik veriye günümüzde rahatlıkla ulaşılması ve küreselleşmenin etkisi ile toplumlar arasındaki mesafenin bir öneminin kalmaması hükümet dışı örgütlerin etkinliğini arttırmaktadır. Bu durum sivil toplum örgütlerinin etkinliğini de aynı ölçüde arttırmaktadır. Dahası farklı ülkelerdeki sivil toplumların oluşturduğu hükümet dışı kuruluşlar, birbirleriyle ilişki kurabilmekte ve basın-yayın organları vasıtasıyla dikkat çekebilmektedir.¹¹³

Sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar, sendikalar, medya kuruluşları, üniversiteler, vakıflar ve düşünce kuruluşları hükümet dışı örgütler olarak yumuşak güç oluşturulmasında faal bir rol üstlenmektedir. Sivil toplumların bir kısmı hükümet politikalarını desteklerken diğer kısmı hükümet politikalarından daha farklı bir yol izlemektedir. Kamuoyu, devlet politikalarından daha kolay bir şekilde şüphe edebilirken tarafsız olduğuna inandıkları sivil toplum örgütlerinin fikirlerini daha az sorgulayarak

¹¹¹ Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Kuruluş”, <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/kurulus/7>, (e.t. 03.11.2016).

¹¹² Stephen Shaw, **Airline Marketing and Management**, 6th Edition, Burlington: Ashgate, 2007, s.58.

¹¹³ Hüner Tuncer, **Diplomasinin Evrimi: Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye...**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009, ss.214-215.

benimseyebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki her ne kadar etkin olsalar da her sivil toplum örgütünün güvenilirlik derecesi de aynı olmamaktadır.

Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU), Uluslararası Olimpiyat Komitesi (ICO), Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ) ve Uluslararası Af Örgütü (AI) gibi üyeleri devletlerden ziyade bireyler ve kamusal olmayan diğer örgütlenmelerden oluşan uluslararası hükümet dışı örgütler de mevcuttur. Uluslararası Olimpiyat Komitesi, olimpiik fikirlerin geliştirilmesi ve olimpiik oyunların yönetilmesinden sorumludur. Faaliyetlerini gerçekleştirirken ulusal düzeydeki komitelerle iş birliği yapmaktadır. Dünya açısından en önemli spor faaliyeti olan Olimpiyatlara devletlerin katılması, ev sahipliği yapması ve derece elde eden sporculara sahip olması kendilerinin olumlu imajı ve tanıtımı açısından yumuşak güç yaratma fırsatı oluşturmaktadır.¹¹⁴ Ülkelerin hükümet dışı aktörlerine örnek vermek gerekirse ABD’de Brookings Institution, Center for Stratejic and International Studies (CSIS) ve The RAND Corporation gibi düşünce kuruluşları ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de ise ekonomi alanında öne çıkan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) gibi kurumlar diğer ülkelerle ticari ilişkilerin geliştirilmesiyle işbirliği imkânını ve ülke tanıtımını arttırmaya çalışmaktadır. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (Global Political Trends Center-GPOT) ve İstanbul Politikalar Merkezi (Istanbul Policy Center-IPM) kendi çalışma alanları çerçevesinde toplumlara ulaşmayı hedefleyen bağımsız düşünce kuruluşları olarak faaliyet göstermektedirler.

5.3. Yumuşak ve Sert Güç İlişkisi ve Akıllı Güç

Yumuşak ve sert güç birbirleriyle ilişkilidir; çünkü başkalarının davranışlarını etkileyerek birinin amaca ulaşma yeteneğinin iki farklı yönünü oluşturmaktadırlar. Ancak davranışlarının türü ve kullanılan kaynaklar bakımından farklılık göstermektedirler. Sert güç, zorlama ve ikna etme yolu ile başkalarının davranışını baskı, ödemeler, yaptırımlar ve rüşvet aracılığıyla değiştirebilmektedir. Aktör, kültürün ve değerlerin çekiciliğini ya da siyasi tercihlerin gündemini kendi amacına uygun kullanmasıyla başkalarının isteklerini yumuşak güçle şekillendirebilmektedir. Bu süreçte değerleri, politikaları, kültürü ve

¹¹⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, Şubat 2010, s.51.

kurumları kaynak olarak kullanmaktadır. Fakat bu kurumlar her zaman için sadece yumuşak gücün kaynağı olmayabilir. Bazen ülkeler, yenilmezlik söylentilerinin etkisini kullanarak gelecekte meşru görülebilecek kurumları kurmak adına emir gücünü kullanabilirler.¹¹⁵

Yumuşak ve sert güç bazen birbirlerine güç verir, bazen de çatışır. Ayrıca insanlar yaradılışları itibarıyla güçlü olmayı sevdiği için sert gücün de çekici ya da yumuşak bir yanı olduğunu belirtmek mümkündür. 1961 yılında dönemin Amerika Başkanı John F. Kennedy, olumsuz anket sonuçlarına rağmen nükleer denemeleri uygulamıştır. Amerika, askeri prestij kazanmanın karşılığında var olan yumuşak prestijinin bir kısmını kaybetmeyi gözden çıkarmıştır. 2003 Irak Savaşı ise yumuşak ve sert güç etkileşimine ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Savaşın sebeplerinden bir kısmı sert gücün caydırıcılık etkisine dayanmaktadır. Donald Rumsfeld, ise ABD'nin dünya tarafından zayıf bir süper güç olarak görüldüğüne inandığını ancak bu işe girerken bu ünü tersine çevirmeye kararlı olduğunu izah etmiştir. Ek olarak Amerika'nın gücünün Irak'a demokrasi getirmek ve Orta Doğu politikalarını değiştirmek için kullanılabileceği düşüncesi yumuşak güçle ilgili bir nedendir.¹¹⁶

Yumuşak güç bağlamında evrensel değerlere önem veren ve uluslararası topluma hizmet eden politikaların dünya genelinde kabul gördüğüne ve bu durumun ülkenin çekiciliğini arttırdığına çalışmamızın daha önceki bölümünde değinilmiştir. Fakat küreselleşmeyle birlikte ABD'nin insan hakları ve demokrasi söylemlerinin yanı sıra meşruluğu konusunda şüphe yaratan politikaları da mevcut olmuştur. 11 Eylül saldırısının ardından dönemin Başkanı George W. Bush, sınırı aşmadan tehdidi belirleyip yok etmek suretiyle ABD'yi, Amerikan halkını ve ülkenin yurt içi ve yurt dışındaki çıkarlarını savunacağını ifade etmiştir. Ayrıca ABD'nin uluslararası toplumun bu konudaki desteğini almak için çabaladığını, teröristlere karşı önleyici davranarak, halkına ve ülkesine zarar vermelerine engel olmak için gerekirse tek başına hareket etmekten çekinmeyeceklerini belirtmiştir. BM kararı olmaksızın ABD'nin Irak'a saldırısı ise Bush'un söylemde kalmadığının göstergesi olmaktadır.¹¹⁷

¹¹⁵ Nye, *Soft Power: The Means To Success...*, loc.cit.

¹¹⁶ Ibid., ss.25-26.

¹¹⁷ **The National Security Strategy of the United States of America**, Washington, September 2002, s.6.

Eleştirilenler, Irak'ın nükleer kapasitenin geliştirilmesine yönelik korku, Bush yönetimi tarafından istilaya başlamak için halkını ve ülkenin çıkarlarını savunma önermesinin temel gerekçesi olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Irak'ta nükleer silahların ya da nükleer kapasitenin geliştirilmesine ayrılmış tesislerin bulunmaması ABD'nin politikalarının meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bush yönetimi, uluslararası örgütsel desteği sağlamadaki başarısızlığı ve bunun neticesinde istekli bir şekilde tek taraflı olarak hareket etmesi nedeniyle suçlanmıştır.¹¹⁸ ABD'de Bush yönetimi süresince askeri konular ön plana çıkarken, 2010 yılı itibariyle iklim değişikliği, küresel ısınma ve temiz enerji gibi alternatif konular da gündeme gelmiştir.

Sert ve yumuşak gücün en uygun şekilde birleştirilmesiyle oluşan strateji Nye tarafından akıllı güç olarak adlandırılmıştır. ABD imajının ve etkisinin son yıllarda gerilemesi örneği üzerinden akıllı güç kavramını izah eden Nye, ABD'nin "korku ihraç eden" politikalarıyla birlikte iyimserlik ve umut izlenimi veren politikalara yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pentagon, ABD Hükümeti'nin en iyi eğitilmiş ve en iyi kaynaklarına sahip koludur. Fakat sert gücün tek başına elde edebileceği başarıların bir sınırı vardır. Demokrasinin, insan haklarının ve sivil toplumun gelişiminin teşviki konuları en iyi şekilde sert güç ile ele alınmamaktadır.¹¹⁹

Akıllı güç; entegre bir strateji geliştirme, kaynak tabanı ve amaçlarına ulaşmak için araç kitlelerin bulunduğu hem sert hem de yumuşak gücün çizimidir. Güçlü bir askeri gerekliliğe dikkat çeken akıllı güç, nüfuz genişletmek ve eylemlere meşruiyet kazandırmak adına ittifaklara, ortaklıklara ve kurumlara da önem atfetmektedir. ABD'nin baskın gücüyle dünyanın geri kalanının çıkarlarını ve değerlerini uzlaştıracığından; küresel menfaatin temini bu çabaların merkezinde yer almaktadır. Akıllı güç stratejisinin uygulanması özellikle aynı çalışma sahasında yumuşak ve sert güç unsurlarıyla sıralı ve entegre biçimde olmalıdır. Bu yaklaşımın bazı unsurları günümüzde devam eden ulus inşa

¹¹⁸ James W. Peterson, **American Foreign Policy Alliance Politics in a Century of War, 1914-2014**, New York: Bloomsbury, March 2014, ss.141.142.

¹¹⁹ Joseph S. Nye, "Responding to My Critics and Concluding Thoughts", **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, s.225.

ve terörle mücadele kapsamında yaşanan operasyonlarda sert güce bağlı olarak kısmen uygulanmaktadır.¹²⁰

ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi, sert ve yumuşak güç kombinasyonunu içermektedir. ABD ordusu Sovyet saldırganlığını engellerken, Amerikan fikirleri Demir Perde arkasındaki komünizmini çökertmiştir. Berlin Duvarı, ağır silahların yoğun saldırısı ile değil, komünizme inananlar tarafından çekiç ve buldozerlerle yok edilmiştir. Nye, ekonomik kalkınmanın sağlanması, halk sağlığının korunması, küresel ısınmayla mücadele ve açık istikrarlı bir uluslararası ekonomik sistemin sürdürülmesi için ABD'nin liderliğinin gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Nye, askeri ve ekonomik gücüne daha fazla yatırım yaparak ABD'nin küresel tehditlerden kurtulmak için ihtiyaç duyduğu çerçeveyi yeniden inşa edebileceğini belirtmiştir.¹²¹

Türkiye'de dönemin Başbakanı Davutoğlu, yumuşak güç kavramını, sert gücü tamamen göz ardı etmekten ziyade hem sert hem de yumuşak gücün dengeleneceği anlayış üzerine kurulu bir yaklaşım olarak nitelendirmiştir. Türkiye tarihsel ve kültürel bağlar, demokratik gelenek ve kurumlar ve gelişen serbest piyasa ekonomisi aracılığıyla yumuşak güç kavramını uygulamaktadır. Bu çerçevede Balkanlarda özellikle YEE'nin sanat, dil, tarih ve kültür; TİKA'nın ekonomik, sağlık, eğitim, sosyal altyapı ve hizmet, kültürel ve restorasyon projeleri aracılığıyla faaliyet göstermektedir.¹²² Tarihsel ve kültürel zenginlikler Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelinin kayda değer bir kısmını oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağı olan bölgelerden bir tanesi Balkanlardır. Fakat Balkanlarda yumuşak güç uygulanmasının tek nedeni tarihi ve kültürel bağlar değildir. Balkanlar jeopolitik konumu gereği sadece Türkiye adına değil, aynı zamanda Avrupa, Rusya ve ABD için de önemli olması etkenlerdendir biridir. Gerek bölgedeki ülkelerin bazılarının Avrupa Birliği (AB) üyesi olması gerekse AB'nin bölgeye yönelik politikaları askeri güç kullanımını sınırlamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi olması, askeri güç uygulamasını kısıtlayarak yumuşak güç aracılığıyla işbirliğinin sağlanmasının nedenlerinden biridir. Türkiye bölgede ekonomik varlığını

¹²⁰ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye, "CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America", **Center For Strategic & International Studies**, New York: The CSIS Press, 2007, ss.7-9.

¹²¹ Joseph S. Nye, "Combining Hard and Soft Power", **Foreign Affairs**, Vol. 88, No: 4, July/August 2009, ss.162-163.

¹²² Akıllı, op.cit., s.138.

sürdürmek ve geliştirmek istemektedir. Ticari ilişkilerin gelişmesine ek olarak bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusa varlığını ve desteğini gösterecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

YUMUŞAK GÜÇ ÇERÇEVESİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

Türk dış politikası incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu itibariyle Batıcılık ve Statükoculuk unsurları üzerine yükseldiği açıkça görülmektedir. Türkiye'nin gerek NATO'ya gerekse Avrupa kurumlarına dâhil olması bu durumun bir göstergesidir. Türkiye'nin Kurulu düzenini devam ettiren, sahip olduğu mevcut değerleri ve sınırları koruyan dış politikası ise statükocu tavrının göstergesi olmaktadır. Değişen siyasi konjonktürle birlikte Soğuk Savaş süreci cereyan etmiştir. Bu süreçte Türk dış politikasının belirlenmesinde iki kutuplu sistem etkili olmuştur. Bu durum Türk dış politikasının yeni olanaklar yaratma kabiliyeti sınırlı bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Fakat Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle uluslararası sistemde yaşanan değişimlerin ardından küreselleşme olarak adlandırılan dönemde ekonomi, demokrasi ve insan hakları gibi konular daha çok ön plana çıkmış ve öncelik kazanmıştır. Savunma, güvenlik ve savaş gibi konular ise kısmen önemini yitirmiştir. Dolayısıyla yumuşak gücün ve kamu diplomasisinin önemi artmıştır. Kuşkusuz yumuşak güç kavramsallaşmasından önce ve sonra da Türkiye tarafından kullanılmıştır. Ancak daha önce de söz edilen uluslararası alanda küreselleşmenin, bilgi teknolojisinin gelişmesinin, ticaret ve sağlık gibi konuların öneminin artmasının etkileriyle birlikte Türk dış politikasında da yumuşak güç ve araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Türk dış politikası, yumuşak güç ve araçlarının kullanımını hayata geçiren bir boyut kazanmıştır. Başka bir deyişle Türkiye'nin bu dış politika anlayışı; ülkenin tarihsel ve kültürel bağlarını canlandıran, yumuşak güç yaratan, Türkiye'yi her açıdan en doğru şekilde tanıtmaya ve ülkenin itibarını arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunan YTB, YEE ve TİKA gibi kurumların kurulmasını ve aktif olmasını sağlamıştır.

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASINI OLUŞTURAN FAKTÖRLER

Herhangi bir ülkenin dış politikasını meydana getiren maddi ve maddi olmayan unsurlar mevcuttur. Gerçekleşen olayların insan üzerinde yarattığı algı nedeniyle ise psikolojik ve fiziksel çevre, dış politika oluşumunda etkin olmaktadır. Bir ülkenin tarihi,

coğrafyası, nüfusu, ekonomik durumu, askeri gücü ve ulusal özellikleri; dış politikayı meydana getiren, kısa süre içerisinde değişme ihtimali olmayan ülkenin maddi ve beşeri kaynaklarının yapısı ile ilgili özellikleri içeren yapısal faktörleridir. Bu çerçevede Türkiye'nin coğrafi özellikleri ve Osmanlı tarihi, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.)'nin dış politikasında önemli bir rol oynamaktadır. Ülke halkının kültürel özellikleri, ulusal karakteri ve ülke liderlerinin nitelikleri de dış politika oluşumunda etkili olan yapısal faktörlerdendir.¹²³

Osmanlı tarihi ile olan bağı Türkiye'ye kullanabileceği önemli derecede potansiyel ve fırsatların yanı sıra risk ve yük getirmektedir. Türkiye'nin komşuları (İran ve Rusya hariç tümü) Osmanlı Devleti egemenliği altında yaşamış ve bu ülkeler bağımsızlık mücadelelerini Osmanlı Devleti'ne karşı vermişlerdir. Kendi tarihlerini yazarken, Osmanlı'yı sorunların birçoğunun esas nedeni olarak göstermişlerdir. Söz konusu ülkelerdeki Osmanlı algısından kaynaklanan Türk karşıtı eğilim, özellikle bu ülkelerin (Yunanistan, Ermenistan, Suriye ve Irak gibi) eğitim sistemlerinde görülmektedir.¹²⁴ Keza Balkanlarda da Türkiye yönelik olumsuz bir algı mevcuttur. Bu algının oluşmasındaki sebeplerden ilki, Neo-Osmanlılık korkusudur. Türkiye'nin Arap dünyasıyla yakınlaşması, nüfus çoğunluğu Hıristiyan olan Balkan ülkelerinde Türkiye'nin ideolojik nedenler dolayısıyla İslam ülkelerine yöneldiğinin düşünülmesine sebep olmuştur. Bu da Balkanlarda negatif bir algı yaratmıştır. Başka bir deyişle Türkiye'nin İslam dünyasına yönelimi İslam'a önyargılı yaklaşan kesimler tarafından olumsuz yorumlanmasına sebep olmuştur. Tarihsel açıdan Türkiye'ye karşı var olan negatif algının yanı sıra İslam ülkeleriyle yakınlaşması Neo-Osmanlılık korkusunu pekiştirmektedir. Tarih perspektifinden bakıldığında Türkler ve Osmanlı'nın özdeşleştirilmesi Türkiye'nin Balkanlara yönelik faaliyetlerinin yayılma politikası şeklinde algılanmasına neden olabilmektedir. Hatta Türk dizilerinin popülerliğini *kültürel istila*, Türk yatırımlarını ise *ekonomik istila* olarak nitelendirenler de olabilmektedir. Balkan ülkelerinin Türkiye'ye yönelik bilgi eksikliğine sahip olması ise bölgedeki negatif algının ikinci sebebini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye hakkındaki bilgi eksikliği Türkiye'nin faaliyetlerinin veya dış politika adımlarının yanlış algılanmasına neden olabilmektedir. Son olarak

¹²³ İdris Bal, "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010, s.38.

¹²⁴ Ibid., ss.38-39.

Türkiye'nin Balkanlarda aktif politika izlemesi ve bölgedeki Balkanlarda görünürlüğünün artmasıyla Avrupalı ülkeler bölgede dezavantajlı konuma düşebilecekleri düşüncesine kapılmaktadır.¹²⁵ Bu nedenle yabancı basın tarafından Balkan kamuoyunda Türkiye'ye yönelik Neo-Osmanlılık korkusu yaratılmaya çalışılmaktadır.¹²⁶ Türkiye ise Avrupa'ya fiziki olarak açılan kapısı konumundaki Balkanlarda var olan bu olumsuz algının önüne geçmek için TİKA ve YEE gibi kurumlar aracılığıyla faaliyetler yürüterek bölgede yumuşak güç faaliyetleri yürütmektedir. Söz konusu kurumlar; yumuşak güç yaratma olanağı sunarak Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle dostça ilişkiler kurmasının ve işbirliği alanları yaratmasının zeminini hazırlamaktadır.

Türkiye'nin yapısal faktörleriyle birlikte davranışsal faktörleri de dış politikanın oluşumunda etkisini zamanla göstermiştir. Batıcılık, statükoculuk, karar alma mekanizması ve aktörlerin tutumları Türkiye'nin ana davranışsal faktörlerine örnek olarak verilebilmektedir. Batı, T.C.'nin kuruluşunun ardından ulaşılması gereken bir amaç ve işbirliği yapılması gereken bir taraf durumuna gelerek devletin resmi ideolojisinin kapsamı dâhilinde olmuştur. Batıcılık, devletin kuruluşundan günümüze kadar dış politika konusunda belirleyici olma özelliğini korumaktadır. Türkiye'nin NATO'ya ve Avrupa kurumlarına dâhil olması, AB'ye üyelik başvurusu bu durumun göstergesidir.¹²⁷ Kurulu düzeni devam ettirmek, mevcut değerleri ve sahip olunan mevcut sınırları korumak anlamlarına gelen statükoculuk ise Türkiye'nin sahip olduğu sınırlardan memnun olduğu, bu sınırların değiştirilmesinin ya da irredantizm peşinde olmadığı anlamına gelmektedir.¹²⁸

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DEVAMLILIĞI VE DÖNÜŞÜMÜ

Türk dış politikasının tesis edilmesinde tarihi ve coğrafi özelliklerin yanı sıra, uluslararası ortamdaki siyasi duruşu da önemli bir rol oynamıştır. Misak-ı Milli' den kaynaklanan tüm dünya ülkelerinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olma ilkesi, Türk dış politikasının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Türk dış politikası

¹²⁵ Erhan Türbedar, "Türk Dış Politikası Balkanlar'da Nasıl Algılanıyor?", **TEPAV Değerlendirme Notu**, Nisan 2012, ss.2-3.

¹²⁶ Ayrıca bkz. "Turkey brings a gentle version of the Ottoman empire back to the Balkans", **The Guardian**, 02.04.2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/02/bosnia-turkey-ottoman-influence-balkans-sarajevo>, (e.t. 08.06.2017).; "Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism", **Survival**, 25.07.2014, <http://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2014-4667/survival--global-politics-and-strategy-august-september-2014-838b/56-4-12-ozkan-e36b>, (e.t. 08.06.2014).

¹²⁷ Bal, op.cit., ss.40-41.

¹²⁸ Ömer Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009, ss.511-512.

literatüründe genel olarak Batı'ya yönelim bir tercih olarak görülmüştür.¹²⁹ Türk dış politikasının oluşumu incelendiği zaman, T.C.'nin kuruluşu itibariyle Batıcılık ve Statükoculuk unsurları üzerine yükseldiği görülmektedir. Soğuk Savaş sürecinde dış politika Batı ile birlikte Doğu Bloğuna karşı işbirliği yapma temeline dayanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin sorunları iki kutuplu sistem içerisinde belirlenmiştir. Türk dış politikası ise manevra alanı dar, yeni imkânlar yaratma kabiliyeti kısıtlı bir yapıya sahip olmuştur.¹³⁰

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise uluslararası sistemde köklü değişiklikler yaşanmış, yeni dünya düzeni ve küreselleşme gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.¹³¹ Küreselleşme olarak adlandırılan bu dönemde ekonomi, demokrasi, insan hakları ve çevreyle ilgili konuların öncelikleri ve önemleri artarken savaş, güvenlik, savunma gibi konular önemlerini kısmen kaybetmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü Türkiye'nin dış politika vizyonunu geliştirmesine olanak sağlamıştır. Türkiye ve Balkan ülke halkları arasında tarihi ve kültürel bağlar bulunmaktadır ve bu durum Türkiye'nin bölgeyle yakın ilişkisini yansıtmaktadır. Bu süreçte Türkiye, Balkanlardaki gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan devletleri tanımış, Balkanlarda barışın sağlanması ve ulus inşa faaliyetlerine sınırlı bir düzeyde de olsa dâhil olmuştur.¹³²

2003 tarihinden itibaren 58., 59. ve 60. hükümetlerde önce Başbakan Danışmanı ve Büyükelçi ardından Mayıs 2009 itibariyle Dışişleri Bakanı vasfıyla görev yapan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu dış politika vizyonunun temelindeki en önemli isim olmuştur. Dönemin Türk dış politikasını biçimlendiren ve yönlendiren kavram ve ilkeler Davutoğlu'nun özellikle Stratejik Derinlik adlı eserinden ortaya çıkmıştır. Buna göre Türkiye gerek coğrafi konumu gerekse tarihi ve kültürel birikimi sebebiyle “tek boyutlu ve tek taraflı” politika izleyebilecek bir ülke değildir. Bu çerçevede “Komşularla Sıfır Sorun” ilkesiyle komşularla yaşanan sorunların çözümü dış politika açısından önemli unsur olmaktadır. Proaktif bir dış politikanın benimsenmesiyle potansiyel problemlerin oluşmasına fırsat

¹²⁹ Uğur Özgöker ve Sezin İba, “Uluslararası İlişkiler ve Türkiye'nin Yeni Dış Politikası”, **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, ss.82-83.

¹³⁰ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, s.368.

¹³¹ Ibid., s.357.

¹³² Ahmet Sözen, “Changing Fundamental Principles in Turkish Foreign Policy Making”, **2006 Annual Conference of the International Studies Association in San Diego, USA**, March 2006, ss.10-11.

vermeden gerekli girişimlerde bulunmak ve tarafların ortak bir noktada buluşturulması hedeflenmektedir. Aksiyoner dış politika anlayışıyla; Türkiye dışındaki gelişmeler, sorunlar ve bu sorunların çözümü günümüzde uluslararası bir nitelik kazanmasıyla Türkiye'yi ilgilendiren bir hale gelmektedir. Türk dış politikasının ritmik bir özelliğe sahip olmasıyla birlikte problem çözümünde bütün tarafların görüşünü almak ve karar alma sürecinde hızlı olmak önem kazanmaktadır.¹³³

Dış politikadaki merkez ülke söylemiyle, Türkiye'nin borç veren ve yardım eden merkez bir ülke haline geldiği belirtilmektedir. Türkiye'nin komşularla sıfır sorun ilkesi, çok taraflı ve proaktif dış politika uygulamaları ve üstlendiği arabuluculuk faaliyetleriyle merkez ülke olma¹³⁴ zemininde ilerlediği görülmektedir.¹³⁵ Merkez ülke söylemi Türkiye'nin yumuşak gücünü ve çekiciliğini arttırmaktadır. Çünkü Türkiye yardım alan değil yardım eden bir ülke konumuna gelmektedir. Dış yardımlar da önemli bir boyutta yumuşak güç yaratmaktadır.¹³⁶ Aynı zamanda dış politikada yapılan dış yardımlar aracılığıyla Türkiye'nin donör ülke olması politikası izlenmektedir. Bu politika merkez ülke söylemini desteklemekte aynı zamanda yine yardım eden ülke imajıyla uluslararası alanda ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin çekiciliğini arttırmaktadır. Böylelikle diğer ülkelerin halkları nezdinde de Türkiye olumlu bir imaj bırakacaktır.¹³⁷

Elbette ki Türk dış politikasının yeni vizyonu sadece Davutoğlu'na ait değildir. Fakat dış politikada Stratejik Derinlik'in temel alınması dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasına yönelik eleştiriler Davutoğlu'na yapılmaktadır.¹³⁸ Eleştirilenler Davutoğlu'nun dış politika vizyonunu Neo-Osmanlılık şeklinde ortaya koyduğunu ve Türk dış politika faaliyetlerinin birçoğunun eski Osmanlı topraklarında olduğunu vurgulamaktadır. Bu eleştirilere açıklık getirmek adına İbrahim Kalın, Türkiye'nin

¹³³ Tarık Oğuzlu, "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt:1 Sayı:9,Eylül 2009, ss.44-46.

¹³⁴ Bu noktada merkez ülke olma söylemi çerçevesinde Yapısalcılık ve Merkez-Çevre Teorileri'nde söz edilen merkez ülkenin kastedilmediğinin belirtilmesi gerekmektedir. Söz konusu teorilerde merkez ve periferi olarak nitelendirilen iki grup mevcuttur. Merkezde yer alan zengin ülkelerin, periferide yer alan yoksul ülkelerle ilişkisi sonucunda zengin ülkeler daha da zenginleşirken yoksul ülkeler giderek yoksullaşmaktadır. Ancak Türk dış politikasında yer alan merkez ülke söylemiyle aksine diğer ülkelere yardım eden ve borç veren bir ülke kastedilmektedir.

¹³⁵ Ayrıca 2014 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Suriye'yle çatışma aşamasına gelmesi nedeniyle Türkiye'nin merkez ülke olmadığı yönünde Türk dış politikasına eleştiriler de yapılmaktadır.

¹³⁶ Muharrem Ekşi, **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Ankara: Siyasal Kitapevi, Temmuz 2014, ss.144-145.

¹³⁷ Ibid., s.150.

¹³⁸ Bülent Aras, "The Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy", **Insight Turkey**, Vol.1, No:3, 2009, s.139.

Osmanlı geçmişine gömülü olduğuna yönelik düşünceler olduğunu fakat Türkiye'nin ne Osmanlı geçmişini göz ardı ettiğini ne de bu geçmişi tekrar etme arayışında olmadığını ifade etmiştir.¹³⁹ Basında komşularla sıfır sorun politikasının hayalcilik olduğuna dair eleştiriler bir söyleşide dile getirilmiştir. Buna karşın Davutoğlu, “ *‘Türkiye’nin etrafi düşmanla çevrilidir.’ psikolojisinden ve bundan kaynaklanan savunmacı refleksten kurtulup Türkiye’nin komşularıyla dengeli ve sağlık ilişkiler kurabileceğini*” ifade etmiştir.¹⁴⁰

Türk dış politikası vizyon temelli politikalarla hareket etmektedir. Türk dış politikasının bölgesel olarak vizyonu, bölge devletlerinin demokrasi ve ekonomik karşılıklı bağımlılık çerçevesinde birbirlerine entegre olduğu bir düzendir. Böylelikle Türkiye, bölgesel ve küresel komşuluklarında gelişmelerin gidişatını şekillendirebilecektir.¹⁴¹ Bu çerçevede toplumlar arasındaki ilişkilerin artmasını sağlayan ulaşım projelerine önem verilmiştir. Örneğin; Arnavutluk’u Dures Limanı’na bağlayan Reşen-Kalimaş otoyolunun yapımına bir Türk firması olan ENKA ortak olmuştur. Açılış töreninde dönemin Başbakan’ı Recep Tayyip Erdoğan, bu otoyolun sadece ülkeleri değil aynı zamanda gönülleri ve halkları birbirine yakınlaştıracağını ve Arnavutluk’la işbirliği içerisinde olmanın gurur verici olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Erdoğan, bu otoyolun Arnavutluk’un yanı sıra Kosova’nın da kalkınmasını hızlandıracağını belirtmiştir. Dönemin Arnavutluk Başbakanı Sali Berişa, Türk halk ve hükümetine teşekkürlerini sunmuştur. Başbakan Erdoğan’ın ülkesine gelmesinden mutluluk duyduğunu ve inşa edilen otoyolun Arnavutluk tarihinin en büyük yapıtı olduğunu ifade etmiştir.¹⁴²

Türk dış politikasının, tarihsel eğilimlerin bütünsel olarak esas alınması anlayışından ve etkin faaliyetlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Türkiye, tepkisel bir dış politika yaklaşımını reddederek tarihsel derinliğini, coğrafi konumunu ve uluslararası ilişkilerdeki zengin mirasını yansıtan bir tutum sergilemektedir.¹⁴³ Ahmet Davutoğlu’na göre, 2000 yılından sonra Türkiye’nin “çoklu bölgesel kimlikleri olan ve tek

¹³⁹ Ibid., s.131.

¹⁴⁰ “Ahmet Davutoğlu: “Türkiye Küresel Güçtür!”, **Anlayış**, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=3331>, (e.t. 09.06.2017).

¹⁴¹ Ahmet Davutoğlu, “Principles of Turkey Foreign Policy and Regional Political Structuring”, **International Policy and Leadership Institute: Turkey Policy Brief Series**, 3rd Edition, 2012, s.3.

¹⁴² “Erdoğan Arnavutluk’ta Otoyol Açılışı Yaptı”, **CNN Türk**, 20.06.2009, <http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/06/25/erdogan.arnavutlukta.otoyol.acilisi.yapti/532490.0/index.html>, (e.t. 12.06.2017).

¹⁴³ Davutoğlu, Principles of Turkey Foreign Policy ..., op.cit., s.1.

bir karaktere indirgenemeyen merkezi bir ülke” olarak tanımlanması gerekmektedir. Türkiye hem coğrafi hem de tarihsel açıdan birden fazla bölge ve kültürle tanımlanmıştır. Nitekim bu durum da “ülkenin merkezi bir ülke statüsü” rolü oynamasını ve “birkaç bölgede aynı anda manevra yapma” yeteneğine sahip olmasını sağlamaktadır.¹⁴⁴ Bu çerçevede Dışişleri Bakanlığı’nın kurumsal yapısı yeniden yapılandırılmış ve yeni eğitici programlarla bakanlığın personelinin kalitesi arttırılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’nin yurt dışındaki diplomatik temsilciliklerin sayısı arttırılmıştır. Bunlarla beraber Türkiye uluslararası kalkınma yardımı, barışı sağlama ve arabuluculuk gibi yeni alanlarda aktif olarak yer almaya başlamıştır.¹⁴⁵

Fakat Türk dış politikasına yönelik bazı eleştiriler de olmuştur. Örneğin; Türkiye’nin Kasım 2002 – Nisan 2009 tarihlerinde Arap ülkeleriyle sık sık üst düzey görüşmeler gerçekleştirmesine rağmen Balkan ve Kafkas ülkelerine gerçekleştirilen ziyaretlerde aynı yoğunluk görülmemiştir.¹⁴⁶ Arap Baharı’nın ardından ise Ortadoğu’da gerçekleşen krizler ve istikrarsızlıklar ise Türkiye’nin bölgeye öncelik vermesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye’nin Balkanlarda siyasi inisiyatifler alması yavaşlamıştır. Bu nedenle de Türk dış politikası eleştirilmiştir. Türkiye ise bu süreçte Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin derinleştirmesine ve bölgenin istikrarının sürekliliğinin sağlanmasına yönelik politikalar izlemiştir.¹⁴⁷

Türk dış politikası, Türkiye’nin “akıl ülke” olmasını sağlamaya yönelik politikalar uygulamaktadır. Burada akıl ülkeden kasıt ise Türkiye’nin dünya genelinde “sözü dinlenen, olayları önceden öngören, o olaylara karşı tedbir alan ve alternatif çözümler üreten” olmasıdır. Bölge ülkelerinde kriz meydana gelmeden önce olacağını tahmin edebilen ve diplomasi aracılığıyla krizlere çözümler üretebilen bir ülke rolü üstlenmesidir. Böylelikle Türkiye’nin dünya genelindeki prestiji artacaktır. Kuşkusuz Türkiye’nin akıl ülke kavramı çerçevesindeki tutumları, ülkenin ilgi alanında gördüğü ülkelerle her alandaki

¹⁴⁴ Cemalettin Haşimi, “Turkey’s Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation”, **Insight Turkey**, Vol. 16, No:1, 2014, s.133.

¹⁴⁵ Davutoğlu, *Principles of Turkey Foreign Policy...*, op.cit., s.4.

¹⁴⁶ Bülent Şener, “Türk Dış Politikasında AKP Romantizmi Ya da Stratejik Derinlikte Yuvarlanmalar: Türk Dış Politikası ‘İslam’ ileşiyor mu?”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 20.12.2011, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/2011/12/20/6416/turk-dis-politikasinda-akp-romantizmi-ya-da-stratejik-derinlikte-yuvarlanmalar-turk-dis-politikasi-islamilesiyor-mu>, (e.t. 12.06.2017).

¹⁴⁷ Mehmet Uğur Ekinci, “Türkiye-Balkan İlişkileri”, **SETA Analiz**, Sayı:204, Mayıs 2017, s.8.

ilişkinini ve gerek küresel gerek bölgesel düzeydeki oluşumlardaki rolünü arttıracaktır.¹⁴⁸ Türkiye'nin arabuluculuk yapmasının her türlü anlaşmazlıklarda istenilebilir olması da önem taşımaktadır. Türkiye Balkanlarda, genellikle de Müslüman topluluklardan birinin taraf olduğu anlaşmazlıklarda arabuluculuk yaparak bu rolü üstlenmeye ve bu yönde dış politika izlemeye başlamıştır. Türkiye, Müslüman toplulukların barışçıl bir şekilde siyasi süreçlere dâhil edilmesinde aracı rolünü oynamaya geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Örneğin; 2012 yılında Türkiye, Karadağ hükümeti ile Karadağ İslam Birliği arasında Müslümanlara anayasal statü veren bir protokolün imzalanması adına öncülük etmiştir. Söz konusu protokole Türkiye'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Karadağ Müslümanları arasındaki anlaşmazlıklarda arabulucu olması kabul edilmiştir. Ayrıca Türkiye, Sırbistan'da AB yanlısı hükümetin kurulmasına Boşnak partilerin destek vermesini sağlamıştır. Türkiye'nin arabuluculuğa yönelik bu politikaları, ülkenin bölgedeki anlaşmazlıklardaki arabuluculuk rolünün bölge ülkeleri ve bölgedeki topluluklar nezdinde meşrulaştırılması açısından önemli adımlardır.¹⁴⁹

Türkiye çok boyutlu, etkili, arabulucu rolü üstlenen ve aktif dış politika anlayışıyla kalkınma yardımlarına ve insani krizlere müdahalelere odaklanmıştır. Yoksulluk, eşitsizlik, beşeri kaynakların yetersizliği, ekonomik açıdan kırılganlık ve insani kriz gibi durumların küresel politikada yerini almasıyla Türkiye küresel bir aktör olmak için kalkınma işbirliği faaliyetlerine ve insani yardımlaşma konularına siyasi bir öncelik vermiştir.¹⁵⁰

Kuruluşu itibariyle batıcı ve statükocu dış politika izleyen T.C., uluslararası konjonktürün değişimiyle Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik kaygısı ve söylemini geri planda bırakıp yeni bir eğilim kazanarak yumuşak güç ve unsurlarını ön plana çıkarmıştır.

3. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ VE ARAÇLARI

Türkiye'nin iç ve dış dinamiklerinin son yıllarda sergilediği değişim ivmesi, ekonomiden dış politikaya, bilim ve teknolojiye kadar kapsamlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda yeni fırsat ve risk alanlarının oluşmasına olanak

¹⁴⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Ahmet Davutoğlu'nun 3. Büyükelçiler Konferansı'nın Açılışında Yaptığı Konuşma", 03.01.2011, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-3_-buyukelciler-konferansi_nin-acilisinda-yaptigi-konusma_03-ocak-2011.tr.mfa, (e.t. 12.06.2017).

¹⁴⁹ Nazif Mandacı, "Türkiye'nin Balkan Politikası 2012: Yükselen Yumuşak Güç?" **Türk Dış Politikası Yılı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA, Aralık 2013, s.376.

¹⁵⁰ Haşimi, op.cit., s.127.

sağlamaktadır. Soğuk Savaş döneminin tek boyutlu ve indirgemeci ayrımlarını hızla geride bırakan Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi; tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin sağladığı imkânların bileşkesi olarak değerlendirilmektedir.¹⁵¹

Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli Balkanlardan başlayarak Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Fakat sahip olduğu yumuşak güç diğer ülkelerden biçim ve kapsam bakımından farklılık göstermektedir. Askeri veya teknolojik üstünlükten ziyade tarihi ve kültürel derinliğiyle birlikte modern ve laik devlet kültüründen kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin temsil ettiği değerler, tarihi birikim ve kültürel derinlik yeni etkileşim sahalarının meydana gelmesine imkân tanımaktadır. Bu imkânlar ise yumuşak güç alanlarının oluşması açısından önem arz etmektedir.¹⁵²

Türkiye'de dış politikadaki yumuşak güce eğilimle birlikte 2005 yılında başlayan yumuşak güç hakkındaki akademik çalışmaların 2009 yılında artış gösterdiğini görmek mümkündür. Gerek Türkiye'nin yumuşak gücü hakkındaki akademik çalışmaların artması gerekse Türk dış politika aktörlerinin giderek dünya siyasetine girmesi ve uluslararası alanda daha görünür hale gelmesi Ahmet Davutoğlu'nun 2009 yılında Dışişleri Bakanlığı'nı devraldığı döneme denk gelmektedir.¹⁵³ Stratejik Derinlik' de yer alan ve dış politikada belirleyici rol oynayan merkez ülke kavramı, Türkiye'nin iki medeniyet arasında bir köprü görevi gördüğü anlayışına ve Türkiye'nin Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Akdeniz ve Karadeniz'i içine alan bölgede merkezi rolü ve konumuna dikkat çekmiştir.¹⁵⁴ Davutoğlu'na göre merkez ülke olarak Türkiye, farklı bölgelerde önemli görevler üstlenerek bölgesel ve küresel sisteme fayda sağlama kabiliyetine sahiptir.¹⁵⁵ Bu çerçevede Türkiye proaktif, çok boyutlu ve kendilerine karşı "tarihi sorumluluk" hissettiği komşu ülke ve toplumlara yönelik olarak "değer-temelli" bir dış politika izlemiştir. Komşularla sıfır sorun ilkesi kapsamında önleyici diplomasi, arabuluculuk, kalkınma

¹⁵¹ İbrahim Kalın, "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", **T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü**, <http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>, (e.t. 08.02.2017).

¹⁵² Sait Yılmaz, **Akıllı Güç**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012, ss. 414-415.

¹⁵³ Kerem Öktem and Yohanan Benhaim, "The Rise and Fall of Turkey's Soft Power Discourse", **European Journal of Turkish Studies**, Vol.21, 2015, s.5.

¹⁵⁴ Suna Gülfer İhlamur, "İnsani Diplomasi İlkesi Çerçevesinde Türkiye'nin Göç ve İltica Rejimi", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, s.49.

¹⁵⁵ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Vol. 10, No: 1, 2008, 78.

yardımları ve barışı sağlama faaliyetleri aracılığıyla barışçıl bir ortam oluşmasını sağlamaya yönelik atılan adımlar Türkiye'nin bölgesinde yumuşak güç olma gayretlerinin temelini oluşturmuştur.¹⁵⁶ Bu bağlamda hükümet politikalarını destekleyen Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) gibi düşünce kuruluşlarının artmasıyla birlikte, yumuşak güçle ilgili terimler dış politika alanında daha geniş bir değer ve yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca Insight Turkey ve Perceptions gibi dergilerde akademik yayınlar ve Türk Dışişleri Bakanlığı'nın düşünce kuruluşu olan Stratejik Araştırma Merkezi'nin (SAM) dergileri yayınlanmaktadır.¹⁵⁷

Türkiye'nin yumuşak gücünün temeli demokratik tecrübesi olmaktadır. Tarihindeki iniş ve çıkışlarına rağmen Türk demokrasininin güçlenmesi ve kamuoyunda meşrulaştırılması Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktör olarak konumunda önemli rol oynamaktadır. Türkiye'nin demokratikleşme çabaları ve ekonomik kalkınma başarısı, Arap dünyasında ortaya çıkan yeni sosyal ve politik hareketlerin ilham kaynağı olmuştur. Türkiye'nin temsil ettiği değerlerin yanı sıra tarihi ve kültürel derinliği bölgesel dinamikleri harekete geçirmiş ve yeni etki alanlarınının yaratılması için fırsatlar sağlamıştır. Demokrasisine ek olarak sahip olduğu aktif sivil toplum Türkiye'nin yumuşak gücünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. 1950'lerde çok partili sisteme geçişinden bu yana Türkiye farklı deneyimleri tecrübe etmiştir. Türk toplumu içerisinde çeşitli gruplar tarafından adil paylaşım, katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verilebilirlik talepleri Türk demokrasininin gelişimini beslemiş ve teşvik etmiştir. Türkiye'nin Balkan ve Ortadoğu gibi coğrafik hinterlandında bir merkez haline dönüşmesi, özgürlük-güvenlik dengesini tutarlı bir şekilde tanımlama ve demokratik nüfuz alanlarını genişletme yeteneğine bağlıdır. Türkiye'nin etkin bir yumuşak güç statüsünü elde etmesi, sözü edilen dinamiklerin harekete geçirebilme yeteneğine bağlıdır.¹⁵⁸

Yumuşak gücün en önemli araçlarından biri olan kamu diplomasisinde iki yönlü etkileşim esas alınarak dünya kamuoyuna bir ülkenin olumlu yönlerini ve fikirlerini iletme amacıyla hareket edilmektedir. Nitekim bu amaçla Türkiye'de KDK kurulmuştur. Geleneksel dış politika aktörü olan Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra Uluslararası Türk

¹⁵⁶ İhlamur, op.cit., 50.

¹⁵⁷ Öktem and Benhaim, loc.cit.

¹⁵⁸ İbrahim Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", *PERCEPTIONS*, Vol. 16, No: 3, Autumn 2011, ss.9-11.

Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), TİKA, YEE, YTB, AFAD, THY, Kızılay ve Türk yayıncılığı aracılığıyla kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülerek ülkenin yumuşak gücünü ortaya koymaktadır.

3.1. Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

Değişen diplomasi algısı ve uluslararası ilişkiler literatüründe yumuşak güç kavramının öne çıkması devlet ve hükümet başkanlarıyla yürütülen geleneksel diplomasiye yetersiz kalmasına neden olmuştur. Türkiye’de henüz çok yeni olan kamu diplomasisi kavramına yeterince önem verilmemesi ülkenin yabancı kamuoyu tarafından yeterince tanınmamasına yol açmıştır. Siyasiler kendisini seçen toplumun kararlarını dikkate almaktadırlar. Bu yüzden de yabancı kamuoyunu etkilemek ayrıca bir önem taşımaktadır. Örneğin; AB ülkelerinin Türkiye’yle ilgili karar alırken kendi halklarının görüşlerine önem vermeleri gerekmektedir.¹⁵⁹

Kamu diplomasisi, 2008 yılında Ali Babacan’ın Dışişleri Bakanlığı döneminde ilk kez gündeme gelmiştir. Babacan, dış politikanın kamu ile iletişimi konusunda ciddi sıkıntılarının bulunduğunu belirterek sorunun çözümü için “Kamu Diplomasi Ajansı” kurmak istediklerini açıklamıştır. Bu ajansın konferans, seminer, yayın gibi enstrümanlarla Türkiye’nin dış politikasının dünya kamuoyuna anlatılması amaçlanmıştır. Babacan, Dışişleri Bakanlığı’ndan ayrıldıktan sonra yerine gelen Ahmet Davutoğlu ise “Kamu Diplomasisi ve İletişim” adıyla başka bir çalışma başlatmıştır.¹⁶⁰

Uluslararası alanda fırsatlardan yararlanabilmek ve risklerden kaçınabilmek için, küreselleşmenin, bilgi ve iletişim teknolojindeki gelişmelerin de etkisiyle kamu diplomasisi gerekli hale gelmiştir. Bu sürecin devamında uluslararası kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek, ülkenin itibarını arttırmak ve dış tanıtım faaliyetlerini yürütmek amacıyla KDK, 30 Ocak 2010 tarihli Resmi Gazete ’de 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulmuştur.¹⁶¹ KDK, Türkiye’nin dünya kamuoyu tarafından doğru ve etkin bir şekilde tanınması için kurumların ve sivil toplumların

¹⁵⁹ Emine Akçadağ, ”Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”, **Kamu Diplomasisi Enstitüsü**, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>, s.18, (e.t. 26.02.2017).

¹⁶⁰ Nebahat Akgün Çomak ve Eldiz Yılmaz, “Dış Politikada Türkiye İmajı ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, s.139.

¹⁶¹ “Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü”, **Resmi Gazete**, 2010, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130.htm>, (e.t. 26.02.2017).

arasında uyum ve düzeni sağlamakla görevlidir. Diplomasi, sanat, kültür, dış yardım, turizm ve medya gibi çeşitli alanlarla yürütülen kamu diplomasisi faaliyetleri Türkiye'nin yabancı kamuoyunu etkilemesini ve kendisini tanıtmayı amaçlamaktadır.¹⁶² Bu bağlamda uluslararası basın bilgilendirme konferansları düzenlenmiş, belgesellere destek verilmiş, çeşitli ülkelerin basın mensupları Türkiye'ye davet edilerek ülkenin uluslararası alandaki vizyonu hakkında doğrudan bilgilendirilmiş, Avrupa'dan gelen uzman ve akademisyenlerle görüşmeler yapılmış, Gençlik Programı kapsamında farklı ülkelerden gelen gençlerin kendi ülkeleri ve Türkiye arasındaki ilişkiler hakkında bilgi sahibi olmaları ve Türkiye'yi tanımaları amaçlanmış, Türkiye hakkında yurt dışında çalışma yapan araştırmacı ve uzmanlar bir araya getirilmiş ve uluslararası zirveler düzenlenmiştir.

3.2. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

TÜRKSOY 1993 yılında, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra meydana gelen yeni dünya düzeni içerisinde, Türk halklarının bağlarını kuvvetlendirmek, Türk kültürünü gelecek kuşaklara aktarmak ve dünyaya tanıtılabilmek amacıyla Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın Kültür Bakanları'nın TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma' yı imzalamasıyla kurulmuştur. İlerleyen zamanda Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu (RF)'na bağlı Altay Cumhuriyeti, Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Saha Cumhuriyeti ve Tıva Cumhuriyeti gözlemci ülke statüsüyle katılmışlardır.¹⁶³ 2012 yılında RF ile TÜRKSOY arasında memorandum imzalanması, RF' ye bağlı TÜRKSOY'a üye olan özerk cumhuriyetlerle ilişkilerin daha düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.¹⁶⁴ Bu durum Türkiye ve RF arasındaki bağlantıların pekiştirilmesinde etkili olmuştur. Türkiye'nin önemli bir kamu diplomasisi aracı olmasına rağmen TÜRKSOY'un T.C.'nin kendi kurumu olmadığı, daha önce söz edilen Türk devletlerinin oluşturduğu uluslararası bir kurum olduğu; Türkiye'nin de bu kuruma dâhil olarak ve faaliyetlerine katılarak kamu diplomasisini arttırdığı dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bu bağlamda ele alındığında

¹⁶² T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, "Vizyon & Misyon", <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/vizyon-misyon/8>, (e.t. 26.02.2017).

¹⁶³ Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, "TÜRKSOY Hakkında", <http://www.turksoy.org/tr/turksoy/about>, (e.t. 27.02.2017).

¹⁶⁴ Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, "Türkiye ile Rusya Arasında Memorandum İmzalandı", 03.02.2012, http://www.turksoy.org/tr/news/turksoy_ile_rusya_arasinda_memorandum_imzalandi-05-07-2013, (e.t. 28.02.2017).

TÜRKSOY sadece Türkiye'nin değil aynı zamanda diğer üye devletlerin de dış politika ve kamu diplomasisi aracı haline gelmektedir.

Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri'yle ilişki kurması söz konusu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazandıkları Soğuk Savaş sonrası dönemde mümkün olmuştur. Türkiye bu ülkelerin bağımsızlıklarını hemen tanımış ve gereken ekonomik desteği sağlamıştır. Türkiye'nin günümüz dış politikası da bu ülkelerin demokratik değerlere sahip ve bağımsız, ekonomik ve siyasi istikrarını sürdürerek diğer ülkelerle bir araya gelerek ve işbirliği içerisinde olmalarına yöneliktir.¹⁶⁵ TÜRKSOY, Türk Cumhuriyetleri'nin komşu ve bölge ülkeleriyle özellikle Türk kültürü ve sanatı konularında işbirliği alanlarının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Keza Türkiye'nin bu cumhuriyetlerle ilişkilerinin gelişmesine ve işbirliği alanlarının oluşmasına fayda sağlamaktadır.

Türk Cumhuriyetleri çok yönlü ilişkilerde birçok kazanım elde etmiştir. Örneğin; Türkmenistan, ekonomisinin en önemli ögesi olan doğal gaz kaynaklarına ilişkin işletme ve transfer projelerini gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte Türk Cumhuriyetleri arasındaki kurumsallaşma birçok konuda zamanla artış göstermiştir. 3 Ekim 2009 yılında TÜRKON'un kurulmasının ardından 2010 yılı itibariyle 3 Ekim Türk İşbirliği Günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. 2007 yılında temeli atılan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattı¹⁶⁶ aracılığıyla Avrupa ile Orta Asya arasındaki taşıma maliyeti ve ulaşım süresinin azaltılması amaçlanmaktadır.¹⁶⁷ Bunun yanı sıra Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik ve kültürel işbirliği de ilerlemektedir.

TÜRKSOY ile ilişkili olan ve işbirliği yapan kurumlar Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), İslam İşbirliği Teşkilatı (İSESCO-İİT), Uluslararası Türk Akademisi (UTA), TÜRKON ve YEE' dir. 2011'de Nevruz, New York' da BM Genel Kurulu salonunda hazırlan dev konserle kutlanmış ve bu konser büyük ilgi görmüştür. Kutlamanın siyasi bir kuruluş olan BM'de düzenlenmesi her ne kadar simgesel bir değer taşımış olsa da TÜRKSOY faaliyetlerinin insani, kültürel ve sanatsal olduğunu

¹⁶⁵ Dışişleri Bakanlığı, "Orta Asya Ülkeleri İle İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.02.2017).

¹⁶⁶ Demir İpek Yolu Hattı olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁶⁷ Fırat Purtaş, "Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY", **Medeniyet ve Kültür Araştırmaları Merkezi**, <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy>, (e.t. 28.02.2017).

vurgulamıştır.¹⁶⁸ 2015 yılında Nevruz kutlamaları TÜRKSOY-UNESCO çalışma ortaklığıyla Viyana ve Köln’de, ayrıca UNESCO’nun kuruluşunun 70. yılı vesilesiyle de Paris’ de yapılmıştır.¹⁶⁹ TÜRKSOY faaliyetleriyle Türk kültürünü dünyaya tanıtırken bir yandan da üye ülkeler arasındaki işbirliğinin ve koordinasyonun artmasını sağlamaktadır.

TÜRKSOY çerçevesinde her sene Türk dünyası kültür başkentiği yapacak olan şehir değişmektedir. 2013 yılında ise Türk Dünyası Kültür Başkenti Eskişehir olmuştur.¹⁷⁰ Bu durum dolayısıyla Eskişehir ve Türkiye ön plana çıkmıştır. Yumuşak gücü arttırmanın aracı olan kamu diplomasisi de topluluklara ulaşarak ülkeyi, değerlerini ve kültürünü tanıtarak o toplulukları etkilemeyi amaçlamaktadır. TÜRKSOY panellerle, sanatsal ve kültürel etkinlikleriyle Türkiye’nin bölgedeki yumuşak gücünü arttırmakta ve Türkiye’yi dünya kamuoyuna tanıtmaktadır.

3.3 Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

2010 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak müsteşarlık düzeyinde kurulan YTB, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk vatandaşlarına ve ortak kültür ve tarihe sahip olunan Türk ve Türk kökenli topluluklara hizmet vermek ve yapılan faaliyetleri geliştirerek sistemli bir şekilde yürütmek amacıyla kurulmuştur.¹⁷¹ Başkanlık, Türkiye’nin dünyanın farklı yerlerinde yaşayan vatandaşlarıyla ve Türklerin ortak tarihi ve kültürel mirası paylaştığı akraba topluluklarla olan ilişkilerinin daha kurumsal bir temel üzerine yapılandırılmasını sağlamaktadır. YTB’ nin sorumlulukları, ilgili toplulukların ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılayacak stratejilerin belirlenmesini ve bu stratejilere uygun adımlar atılmasını içermektedir. Sorumluluk alanlarına ilişkin politikaları formüle etmek, bu politikaların verimliliğini ve üretkenliğini arttırmak adına Başkanlık üç ayrı kurul kurmuştur. Bunlar; Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu, Kültürel ve Sosyal İlişkiler Eşgüdüm Değerlendirme Kurulu ve Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu’dur. İlgili tarafların katılımıyla bu daimi üç kurul, belirlenen

¹⁶⁸ Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “TÜRKSOY Nevruz Ateşini ABD’ de Yaktı”, 30.03.2011, http://www.turksoy.org/tr/news/2011/03/30/turksoy_nevruz_atesini_abdde_yakti, (e.t. 28.02.2017).

¹⁶⁹ Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “Anadolu’dan Avrupa’ya TÜRKSOY Nevruz Kutlamaları”, 30.06.2015, <http://www.turksoy.org/tr/news/2015/06/30/anadolu-dan-avrupa-ya-turksoy-nevruz-kutlamalari>, (e.t. 28.02.2017).

¹⁷⁰ Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti Açılış Töreni”, 08.05.2013, http://www.turksoy.org/tr/news/eskisehir_turk_dunyasi_kultur_baskenti_acilis_toreni-08-05-2013, (28.02.2017).

¹⁷¹ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “Kurumsal”, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal.php>, (e.t. 24.04.2017).

konular çerçevesinde stratejiler geliştirebilmek için çalışmalar yapmaktadır.¹⁷² YTB, faaliyetleri çerçevesinde Dışişleri Bakanlığı, TİKA, YEE ve Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) gibi kurumlarla işbirliği yapmaktadır. Nisan 2016 itibariyle YEE, çalışmanın önceki bölümünde değinilen ve Başkanlık tarafından uluslararası öğrencilere verilen Türkiye Bursları' nın dünya genelindeki tanıtımını gerçekleştirmektedir. Ayrıca bursu kazanan öğrencilere YEE' nin merkezlerinde Türkçe eğitimi, oryantasyonu ve staj programları uygulanmaktadır.¹⁷³

2-7 Ocak 2013 tarihlerinde düzenlenen Beşinci Büyük Elçiler Konferansı'nın sonuç bildirisinde “insanı referans alan ve elindeki tüm imkân ve kabiliyetlerini bu doğrultuda kullanma iradesini ortaya koyabilen” Türk dış politikasının insani diplomasiyi etkin bir şekilde kullanacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁴ Nitekim YTB gerek Türk vatandaşları gerekse Türk kökenli topluluklar açısından Türkiye'nin insanı esas alan dış politika yürütmesine, Türk kültürünün ve tarihinin tanıtılmasına yardımcı olan kurumlardan biridir. Uluslararası öğrencilere eğitim hizmetlerinin verilmesi öğrencilerin Türkiye'yi ve Türk kültürünü tanımasını sağlamaktadır. Aynı zamanda verilen burslar ve eğitim, Türkiye'nin öğrencilerin ülkeleriyle etkileşim içerisinde olmasına ve ilişkilerinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır.

3.4. Türk Hava Yolları

Devletlerin egemenlik ilkesine ilişkin olarak uluslararası havacılık kurallarının düzenlenmesi hava yolları ve politika arasındaki kuvvetli bağın nedenini açıklamaktadır. Çalışmanın önceki bölümünde değinildiği üzere ulusal hava yollarına sahip olması bir devletin prestijine, turizm gelirin, savunma kabiliyetine ve ödemeler dengesine katkı sağlamaktadır.¹⁷⁵ Ayrıca ulusal hava yolları, dünyanın çeşitli bölgelerindeki havaalanlarında kendi ülkesinin bayrak taşıyıcısı olarak devletlerin gücünün ve prestijinin

¹⁷² Kemal Yurtnaç, “ Turkey’s New Horizon: Turks Abroad and Related Communities”, **SAM Papers**, No: 3, October 2013, ss.4-5.

¹⁷³ Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “YTB ve Yunus Emre Enstitüsü İşbirliğine Gitti”, 14.04.2016, https://www.ytb.gov.tr/haber_detay.php?detay=5022, (e.t. 27.04.2017).

¹⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Beşinci Büyükelçiler Konferansı Sonuç Bildirisi”, <http://www.mfa.gov.tr/besinci-buyukelciler-konferansi-sonuc-bildirisi.tr.mfa>, (e.t. 27.04.2017).

¹⁷⁵ Orçun Selçuk, “Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasi Aracı Olarak Türk Hava Yolları”, **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss. 326-327.

göstergesidir.¹⁷⁶ Dolayısıyla uluslararası kamuoyu tarafından o ülke hakkında olumlu bir algı oluşmasını ve ülkenin itibarının artmasını sağlayan ulusal hava yolları önemli bir kamu diplomasisi aracı olmaktadır.

Ulusal hava yollarının yadsınamayan askeri önemi mevcuttur. Fakat günümüzde pek çok ülke hava yollarını bayrak taşıyıcısı olarak ulusal kimliğinin bir parçası olarak görmektedir. Ayrıca ticaret ve turizm açısından ülkeye katkı sağlamaktadır.¹⁷⁷ Türkiye'nin prestijini olumlu yönde etkileyen, tanıtımında etkin ve bayrak taşıyıcısı olan THY, ülkenin dış politikasıyla koordine bir şekilde uçuş rotalarını genişletmiştir. Yeni kültürel, ekonomik ve siyasi işbirlikleri, karşılıklı vizelerin kaldırılması ve yeni temsilciliklerin açıldığı bölgelere nitelikli hizmet vermesiyle THY, Türkiye'nin aktif dış politikasının önemli bir yumuşak güç unsuru ve kamu diplomasisi uygulayıcısı olmaktadır.¹⁷⁸ Örneğin; Türkiye'nin Somali politikasında THY'nin Mogadişu'ya direk uçuş imkânı sağlaması ihtiyaç duyulan yere ulaşma yeteneğinin verdiği gücü yansıtmaktadır. Ayrıca bölgeye yapılan yardım THY'nin yumuşak güç yaratmasını sağlamıştır.¹⁷⁹ Türk dış politikasının kamu diplomasisi aktörü olan THY; verdiği hizmet kalitesinin sonucunda kazandığı uluslararası ödüller, insani yardımlara verdiği destek, sponsorluk anlaşmaları ve dünyanın beğenisini kazanan reklam filmleriyle uluslararası kamuoyunun Türkiye'ye olan ilgisini ve beğenisini arttırmaktadır.

3.5. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Ulusal ve uluslararası alanlarda meydana gelen felaketlerle mücadelelerde etkin bir rol üstlenen AFAD 2009 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Afetin veya acil durumun boyutuna göre gerektiğinde Genel Kurmay Başkanlığı'ndan, Dışişleri, Sağlık, Orman ve Su İşleri gibi diğer bakanlardan ve TİKA, Kızılay, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlardan destek almaktadır. Kuruluşundan itibaren Türkiye'de özellikle Van, Simav ve Elazığ depremlerinde aktif ve başarılı politikalar uygulamıştır. Uluslararası alanda ise Haiti, Japonya, Myanmar, Libya, Suriye ve Somali gibi birçok ülkede yardım

¹⁷⁶ Pat Hanlon, **Global Airlines: Competition in Transnational Industry**, 3rd Edition, Oxford: Butterworth-Heinemann, 2007, ss.5-7.

¹⁷⁷ Ibid., s.326-327.

¹⁷⁸ Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, "Türk Dış Politikası THY ile Güç Kazanıyor", <http://kdk.gov.tr/haber/turk-dis-politikasi-thy-ile-guc-kazaniyor/222>, (e.t. 14.06.2017).

¹⁷⁹ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects", **Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity**, November 2013, ss.866-867.

faaliyetlerinde bulunmuştur.¹⁸⁰ Kriz yönetimi ve krizin ardından yeniden inşa çalışmaları konusunda etkili bir kurum olan AFAD, “*milletin ruhunu ve vicdanını; devletin ise şefkat ve kudretini*” sembolize etmektedir.¹⁸¹

Filipinler’de meydana gelen tayfun felaketinde Kızılay aracılığıyla sağlanan insani yardım THY’ye ait uçakla bölgeye ulaştırılmıştır.¹⁸² 2010 yılında Pakistan’da yaşanan sel felaketi nedeniyle AFAD’ın öncülüğünde düzenlenen kampanyalarla ülkeye nakdi ve insani yardım yapılmıştır. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Pakistan ziyareti ise ülkeye verilen önemi göstermiştir.¹⁸³ Türkiye, Somali’de yaşanan açlık ve kuraklığa da kayıtsız kalmamıştır. AFAD’ın koordinasyonu ile totalde 450 milyon TL tutarında insani yardımda bulunulmuştur.¹⁸⁴ Global İnsani Yardım Raporu’na göre 2012 yılında 1,4 milyar dolarlık insani yardımda bulunan Türkiye, dünyada ABD, AB ve İngiltere’nin ardından dördüncü sırada yer almıştır. Bununla birlikte Türkiye bir önceki seneye kıyaslandığında dünyada insani yardımları en çok artan ülke konumuna yükselmiştir.¹⁸⁵ 2016 yılında ilk kez düzenlenen BM Dünya İnsani Yardım Zirvesi ise İstanbul’da yapılmıştır. İnsani Yardım Zirvesi’nin İstanbul’da gerçekleşmesi ve Türkiye’nin insani yardımları ülkenin dünya kamuoyu nezdindeki prestijini arttırmaktadır.

3.6. Kızılay

Savaşlardaki yaralı veya hasta askerlere ırk, din, inanç gibi farklar gözetmeksizin yardım etme isteğiyle 1868 yılında “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulan Kızılay, bugünkü Türkiye Kızılay Derneği adını 1947 yılında almıştır.¹⁸⁶ Tarafsızlık, evrensellik, ayırım gözetmeme, bağımsızlık, insanlık, gönüllü hizmet ve birlik temel ilkeleri çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Ulusal ve uluslararası alanda kapasitesi dâhilinde afet durumlarında ve olağan dönemlerde yardıma ihtiyacı olanlara

¹⁸⁰ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “AFAD Hakkında”, <https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkında>, (e.t. 18.04.2017).

¹⁸¹ “Devletimizle Birlikte Halkımız Destan Yazıyor”, **Anadolu Ajansı**, 07.01.2015, <http://aa.com.tr/tr/politika/devletimizle-birlikte-halkimiz-destan-yaziyor/86323>, (e.t. 18.04.2017).

¹⁸² T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Tayfun Felaketiyle Sarsılan Filipinler’e Türkiye’den Yardım Eli”, <http://kdk.gov.tr/haber/tayfun-felaketiyle-sarsilan-filipinlere-turkiyeden-yardim-eli/325>, (e.t. 18.04.2017).

¹⁸³ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin 2010 Yılı İnsani Yardımları”, <http://www.mfa.gov.tr/2010-yardimlari.tr.mfa>, (e.t. 18.04.2017).

¹⁸⁴ “Türkiye’den Somali’ye 450 Milyon Liralık İnsani Yardım”, **Anadolu Ajansı**, 09.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeden-somaliye-456-milyon-liralik-insani-yardim/767414>, (e.t. 18.04.2017).

¹⁸⁵ Global Humanitarian Assistance Report 2013, s.6.

¹⁸⁶ Türk Kızılayı, “Tarihçe”, <http://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>, (e.t. 23.04.2017).

destek vermektedir.¹⁸⁷ Örneğin; Kızılay 2011 yılında Van’da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremin ardından bölgedeki ihtiyacın tespit edilmesi adına çalışmalar ve barınma, erzak gibi insani yardımlar yapmıştır.¹⁸⁸ 2014 yılında Bosna-Hersek’ de yaşanan sel ve 2013 tarihinde Filipinler’de yaşanan tayfun felaketi, 2011’de Somali’de yaşanan açlık ve kuraklıkla mücadele, 2011 yılında Suriye’de başlayan ve günümüze kadar devam eden iç çatışma nedeniyle yardıma ihtiyaç duyan kişilere destek olmuştur. Yapılan bu yardımlar farklı coğrafyalardaki insanlarla kültürel yakınlıklar kurduğu gibi uluslararası kamuoyunda Türkiye’nin itibarının artmasını ve imajının gelişmesini sağlamaktadır. Böylece Kızılay faaliyetleri Türkiye’nin önemli bir kamu diplomasisi aracı olmaktadır.

3.7. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı¹⁸⁹

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa’ da bağımsızlığını kazanan birçok devlet uluslararası sisteme dâhil olmuştur. Türkiye’nin, Türk Cumhuriyetleri’yle ortak tarihi ve kültürü paylaşması bu ülkelerle yakın bir ilişki içine girmesine, bölgede aktif bir dış politika sergilemesine ve bölgeye yardım sağlamaya başlamasına neden olmuştur. Fakat ilk etapta yapılan yardımların uzun dönemli projelere dönüşmesiyle bu faaliyetleri gerçekleştirecek ve koordine edecek bir kuruma gereksinim duyulmuştur.¹⁹⁰ TİKA bu ihtiyacı gidermek amacıyla Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı adıyla 1992 yılında 480 sayılı KHK ile Dışişleri Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuştur. 1999 yılında ise Dışişleri Bakanlığı’ndan ayrılarak Başbakanlığa bağlanmıştır. 2001 yılında Resmi Gazete’ de yayımlanan 4668 sayılı kanun ile TİKA’ nın teşkilat yapısı, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Aynı kanun ile Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı ismi değiştirilmiş ve Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı olmuştur. 2011 yılında ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adı altında “esnek ve hızlı karar alabilen” bir yapıya sahip olmuştur.¹⁹¹ Kalkınma sürecindeki ülke ve topluluklara yardımcı olmak, bu ülke ve topluluklarla kültürel, ticari, ekonomik, teknik, sosyal ve eğitim alanlarında yapılan işbirliklerini proje

¹⁸⁷ Türk Kızılayı, **Stratejik Plan: 2016-2020**, ss.2-3.

¹⁸⁸ Bkz. Türk Kızılayı, **Van Depremi İnsani Yardım Operasyonu Raporu**.

¹⁸⁹ Bu bölümde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü hakkında Türk Dış Politikası’nda Yumuşak Güç ve Araçları başlığı içerisindeki bütünlüğü bozmamak adına sadece kurumsal ve genel bilgiler verilecektir. İlerleyen bölümde TİKA ve YEE’yle ilgili bilgiler ve yürütülen projeler özellikle Balkanlar zemininde detaylı bir şekilde aktarılacaktır.

¹⁹⁰ Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Hakkımızda”, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>, (e.t. 01.05.2017).

¹⁹¹ Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Tarihçemiz”, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222>, (e.t. 01.05.2017).

ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu ülkelerin öğrencilerine burs ve staj imkânı sağlanması, yapılacak yardım ve faaliyetlerin yürütülmesi için bu ülkelere uzman gönderilmesi ve gerekli işlemlerin yapılmasını koordine etmek TİKA'nın görevleridir.¹⁹²

13 Ocak 2007 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, “Dış politika, Avrupa Birliği ve Yurt Dışı Türkleri” başlıklı konuşmasında: “*Afrika'daki aç susuz insanların yardımına koşmak, Endonezya'daki tsunami felaketine koşmak, Pakistan'daki depremde kardeşlerimizin acısını hissedip oralara gitmek. Bunlar çok kalıcı hizmetlerdir. Bunlar hiç unutulmayan, parayla alınmayan büyük itibarlardır... Bu konuda TİKA adeta ikinci bir bakanlık görevi görmektedir. Afrika'nın birçok ülkesinde, Türk Cumhuriyetler'inde, Kafkaslarda çok büyük hizmetler yapmaktadır. Hükümet olarak da bütçesini kuvvetli bir şekilde desteklemekteyiz. Bakanlık olarak bizim yapamadıklarımızı TİKA vasıtasıyla yapmaktayız.*” ifadelerini kullanmıştır.¹⁹³ Böylelikle TİKA'nın faaliyetlerinin Türk dış politikası ile paralellik gösterdiği ve yumuşak güç açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Eski Sovyet coğrafyasında bağımsızlığını kazanan yeni devletlere yardım politikalarının uzun soluklu hale gelmesiyle kurulan TİKA; 2016 yılı itibariyle 48 ülkede¹⁹⁴, 50 koordinasyon ofisi ve Gazze, Aden, Hergeisa, Bingazi, Nyala ve Almatı'da olmak üzere 6 irtibat ofisi¹⁹⁵ ile hizmet vermektedir. Bununla birlikte Bulgaristan, Güney Sudan, Komorlar Birliği, Mozambik, Nijerya ve Uganda'da TİKA'nın koordinasyon ofisleri kuruluş aşamasındadır.¹⁹⁶ Türk dış politikasının yürütülmesinde mihenk taşı haline gelen TİKA, dünyanın önde gelen kalkınma ve yardım kurumlarından biri olan GIZ ile kıyaslandığında 2011 yılı itibariyle TİKA'nın GIZ' in yıllık cirosunu (2.6 Milyar USD) yaklaşık olarak üçe katladığı görülmektedir. Bununla birlikte Afrika, Avrupa, Orta Doğu ve Latin Amerika'da faaliyet gösteren TİKA, özellikle Balkanlar, Güney ve Orta Asya'da sağlık, eğitim, tarım ve altyapı alanlarını kapsayan geniş bir yelpazede hizmet

¹⁹² “Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 12.05.2001, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010512.htm>, (e.t. 01.05.2017).

¹⁹³ Abdullah Gül, **Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları**, Ankara: Dışişleri Bakanlığı, 2007, ss.194-195.

¹⁹⁴ Suriye' deki koordinasyon ofisi ülkenin içinde bulunduğu koşullar sebebiyle hâlihazırda aktif değildir.

¹⁹⁵ Bingazi ve Nyala'daki irtibat ofisleri hâlihazırda aktif değildir.

¹⁹⁶ Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **2016 TİKA İdare Faaliyet Raporu**, s.10.

vermektedir.¹⁹⁷ TİKA'nın artan koordinasyon ofisi sayısı ve dolayısıyla genişleyen faaliyet alanı kurumun kurulduğu dönemle karşılaştırıldığında daha aktif ve güçlü politikalar izlediğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2000 yılının Eylül ayında kabul ettiği Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi'nde; insan onurunu, eşitlik ve adalet ilkelerini küresel düzeyde kuvvetlendirmenin ülkelerin ortak sorumluluğu olduğu belirtilmiştir. Söz konusu bildirmede; kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, uyuşturucu sorunıyla mücadele, dünya genelindeki kız-erkek çocukların ilköğretiminin gerçekleştirilmesi, anne ve çocuk ölüm oranının azaltılması, HIV/AIDS, sıtma ve insanlığı tehdit eden diğer hastalıklarla mücadele edilmesi, küresel ve ulusal düzeyde yoksullukla mücadele ve kalkınmaya destek verilmesi, kalkınma yardımları yaparken cömert olunması, kalkınma ve yoksullukla mücadele sürecinde ülkelerin özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklıklar geliştirmesi yer almaktadır.¹⁹⁸ TİKA'nın geniş bir coğrafyaya yayılan; öğrencilere okul malzemesi yardımı yapması, okul binası, hastane, klinik ve sağlık ocağı inşasına destek vermesi, ekipmanlar ve donanımlar sağlaması, teknik ve altyapı tecrübelerinin aktarılması gibi proje ve faaliyetleri sadece bölgelerin ihtiyacını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda Binyıl Bildirgesi'yle uyum içerisindedir. TİKA'nın birçok ülkeye gerçekleştirdiği faaliyetler ve yardımlar aracılığıyla eğitimden sağlığa çeşitli alanlarda katkı sağlaması Türkiye'nin öncelikli dış politika tercihi olan yumuşak gücün kurumsallaşmasını, ülkenin uluslararası alandaki prestijinin artmasını ve resmi kalkınma yardımları konusunda ilerleme kat etmesini sağlamıştır.

3.8. Yunus Emre Enstitüsü

Türk dış politikasının önemli bir kamu diplomasisi aracı haline gelen YEE, ülkenin tarihini, sanatını, dilini ve kültürünü dünya kamuoyuna tanıtmak ve ülkeler arası kültürel etkileşimleri kuvvetlendirerek işbirliği ve dostluk olanağını arttırmak amacıyla 2007 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak 2009 yılında faaliyetlerine başlayan bir kuruluştur. Bu çerçevede 34 ülkede 43 kültür merkezi ile hizmet vermektedir.¹⁹⁹ Ayrıca

¹⁹⁷ Kerem Öktem, "Projecting Power: Non-Conventional Policy Actors in Turkey's International Relations", *Another Empire? A Decade of Turkey's Foreign Policy Under The Justice and Development Party*, Kerem Öktem, Ayşe Kadioğlu ve Mehmet Karlı (Ed.), İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, s.86.

¹⁹⁸ Bkz. Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi.

¹⁹⁹ Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü", <http://www.yee.org.tr/yunusemreenstitusu>, (e.t. 11.05.2017).

2017 yılının sonuna kadar ABD, Çin, Mozambik, Tanzanya, Etiyopya, Arjantin ve Brezilya'yı içeren 9 ülkede yeni kültür merkezleri açılması hedeflenmektedir.²⁰⁰ YEE; kitlelere ulaşarak Türkiye'nin doğru kaynaklardan tanınmasını, ülkenin güçlü ve kültürel açıdan zengin imajının diğer ülke ve kamuoylarına yansıtılmasını, uluslararası projelere kültürel etkileşime katkıda bulunulmasını, uluslararası alanda Türkoloji'nin saygınlığının artırılmasını ve yurt dışında Türkçe öğretiminin daha iyi koşullarda gerçekleştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir.²⁰¹

Çalışmanın önceki bölümünde devletlerin çekicilik yaratmak adına kültürel değerlerden yararlandığı belirtildi. YEE de bu doğrultuda dünyadaki örnekleri olan Cervantes Enstitüsü, Goethe Enstitüsü, British Council, Konfüçyüs Enstitü ve Alliance Française gibi faaliyet göstermektedir. YEE, Türk kültürünün evrensel kültür içerisindeki konumunu güçlendirmeye ve evrensel kültür içerisindeki etkinliğini arttırmaya Türk dış politikasına paralel bir şekilde tanıtmaya ve yaygınlaşmaya çalışmaktadır. Enstitü bu hedefleri doğrultusunda seminerler, sempozyumlar, konferanslar, paneller düzenlemekte ve projeler yürütmektedir.²⁰² Bu doğrultuda YEE faaliyetlerine ilk olarak Balkanlarda başlamış daha sonra Orta Doğu, Afrika ve Avrupa'ya yayılmıştır. Enstitü'nün ilk kültür merkezi Saraybosna'da açılmıştır. Şüphesiz ki ilk kültür ve Türkçe kurs merkezinin Saraybosna'da açılması tesadüf değildir. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da bu durumu özellikle belirtmiş ve iki ülke arasındaki ortak kültürün önemini vurgulamıştır. Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi Haris Silayciç ise kültür merkezinin açılış konuşmasında Türkiye'nin ülkelerine her zaman destek olduğunu, iki ülke arasındaki politik ilişkilerin ileri düzeyde olduğunu ve açılan kültür merkezi sayesinde artık kültürel ilişkilerin de yoğunlaşabileceğini vurgulamıştır.²⁰³ YEE, Balkanlarda kültürel mirasın yeniden inşası ve geleneksel Türk el sanatlarının ihyası projelerini²⁰⁴ de yürütmektedir. YEE, Ziraat Bankası'nın desteğiyle "100 Türkiye Kütüphanesi Projesi'ni" yürütmektedir. Türkiye Kütüphaneleri adıyla açılan bu kütüphanelerde; Türk dilini, sanatını, kültürünü,

²⁰⁰ Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü 9 Ülkede Yeni Merkezler Açacak", 07.06.2017, http://www.yee.org.tr/tr/haberler/yunus-emre-enstitusu-9-ulkede-yeni-merkezler-acacak_16823, (e.t. 11.06.2017).

²⁰¹ Yunus Emre Enstitüsü, **2023 Vizyonu "Dünya Türkiye'yi Daha Yakından Tanıyor!"**, Ankara 2015.

²⁰² Recep Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu'nun Yunus Emre Vakfı Açılış Töreni Konuşmaları, **Yunus Emre Bülteni**, Sayı: 1, Eylül 2009, ss.3-7.

²⁰³ Ahmet Davutoğlu ve Haris Silayciç'in Sarak Bosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve Türkçe Kurs Merkezi Açılış Töreni Konuşmaları, **Yunus Emre Bülteni**, Sayı: 2, Aralık 2009, ss.3-5.

²⁰⁴ Söz konusu projelere ilerleyen bölümde detaylı bir şekilde değinileceği için burada sadece isimleri belirtilerek geçilmiştir.

edebiyatını tanıtan başka bir deyişle Türk medeniyeti ve Türkiye hakkında bilgiler içeren kitaplar yer almaktadır.²⁰⁵

Enstitü çalışma alanı olan Türk kültürünü, sanatını ve dilini uluslararası alanda tanıtmak için Türkoloji projesi çerçevesinde üniversitelerle işbirliği içerisinde. Mevcut olan bölümleri desteklerken yeni bölümlerin açılması için de çalışmalar yapmaktadır. Yurt dışındaki Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine Türkiye’den öğretim elemanları görevlendirilmektedir.²⁰⁶ YEE, dünyanın dört bir tarafında yabancılara Avrupa dil portfolyosuna²⁰⁷ uygun olarak Türkçe eğitim imkânı veren nadir kurumlardan bir tanesidir. Örneğin; Gürcistan, Doğu Romanya, Saraybosna, Bosna Hersek’in Zenica-Doboş, Hersek-Neretva, Una-Sana ve Bosansko-Posavinski kantonlarında ve Ürdün’ün bazı pilot okullarında Türkçe seçmeli ders olarak verilmektedir. 6. ve 12. sınıflar arasındaki öğrencilere özel olarak hazırlanan kitaplarla bu faaliyetler yürütülmektedir. Bununla birlikte YEE, ülke dışında yaşayan Türklere de Türkçe öğretim sorumluluğunu YTB ile birlikte üstlenmektedir. Uluslararası standartlara uygun olarak akredite edilmiş İngilizce dil yeterlilik sınavı olan TOEFL ve IELTS gibi Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS) geliştirilmiştir.²⁰⁸ Böylelikle yurt dışında Türkçe öğreten kurumlar arasındaki farklılıkların giderilmesi ve standart bir eğitimin verilmesi amaçlanmıştır. İlk YYS uygulaması Tahran’daki kültür merkezinde yapılmıştır. Küresel düzeydeki ilk uygulama ise 10 ülkede (Kosova, Arnavutluk, Japonya, Mısır, İran, Azerbaycan, Gürcistan, Bosna Hersek, Belçika ve Kazakistan) yapılmıştır.²⁰⁹ Enstitü, Türkçe eğitim öğretimi vermesiyle Türk kültürünün dil unsuru aracılığıyla aktarılması ve yayılması açısından önemli bir kurumdur.

Enstitü, verdiği Türkçe eğitim ile ön plana çıkmasının yanı sıra Türk kültür, sanat ve tarihinin tanıtımı konusunda da önemli bir kurumdur. Türk el sanatları, tiyatro, sinema, edebiyat ve Türk mutfağı gibi pek çok alanda konserler, gösteriler, bilimsel ve kültürel toplantılar, fuarlar, festivaller gibi çeşitli araçların vasıtasıyla Türk kültürü tanıtılmaktadır.

²⁰⁵ Yunus Emre Enstitüsü, “Belçika’da Türkiye Kütüphanesi Açıldı”, 11.12.2015, http://www.yee.org.tr/tr/haberler/belcika-da-turkiye-kutuphanesi-acildi_1766, (e.t. 11.06.2017).

²⁰⁶ Yunus Emre Enstitüsü, “Türkoloji Müdürlüğü”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkolojibirimi>, (e.t. 12.05.2017).

²⁰⁷ Okulda veya okul dışında dil öğrenen veya öğrenmiş kişilerin, dil öğrenme konusundaki deneyimleri ile yaşadıkları kültürel deneyimleri kayıt edip ifade edebilecekleri dokümandır. Dil pasaportu, yabancı dil özgeçmişi ve dosya şeklindeki üç bölümden oluşmaktadır.

²⁰⁸ Mehtap Altınok ve Bahadır Avşar, “Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Hayati Develi’den Artı 90’a Açıklamalar”, **Artı 90**, Sayı: 8, 2013, ss.21-22.

²⁰⁹ Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Yeterlilik Sınavı”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkceyeterlik>, (e.t. 12.05.2017).

Bununla birlikte UNESCO Türkiye Milli Komisyonu’nu tarafından belirlenen etkinlikler de YEE’ nin faaliyet listesi içerisinde yer almaktadır.²¹⁰ 2017 yılında Uluslararası Kültür Günleri çerçevesinde birçok etkinlik gerçekleştirilmiştir. Kabil’de Türkiye’nin fotoğrafları sergilenmiştir. Türk-Arap musikisinin ortak özelliklerinin anlatıldığı bir sunum yapılmıştır. Tel Aviv’de “Sultan Bestekârları” adlı müzik dinletisi gerçekleştirilmiş ve Türk müziği yabancı dinleyiciye hitap edecek şekilde hazırlanmıştır.²¹¹ Enstitü, ABD’deki Michigan Üniversitesi’yle gerçekleştirdiği işbirliğinin sonucunda akademik olarak ortak çalışmalar yürütülmesini, ülkelerarası öğrenci ve öğretim görevlisi değişimini, bilimsel çalışmalara Türk bilim adamlarının dâhil edilmesini ve şüphesiz kültürel etkileşimi sağlamaktadır.²¹²

Enstitü, Türkiye’de 15 Temmuz darbe girişiminin ardından Maarif Vakfıyla da işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Maarif Vakfı uluslararası alanda insan odaklı ve insani değerlere önem veren bir şekilde eğitim hizmetleri vermek ve iyileştirmek amacıyla kurulmuştur. Gelecek yıllarda Maarif Vakfı da Türkiye’nin yumuşak güç yaratan aktörleri arasında yer alacaktır. Türkiye ve kültür merkezlerinin bulunduğu ülkeler arasında kültürel etkileşimler yaşanmaktadır. Enstitü ise faaliyetlerini diğer ülkelerin kültürel özelliklerini dikkate alarak düzenlemektedir. Nitekim Türk kültürü tanıtılırken, diğer ülkelerin kültürleri de tanınmaktadır. Bu Türkiye’nin de diğer ülkelerin kültürel birikiminden faydalanmasını ve diğer kültürleri doğrudan tanımasını sağlamaktadır. Böylelikle kültürel etkileşim ve ülkelerle yapılan ortak faaliyetler, oluşturduğu dostluk ortamıyla işbirliği olanağını arttırmaktadır.

3.9. Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Türk Yayıncılığının Etkisi

Devletlerin yumuşak güç yaratmasında etkili araçlardan birisi olan kamu diplomasisi için dünya kamuoyunu etkilemek büyük önem arz etmektedir. Devletler uluslararası yayıncılıkla radyo, televizyon ve internet teknolojilerini kullanarak diğer devletlerin halklarıyla etkileşim kurabilmektedir. Böylece uluslararası yayıncılık, uluslararası ortamı etkilemek ve ilgilerini çekmek başka bir deyişle kamuoyu oluşturmak

²¹⁰ Yunus Emre Enstitüsü, “Kültür Sanat ve Projeler Müdürlüğü”, <http://www.yee.org.tr/tr/kultursanatmudurlugu>, (e.t. 12.05.2017).

²¹¹ Yunus Emre Enstitüsü, “Anadolu’nun Renkleri Projesi Kudüs’te Tanıtıldı”, 26.04.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/anadolu-nun-renkleri-projesi-kudus-te-tanitildi_12646, (e.t. 12.05.2017).

²¹² Yunus Emre Enstitüsü, “YEE ile Michigan Eyalet Üniversitesi Arasında İşbirliği Protokolü İmzalandı”, 10.05.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yee-ile-michigan-eyalet-universitesi-arasinda-is-birligi-protokolu-imzalandi_15692, (e.t. 12.05.2017).

amacıyla bir araç olarak kullanılmaktadır.²¹³ British Broadcasting Corporation (BBC) bilgi ve haber yaymak için radyo ve televizyon yayıncılığının kullanımının en eski ve en ünlü örneğidir. 1922’de kurulan BBC, 100 dil ve lehçede programlarına ve kitlelere erişimini genişletmeye devam etmektedir.²¹⁴ Katar’da El Cezire Türkiye’de Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) uluslararası yayıncılığa verilebilecek diğer örneklerdir.

1964 yılında devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek üzere kurulan TRT 1968 yılından beri yayın yapmaktadır.1998 yılında yurt dışında temsilciliklerine açmaya başlamıştır.²¹⁵ TRT Günümüzde 13 kanalla²¹⁶ hizmet vermektedir. TRT Avaz, Türkiye ile Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda Türk kökenli topluluklar arasında kültürel etkileşimi arttırmayı amaçlayan yayın içeriğiyle hizmet vermektedir. TRT World; Türkiye, Amerika, Avrupa, Orta Doğu, Asya ve Afrika bölgelerine dair haberlere erişimi İngilizce yayın diliyle sağlamaktadır. Arapça yayın yapan TRT El Arabia; haber, spor, belgesel programlarının yanı sıra Türk dizilerine Arapça olarak yer vermektedir. Türkiye’nin Arap ülkelerine ekonomiden turizme kadar birçok alanda tanıtılmasını hedeflemektedir. TRT Belgesel ise Türkiye’nin kültürel, turistik ve tarihi zenginliklerini tanıtan yayın içeriğiyle turizm, kültür, sanat, çevre ve arkeoloji gibi birçok alanda konusunda uzmanlaşmış kişilerle programlarını 5 farklı dilde sunmaktadır.

Önceki bölümde yumuşak güç olgusunun, popüler kültürel güç şeklinde basite indirgenemeyeceği fakat yumuşak güç oluştururken de popüler kültürün etkisinin yadsınamayacağı belirtilmiştir. Bunun en güzel örneği Hollywood filmlerinin Amerika’nın yumuşak gücünün önemli bir parçasını oluşturmasıdır. Hollywood filmleri aracılığıyla ABD kendisini dünyaya tanıtırken çekiciliğini arttırmaktadır. BM, Hotel Ruanda filmiyle Afrika’daki soykırımı önleme konusunda etkisiz olarak tasvir edilmiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda ve Türk sineması geçmişiyle kıyaslandığında son dönemde uluslararası alanda daha belirgin ve kendini gösteren bir hale geldiğini söylemek mümkündür. Yönetmen ve senarist Nuri Bilge Ceylan Cannes Film Festivali’nde 2008

²¹³ Nicholas J. Cull, **Public Diplomacy: Lessons From The Past**, Los Angeles: Figueroa Press, 2009, s.21.

²¹⁴ R. S. Zaharna, “Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives: Information and Relational Communication Frameworks”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Nancy Snow and Phillip M. Taylor (Ed.), New York: Routledge, 2009, s.90.

²¹⁵ TRT 1, “Tarihçe”, <http://www.trt1.com.tr/tarihce>, (e.t. 16.05.2017).

²¹⁶ Bunlar TRT 1, TRT Çocuk, TRT World, TRT Haber, TRT Spor, TRT Avaz, TRT Belgesel, TRT Müzik, TRT El Arabia, TRT Diyanet, TRT Türk, TRT Kürdi, TRT Okul ve TBMM TV’dir.

yılında ‘En İyi Yönetmen 2014 yılında ise Altın Palmiye ödülünü kazanmıştır. En İyi Yönetmen ödülünü ise “yalnız ve güzel ülkeme” ifadeleriyle Türkiye’ye ithaf etmiştir. Fatih Akın, Ferzan Özpetek, Zeki Demirkubuz ve Derviş Zaim gibi daha birçok isim filmleri ve kazandıkları ödüllerle uluslararası alanda Türk sinemasının görünürlüğünü arttırmıştır. Bu çerçevede Kültür ve Turizm Bakanlığı filmlere, belgesellere ve senaryolara maddi olarak destek vermektedir.

Son dönemde Türk dizileri tıpkı Türk sineması gibi Türkiye’nin uluslararası alanda görünürlüğünü arttırmaktadır. Türk dizilerinin ihraç edilmesinde eşine rastlanmayan küresel bir başarı sağlanmıştır. Devletler arasında organik bir bağ olmamasına rağmen söz konusu diziler de Türk sineması gibi kamu diplomasisi girişimlerinin bir parçasıdır. Türkiye’nin ekonomik gelişimi, siyasi gelişmeleri, dış politika faaliyetleri gibi popüler kültürdeki ilerlemeler de ülkenin yumuşak gücünü kuvvetlendirmektedir. Günümüzde 120’den fazla yerli dizi 130’u aşkın²¹⁷ ülkede izleyici kitlesine ulaşmaktadır.²¹⁸ Balkan ülkeleri, Türk dizilerinin ulaştığı ülkeler arasında yer almaktadır. Balkan halkları, Türk dizilerinde yaşananların ve karakterlerin tutumlarının kendi toplumlarıyla benzerliği ve dizilere yansıtılan modern Türkiye’nin kendileri için yeni bir kültürel cazibe merkezi haline gelmesi nedeniyle Türk dizilerine ilgi göstermektedir.²¹⁹

Türk dizileri turizm açısından Türkiye’yi tanıtan bir rol de üstlenmektedir. Türk dizileriyle birlikte Türk kültürü ve Türkiye tanıtılmaktadır. Böylelikle izleyiciler üzerinde merak ve ilgi uyandırılmaktadır. Dizilerde gördükleri şehirleri, tarihi mekânları ve hatta alışveriş merkezlerini görmek, Türk yemeklerini yemek isteyebilmektedirler. Bu durum da Türkiye’ye gelmelerine vesile olmaktadır. Örneğin; 2010 yılında Balkanlardan Türkiye’ye yaklaşık 6 milyon turist gelmiştir. Ayrıca Türk dizilerinin çekim gücü Türkoloji bölümüne olan ilginin artmasına da fayda sağlamaktadır. Televizyon kanallarında bazı Türk dizileri altyazılı olarak yayınlanmaktadır. Böylelikle Balkan halkı kendi dilleri ve Türkçe arasında ne kadar yakın bir bağ olduğunu rahatlıkla görebilmektedir.²²⁰ Türkçeye duyulan ilgi

²¹⁷ Türk dizileri; Mısır, Katar, Tunus, Afganistan, Pakistan, Mali, Türkmenistan, Suudi Arabistan, Bulgaristan, Makedonya, Yunanistan, Yemen, Vietnam, Senegal ve daha birçok ülkede gösterilmektedir.

²¹⁸ B. Senem Çevik, “Turkish Soap Opera Diplomacy: A Western Projection by a Muslim Source”, **The Journal of Public Diplomacy**, Vol.5, No:1, 2014, s.6.

²¹⁹ Türk dizilerinin kültürel etkisi hakkında zaman zaman Türkiye’nin Balkanlar’a kültür istilası veya Balkan ülkelerinin kültürünü olumsuz etkiliyor düşüncesiyle eleştiriler de yapıldığını hatırlatmak gerekmektedir.

²²⁰ Türkçe öğrenme eğilimini arttıran ve Türk kültürünü tanıtan dizilerinin Makedon toplumu üzerindeki etkisini azaltmak için gündüz ve televizyonun en çok izlendiği prime time olarak adlandırılan süreçte

sadece Bosna-Hersek, Arnavutluk gibi Türkiye'ye yakınlıklarıyla bilinen ülkelerde değil aynı zamanda Sırbistan gibi Türkiye'ye yönelik ön yargılara sahip ülkelerde de oluşmaya başlamıştır. YEE merkezlerinin Türk dili kurslarına artan ilgi ise bunun bir göstergesidir.²²¹ Dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik; Türk televizyon dizilerinin ihracatının, sadece ekonomik değil aynı zamanda kültürel bir ihracat olduğunu belirtmiştir. Bu dizilerin Türkiye'nin imajı üzerinde kalıcı bir etki yarattığını ve ülkenin yumuşak güç kullanımını açısından önemli bir rol oynadıklarını ifade etmiştir.²²²

Türkiye'nin uluslararası alanda dünya kamuoyunu etkilemek ve onların nezdinde prestijini arttırmak amacıyla kullandığı yumuşak güç yaratan söz konusu kurumları Balkanlarda da faaliyet göstermektedir. Türkiye için Balkanlar tarihi, ekonomik, kültürel, jeopolitik ve insani açıdan önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla çalışmada Türkiye'nin Balkanlarda yumuşak güç uygulayıcı olan kurumlarının faaliyetlerine geçmeden önce Türkiye'nin kendi adına çeşitli alanlarda önem sahibi olan bu bölgede nasıl bir politika izlediği değerlendirilecektir. Bu politikalar çerçevesinde ise Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan ikili ilişkileri ele alınacaktır. Ayrıca Türkiye'nin Balkanlarda istikrarın ve barışın sürdürülmesine verdiği önem ve bu doğrultuda gerçekleştirdiklerine yer verilecektir.

yayınlanmasına yönelik kısıtlama getirilmiştir. Bkz. "Macedonia bans Turkish soap operas" **Hürriyet Daily News**, 14.11.2012, <http://www.hurriyetdailynews.com/macedonia-bans-turkish-soap-operas.aspx?pageID=238&nid=34636>, (e.t. 17.05.2017).; Ayrıca Makedonya, Türk dizilerine rakip olması ve Osmanlı-Türk algısı nedeniyle 20. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devletine karşı savaşan Makedonların hayat hikayelerini dizi haline getirme yolu gitmiştir. Böylelikle hem Türk kültürünün çekiciliğinin hem de Türk dizilerinin izlenmesinin azaltılması hedeflenmiştir. Bkz. "Makedonya'da komitacılar, Türk dizilerine rakip olacak", **Radikal**, 27.12.2012, <http://www.radikal.com.tr/dunya/makedonyada-komitacilar-turk-dizilerine-rakip-olacak-1114173/>, (e.t. 17.05.2017).

²²¹ Doğa Ulaş Eralp, "Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2010", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA, Ekim 2011, ss.400-401.

²²² "Turkish TV Dramas Play Key Role in 'Soft Power', Says Culture Minister", **Hürriyet Daily News**, 13.06.2014, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-tv-dramas-play-key-role-in-soft-power-says-culture-minister-----.aspx?pageID=238&nID=67727&NewsCatID=381>, (e.t. 17.05.2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BALKANLAR

Türkiye Balkan ülkelerinin gerek bölgesel gerekse Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesini desteklemektedir. Türkiye, Balkanların bölgesel ve Avrupa bütünleşmesinin bölgede barış ve istikrarın korunmasını sağlayacağını vurgulamaktadır. Türkiye, bölgede geçmişteki kriz ve sorunları merkez almak yerine bugünün sorunları üzerine odaklanmak gerektiğini belirtmektedir. Türkiye Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerine atfetmekte ve bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel gibi çeşitli alanlarda işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki işbirliğinin artması karşılıklı bağımlılık ve kültürel etkileşimi etkilemektedir. Türkiye, Balkanların istikrarı adına sadece ikili ilişkilerine önem vermemiş aynı zamanda üçlü danışma mekanizmalarıyla da Balkanlardaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşması yönünde politikalar izlemiştir. Türkiye, Balkanlarda istikrar sağlanması için kültürel bağların yeniden canlandırılmasına da önem vermektedir. Türkiye'nin yumuşak güç uygulayıcı olan TİKA ve YEE bölgede eğitimden sağlığa birçok alanda faaliyet ve projeler yürütmektedir. TİKA ve YEE bölge halkı tarafından Türkiye ve Türk kültürünün yakından ve doğru bir şekilde tanınmasını sağlanmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin ülke genelindeki saygınlığını ve çekiciliğini arttırmaya çalışmaktadırlar.

1. BALKANLARIN TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN ÖNEMİ

Türkiye'nin Doğu Trakya bölgesinin Balkan coğrafyasında yer alması nedeniyle Türkiye coğrafi açıdan bir Balkan ülkesidir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda beş yüzyıldan fazla hâkimiyet sürmesi ise bölgenin Türk kültür ve mirasını taşımasına sebep olmaktadır. Nitekim Balkanlar Osmanlı tarihi çerçevesinde de önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu nedenle de Türkiye, Balkan ülkeleriyle ortak tarihi ve kültürel mirasa sahiptir. Dolayısıyla Türkiye, coğrafi olarak Balkan ülkesi olmasının yanı sıra siyasi, tarihsel ve kültürel açıdan da bir Balkan ülkesidir. Balkanlar, iki dünya savaşı arasındaki süreçte "İtalya'nın yayılma alanı olması" ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler

Birliği'nin "arka bahçesi" ve "komünist tehdidinin geliş yolu" olarak algılanması nedeniyle Türkiye'nin dış politika faaliyetleri açısından olumlu bir bölge olarak görülmemiştir.²²³

Türk ve Müslümanlara uygulanan baskı ve asimilasyon politikaları nedeniyle birçok kişi Yugoslavya bölgesinden Türkiye'ye göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bilhassa Balkan Paktı'nın oluşturulmasının ve Türk Parlamento Heyeti'nin Yugoslavya'ya ziyaretinin sonucunda 1939 ve 1950 yılları arasındaki süreçte var olan Türkiye'ye göç yasağının kaldırılmasının ardından Türkiye'ye göçler ivme kazanmıştır.²²⁴ Sovyetler'in çöküşünü ve Yugoslavya'nın dağılmasını izleyen süreçte Türkiye, ikili ekonomik ve ticari anlaşmalar, verilen krediler ve ekonomik yardımlar vasıtasıyla Balkan ülkeleriyle ilişkilerini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin, Bosna-Hersek ve Kosova Savaşları sırasında Boşnakların ve Arnavutların lehine aktif bir dış politika izlemesinde Türkiye'de bulunan Balkan nüfusunun hassasiyetleri ve talepleri önemli rol oynamıştır. Balkan coğrafyasında yaşayan Türk ve Müslüman nüfus, baskı, çatışma ve kriz dönemlerinde daha önceki göçlerde de görüldüğü gibi Türkiye'yi koruyucu devlet olarak görmektedirler. Buna bağlı olarak devlet ve kamuoyu nezdinde Türkiye'nin bölge insanına olan ilgisi söz konusu dönemlerde son derece yüksek olmuştur. Türkiye'nin aktif bir rol alması Bosna-Hersek Savaşı ile birlikte başlamış ve Kosova'nın bağımsızlık sürecinin kesin bir şekilde desteklenmesiyle devam etmiştir.²²⁵ Dolayısıyla Türkiye açısından Balkanlar, Türk ve Müslüman nüfusa sahip olması başka bir deyişle insani bağlar nedeniyle de önemlidir. Söz konusu toplumların Türkiye'yi koruyucu devlet olarak görmesi ise Türkiye'nin bölgeye ilgisini arttırmasına sebep olmaktadır.²²⁶

Balkanların jeopolitik konumunun Türk dış politikası açısından önemi incelendiğinde; bölgenin Doğu Akdeniz ve Karadeniz, Kafkaslar ve Hazar Denizi gibi birbirinden ayrılmaz bir jeo-stratejik birlik oluşturan çeşitli bölgelerin köprüsü olması ve petrol ve doğal gaz yoluyla yasadışı ticaret yolunun²²⁷ Balkanlardan geçmesi üzerinde

²²³ Caner Sancaktar, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, ss.329-332.

²²⁴ Halil Akman, "Yugoslavya'nın Dağılıma Sürecinde Türkiye'nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı", **Akademik Sosyal Araştırmalar Merkezi**, Yıl:3, Sayı:16, Eylül 2015, s.144.

²²⁵ Sancaktar, op.cit., ss.332-341.

²²⁶ Caner Sancaktar, "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", **TASAM**, 27.05.2010, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_oznemli, (e.t. 17.05.2017).

²²⁷ Balkan güzergahı uyuşturucu ticareti kapsamında önemli bir rota oluşturmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. "Tarihi İpek Yolu Uyuşturucu Yolu Oldu", **Kosova Haber**, 30.08.2010, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,2651>, (e.t. 17.05.2017).

durulması gereken noktalardır. Bu yolları açık ve güvenli tutmaya duyulan ihtiyaç nedeniyle, devletler bölgede sürdürülebilir ve güven duyulan dolayısıyla anlaşılabilir bir düzenin varlığını istemektedir.²²⁸ Şüphesiz ki Balkanların jeopolitik konumu sadece bölgenin güneyinde yer alan Türkiye'nin dış politikası açısından değil aynı zamanda bölgenin kuzeyinde yer alan Avrupa ülkeleri ve doğusundaki RF açısından da önemlidir. Jeopolitik konumu itibarıyla Balkanlar, Türkiye ve Avrupa arasında bir köprü oluşturmaktadır. Bununla birlikte tam aksini düşünmek gerekirse değişen koşullara göre Türkiye ve Avrupa arasında bir nevi bariyer görevi görebilecektir.²²⁹ Ayrıca Balkanların güvenliği Akdeniz'in ve Avrupa'nın güvenliğini yakından etkilemektedir. Dahası 19. yüzyıldan itibaren Balkanlarda devletlerin stratejik çıkarları çatıştığında akla gelen "*Balkanlar'ın dışından Balkanları yöneten, batıda Avrupa'yı, doğuda Rusya'yı tehdit edecek güce sahiptir.*" mottosu da bölgenin önemini ortaya koymaktadır.²³⁰ Dolayısıyla Balkanların jeopolitik konumu göz önünde bulundurulduğunda Balkanlarda hâkimiyeti sağlayan devlet veya devletlerin diğer bölgelerde de etkili olabilme olanağını bulabilecek olması aşikâr ve vurgulanması gereken bir durumdur. Nitekim Balkanların Türkiye'nin Batı'ya açılma yolu olması ve bahsi geçen diğer tüm bu sebepler Balkanların jeopolitik konumunun Türkiye için önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Balkanlarda yer alan ve hâlihazırda AB üyesi olan Yunanistan ve Bulgaristan ise Türkiye'nin AB müzakereleri sürecini etkilemektedir. Şüphesiz ki Türkiye'nin AB üyeliği tamamen bu iki ülkeye bağlı değildir. Fakat bu konuda önemli bir etkilerinin olduğu da göz ardı edilmemelidir. Örneğin; Türkiye'nin AB'ye üyelik için açılması gereken müzakere paketlerinin bir kısmının açılma koşulu Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunun çözülmesidir.²³¹ Diğer taraftan Türkiye ve AB'nin Balkanlara yönelik politikası örtüşmektedir. Türkiye'nin önerisiyle kurulan Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci

²²⁸ Alex N. Grigor'ev and Adrian Severin, "Debalkanizing the Balkans: Strategy for a Sustainable Peace in Kosovo", *Internationale Politik und Gesellschaft*, No:1, 2007, s.124.

²²⁹ Mehmet Hacısalihoğlu, "Balkanlar ve Balkan Araştırmacılığının Türkiye Açısından Önemi", **Bir Ses: Balkanlar'da Türk Tarihinin ve Edebiyatının İzleri Konferansı Bildirisi**, Düzce, 2016, <http://mehmethacisalihoglu.com/hacisalihoglu-balkanlar-ve-balkan-arastirmaciliginin-turkiye-acisindan-onemi/>, (e.t. 23.07.2017).

²³⁰ Barış Özdal, "Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği", **TASAM**, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdf, (e.t. 20.08.2017).

²³¹ Hacısalihoğlu, loc.cit.

(GDAÜ)²³², Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini ekonomiden siyasete pek çok alanda arttırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda hem Türkiye hem de GDAÜ Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmelerini desteklemektedir. Türkiye'nin Sırbistan'da AB yanlısı koalisyonun kurulması adına Sırbistan ve Sancak Bölgesi Müslümanları arasında üstlendiği arabuluculuk rolü AB için önemli bir destek olmuştur. Böylelikle Türkiye'nin Balkan politikalarının AB'nin bölgedeki rolüne destek sağladığını söylemek mümkündür.²³³

Diğer taraftan Türkiye'nin Balkan politikalarının AB'nin bölgedeki çıkarlarıyla uyuşmaması halinde kuşkusuz bu durum Türkiye-AB ilişkilerini etkileyecektir. Daha açıklayıcı bir şekilde ifade etmek gerekirse, çok kutuplu dünya düzeni düşünüldüğünde Türkiye'nin AB haricinde kalma ve başka güçlerle yakın işbirliği içerisine girme ihtimali AB'nin Balkan politikalarını zorlaştırıcı bir etkiye sahip olacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin Balkanlarda AB'nin çıkarlarıyla örtüşen politikalarının başarıyla devam etmesi AB'yi bölgede güçlendirecektir.²³⁴

Balkanlar enerji kaynakları adına zengin bir ülke değildir. Bununla birlikte enerji kaynaklarının; RF ve Asya ülkeleri gibi kaynak ülkelerden alıcı konumunda olan ABD ve Avrupa ülkelerine güvenli bir şekilde geçişinin sağlanması adına Balkanlar ön plana çıkmaktadır. Balkanların enerji kaynaklarını nakledici ve *önemli bir pazarın kavşak noktasında* yer alan konumu; bölgenin ABD, AB ve RF'nin hâkimiyet için mücadele alanı haline gelmesine neden olmaktadır. Başka bir deyişle Balkanlar *boru hatları diplomasisinin* merkezinde yer almaktadır. Bu doğrultuda enerji hatlarının nakli konusunda birbirine rakip birçok proje vardır ve bu projelerin hepsi için Balkanlar anahtar bölge durumundadır.²³⁵ Bu bağlamda Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye üyelikleri Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılama konusunda büyük önem arz etmektedir. Böylelikle RF'nin Hazar enerji kaynaklarının kontrolünü elinde tutarak AB'ye baskı aracı olarak

²³² Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci'ne çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı bir şekilde değinilecektir.

²³³ Nazif Mandacı, "Türkiye ve AB – Balkanlar İlişkisi: İki Senaryo", **TASAM**, 21.05.2013, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/28837/turkiye_ve_ab_-_balkanlar_iliskisi_iki_senaryo, (e.t. 23.07.2017).

²³⁴ Emirhan Göral, "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi", **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, Cilt:21, 2013, s.112.

²³⁵ Çiğdem Aydın Koyuncu, "Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi", **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2016, s.349.; Deniz Ekinci, "Balkan Coğrafyasının Jeopolitik Özellikleri Üzerine Düşünceler", **Çerçeve Dergisi: Yüzyıl Sonra Balkanlar**, Sayı: 62, Kasım 2013, s.30.

kullanmasının önüne geçilebilecektir. Birliğe dâhil olan bu iki ülkeyle AB, Karadeniz’e Doğu Balkanlar üzerinden çıkış sağlayabilme olanağı bulmaktadır. Dolayısıyla RF’nin enerji unsurunu baskı faktörünü olarak kullanılmasına imkân vermemek adına Balkanlar üzerinden Avrupa’ya enerji aktarımını sağlamaya yönelik olarak projeler²³⁶ planlanmaktadır.²³⁷

Soğuk Savaş’ın ardından ABD, kendi küresel üstünlüğünü devam ettirmeye dayalı politikalar²³⁸ izlemiştir. Balkanlarda yaşanan Bosna ve Kosova krizleri ise ABD’nin inisiyatif üstlenerek küresel üstünlüğünü dünya geneline gösterebileceği bir fırsat olmuştur. ABD’nin, Avrupa istikrarı adına verdiği desteğin nedeni NATO aracılığıyla bölgedeki varlığını ve etkinliğini hissettirmek olmuştur. Dolayısıyla Bosna ve Kosova krizlerinde gerçekleştirilen müdahalelerde de ABD’nin inisiyatif almasının nedeni bölgeye insani yardımdan çok kendi stratejik hedefleri içindir. Keza bu durumun göstergeleri; Bosna’ya müdahalenin gecikmesi ve Kosova krizinde ise Sırbistan’a direk bir askeri girişimin gerçekleştirilmemesidir. Fakat Bosna ve Kosova halkı nezdinde ABD olumlu bir imaj yaratmıştır. Ayrıca Romanya ve Bulgaristan’da yer alan askeri üsleri ABD’ye bölgede avantaj sağlamaktadır.²³⁹ Nitekim ABD, Balkanları etkisi altına almak isteyen RF’ye bölge üzerindeki etkinliğini göstermiştir.²⁴⁰ Dolayısıyla Balkanlar; söz konusu diğer devletler için stratejik, Türkiye içinse tarihsel ve kültürel yakınlığı ve bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusu nedeniyle ayrıca önem taşımaktadır. Ancak diğer devletlerin bahsi geçen hâkimiyet mücadeleleri; Türkiye’nin kültürel ve tarihsel bağını göz önünde bulundurarak bölgedeki etkinliğini arttırmasını, bölgede istikrarın ve barışın sağlanmasında aktif rol almasını, hem ekonomik hem kültürel alanlarda faaliyetler göstermesini ve bölgedeki tüm ülkelerle işbirliğini arttırmasını gerektirmektedir.

²³⁶ Türkiye’den Arnavutluk-Adriyatik denizi- İtalya güzergâhından Trans Adriyatik Doğalgaz Projesi, Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan güzergâhından Avrupa’ya Anadolu geçişi doğalgaz projesi, Türkiye-Yunanistan-İtalya üzerinden Avrupa’ya Doğalgaz hattı gibi projeleri örnek olarak verebiliriz.

²³⁷ Timuçin Kodoman ve Haktan Bırsel, “21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı ve Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:19, 2014, ss.56-57.

²³⁸ George H. W. Bush döneminde (1989-1993) “Yeni Dünya Düzeni”, Clinton döneminde “Seçici Angajman ve Genişleme” ve George W. Bush döneminde (2001-2009) “Önleyici Savaş ve Önceden Vuruş” gibi söylemlerin hepsi ABD’nin küresel ölçekte üstünlüğünün kalıcılılaşmasına yöneliktir.

²³⁹ Tayyar Arı ve Ferhat Pirinççi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”, **Alternatif Politika Dergisi**, Sayı:1, Cilt:3, Mayıs 2011, ss.24-25.

²⁴⁰ Göral, op.cit., s.102.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Balkanların kapitalizme geçiş yapmasıyla diğer devletler gibi Türkiye de bölgeyle ekonomik ilişkiler kurmaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) bünyesinde Türkiye-Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan arasında İş Konseyleri birçoğ sektördeki işbirliğini arttırmak amacıyla kurulmuştur. 2000'li yıllarda ise Türk dış politikasının daha aktif hale gelmesiyle Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ekonomi alanındaki ilişkileri de ivme kazanmıştır. 2008 yılında dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz sürecinde ekonomik istikrarını muhafaza etmeyi başaran Türkiye, yüksek orandaki işsizlik ve altyapı yetersizliklerinin giderilmesi konusunda Balkan ülkeleri için önemli bir ekonomik ortak olmuştur. Yaşanan ekonomik krizle birlikte sadece Türk ve Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkeler değil, tüm Balkan ülkeleri Türkiye'ye bölgeye yatırım yapılması ve karşılıklı ekonomik ilişkilerin arttırılması konusundaki isteklerini belirtmişlerdir. Türkiye ise Balkanlardan gelen bu çağrılarını yanıtış bırakmamıştır. Ekonomi Bakanlığı ve DEİK Türk ve Balkan iş dünyasını buluşturan faaliyetler düzenlenmiştir. Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 2002 yılından 2016 yılına 12.6 milyar dolar artmıştır. Aşağıdaki tabloda 2015 yılında Türkiye'nin bölge ülkelerinin ithalat ve ihracatındaki payı verilmiştir. Türkiye'nin Balkan ülkelerindeki ekonomik varlığını ise özellikle yapılan yatırımlar aracılığıyla sağlamaktadır. Balkan ülkelerinin Türk şirketleri için önemli yatırım merkezleri haline gelmelerinin öne çıkan iki sebebi vardır. Bunların başında Balkan ülkelerinin Türkiye'deki sanayi bölgelerine yakın olması gelmektedir. Ayrıca Balkan ülkelerinin coğrafi konumları itibariyle Türk firmalarına Avrupa, Rusya ve Akdeniz pazarlarına ulaşım kolaylığı sağlamaktadır.²⁴¹ Natron Hayat, şişecam, Süttaş, Çalık Grup, Cevahir Grup, TAV, Enka, Kürüm Holding, Halk Bank, Ziraat Bankası ve TEB gibi bankaların ve şirketlerin Balkanlarda yatırım faaliyetleri artış göstermektedir. Söz konusu banka ve şirketler, Balkan ülkelerine dair sektörel deneyime sahip duruma gelmiş ve Türkiye'nin Balkanlardaki görünürlüğünü arttırmıştır.²⁴²

Tablo 2: 2015 Yılında Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle Ticaret Hacmi ve Payı (Dolar)

²⁴¹ Ekinci, Türkiye-Balkan İlişkileri, op.cit., ss.8-9.

²⁴² Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, "Balkanlar Türkiye İçin Yeni Bir Üretim Merkezi Olabilir Mi?", 20.07.2015, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3903>, (e.t. 25.05.2017).

Ülke	İthalatında Türkiye'nin Hacmi	İthalatında Türkiye'nin Hacim Payı	İhracatında Türkiye'nin Hacmi	İhracatında Türkiye'nin Hacim Payı
Bosna-Hersek	365,592,680 \$	%4.06	199,618,120 \$	%3.91
Arnavutluk	346,846,020 \$	%8.03	55,095,070 \$	%2.86
Yunanistan	1,476,948,520 \$	%3.12	1,898,199,100 \$	%6.71
Bulgaristan	1,659,508,960 \$	%5.67	2,226,661,150 \$	%8.64
Makedonya	319,442,070 \$	%4.99	73,383,760 \$	%1.63
Karadağ	47,589,170 \$	%2.32	23,780,800 \$	%6.74
Sırbistan	578,854,000 \$	%3.18	248,914,790 \$	%1.86
Romanya	2,535,889,000 \$	%3.63	2,391,440,420 \$	%3.95
Hırvatistan	244,371,290 \$	%1.19	104,433,600 \$	%0.81
Slovenya	438,013,980 \$	%1.69	289,026,010 \$	%1.09

Kaynak: The World Bank, “Exports and Imports by Country and Region”, <http://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en>, (e.t. 28.07.2017).

Balkanlar Türkiye'nin Avrupa ülkeleriyle bağlantı yolları üzerinde bulunması dolayısıyla Türkiye'nin Avrupa'yla ticareti açısından önem teşkil eden bölge konumundadır. Özellikle Bulgaristan'ın, ana ticaret güzergâhı üzerinde olması Türkiye açısından ülkenin önemini arttırmaktadır. Bu sebeple Bulgaristan'la politik, ekonomik ve kültürel ilişkiler arttırılmalıdır.²⁴³ Son dönemde Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler ivme kazanmaktadır. Bu çerçevede Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan ise ön plana çıkan ülkelerdir. Bu ülkelerle olan ekonomik ilişkilerdeki artış gerek AB üyesi olmaları gerekse Türkiye'ye coğrafi yakınlıklarından

²⁴³ Adem Dönmez, “Kemal Karpatla Geçmişten Bugüne Balkanlar Söyleşisi”, **Çerçeve Dergisi: Yüzyıl Sonra Balkanlar**, Sayı:62, Kasım 2013, s.37.

kaynaklanmaktadır.²⁴⁴ Balkanların ekonomik, tarihi, kültürel, insani, jeopolitik konumu, enerji kaynakları ve ticaret güzergâhı gibi pek çok açıdan Türkiye için neden önemli olduğuna detaylıca değinilmiştir. Dolayısıyla Türkiye birçok alanda öneme sahip olan Balkan ülkeleriyle ekonomiden kültüre çeşitli alanlarda ilişkilerini geliştirmek istemektedir. Bu bağlamda Türkiye; TİKA, YEE ve YTB gibi yumuşak güç oluşturan ve Türkiye'nin prestijini arttıran kurumlar aracılığıyla bölgedeki etkinliğini arttırmak adına faaliyetler ve projeler yürütmektedir.

2. GENEL HATLARIYLA TÜRKİYE-BALKAN ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ VE TEMEL İLKELERİ

Balkanların, İkinci Dünya Savaşı sürecinde İtalya'nın yayılma alanı olarak algılandığını hatırlatmakta fayda vardır. Soğuk Savaş döneminde ise Yunanistan dışındaki²⁴⁵ dört Balkan ülkesi olan Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya komünist sistem içerisinde yer almıştır. Bu çerçevede bölge daha önce de belirtildiği üzere Sovyet tehdidinin geliş yolu ve Sovyetler Birliği'nin arka bahçesi olarak görülmüştür. Aynı zamanda Türk ve Müslüman azınlıklara yönelik uygulamalar, baskılar ve tutumlar Türkiye'nin bölgeyi azınlık sorunlarıyla özdeşleştirmesine sebep olmuştur. Balkan ülkelerinin Sovyet etkisi altında olmasının yanı sıra Yunanistan ile yaşanan azınlık, Kıbrıs, kıta sahanlığı, FIR Hattı gibi sorunlar Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkisinin gelişmemesine neden olmuştur.

Yugoslavya'daki komünist rejim Sovyetler Birliği sayesinde olmamış, devlet başkanı Tito ve partizanlarının Almanlara karşı yapmış olduğu silahlı mücadele sonunda olmuştur. Yugoslavya komünist rejimi benimsemesine rağmen Sovyetler'in uydu devleti olmayı kabul etmemiştir. Diğer uydu devletlerden bu farklılığı Tito'ya, Moskova'ya karşı davranışında büyük bir bağımsızlık sağlamıştır. Moskova da bu durumu kabul etmemiş ve Yugoslavya'dan askeri ve teknik danışmanlarını çekmiştir.²⁴⁶ Bu doğrultuda Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan'a yaklaşmış ve aralarında Balkan İttifakı²⁴⁷ imzalanmıştır. Yugoslavya-Sovyet ihtilafı bölgeye yönelik olumsuz algı olmasına rağmen Türkiye'nin

²⁴⁴ Ekinci, op.cit., s.10.

²⁴⁵ Yunanistan yedi yıllık askeri diktatörlük dönemi hariç olarak Batı ile müttefik olmuş ve parlamenter demokrasiyi benimsemiştir.

²⁴⁶ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 19. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 2014, s.405.

²⁴⁷ Uluslararası sorunları güç kullanmadan çözmek, saldırı durumunda askeri destek vermek gibi on dört maddeden oluşan bu anlaşma aracılığıyla Yugoslavya'yla işbirliğine gidilmiştir.

Yugoslavya'la iyi ilişkiler içerisinde olmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş sürecinin devamında Arnavutluk 1961 yılında resmi olarak Sovyetler Birliği ile ilişkisini bitirmiş ve 1968 yılında Varşova Paketi'nden ayrılmıştır. Romanya ise ekonomik meseleler ve sosyalist blok devletlerinin dış yönlendirmeler ve müdahaleler olmaksızın kendi programlarını sürdürememeleri nedeniyle Sovyetler Birliği'yle anlaşmazlığa düşmüştür. Bu durumun ardından Romanya hükümeti dünya diplomasisinde daha etkili bir şekilde yer almaya başlamıştır.²⁴⁸ Böylece ilerleyen süreçte Türkiye, Arnavutluk ve Romanya'yla da iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın çöküşüyle bölgede bağımsız devletler oluşmuştur. Bu devletlerin komünizmden kapitalizme geçişleri daha önce de söz edildiği gibi Türkiye'nin bölgeyle ekonomik ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Ekonomik ilişkilerin yanı sıra kurulan politik ve kültürel ilişkiler artmış fakat ileri düzeye taşınamamıştır. Bölgede bulunan Türk ve Müslüman nüfus nedeniyle de Balkanların önem taşıdığını hatırlatmak gerekmektedir. Nitekim Türkiye, çatışma, baskı ve kriz dönemlerinde bölge insanına karşı ilgili olmuştur. Aşağıda kısaca değinileceği gibi Bosna Hersek savaşında aktif rol alan Türkiye, Kosova'nın bağımsızlık mücadelesini de desteklemiştir.

Türkiye, Bosna Savaşı'nın başlangıcından itibaren, uluslararası askeri önlemlerin gerekliliği konusunda önemli girişimlerde bulunmuştur. İslam Konferansı Örgütü'nü olağanüstü toplantıya davet etmiş ve çatışmanın çözümüne yönelik bir eylem planı önermiştir. Balkan Konferansı düzenlemiştir, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nde (NATO) Batılı ortaklarını ikna etmek için birçok girişimde bulunmuştur. Askeri bir harekâtın başlatılması ve Boşnaklar ile Hırvatlar arasında bir anlaşma sağlanması için çaba göstermiştir. Özet olarak, Türkiye savaş boyunca aktif ve tutarlı bir politika izlemiştir. Kosova Savaşı'nda da aktif bir dış politika izleyen Türkiye, Batı dünyasının çözüm bulma çabalarına katılmıştır. Fakat Kosova Savaşı'nda, Bosna Savaşı sırasında olduğu kadar aktif olmamıştır. Buna rağmen muhtemel uluslararası askeri müdahaleye katılmaktan tereddüt etmeyeceğini önceden belirtmiştir. Batı ülkelerini Kosova'daki zulümlere tepki gösterme konusunda çok geç kalmamaları için uyarmıştır.²⁴⁹ Çatışmaların sürecinde bölgede; Birleşmiş Milletler

²⁴⁸ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl**, 4. Baskı, Zehra Savan ve Hatice Uğur (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2015, ss.401-402.

²⁴⁹ Birgül Demirtaş, "Turkey and The Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future", **PERCEPTIONS**, Vol. 18, No: 2, Summer 2013, ss.167-169.

Koruma Gücü'ne (UNPROFOR), İstikrar Gücü'ne (SFOR), Uygulama Gücü'ne (IFOR), KFOR'a, Avrupa Birliği Polis Misyonu'na (EUPM), Proxima Makedonya'ya ve EUFOR Althea'ya katılmıştır.²⁵⁰ Bölgedeki gelişmeleri yakından izleyen ve bölge ile etnik, tarihi, kültürel ve dini bağı olan Türkiye, uluslararası toplumla birlikte anlaşmazlıkların hak ve adalete uygunluk çerçevesinde çözümlenmesini desteklemiş ve bölgesel işbirliğini geliştiren aktif ve tutarlı bir politika izlemeyi tercih etmiştir.²⁵¹

Türkiye'de 1990'lı yıllarda Özal döneminde yeni ve aktif Türk dış politikası kimliğinin gerekliliği konusunda bir yaklaşım mevcut olmuştur. Dolayısıyla günümüzde görülen aktif dış politika ilkesinin başlangıcının o döneme dayandığını söylemek mümkündür. Özal döneminde Türk dış politikasında değişim yaşanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Dahası "Türkiye model olabilir mi?" soruları da gündeme gelmiştir. Ardından 1997 yılında dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamalarında Türk dış politikasının hedefleri arasında komşularla "iyi niyet" bazında ilişki aranacak ve Türkiye dünya ekonomisiyle bütünleşecek ibareleri yer almıştır. Bu doğrultuda hareket eden Cem döneminde Türk-Yunan ilişkilerinde gelişme görmek mümkündür. Bu süreçte, Yunanistan ve Türkiye arasında Ege denizindeki gerilimi azaltmak adına toplantı yapılmıştır. Cem, toplantının iyi niyet ve barış zemininde gerçekleştiğini vurgulamıştır.²⁵² İsmail Cem'in diğer Balkan ülkelerine de komşularla "iyi niyet" bazında ziyaretleri olmuştur. Fakat burada önemli olan nokta 1990'lı yıllarda da Türkiye'nin Balkanlarla ilişkilerini iyileştirmek adına politikalar uygulamasıdır.

2000'li yıllar Balkan ülkelerinin aralarındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve anlaşmazlıkların giderilmesi adına ortak bir algıya sahip olmaya başladıkları süreçtir. Sırbistan-Karadağ Devlet Başkanı Slobodan Milosevic'in Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne teslim edilmesi söz konusu sürecin başlangıcı olmuştur. Ayrıca çatışmayı ve karşıtlığı işbirliğine tercih eden liderlerin önemli bir bölümü ise siyasal alandan ya

²⁵⁰ Cüneyt Yenigün, "Türk Dış Politikasında Üçüncü Dalga", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Cüneyt Yenigün ve Ertan Efegil (Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010, s.74.

²⁵¹ İrfan Kaya Ülger, "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı Yıllar", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, İdris Bal (Ed.), Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi – Lalezar Kitapevi, 2006, s.271.

²⁵² Fuat Keyman, "Bugünkü Dış Politika Anlayışı Pragmatik Bir Farklılık İfade Ediliyor", **Mülakatlarla Türk Dış Politikası Cilt:4**, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: USAK Yayınları, 2011, s.158.; "Hedef: Türkiye'yi 21.yüzyıla dünya devleti olarak taşımak", **Hürriyet**, 19.07.1997, <http://www.hurriyet.com.tr/hedef-turkiyeyi-21-yuzyila-dunya-devleti-olarak-tasimak-39255697>, (e.t. 27.07.2017).; "İsmail Cem: Yunanistan barış zeminini paylaştı", **Hürriyet**, 11.07.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/ismail-cem-yunanistan-baris-zeminini-paylasti-39254578>, (e.t. 27.07.2017).

çekilmiş ya da tasfiye olmuşlardır.²⁵³ Türkiye’ de ise Kasım 2002 seçimleriyle AK Parti iktidara gelmiştir. 2003 yılına gelindiğinde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türkiye ve Balkan ülkelerinin işbirliği içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Ekonomik işbirliğinin bölgenin barış ve istikrarının sağlanması adına önemini belirtmiştir. Ayrıca kültürün önemi üzerinde duran Gül, Balkan kültürünün ve Türkiye’yle Balkan ülkeleri arasındaki ortak kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımının barış ve istikrarın kalıcılığını sağlayacak unsurlar olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁴ Türkiye’nin tarihsel ve kültürel bağlarını canlandıran ve yumuşak güç yaratan YTB, YEE ve KDK gibi kurumların kurulması ve aktif olması ise Türk dış politikasının yumuşak güç ve araçlarının kullanımını hayata geçiren bir boyut kazanmasına katkıda bulunmuştur. Bu doğrultuda Türkiye, tarihsel ve kültürel bağlarının yoğun olduğu Balkan ülkeleriyle her alanda ilişkilerini geliştirmek adına yumuşak güç aktörleri olan kurumlardan faydalanmaktadır. Daha sonra Davutoğlu “A Forward Looking Vision for the Balkans (Geleceğe Dönük Bir Balkan Vizyonu)” adlı makalesinde Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinin ve işbirliğinin geliştirilmesine fayda sağlayacak yöntem ve politikalara yer vermiştir. Böylelikle Türkiye’nin her dönemde Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek adına girişimlerde bulunduğunu ve bu doğrultuda politikalar izlediğini söylemek mümkündür.

Türk dış politikasında Balkan bölgesine yönelik olarak vizyon temelli bir yaklaşıma sahiptir. Yaşadıkları krizleri hatırlamakta olan Balkan halkları ve liderleri için, vizyon temelli yaklaşım kriz temelli yaklaşıma tercih edilmektedir. Çünkü vizyon temelli yaklaşım geçmişte yaşanan sorunlara ve krizlere odaklanmak yerine bugünün sorunları üzerinde yeni bir perspektif ve yeni bir vizyonla çalışmaktadır. Türkiye bölgeye geleceğe dönük bir yaklaşımla tarihin bugünün dünyasını oluşturduğu gerçeğini göz ardı etmeden fakat aynı zamanda tarihi geleceğin önünde engel olarak ve geleceği sınırlayan bir faktör olarak algılamadan yaklaşmaktadır. Türkiye Balkan bölgesindeki anlaşmazlıklarda değer temelli bir yaklaşım benimsenerek ortak değerler aracılığıyla uzlaşma sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye’nin bölgeye yönelik söz konusu yaklaşım şekillerinin

²⁵³ Hüseyin Emiroğlu ve Turgay Kayalak, “Türkiye’nin Balkanlar Politikası 2009”, **Türk Dış Politikası Yılı 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: SETA, Mart 2011, s.434.

²⁵⁴ “Gül: Balkanlarda tüm dünyaya örnek olmalıyız”, **Hürriyet**, 31.05.2003, <http://www.hurriyet.com.tr/gul-balkanlarda-tum-dunyaya-ornek-olmalyiz-150306>, (e.t. 27.07.2017).

pratik açıdan etkili olabilmesi için politik ilkelerle tamamlanması gerekmektedir.²⁵⁵ Balkanlarda bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık bu politik ilkelerin ilkinin oluşturmaktadır. Balkanlar kültürel çeşitliliğin ve ülkeler arasında kültürel bağların yer aldığı bir bölgedir. Bölge ülkeleri çok dinli ve etnili yapılarını istikrar ve barış içerisinde sürdürmelidirler. Bu nedenle de Balkan ülkeleri arasında ortak çıkar alanları yaratılmalı ve söz konusu alanlar üzerinden işbirliği sağlanmalıdır. Çünkü bölgesel sahiplenme bilinci ve kapsayıcı bir yaklaşımla hareket edilmesi Balkan ülkelerinin hem bütün sorunlarını tüm tarafların katılımıyla çözebilmesini hem de ortak bir Balkan iradesi yansıtılarak bölge ülkelerinin barış içerisinde yaşayabilmesini sağlayacaktır. Nitekim bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık ilkesi de bölge içerisindeki hiçbir Balkan ülkesinin dışlanmamasını ve bu doğrultuda hepsinin yakın diyaloglar içerisinde olmasını amaçlamaktadır. Ancak bu şekilde Balkanlarda barış ve istikrarın sürekliliği sağlanabilecektir.²⁵⁶

İkinci ilke, bölgesel yeniden bütünleşmedir. Türkiye, Balkanlarda 20. yüzyıldaki bölünmenin aksine 21. yüzyılda bölgenin bütünleşmesini teşvik etmektedir. Bu bağlamda ülkeler arasındaki ikili ve çoklu üst düzey siyasal diyaloglar büyük önem taşımaktadır. Bölgedeki siyasal bütünleşmenin yanı sıra bölgede ekonomik açıdan da yeniden bütünleşme gerçekleşmesi gerekmektedir. Daha önce örnek verilen Reşen-Kalimaş otoyolu gibi hem ekonomiyi güçlendiren hem de halkları birbirine yakınlaştıran ulaşım projeleri ekonomik bütünleşmeye katkı sağlayacaktır. Bunların yanı sıra Balkanlarda önyargıların yıkılarak kültürel bütünleşme ve etkileşimin sağlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda bölge ülkeleri arasındaki etkileşimi arttıracak proje ve faaliyetler arttırılmalıdır. Avrupa entegrasyonunun önemsenmesi ise üçüncü ilkeyi ortaya koymaktadır. Balkanların, AB için bir çekim merkezi ve karşılıklı ekonomik yarar sağlanan etkileşim alanı haline gelmesi gerekmektedir. Politikaya ilişkin dördüncü ilke, ülkelerin bölgesel ve küresel örgütlerde ortak bir duruş ve tavır geliştirmelerinin gerekliliğidir. Bu çerçevede Balkan ülkeleri kendi aralarındaki diyalogu geliştirmelidir. Bu diyaloglar birçok alanda ülkelerin ilişkilerine

²⁵⁵ Ahmet Davutoğlu, “A Forward Looking Vision for the Balkans”, **Vision Papers**, Ankara: SAM, No:1, Ekim 2011, ss.5-6.

²⁵⁶ Dışişleri Bakanlığı, “Balkan Ülkeleri İle İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).; Nazif Mandacı, “Türkiye ve AB - Balkanlar İlişkisi: İki Senaryo”, **TASAM**, 21.05.2013, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/28837/turkiye_ve_ab_-_balkanlar_iliskisi_iki_senaryo, (e.t. 20.08.2017).; Abdullah Gül, “Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Devlet Başkanları Üçlü Zirve Toplantısı”, 22.04.2011, <http://www.abdullahgul.gen.tr/aciklamalar/252/79583/turkiyebosnaherseksirbistan-devlet-baskanlari-uclu-zirve-toplantisi.html>, (e.t. 20.08.2017).; Hakan Okçal, “Balkanlar ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’nde Gerçekleştirilen GAMER Konferansı Konuşması**, 14.10.2011, ss.203-204.

katkı sağlayacaktır. NATO’da yer alan Balkan ülkelerinin diğer Balkan ülkelerinin üyeliğini desteklemesi bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir.²⁵⁷

Türkiye’nin coğrafi açıdan bir Balkan ülkesi olmasının yanı sıra bölgede yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar ve bölge halklarıyla tarihsel ve kültürel bağların mevcut olması nedeniyle bölgede yaşanan anlaşmazlıklar Türkiye’yi de etkileyebilmektedir. Nitekim bölge ülkelerinin krizlerden uzak barış ve işbirliği içerisinde olması Türkiye için önem teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Balkanların geleceği için en önemli faydanın yine Balkan ülkeleri tarafından sağlanabileceği düşüncesine sahiptir. Bu nedenle Balkanlarda işbirliğinin sağlanması konusunda duyarlılık göstermektedir. 1996 yılında Sofya’da kurulan GDAÜ, bölge ülkeleri arasında siyasetten ekonomiye birçok alanda işbirliğinin ve demokratik kurumların arttırılmasını, yasa dışı faaliyetlerle mücadeleyi ve insani boyutların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye’nin etkin bir şekilde rol aldığı ve Türkiye’nin önerisiyle kurulan GDAÜ’ nün üyeleri Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan’dır. Balkanların ortak iradesini ve tutumunu ortaya koyan GDAÜ, tek Balkan işbirliği forumu olmakla birlikte AB dâhil olmak üzere uluslararası alanda kabul görmektedir. Dolayısıyla GDAÜ, Balkan ülkelerinin Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi açısından önem atfetmektedir.²⁵⁸

Haziran 2009-Haziran 2010 sürecinde Türkiye, GDAÜ Dönem Başkanlığı’nı yapmış ve bölgesel sahiplenmenin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuştur. Türkiye, Balkan bölgesindeki işbirliğinin “daha etkin ve sonuç odaklı” olmasını sağlayacak öneriler sunabilmek için öncelikle bir Çalışma Grubu oluşturulmuştur. 18 Şubat 2014 tarihinde Bükreş’te gerçekleştirilen GDAÜ Dışişleri Bakanları Gayriresmi Toplantısı’nda ise bu öneriler resmi olarak sunulmuştur.²⁵⁹ Toplantıda Türkiye’yi temsil eden Dönemin Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Naci Kuru, GDAÜ ülkelerinin sadece ortak tarihe değil aynı zamanda ortak bir vizyona da sahip olduğunu belirtmiştir.

²⁵⁷ Davutoğlu, A Forward Looking Vision ..., opcit., ss.6-10.

²⁵⁸ Dışişleri Bakanlığı, “Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ)”, <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-avrupa-isbirligi-sureci.tr.mfa>, (e.t. 18.06.2017).

²⁵⁹ Dışişleri Bakanlığı, “Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, (e.t. 18.06.2017).

Koru Türkiye'nin Bosna-Hersek'in istikrarına verdiği önemi belirtirken Bosna-Hersek'te sağlanacak istikrarın bölgenin istikrarı açısından önem arz ettiğini de vurgulamıştır.²⁶⁰

2014 yılında GDAÜ Parlamenter Asamblesi (GDAÜ PA) toplantısına katılan dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Cemil Çiçek, gerek dini gerek etnik çatışmaların olduğu ve söz konusu çatışmaların küresel barış adına tehdit oluşturduğu bu dönemlerde bölgesel işbirliğinin dolayısıyla da Balkanlarda işbirliği mekanizması olan GDAÜ'nün daha önemli hale geldiğini belirtmiştir. Çiçek; Türkiye'nin Kosova'nın GDAÜ'ye katılımını desteklediğini ve yine Bosna-Hersek'te istikrar sağlanmasının taşıdığı önemi ifade etmiştir. Türkiye'nin de bir Balkan ülkesi olduğunu belirterek Balkan ülkelerinin Avrupa entegrasyonunun sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶¹ GDAÜ PA son toplantısı 2017 yılının haziran ayında Hırvatistan'da gerçekleşmiştir. Türkiye adına Başbakan Yardımcısı Tuğrul Türkeş katılmıştır. GDAÜ PA sonuç bildirisinde; katılımcıların Avrupa-Atlantik bütünleşmesine yönelik görüşlerinin devam ettiği, AB'nin Balkanlara genişlemesinin bölgenin istikrarı ve barışı adına olumlu ve önemli katkılar sağladığı yer almaktadır.²⁶²

Bu çerçevede Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek arasında Üçlü Zirve Toplantıları yapılarak Balkan ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi, ekonomiden kültüre birçok alanda bölgesel işbirliğinin artırılması, bölgedeki barışın korunması ve barış sürecinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Birçok etnik kimliği barındıran bölgede karşılıklı hoşgörü ve anlayış çerçevesinde Balkan ülke ve halklarının barış içerisinde birlikte yaşaması vurgulanmaktadır. Balkanların Avrupa ve AB ile entegrasyonunun sağlanması konusunda ülkelerin birbirlerine desteğinin ve tecrübe paylaşımlarının önemine dikkat çekilmektedir. Ayrıca bölge ülkelerine pek çok alanda işbirliği ve kalkınma olanağı sunan GDAÜ'nün üzerinde durularak Balkanların geleceğine en iyi faydayı sağlayacak

²⁶⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Bakan Yardımcısı Kuru GDAÜ Gayriresmi Dışişleri Bakanları Toplantısı'na Katıldı", <http://www.mfa.gov.tr/bakan-yardimcisi-kuru-gdau-gayriresmi-disisleri-bakanlari-toplantisina-katildi.tr.mfa>, (e.t. 18.06.2017).

²⁶¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, "TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Romanya'nın Başkenti Bükreş'te Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci Parlamenter Asamblesi (GDAÜ PA) Toplantısı'na Katıldı", 10.05.2014, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=128745, (e.t. 18.06.2017).

²⁶² "Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci Zirvesi Bugün Başlıyor", **Yeni Balkan**, 30.06.2017, <http://www.yenibalkan.com/gundem/guneydogu-avrupa-isbirligi-sureci-zirvesi-bugun-basliyor-h10135.html>, (e.t. 28.07.2017).; "Balkanlar'ın nabzı Zagreb'te attı", **Dünya**, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/balkanlarin-nabzi-zagrebte-atti/367527>, (e.t. 28.07.2017).

şekilde politikalar izlenmesinin gerektiği altı çizilerek belirtilmiştir.²⁶³ Bölgesel işbirliği doğrultusunda Türkiye'nin bir diğer etkili adımı ise Türkiye, Bosna-Hersek ve Hırvatistan arasındaki Üçlü Danışma Toplantıları olmuştur. Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek arasında kurulan üçlü görüşme trafiğinin benzeri olan bu girişimin, ilk toplantısı 14 Ocak 2010 tarihinde yapılmıştır. Söz konusu danışma toplantılarının amaçları Bosna Hersek'in uluslararası ve bölgesel alandaki konumu, bölgesel işbirliği ve kalkınmanın sağlanması ve Balkanlarda barış ve istikrarın korunmasıdır.²⁶⁴

Sırbistan Başbakanı Aleksandar Vučić göreve gelmesinin ardından ilk resmi ziyaretini Bosna Hersek'e gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretinde ise Türkiye'yi saygın bir ortak olarak gördüklerini belirtmiştir. Türkiye'nin inisiyatifıyla başlayan üçlü danışma toplantıları vasıtasıyla Bosna-Hersek ve Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkların kayda değer bir kısmının çözüme kavuştuğunu belirtmiştir.²⁶⁵ Gerçekleştirilen söz konusu üçlü danışma toplantıları Türkiye'nin arabuluculuk rolünü etkin bir şekilde üstlendiğini göstermektedir. Ülkeler herhangi bir baskı olmadan kendi iradeleriyle ve ortak çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Üçlü diyalog süreci arabuluculuk konusunda söz konusu ülkelerin Türkiye'nin tarafsızlığına olan güvenini göstermiştir. Keza bu durum Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarını da arttırmıştır.

Şüphesiz ki Balkan bölgesinin entegrasyonu açısından ekonomi de büyük önem teşkil etmektedir. Ekonomideki karşılıklı bağımlılık bölgenin bütünleşmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda Türkiye'nin kurucu üyeleri arasında yer aldığı Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK); ekonomik büyümeyi, sosyal kalkınmayı, altyapı, enerji ve güvenliği içeren birçok alanda işbirliğini, bölgenin Avrupa ve Avrupa-Atlantik oluşumlarıyla entegrasyonunu ve ülkeler arasındaki diyalogların artmasını dolayısıyla bölgesel işbirliğini ve kalkınmayı amaçlamaktadır. 2008 yılında kurulan BİK'in üyeleri GDAÜ'nün üyelerine ek olarak

²⁶³ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Üçlü Zirve Toplantısı'nda Kabul Edilen Ankara Zirve Bildirisi", 15.05.2013, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-sirbistan-uclyu-zirve-toplantisi_nda-kabul-edilen-ankara-zirve-bildirisi_-15-mayis-2013_-ankara.tr.mfa, (19.06.2017).

²⁶⁴ Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Dışişleri Bakanının Hırvatistan ve Sırbistan Ziyaretleri Hakkında", 11.01.2010, http://www.mfa.gov.tr/no_-5_-11-ocak-2010_-sayin-bakanimizin-hirvatistan-ve-sirbistan-ziyaretleri-hk_.tr.mfa, (e.t. 19.06.2017).

²⁶⁵ "Sırbistan Başbakanı'ndan Bosna Hersek'e 'Tarihi Ziyaret' ", **Anadolu Ajansı**, 13.05.2014, <http://aa.com.tr/tr/dunya/sirbistan-basbakanindan-bosna-herseke-tarihi-ziyaret/159980>, (e.t. 23.06.2017).

uluslararası kuruluşlar,²⁶⁶ Kosova ve AB'dir. GDAÜ gibi BİK de daha önce de söz edilen bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık ilkesine uygun bir şekilde faaliyet göstermektedir.²⁶⁷

2014 yılında TEPAV ve BİK “Güneydoğu Avrupa 2020: Rekabet ve Büyümeye Bölgesel Bir Yaklaşım” adlı toplantı düzenlemişlerdir. Toplantı çerçevesinde Güneydoğu Avrupa'nın 2020 stratejilerinde kişi başı gelirin ve doğrudan yabancı yatırımın ve Avrupa düzeyinde refah ve istihdamın artırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Toplantıda ülkeler içerisinde yaşanan sorunların sosyal ve ekonomik eşitsizlik nedeniyle gerçekleştiği dile getirilmiştir. Bu yüzden de ekonomik gelişmenin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. 2015 yılında TEPAV ve BİK'in işbirliği içerisinde düzenlenen “Balkan Ülkeleri ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi” adlı çalışmaya Türkiye, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan'ın temsilcileri, özel sektör ve akademik çevreden kişiler katılmıştır. Çalışmada Balkan ülkelerinin AB perspektifinde ilerlemesinin, AB pazarına ihracat yapan Türk şirketleri için yadsınamayacak fırsatlar sunduğu belirtilmiştir. Dahası bölgedeki işgücü maliyetlerinin ve sanayi arsası fiyatlarının düşük olması ise bölgenin Türk şirketlerine ayrıca cazip gelmesine neden olmaktadır. BİK Genel Sekreteri Goran Svilanovic 2017 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye'de Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi ile I. Aşama Eylem Planı²⁶⁸ uygulanmaya başlamasından duyulan memnuniyeti dile getirmiştir.²⁶⁹ Bölgesel kalkınma ve işbirliğinin artmasıyla sağlanan ekonomik karşılıklı bağımlılık bölge ülkelerinin ilişkilerinin ve diyaloglarının da artmasına katkıda bulunacaktır. Çalışmanın devamında, öncelikle Türkiye ve Balkan ülkelerinin ikili

²⁶⁶ Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ve Dünya Bankası'dır.

²⁶⁷ Dışişleri Bakanlığı, “Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK)”, <http://www.mfa.gov.tr/bolgesel-isbirligi-konseyi.tr.mfa>, (e.t. 19.06.2017).

²⁶⁸ Türkiye'nin ve Avrupa'nın farklı yerlerinde yaşayan Romanlar genel olarak en dezavantajlı bölgelerde ve şehirlerin en yoksul kesimlerinde yaşamaktadır. Bu sebeple Türkiye'de ve Avrupa'da Roman vatandaşların koşullarını iyileştirmek adına çalışmalar yapılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) ile I. Aşama Eylem Planı (2016-2018)”, **Resmi Gazete**, 27.04.2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160430-11.htm>, (e.t. 28.07.2017).

²⁶⁹ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, “TEPAV'da “Güneydoğu Avrupa'nın 2020 Stratejisi” Toplantısı”, 13.03.2014, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3637>, (e.t. 28.07.2017).; Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, “Balkanlar Türkiye için yeni bir üretim merkezi olabilir mi?”, 21.07.2015, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3903>, (e.t. 28.07.2017).; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Bakan Yardımcısı Mehmet Ersoy, Bölgesel İşbirliği Konseyi Genel Sekreteri Goran Svilanovic ile bir araya geldi”, <http://www.aile.gov.tr/haberler/bakan-yardimcisi-mehmet-ersoy-bolgesel-isbirligi-konseyi-genel-sekreteri-goran-svilanovic-ile-bir-araya-geldi>, (e.t. 28.07.2017).

ilişkilerinin üzerinde durulacaktır. Çünkü ikili ilişkiler hem karşılıklı bağımlılık hem de kültürel etkileşimin artması boyutunda önem arz etmektedir. Ayrıca ülkelerin her alanda işbirliğini arttırması yumuşak güç yaratılması adına ortam hazırlamaktadır.

3. TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İKİLİ İLİŞKİLERİ

Türkiye, Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerine önem atfetmektedir. Çalışmada Balkanlar’ın Türkiye açısından önemine değinilmiştir. Bu konu, daha önce birçok kez belirtilen bölgesel işbirliği ve kalkınmayla birlikte bölgedeki istikrarın sürekliliğinin sağlanmasıyla da ilgilidir. Ayrıca Türkiye, Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerinin gelişmesine gerek karşılıklı bağımlılığın derinlik kazanması gerek kültürel etkileşimi arttırmak amacıyla da özen göstermektedir. Bu nedenle Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde TİKA ve YEE’nin yumuşak güç uygulayıcısı olarak faaliyetlerine değinmeden önce Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerinin seyri, temasları, siyasal ve ekonomik diyalogları önem teşkil etmektedir.

3.1. Türkiye-Sırbistan İkili İlişkileri

Sırbistan, Balkanlarda altı farklı ülkede Sırp azınlığa sahip olması dolayısıyla bölgedeki istikrar ve barışın sağlanması ve sürekliliği açısından kilit bir ülke konumundadır. Sırbistan’ın Türkiye’nin Batı Avrupa güzergâhının merkezinde yer alması Batı Avrupa’da yaşayan Türk vatandaşları açısından önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla Balkanlarda istikrarın ve barışın sürekliliğini isteyen Türkiye için Sırbistan kilit ülke konumuna sahip olmaktadır.²⁷⁰ Balkanların en doğusunda Türkiye’nin ve en batısında Sırbistan’ın yer alması bu iki ülkeyi Balkanların kilit ülkeleri konumuna getirmektedir. Bu nedenle de Balkanlarda istikrarın, barışın ve refahın artması adına en fazla katkıda bulunabilecek ülkeler Sırbistan ve Türkiye’dir.”²⁷¹ Bu düşünce çerçevesinde Türkiye’nin Balkan ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kurarken belirli ülkelerle daha fazla iletişim halinde olduğu çıkarımını yapabilmekteyiz. Özellikle Sırbistan üzerindeki olumsuz Türkiye portresinin değiştirmek adına iki ülke arasında etkili bir diplomasi sağlanması gerekmektedir.

²⁷⁰ Dışişleri Bakanlığı, “2014 Yılına Girenken Dış Politikamız”, **2014 Yılı Mali Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurul’una Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, 15 Aralık 2013, s.37.

²⁷¹ Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Dışişleri Bakanının Politika Gazetesinde (Sırbistan) 23.07.2009 Tarihinde Yayımlanan Makalesi”, 23.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-politika-gazetesinde-sirbistan_-23_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 20.06.2017).

Türkiye ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin gelişmesi adına birçok faaliyetler yürütülmektedir. 2002 yılında kurulan Türk-Sırp İş Konseyi, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi için aracı bir mekanizma olmuştur. Konsey 2009 yılındaki toplantısında, söz konusu iki ülke arasında özellikle otomotiv, tekstil, gıda, teknoloji, turizm ve demir-çelik endüstrilerinde yatırım ve işbirliği olanakları olduğunu belirtmiştir.²⁷² Ekonomik gelişmelerin ivme kazanmasını sağlayan Türkiye-Sırbistan Serbest Ticaret Anlaşması 1 Eylül 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sırbistan’da 50’den fazla Türk şirketi, Türkiye’de ise 5 Sırp şirketi aktif olarak varlığını sürdürmektedir.²⁷³ 2015 yılında ise Halk Bankası, Sırbistan’daki Čačanska Bank’ın hisselerinin çoğunluğunu satın almış ve Halkbank A.D. Beograd adıyla faaliyete başlamıştır. Halk Bankası aracılığıyla Türk yatırımlarının ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artış göstermesi hedeflenmiştir.²⁷⁴ Halk Bank Sırbistan Genel Müdürü, bankanın ülkede hizmet vermeye başlamasının ardından yeni Türk yatırımcıların Sırbistan’da faaliyete başladığını belirtmiştir. Böylelikle Halk Bankası, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde bir köprü vasfı üstlenmiş ve Türkiye’nin ülkedeki görünürlüğü artırılmıştır.²⁷⁵ Ayrıca Türkiye’nin Sırbistan’ı AB üyeliği konusunda desteklediğini belirtmek gerekmektedir. 2010 yılında Türkiye ve Sırbistan arasında vizelerin kaldırılması, toplumlar arası ilişkilerin ve kültürel etkileşimin artış göstermesine katkı sağlamıştır. 2015 yılında ise Belgrad’da YEE kültür merkezinin²⁷⁶ açılması Türk kültürünü ve dilini tanıtan faaliyetleriyle kültürel etkileşimin gelişimine fayda sağlayan bir başka etkili unsur olmuştur.

3.2. Türkiye-Bosna Hersek İkili İlişkileri

Bosna-Hersek’te 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşması ülkede siyasi dengenin kurulmasını sağlamıştır. Türkiye, ülkede kalıcı istikrar ve barışın sağlanmasını, ülkenin kalkınmasını ve yapılanmasını desteklemiştir. Çalışmada daha önce belirtildiği gibi Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesine de önem

²⁷² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türk-Sırp İş Konseyi Değerlendirme Toplantısı”, 05.03.2009, <https://www.deik.org.tr/etkinlikler-turk-sirp-is-konseyi-degerlendirme-toplantisi>, (e.t. 20.06.2017).

²⁷³ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Sırbistan İlişkileri”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sirbistan_siyasi-iliskileri-tr.mfa, (e.t. 20.06.2017).

²⁷⁴ Halk Bank, “Halk Bank New Mill Belgrad Şubesi Hizmete Başladı”, 23.10.2015, <https://www.halkbank.com.tr/articles/detail/detail8.asp?id=6492>, (e.t. 20.06.2017).

²⁷⁵ “Sırbistan, Halk Bank’ın ‘Bölgesel Merkezi’ Olacak”, **Milliyet Uzman Para**, 15.02.2016, <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/sirbistan--halkbankin-bolgesel-merkezi-olacak/39000/39969/>, (e.t. 20.06.2017).

²⁷⁶ Bu başlık çerçevesinde Belgrad’da açılan Yunus Emre Enstitüsü’nün sadece adına değinilmiştir. Enstitü’nün faaliyetleri ve projeleri çalışmanın ilerleyen başlıklarında detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

atfetmiştir. Balkanlarda barış ve istikrarın kalıcılığını isteyen Türkiye, Bosna-Hersek'in gerek ülkesel bütünlüğünü gerekse Avrupa bütünlüğünü desteklemektedir.

Bu doğrultuda Türk liderler, Bosna-Hersek'e verdiği desteği her fırsatta dile getirmektedir. 2015 yılında Bosna-Hersek ziyaretinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "*Bosna-Hersek'e her alanda ve kesintisiz destek vermekte kararlıyız.*" ifadesi bu durumun en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır.²⁷⁷ 2016 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Bosna-Hersek Dışişleri Bakanı Igor Crnadak, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok iyi bir düzeyde ilerlediğini, ülke olarak en önemli hedeflerinin AB'ye katılım olduğunu ve tabii ki Türkiye'yle ilişkileri devam ettirmek ve geliştirmek istediklerini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan ve Türkiye-Bosna Hersek-Hırvatistan üçlü mekanizmalarını ilerletmek istediklerini belirtmiştir. Söz konusu üçlü mekanizmaların ve gelişen ikili ilişkilerin ekonomik ilişkilere de olumlu bir şekilde yansıtacağını ifade etmiştir.²⁷⁸

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve işbirliği imkânlarının artması adına adımlar atılmıştır. 1995 yılında Türkiye Bosna-Hersek İş Konseyi kurulmuş ve 2003 yılında Serbest Ticaret Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Türkiye Bosna-Hersek'e 2012 yılında 100 Milyon Euro, 2015 yılında ise 50 Milyon Euro değerinde kredi hattı temin etmiştir. Erdoğan, Türk yatırımlarının Bosna'da faaliyet gösterdiği gibi Bosna-Hersek'teki yatırımcıların da Türkiye'de faaliyet gösterebilmesi için gerekli olanakların sunulduğunun altını çizmiş ve bu şekilde ülke ekonomisinin ve üretim kapasitesinin artacağını üzerinde durmuştur.²⁷⁹ Türkiye'nin Bosna-Hersek'e desteğinin ve dostluğunun göstergesi olan söz konusu kredi hattı Bosna-Hersek'te 1997 yılında faaliyete başlayan Ziraat Bankası tarafından sağlanmıştır. Bosna-Hersek'in ekonomisine ve istihdamına katkıda bulunan bu banka ülkede Turkish Ziraat Bank Bosnia adıyla bilinmektedir. Ayrıca dönemin

²⁷⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Bosna-Hersek'e Her Alanda ve Kesintisiz Destek Vermekte Kararlıyız", 20.05.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32171/bosna-herseke-her-alanda-ve-kesintisiz-destek-vermekte-kararliyiz.html>, (e.t. 23.06.2017).

²⁷⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Bosna Hersek Dışişleri Bakanı Igor Crnadak ile Ortak Basın Toplantısı", 08.11.2016, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-bosna-hersek-disisleri-bakani-igor-crnadak-ile-ortak-basin-toplantisi_-8-kasim-2016.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).

²⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Bosna-Hersek'e Her Alanda ve Kesintisiz Destek Vermekte Kararlıyız", 20.05.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32171/bosna-herseke-her-alanda-ve-kesintisiz-destek-vermekte-kararliyiz.html>, (e.t. 23.06.2017).

Türkiye'nin Saray Bosna Büyükelçisi Cihad Erginay, Türkiye'nin bölgeye yönelik yatırımlarının kültür, eğitim, alt ve üst yapı alanlarını da kapsayacağını belirtmiştir.²⁸⁰

Türkiye'nin, Balkan ülkelerinin Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesine önem atfettiği birçok kez belirtilmiştir. Söz konusu kurumlar özellikle bölgedeki istikrar ve barışın kalıcılığına katkıda bulunacak unsurlar olacaktır. Nitekim Türkiye, Bosna Hersek'i AB ve NATO üyeliği konularında desteklemektedir. 2016 yılı içerisinde AB, Bosna Hersek'in üyelik başvurusunu kabul etmiştir. Bu durum gerek Türkiye'nin gerek Balkan ülkelerinin Avrupa entegrasyonu çerçevesindeki hedefleri adına önemli bir gelişme olmuştur.

Türkiye, Sırbistan ve Bosna-Hersek arasındaki üçlü danışma toplantılarının Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleştiği bilinmektedir. Bu toplantılar Bosna-Hersek ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırmıştır. Alınan ilk olumlu sonuç ise, Belgrad'a Bosna-Hersek Büyükelçisi'nin atanmasıdır. Böylece iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerdeki temas eksikliği giderilmiştir. Bu durum aynı zamanda iki ülkenin ilişkilerinin normalleşme sürecine girdiğinin ve bu çerçevede ilerleme kat edileceğinin göstergesi olmuştur.²⁸¹ Kuşkusuz üçlü danışma toplantılarından alınan bu olumlu netice, Balkanlar'ın bölgesel istikrarını ve işbirliği olanaklarını olumlu yönde etkilemektedir. Diplomatik ilişkilerin artması bölgede barışın korunmasını ve barış sürecinin hızlanmasını sağlamaktadır. Türkiye, sadece diplomatik alanda değil aynı zamanda ekonomik alanda da Sırbistan ve Bosna-Hersek arasındaki ilişkilerin gelişmesi adına çaba göstermiştir. İlk kez 2015 yılında Türkiye-Sırbistan-Bosna Hersek Üçlü İş Forumu oluşturulmuştur. Forum, kültürel ve tarihi bağlara sahip bu üç ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin, işbirliğinin, yatırım imkânlarının artmasını hedeflemektedir.²⁸² Bunun yanı sıra Türkiye'de Bosna-Hersek ve Sırbistan'ın ortak ticaret ofisi bulunmaktadır. Böylelikle Türkiye bir taraftan ülkeler arasındaki ticaret hacmini arttırmaya diğer taraftan da ekonomi alanında sağlanan işbirliği aracılığıyla Balkanlar'ın istikrarını ve kalkınmasını desteklemeye

²⁸⁰ "Türkiye'den Bosna-Hersek'e 50 Milyon Euro'luk Kredi", **Dünya**, 29.09.2014, <https://www.dunya.com/dunya/turkiye039den-bosna-hersek039e-50-milyon-euroluk-kredi-haberi-258680>, (e.t. 23.06.2017).

²⁸¹ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Dışişleri Bakanları Basın Toplantısı", 09.02.2010, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-sirbistan-uclu-danisma-toplantisinin-metni.tr.mfa>, (e.t. 23.06.2017).

²⁸² Bkz. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan İş Forumu Sonuç Raporu 19-20 Ekim 2015".

çalışmaktadır. Ayrıca Türkiye-Bosna Hersek-Hırvatistan üçlü danışma toplantıları ve zirveleri gerek Bosna-Hersek'in gerekse Balkanlardaki istikrarın kalıcılığı açısından daha önce de detaylıca değinildiği üzere önem teşkil etmektedir.²⁸³

2010 yılında kurulan Bosna-Hersek ile İlişkileri Geliştirme Merkezi (BİGMEV), Bosna Hersek ve Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirmek adına faaliyet gösteren ve kar amacı gütmeyen bir kurumdur. BİGMEV'in yürüttüğü Kardeş Belediyeler Projesi'yle, Türkiye ve Bosna Hersek belediyeleri arasında iletişim sağlanmakta ve ortak çalışmalar yürütülmektedir. Bu proje, iki toplum arasındaki kültürel etkileşimin artmasına fayda sağlayacağı gibi Bosna-Hersek'e yatırım yapmak isteyen Türk iş adamlarına da şehirdeki olanakları değerlendirme fırsatı sunmaktadır. 2012 yılında Anadolu Ajansı (AA), Saraybosna'da Bölge Müdürlüğü açmıştır. Bosna-Hersek televizyonlarında da canlı yayın olarak verilen açılış töreni Türkiye'nin ülkedeki imajını ve görünürlüğünü arttırmıştır. Ayrıca AA, Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça yayına başlamıştır. Bosna Hersek Üçlü Devlet Başkanlığı Konseyi Başkanı Bakir İzzetbegoviç, bu durumun iki ülke arasındaki ilişkileri kuvvetlendireceğini ifade etmiştir.²⁸⁴ Türkiye'nin Bosna-Hersek'le kültürel ilişkilerin artırılması amacıyla TİKA ve YEE tarafından birçok faaliyet ve proje yürütülmektedir.

3.3. Türkiye-Makedonya İkili İlişkileri

Türkiye ve Makedonya'nın ikili ilişkilerine Türkiye'nin, Makedonya'yı kendi anayasasındaki adıyla tanıyan ve ülkeye Büyükelçi gönderen ilk devlet olduğunu hatırlatarak başlamak gerekmektedir. Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ülkenin bütünlüğünün muhafaza edilmesi konusunun altını çizen Türkiye, ülkenin askeriden ekonomiye her alanda güçlenmesi için gayret göstermiştir. Türkiye, Makedonya'nın Avrupa bütünleşmesine dolayısıyla ülkenin AB ve NATO üyeliği sürecine destek vermektedir.²⁸⁵ 2017 yılında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun, Makedonya Cumhurbaşkanı Gyorge İvanov'la görüşmesinde iki ülke temsilcisi de ülkeleri arasındaki işbirliğinden duyulan memnuniyeti dile getirmiştir. İvanov, Türkiye'nin ülkesine verdiği

²⁸³ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Bosna Hersek Dışişleri Bakanı Igor Crnadak ile Ortak Basın Toplantısı", Ankara 08.11.2016, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-bosna-hersek-disisleri-bakani-igor-crnadak-ile-ortak-basin-toplantisi_-8-kasim-2016.tr.mfa, (e.t. 23.06.2017).

²⁸⁴ "AA Bosna Hersek'te Manşetlerde", **Anadolu Ajansı**, 12.03.2012, <http://aa.com.tr/tr/arsiv/aa-bosna-hersekte-mansetlerde/377716>, (e.t. 23.06.2017).

²⁸⁵ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Makedonya İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 21.06.2017).

desteğin önemini vurgulamış ve teşekkürlerini sunmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerin önemini vurgulandığı görüşmede²⁸⁶ Çavuşoğlu, NATO üyeliğini de içeren her alanda Makedonya'nın Türkiye tarafından destekleneceğini ifade etmiştir²⁸⁷ Böylelikle Türkiye ortak tarih ve kültürel mirasa sahip olduğu Makedonya'ya verdiği desteği ve Balkanlarda istikrar ve barışın kalıcılığına verdiği önemi bir kez daha göstermiştir.

İki ülke arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına 1995 yılında Türkiye-Makedonya İş Konseyi kurulmuştur. Konsey, oluşan sorunların çözüme kavuşması, iki ülke arasındaki yatırımların ve ekonomik işbirliğinin artırılması amacıyla faaliyetler sürdürmektedir.²⁸⁸ Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak atılan bir başka adım ise 2010 yılında Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi olmuştur. Makedonya'da yaklaşık 100 Türk şirketi faaliyet göstermektedir.²⁸⁹ Türkiye-Makedonya ilişkileri kuşkusuz siyasi ve ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmamaktadır. Örneğin; 2009 yılında Makedonya Sağlık Bakanı Bujar Osmani ve kendisine eşlik eden heyet, dönemin Sağlık Bakanı Recep Akdağ'a ziyareti çerçevesinde sağlık alanında görüşmeler gerçekleştirmiş ve bazı sağlık tesislerinde incelemeler yapmıştır. Sağlık Bakanlığı'na bağlı Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ni ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Başkanlığı'nı da ziyaret etmiş ve buradaki yetkililerle görüşmeler gerçekleştirmiştir.²⁹⁰ 2015 yılında AA'nın Üsküp'te yayın merkezi açması ve Makedonca yayına başlaması ülkede Türkiye'nin görünürlüğünü arttırmıştır. AA merkezinin açılış töreni Makedonya'nın resmi haber ajansı dâhil olmak üzere birçok televizyon ve haber kanalında gösterilmiştir.²⁹¹ Makedonya'da 500'e yakın projeyi hayata geçiren TİKA ve birçok faaliyet yürüten YEE ortak tarih ve kültüre sahip

²⁸⁶ “Çavuşoğlu, “Makedonya Cumhurbaşkanı İvanov ile Görüştü”, **Anadolu Ajansı**, 18.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/cavusoglu-makedonya-cumhurbaskani-ivanov-ile-gorustu/844064>, (e.t. 21.06.2017).

²⁸⁷ “Çavuşoğlu: NATO Üyeliği Dâhil Makedonya'yı Her Alanda Destekliyoruz”, **Yeni Balkan**, 18.06.2017, <http://www.yenibalkan.com/gundem/cavusoglu-nato-uyeligi-dahil-makedonyayi-her-alanda-destekliyoruz-h10030.html>, (e.t. 21.06.2017).

²⁸⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye-Makedonya İş Konseyi”, <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleeri-turkiye-makedonya-is-konseyi>, (e.t. 22.06.2017).

²⁸⁹ Dışişleri Bakanlığı, “Makedonya Cumhuriyeti'nin Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/makedonya-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, (e.t. 22.06.2017).

²⁹⁰ Sağlık Bakanlığı, “Makedonya Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Bujar Osmani ve Beraberindeki Heyetin Ülkemizi Ziyareti”, 06-10 Ekim 2009, <http://www.disab.saglik.gov.tr/EN,7672/makedonya-saglik-bakani-dr-bujar-osmani--ve-beraberindeki-heyetin-ulkemizi-ziyareti-610-ekim-2009.html>, (e.t. 22.06.2017).

²⁹¹ “AA'nın Makedonca Yayına Başlaması İlgi Çekti”, **Anadolu Ajansı**, 09.11.2015, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-makedonca-yayina-baslamasi-ilgi-cekti/470844>, (e.t. 22.06.2017).

olan Türkiye ve Makedonya arasındaki kültürel etkileşimin kuvvetlenmesi için çalışmalar yürütmektedir.

3.4. Türkiye-Karadağ İkili İlişkileri

Türkiye, Balkanlarda barışın ve istikrarın kalıcı olmasını arzulamaktadır. Şüphesiz ki, bu durum 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ için de geçerlidir. Balkanlarda yaşanan krizler, bölge dışındaki aktörlerin girişimleriyle son bulmuştur. Ancak bu girişimler sadece krizleri sonlandırmıştır. Bölge ülkeleri ise barış ve istikrarı sağlamakla yükümlüdürler. Çalışmada daha önce detaylı bir şekilde ifade edilen bölgesel sahiplenme ve kapsayıcılık ilkesiyle hareket edilerek Balkan ülkelerinin birbirleriyle ilişkileri arttırabilecek ve bölgenin istikrarına en etkili katkı sağlanabilecektir. GDAÜ, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini kuvvetlendirmek ve Avrupa-Atlantik bütünleşmesini sağlamak adına önemini bir mekanizmadır. Türkiye, tüm Balkan ülkelerini desteklediği gibi Karadağ'ın da NATO ve AB üyeliğini desteklemektedir.²⁹²

2009 yılında dönemin TBMM Başkanı Köksal Toptan, Karadağ Meclis Başkanı Ranko Krivokapic ile resmi bir görüşme gerçekleştirmiştir. Türkiye Karadağ'a ilk kez bu şekilde bir üst düzey ziyarette bulunmuştur. Krivokapic, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin mükemmel olduğunu vurgulamış ve ekonomik ilişkilerin ise artırılması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Krivokapic, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde ilerlediğini ve önemli bir NATO üyesi olduğunu bu doğrultuda Karadağ'ın NATO üyeliği konusunda Türkiye'den destek beklediğini belirtmiştir. Toptan ise kültürel bağlara sahip bu iki ülkenin Balkan bölgesi konusunda ortak görüşlere sahip olduğu ve Türkiye'nin birçok alanda Karadağ'a destek olacağı üzerinde durmuştur. Toptan, Türkiye'nin Karadağ'ın ekonomik gelişmesine önem verdiğini ve Türk iş adamlarının ülkeye yatırım yapması adına teşvik edileceğini ifade etmiştir.²⁹³

Davutoğlu'nun Karadağ ziyaretinde, iki ülke arasındaki ticaret ve yatırımın artırılması ve bölgesel işbirliğinin gelişmesi iki ülke temsilcisi tarafından da vurgulanan konular olmuştur. Davutoğlu, GDAÜ'nün bölgesel işbirliğine önemli ölçüde katkı

²⁹² Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Dışişleri Bakanı'nın Pobjeda Gazetesinde (Karadağ) 24.07.2009 Tarihinde Yayımlanan Makalesi", 24.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-pobjeda-gazetesinde-karadag-24_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 24.06.2017).

²⁹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Toptan, Karadağ Meclis Başkanı Krivokapic ile Görüştü", 08.07.2009, http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=92953, (e.t. 25.06.2017).

sağlayacak bir mekanizma olduğunu ve bölgenin istikrarın sürekliliğinin sağlanması gerektiğinin altını çizmiştir.²⁹⁴ Türkiye, Karadağ'ı dost bir ülke olarak görmektedir. Türkiye'nin Avrupa bütünleşmesine destek verdiği Karadağ, 2015 yılında NATO'ya üyelik daveti almış 2016 yılında Karadağ'ın NATO üyeliğine ilişkin protokol imzalanmıştır.²⁹⁵ 2017 yılının haziranda ayında ise Karadağ NATO üyesi olmuştur. 2017 yılında Karadağ'ı ziyaret eden Çavuşoğlu ve mevkidaşı Srdjan Darmanovic ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Çavuşoğlu, Balkanlar'ın istikrarının Türkiye ve Avrupa açısından önemli olduğunu, Türkiye'nin bölgenin istikrarını her zaman destekleyeceğini ve bu doğrultuda Türkiye'nin hem Karadağ hem de diğer bölge ülkeleriyle işbirliği içerisinde olacağını vurgulamıştır.²⁹⁶

İki ülke arasındaki ziyaretlerde daima söz konusu olan ekonomik ilişkilerin gelişmesi adına adımlar atılmıştır. 2008 yılında Türkiye-Karadağ İş Konseyi kurulmuştur. 2009 yılında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin çerçevesini belirleyen Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 2010 yılında ise Serbest Ticaret Anlaşması yürürlüğe girmiştir. 2015 yılında ise Ziraat Bankası, Karadağ'da faaliyete başlamıştır.²⁹⁷ 2014 yılında Tosyalı Holding; Karadağ'da Yugoslavya döneminde kurulan, teknoloji konusunda yenilenmemiş dolayısıyla da rekabet gücünü yitirmiş olan Zelijezara AD Niksic isimli demir çelik fabrikasını satın almıştır. Tosyalı, tesisin üretimine ara vermeden yeni yatırımlar yaparak rekabet gücünü arttırmaya çalışmıştır. Ayrıca Tosyalı, bu fabrikada üretilen çeliklerin Avrupa'ya ihraç edileceğini belirtmiştir.²⁹⁸ 2016 yılı itibariyle Tosyalı, Doğuş, Global ve Merit gibi Türk şirket ve yatırımcıları adına önemli bir ülke haline geldiği görülmektedir. Karadağ, Türk şirketleri adına “*bölgesel üs*” konumu niteliğine

²⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Davutoğlu Karadağ'da”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-karadag_da.tr.mfa, (e.t. 25.06.2017).

²⁹⁵ Dışişleri Bakanlığı, “2017 Yılına Girenken Dış Politikamız”, **Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurul'una Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, 09.12.2016, s.54.

²⁹⁶ Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Karadağ Dışişleri Bakanı Sayın Srdjan Darmanovic ile Ortak Basın Toplantısı”, Podgoritsa 10.05.2017, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-karadag-disisleri-bakani-sayin-srdjan-darmanovic-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (25.06..2017).

²⁹⁷ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Karadağ Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-karadag-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 25.06.2017).

²⁹⁸ “Tosyalı'nın Karadağ Hedefi 200 Milyon”, **Dünya**, 19.03.2014, <https://www.dunya.com/sirketler/tosyali039nin-karadag-hedefi-200-milyon-hedefi-haberi-241452>, (e.t. 25.06.2017).

sahip olmuştur.²⁹⁹ Türk şirketlerinin Karadağ'daki yatırımları ülkenin Türkiye'ye bakış açısını kuşkusuz olumlu etkilemekte ve ülkede Türkiye'nin imajını arttırmaktadır. 2007 yılında TİKA'nın ve 2014 yılında YEE'nin Karadağ'da faaliyet göstermeye başlaması ve yürüttükleri projeler, Türkiye'nin ülkeyle kültürel ilişkilerini kuvvetlendiren araçlar olmuştur.

3.5. Türkiye-Romanya İkili İlişkileri

Romanya, Türkiye'nin kara sınırı olmayan komşusu olarak nitelendirilmektedir. Türkiye ve Romanya arasında güçlü ekonomik ve ticari ilişkiler vardır. Balkanlarda bu iki ülkenin birbirlerinin önemli ticaret ortaklarıdır.³⁰⁰ Ortak tarih ve kültürel bağlara sahip olan bu iki ülkenin ilişkileri mükemmel denilebilecek bir düzeyde seyretmektedir. Türkiye ve Romanya hem bölgesel hem de uluslararası alanda birçok konuda ortak görüşe sahiptir. Ayrıca AB üyeliği konusunda Romanya'nın Türkiye'ye desteği iki ülke arasındaki ilişkileri kuvvetlendirici bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Romanya, sadece Balkanların değil aynı zamanda Karadeniz'in de istikrarını koruma konusunda ortak amaca sahiptirler.³⁰¹

Türkiye ve Romanya arasında 2011 yılında Stratejik Ortalık İşbirliği Bildirisi imzalanmıştır. 2013 yılında ise bildiride yer alan unsurların hangi çerçevede ve nasıl uygulanacağını belirten Eylem Planı imzalanmıştır. Bu plan doğrultusunda iki ülke arasında ekonomiden turizme birçok alanda işbirliğini kuvvetlendirme imkânı oluşmuştur.³⁰² 2016 yılında Romanya Dışişleri Bakanı Lazar Comanescu Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Comanescu, Romanya'nın Türkiye'de gerçekleşen darbe girişimini kınadığını ve Türkiye'yi gerek bölgesel gerekse uluslararası alanda desteklediğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin NATO'nun ayrılmaz bir parçası ve çok önemli

²⁹⁹ “650 Bin Nüfuslu Karadağ, Yatırımcının Gözdesi Oldu”, **Ekonomist**, 16.08.2016, <http://www.ekonomist.com.tr/arastirmalar/650-bin-nufuslu-karadag-yatirimcinin-gozdesi-oldu.html>, (e.t. 25.06.2017).

³⁰⁰ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye ve Romanya Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasının 135. Yılı Kutlanıyor”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-romanya-arasindaki-diplomatik-iliskilerinin-kurulmasinin-135-yili-kutlaniyor.tr.mfa>, (e.t. 26.06.2017).

³⁰¹ Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Dışişleri Bakanı'nın Adevarul Gazetesinde (Romanya) 03.07.2009 Tarihinde Yayımlanan Makalesi”, 03.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-adevarul-gazetesinde-romanya_-03_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (26.06.2017).

³⁰² Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Romanya Dışişleri Bakanı Titus Corlatean ile Düzenlediği Basın Toplantısı”, 14.03.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-romanya-disisleri-bakani-titus-corlatean-ile-duzenledigi-basin-toplantisi_-14_03_2013.tr.mfa, (e.t. 26.06.2017).

bir müttefikini olduğunu belirten Comanescu, Romanya'nın AB üyeliği sürecinde Türkiye'yi desteklediğini ifade etmiştir.³⁰³ Comanescu, Romanya'da Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak'la bir araya geldiği görüşmesinde de Romanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin ekonomik işbirliği de dâhil olmak üzere güçlendirilmesi için birçok alandaki işbirliğine hazır olduklarını ifade etmiştir.³⁰⁴

Balkanlar içerisinde Türkiye ve Romanya'nın kara sınırlarına sahip olmamalarına rağmen birbirlerinin en büyük ticari ortağı olduklarını hatırlatmak gerekir. İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesi ve yatırımların artması adına 1996 yılında Türkiye-Romanya İş Konseyi kurulmuştur. Romanya'da birçok Türk yatırımcı faaliyet göstermektedir. Romanya Başbakanı Sorin Grindeanu, Türkiye'nin Bükreş Büyükelçisi, Dünya Türk İş Konseyi (DTİK) Balkanlar Bölge Komitesi Başkanı ve Türk iş adamlarıyla bir araya gelmiştir. Bu görüşmede Garanti Bank, Yıldız Entegre, Arçelik, Credit Europe Bank ve Kanal D Romanya gibi önemli Türk şirketlerinin yöneticileri de bulunmuştur. T.C. Başbakanlık'ı, iki ülke arasındaki yatırımların ve ekonomik ilişkilerin artması adına destek vereceğinin üzerinde duran açıklama yapmıştır. Grindeanu ise enerji ve savunma alanlarındaki ilişkilerin geliştirilmeye uygun olduğunu belirterek gerek bu alanlarda gerekse diğer alanlarda Romanya'nın gelişme ve ilerleme kat etmeye yönelik projelere destek vereceğini vurgulamıştır.³⁰⁵ Garanti Bankası ve Credit Europe Bank Romanya'da birçok şubeyle faaliyet gösteren Türk bankalarıdır. Garanti Bankası, dünyanın önde gelen ve saygın finans dergilerinden birisi olan Global Finance'nin gerçekleştirdiği "*Avrupa'nın En İyi İnternet Bankaları*" araştırmasında "*Romanya'nın En İyi Bireysel İnternet Bankası*" ödülünü almıştır. Bir Türk bankasının uluslararası platformdaki

³⁰³ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Polonya ve Romanya Dışişleri Bakanları ile Gerçekleştirdiği Ortak Basın Toplantısı", 25.08.2016, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-polonya-ve-romanya-disisleri-bakanlari-ile-gerceklestirdigi-ortak-basin-toplantisi_.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).

³⁰⁴ "ForMin Comanescu assures Turkey Deputy PM Kaynak of Romania's openness for the further consolidation of bilateral relations", **Nine O'Clock**, 08.09.2016, <http://www.nineoclock.ro/formin-comanescu-assures-turkey-deputy-pm-kaynak-of-romania-s-openness-for-the-further-consolidation-of-bilateral-relations/>, (e.t. 28.07.2017).

³⁰⁵ "Romanya Başbakanı Grindeanu Türk Yatırımcıları Kabul Etti", **Anadolu Ajansı**, 13.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/romanya-basbakani-grindeanu-turk-yatirimcileri-kabul-etti/770678>, (e.t. 27.06.2017).

başarısını gösteren bu ödül Türkiye'nin itibarını uluslararası toplum nezdinde arttıran bir unsur olmuştur.³⁰⁶

Türkiye'nin ortak tarihi ve kültürel bağlarının yanı sıra Romanya ile ülkede yaşayan yaklaşık yetmiş bin Türk nedeniyle insani bağları mevcuttur. Romanya Anayasası, ülke içerisindeki diğer azınlıklara olduğu gibi Türklere de dil, din, kültür ve etnik özelliklerini ifade etme ve koruma hakkını vermektedir. Ayrıca Romanya'da azınlıklar nüfus sayılarına göre parlamentoda temsil hakkına sahiptir.³⁰⁷ Türkiye, TİKA ve YEE aracılığıyla Romanya'daki imajını olumlu yönde ilerleten, iki ülkenin toplumları arasında kültürel etkileşimi arttıran ve Türk kültürünü tanıtan proje ve faaliyetler yürütmektedir.

3.6. Türkiye-Arnavutluk İkili İlişkileri

Türkiye ve Arnavutluk arasında tarihten gelen bağlar mevcuttur. Çalışmada sıkça söz edilen Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle olan insani ve kültürel bağı kuşkusuz Arnavutluk için de derinden söz konusu olmaktadır. Tarihten gelen kültürel bağlara en güzel örneklerden birisi olarak ilk Türkçe sözlüklerden birisi olan Kamus-ı Türki'yi hazırlayan Şemseddin Sami'nin aynı zamanda Latin harfli Arnavut alfabesini hazırlamış olmasını ve Arnavutluk bilincinin gelişmesine katkıda bulunmasını verebilmektedir. Ayrıca Türkiye'de çok sayıda Arnavut asıllı Türk vatandaşı bulunmaktadır. İki ülke arasındaki tarihi, kültürel ve insani bağların oluşturduğu zeminde iki ülke ilişkileri dostane, işbirliği çerçevesinde ve hem bölgesel hem uluslararası alanda uyumlu görüşler içerisinde seyretmektedir.³⁰⁸

Arnavutluk ziyaretinde mevkidaşı Ditmir Bushati'yle birlikte gerçekleştirdikleri ortak basın toplantısında Davutoğlu, bölgesel barış ve istikrarın sürekliliğinin sağlanmasında Arnavutluk'un önemli bir ülke olduğunu belirtmiştir. Davutoğlu, gerek bölgenin barış ve istikrarı adına gerekse Avrupa bütünleşmesi için GDAÜ'nün etkili bir mekanizma olduğunu bir kez daha ifade etmiştir. Ayrıca iki ülkenin hem bölgesel hem de

³⁰⁶ Garanti Bankası, "Garanti, Romanya'da da 'En İyi Bireysel İnternet Bankası' Seçildi", 06.08.2009, https://www.garanti.com.tr/tr/garanti_hakkinda/garantiden_haberler/2009/agustos/garanti_romanya_en_i_yi_bireysel_internet_bankasi_odulu.page, (e.t. 27.06.2017).

³⁰⁷ Dışişleri Bakanlığı, "Romanya ile İkili İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---romanya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 27.06.2017).

³⁰⁸ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Dışişleri Bakanı'nın 55, Albania, Shqip ve Gazeta Shqiptare Gazetelerinde (Arnavutluk), 18.10.2009 Tarihinde Yayımlanan Makalesi", 18.10.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-albania_-55_-shqip-ve-gazeta-shqiptare-gazetelerinde-_arnavutluk_-19_10_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 30.06.2017).

uluslararası alanda işbirliğini sürdürmeye kararlı olduklarının altını çizmiştir.³⁰⁹ Erdoğan, Türkiye ve Arnavutluk arasında Stratejik Ortaklık ve Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi'nin oluşturulmasına yönelik adımlar atıldığını ifade etmiştir. Erdoğan, iki ülkenin ortak amacı olan bu konseyin, üst düzey yetkililerin yıl içerisinde belirli aralıklarla görüşmesini sağlayacağını ve böylelikle ilişkilerin ve işbirliği olanaklarının artacağını belirtmiştir.³¹⁰

2016 yılında Arnavutluk Dışişleri Bakanı Ditmir Bushati'nin Türkiye ziyaretinde mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu'yla ortak basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Bushati, tarihten gelen bağların iki ülke ilişkilerinin kuvvetli olmasını sağladığını ve iki ülke arasında stratejik işbirliği olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin Arnavutluk'a verdiği desteğin her zaman hatırlanacağını ifade eden Bushati, turizmden tarıma kadar pek çok alanda iki ülke arasındaki işbirliğini arttırmaya yönelik karara vardıklarını belirtmiştir.³¹¹ Türkiye ve Arnavutluk sadece siyasi açıdan değil aynı zamanda savunma alanında da önemli bir işbirliği içerisindedir. Türkiye, Arnavutluk'un NATO üyeliği sürecine destek vermiştir. Ayrıca Türkiye'nin hava, deniz ve kara kuvvetleri Arnavutluk Silahlı Kuvvetlerine eğitim, donanım ve modernizasyon gibi çeşitli alanlarda destek sağlamaktadır.³¹²

Türkiye ve Arnavutluk dostluk zemininde gelişen ilişkilerinin, ekonomik ve ticari ilişkilerine de yansımaları sağlamak adına 1992 yılında Türkiye-Arnavutluk İş Konseyi kurulmuştur. 2008 yılında ise iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. İş Konseyi Başkanı Mehmet Usta, iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın çevre pazarlara ulaşım olanağı sunmasıyla Türk şirketlerini Arnavutluk'ta yatırım yapmaya teşvik eden bir faktör olduğunu ifade etmiştir.³¹³ Türkiye ve Arnavutluk'un dostluk çerçevesinde seyreden ilişkileri olduğu çalışmada birçok kez dile getirilmiştir. 2015 yılında

³⁰⁹ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Davutoğlu Arnavutluk'ta", 4-5 Ekim 2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-arnavutluk_ta.tr.mfa, (e.t. 30.06.2017).

³¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Doğrudan Sınirimiz Olmasa da Arnavutluk'u Komşumuz Olarak Görüyoruz", 13.05.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32293/dogrudan-sinirimiz-olmasa-da-arnavutluku-komsumuz-olarak-goruyoruz.html>, (01.07.2017).

³¹¹ T.C Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Arnavutluk Dışişleri Bakanı Ditmir Bushati ile Ortak Basın Toplantısı", Ankara 26.10.2016, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-arnavutluk-disisleri-bakani-ditmir-busati-ile-ortak-basin-toplantisi_-26-ekim-2016.tr.mfa, (01.07.2017).

³¹² Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", http://www.mfa.gov.tr/_turkiye-arnavutluk-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (01.07.2017).

³¹³ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Arnavutluk'taki Yatırım Fırsatları Değerlendirildi", 27.01.2017, <http://deik.org.tr/basin-aciklamalari-arnavutluk-taki-yatirim-firsatlari-degerlendirildi>, (e.t. 01.07.2017).

AA'nın Arnavutça yayına³¹⁴ başlaması ise iki ülkenin toplumları arasındaki etkileşimi arttıracak ve Türkiye'nin ülkedeki görünürlüğünü arttıracak bir faaliyet olmuştur. TİKA ve YEE ise gerçekleştirdikleri proje ve faaliyetlerle Türkiye'yi ve değerlerini tanıtmaktadır.

3.7. Türkiye-Kosova İkili İlişkileri

Türkiye, 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı ertesini günü tanımıştır. 1999 yılından Kosova'nın bağımsızlığına kadar Türkiye'nin Eşgüdüm Bürosu ülkede çalışmalar yapmıştır. Türkiye'nin Kosova'yı tanımalarının ardından ise söz konusu büro Büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir. 2015 yılının Eylül ayında ise Türk Başkonsolosluğu'nun ülkede faaliyete başlamasıyla Türkiye ülkede Başkonsolosluk açan ilk ülke olmuştur.³¹⁵ Türkiye ve Kosova kökleri tarihten gelen dostluk bağları zemininde ilişkilerini sürdürmektedir. Çalışmanın devamında da bahsedileceği üzere Türkiye, Kosova'nın istikrarına, kalkınmasına ve Avrupa bütünleşmesine destek vermektedir.

2009 yılında Kosova ziyaretinde dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan, iki ülkenin önemli kültürel ve insani bağlara sahip olduğuna değinmiştir. Kosova'da yaşayan Türk toplumunun ve Kosova kökenli Türk vatandaşlarının iki ülke arasındaki önemli bir bağ olduğunu ifade etmiştir. Babacan, Türkiye'nin Kosova'yı barış ve istikrarın sürekliliğinin sağlanması ve hem bölgesel hem de uluslararası alanda desteklediği üzerinde durmuştur. Babacan Türkiye'nin tüm Balkan ülkelerini desteklediği gibi Kosova'nın da Avrupa bütünleşmesini desteklediğini belirtmiştir. Dolayısıyla AB'ye üyelik sürecinde ilerleyen ve NATO üyesi olan Türkiye için Kosova'nın AB ile ilişkilerini kuvvetlendirmesi ve NATO üyeliği bölgenin istikrarı adına önem teşkil etmektedir. Ayrıca Babacan'ın Kosova ziyaretinde iki ülke arasında Vize Muafiyeti Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte iki ülke vatandaşları karşılıklı olarak ve vize sorunu yaşamaksızın rahatlıkla ziyaret etme hakkına sahip olmuştur. Vize muafiyeti uygulaması şüphesiz ki iki ülkenin toplumları arasındaki etkileşimi arttıracaktır.³¹⁶

³¹⁴ Bkz. "AA Makedonca ve Arnavutça Yayın Merkezini Üsküp'te Açıyor", **Anadolu Ajansı**, 06.11.2015, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-makedonca-ve-arnavutca-yayin-merkezini-uskupte-aciyor/468351>, (e.t. 01.07.2017).

³¹⁵ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Kosova İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 02.07.2017).

³¹⁶ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Ali Babacan'ın Kosova Meclisi Genel Kurul'unda Yaptığı Konuşma", Priştine 13.01.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kosova-meclisi-genel-kurulu_nda-yapmis-olduklari-konusma.tr.mfa, (e.t. 02.07.2017).

2012 yılında Kosova Dışişleri Bakanı Enver Hoxhaj'ın Ankara ziyaretinde mevkidaşı Davutoğlu ile birlikte ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir. Davutoğlu, Kosova ve Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesinin Kosova'nın dolayısıyla da bölgenin istikrarına katkı sağlayacağını ve bu konuda Türkiye'nin her zaman destek olacağını belirtmiştir. Hoxhaj ise Türkiye'nin eğitim, ekonomi, ticaret, kültür ve uluslararası platformlarda Kosova'ya her zaman destek olduğunu ifade etmiştir. Hoxhaj, Kosova'nın en önemli stratejik ortaklarından birinin Kosova'yı güvenlik, barış ve istikrar açısından her daim destekleyen Türkiye olduğunu vurgulamıştır.³¹⁷ Türkiye hem bölgesel hem de uluslararası alanda Kosova'yı desteklediğini her fırsatta dile getirmektedir. Çavuşoğlu Türkiye'nin, Kosova'nın uluslararası mekanizmalara üyeliği konusunda özellikle de NATO, AB ve Avrupa Konseyi üyeliği konularında çalışmalar yürüttüğünü belirtmiştir. 2015 yılında Ankara ziyaretinde Kosova Dışişleri Bakanı Haşim Taçi ise Kosova'yı tanıyan 108 ülkenin çoğunluğunun Türkiye'nin etkisiyle böyle bir adımı attığı konusundaki farkındalıklarını ve teşekkürlerini dile getirmiştir. Ayrıca Taçi, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok iyi bir düzeyde ilerlediğini ve ekonomilerin derinleşmesini istediklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda Türk yatırımcıların Kosova adına önem teşkil ettiğini vurgulamıştır.³¹⁸

Türkiye ve Kosova arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin derinleştirilmesi ve bu doğrultuda Kosova'nın kalkınması adına projeler yürütülmesi için 2008 yılında Türkiye-Kosova İş Konseyi kurulmuştur. Türk yatırımcılar için Kosova oldukça önemli bir ülkedir. 2013 yılında iki ülke arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması mevcuttur fakat yürürlüğe girmemiştir. İki ülke arasında her gün uçuş yapma olanağı olması, vize muafiyeti uygulanması ve tabii ki Kosova'nın çevre ülkelerle gümrüksüz ticaret yapması yatırım yapan Türk şirketleri için önemli fırsatları ortaya çıkarmaktadır. 2016 yılında Türkiye-Kosova Yatırım ve İş Forumu'na katılan Kosova Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Avni Spahiu, Türk şirketlerinin Kosova'da yol, hava limanı, bankacılık ve müteahhitlik gibi sektörlerde önemli yatırımlar yaptığını ve bu yatırımların Kosova'nın kalkınmasına destek

³¹⁷ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Kosova Dışişleri Bakanı Enver Hoxhaj ile Ortak Basın Toplantısı", Ankara 18.12.2012, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-kosova-disisleri-bakani-enver-hoxhaj-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (e.t. 02.07.2017).

³¹⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Kosova Dışişleri Bakanı Haşim Taçi ile Düzenlediği Ortak Basın Toplantısı", Ankara 19.02.2015, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-kosova-disisleri-bakani-hasim-thaci-ile-duzortak-basin-toplantisi_-19-subat-2015_-an.tr.mfa, (e.t. 03.07.2017).

olduğunu ifade etmiştir.³¹⁹ Türk yatırımcılar, Kosova'daki yatırımcılar grubu içerisinde İngiltere ve Almanya'nın ardından üçüncü sırada gelmektedir. Kosova'da 500'den fazla Türk şirketi bulunmaktadır. Kosova'nın Limak tarafından havaalanı, ENKA tarafından ise otoyolu yapılmaktadır. Kosova'daki elektrik dağıtım çalışmaları ise Çalık ve Limak şirketlerinin ortaklığıyla yürütülmektedir.³²⁰ Ayrıca Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Ekonomi Bankası (TEB) ve Credit Europe Bank Kosova'da faaliyet gösteren Türk bankalarıdır. Şüphesiz ki söz konusu Türk bankaları sadece iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin kuvvetlenmesine değil aynı zamanda Türkiye'nin Kosova'daki görünürlüğünün artmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin Kosova'ya desteğini sağlık alanında da görmek mümkündür. 2017 yılının Şubat ayında Kosova-Türkiye Sağlık Haftası düzenlenmiştir. Bu çerçevede birçok Türk uzman doktor farklı branşlarda Kosova Üniversite Klinikleri Merkez'inde ameliyatlara gerçekleştirmiştir.³²¹ Kosova ve Türkiye arasındaki insani bağ iki ülke ilişkilerinde kuşkusuz ise önem teşkil eden bir noktadır. Kosova'da 18.000'den fazla Türk yaşamaktadır. Ayrıca Türk kökenli nüfusun yoğun olduğu kimi belediyelerde Türkçe'nin resmi dil olarak kullanılması mümkündür.³²² YEE; Kosova'da Türk kültürünü ve Türkiye'nin değerlerini tanıtarak, Türkçe öğretimini ve birçok farklı alanda etkinlikler gerçekleştirerek Türkiye'nin ülkedeki çekiciliğinin arttırmaktadır. TİKA ise alt yapı, sağlık ve eğitim gibi alanlarla yardımları ve desteğiyle Türkiye'nin ülkedeki prestijini arttıran etkili bir kurumdur.

3.8. Türkiye-Hırvatistan İkili İlişkileri

Hırvatistan, sadece Balkanlarda barış ve istikrarın kalıcılığının sağlanması adına değil aynı zamanda bölgenin kalkınması ve Avrupa-Atlantik bütünleşmesi için de önem teşkil eden bir ülkedir. Türkiye, Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden birisi olmuş ve iki ülke arasında yakın ilişkiler kurulmuştur. Türkiye ve Hırvatistan arasında 2009 yılında iki ülke arasındaki diyalogların artmasını sağlayan Strateji Belgesi

³¹⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Türkiye-Kosova İş ve Yatırım Forumu Sonuç Raporu", 18.10.2016 İstanbul, ss.2-3.

³²⁰ "Kosova'nın Alt Yapısını Türk Şirketleri Kuruyor", **Dünya**, 16.01.2013, <https://www.dunya.com/gundem/kosova039nin-altyapisini-turk-sirketleri-kuruyor-haberi-197914>, (e.t. 03.07.2017).

³²¹ "Türkiye'den Kosova'ya Sağlık Desteği", **Yeni Balkan**, 16.02.2017, <http://www.yenibalkan.com/saglik/turkiyeden-kosovaya-saglik-destegi-h8841.html>, (e.t. 03.07.2017).

³²² Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Kosova İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-tr.mfa>, (e.t. 03.07.2017).

imzalanmıştır. Dolayısıyla sağlanan diyaloglar vasıtasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler yoğunlaşmıştır.³²³ 2013 yılındaki Hırvatistan ziyaretinde Davutoğlu, Türkiye'nin Hırvatistan'la ikili, bölgesel ve uluslararası alanda işbirliğini arttırmak istediğini ifade etmiştir. Hırvatistan Cumhurbaşkanı Josipovic de, Hırvatistan'ın ekonomiden siyasete birçok alanda Türkiye'yle ilişkilerini güçlendirmeye yönelik iradesi olduğunu özellikle belirtmiştir. Ayrıca Bosna-Hersek'in Avrupa bütünleşmesi süreci Davutoğlu ve Josipovic'in görüşmeleri kapsamında ele alınmış ve iki ülke de Bosna-Hersek'e gereken desteği ve işbirliğini verme konusunda anlaşmıştır.³²⁴

2016 yılında Hırvatistan Cumhurbaşkanı Kolinda Grabar Kitarović'in daveti üzerine ülkeyi ziyaret eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye-Hırvatistan İş Forumu'na ve İslam dininin Hırvatistan'da hukukun ve kurumsal çerçevede diğer dinlerle eşit statüde kabul edilmesinin 100. yıl dönümü etkinliğine katılmıştır.³²⁵ Erdoğan, "*Hırvatistan'ı iyi bir komşu ve dost bir ülke*" olarak tanımlamıştır. İki ülkenin ortak tarih ve değerler zemininde ilerleyen ilişkilerinin Balkanlarda barış ve istikrar adına örnek teşkil eden bir işbirliği içerisinde olduğunu belirtmiştir.³²⁶ Forumda konuşan Kitarović ise "*Türkiye ekonomik, kültürel ve coğrafi anlamda Avrupa'nın bir parçasıdır.*" ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Türk şirketlerine turizmden bankacılığa kadar pek çok alanda Hırvatistan'da yatırım yapma çağrısında bulunmuş ve iki ülke arasındaki işbirliğini birçok alanda geliştirebileceklerini ifade etmiştir.³²⁷ Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleşen Türkiye-Hırvatistan-Bosna Hersek üçlü danışma ve zirve toplantıları ise Türkiye'nin arabuluculuk rolünü etkin bir şekilde üstlendiğini göstermektedir. Bosna-Hersek konusunda Türkiye ve Hırvatistan arasındaki işbirliği hem Bosna'nın hem de bölgenin istikrarı açısından kilometre taşı olmaktadır.

Türkiye, NATO üyeliği sürecinde Hırvatistan'a önemli ölçüde destek olmuştur. 2009 yılında NATO'ya ve 2013 yılında AB'ye üyeliğini gerçekleştiren Hırvatistan Avrupa

³²³ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Hırvatistan İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-hrvatistan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 07.07.2017).

³²⁴ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Davutoğlu Hırvatistan'da", 03.10.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-hrvatistan_da.tr.mfa, (e.t. 07.07.2017).

³²⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Hırvatistan", 26.04.2016, <https://www.tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/43786/hrvatistan.html>, (e.t. 07.07.2017).

³²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye ve Hırvatistan, Bölgedeki Barış ve İstikrarın Muhafazası İçin Örnek Bir İş Birliği Sergiliyor", 27.04.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/43769/turkiye-ve-hirvastistan-bolgedeki-baris-ve-istikrarin-muhafazasi-icin-ornek-bir-is-birligi-sergiliyor.html>, (e.t. 07.07.2017).

³²⁷ "Milyar Dolarlık Ortak", **Milliyet**, 28.04.2016, <http://www.milliyet.com.tr/milyar-dolarlik-ortak/ekonomi/detay/2235168/default.htm>, (e.t. 28.07.2017).

bütünleşmesi adına önemli adımlar atmıştır. Bu çerçevede Hırvatistan diğer Balkan ülkelerini Avrupa bütünleşmesi doğrultusunda desteklemekte ve tecrübelerini paylaşmaktadır. Hırvatistan, Türkiye’yi de AB’ye katılım sürecinde önemli ölçüde desteklemektedir. Çavuşoğlu, Türkiye’nin Avrupa entegrasyonu sürecinde Hırvatistan tarafından desteklendiğini dile getirmiştir.³²⁸ 2016 yılında Hırvatistan ziyaretinde, Erdoğan ve Grabar Kitaroviç ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Basın toplantısında Grabar Kitaroviç, Türkiye’yi AB üyeliği doğrultusunda desteklediklerini ve tecrübeleriyle Türkiye’nin bütünleşme sürecinin ivme kazanması konusunda katkı sağlayabileceklerini dile getirmiştir. Kitaroviç, NATO çerçevesinde Türkiye’yle işbirliği içerisinde olmaktan duyduğu memnuniyeti ve diğer Balkan ülkelerini Avrupa entegrasyonu doğrultusunda desteklediklerini eklemiştir.³²⁹

Türkiye ve Hırvatistan ilişkilerinin ekonomik ve ticari boyutunun gelişmesine önem vermektedir. Bu doğrultuda 1995 yılında Türkiye-Hırvatistan İş Konseyi kurulmuş ve 2003 yılında Serbest Ticaret Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Ancak 2013 yılında Hırvatistan’ın AB üyesi olmasıyla birlikte söz konusu anlaşma feshedilmiştir. 2016 yılında Hırvatistan-Türkiye İş Forumu’na katılan Erdoğan konuşmasında, Türkiye ve Hırvatistan arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin yeterince gelişmediğini ve kurulan dostane ve ileri düzey siyasi ilişkilere yakışmayacak şekilde geride kaldığını dile getirmiştir. Konser çerçevesinde gerçekleşen iş forumlarının ekonomik ve ticari ilişkileri arttıracığını ve ekonomik alanda işbirliği imkânları sunacağını belirtmiştir. Hırvatistan’ın coğrafi konumu itibarıyla merkez Avrupa ve Güneydoğu Avrupa’nın kesişim noktasında olmasına ek olarak kalifiye iş gücüne sahip olmasıyla Türk şirketlerine önemli olanaklar sunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye’de yatırım yapmak isteyen Hırvat şirketlerine gereken kolaylıkların sağlanacağı üzerinde durmuştur.³³⁰

³²⁸ Bkz. Dışişleri Bakanlığı, “Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Hırvat Mevkidaşıyla Biraraya Geldi”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-hirvat-mevkidasiyla-biraraya-geldi.tr.mfa>, (e.t. 07.07.2017).

³²⁹ “Hırvatistan, AB üyeliği yolunda Türkiye’yi destekliyor”, **Anadolu Ajansı**, 26.04.2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/hirvatistan-ab-uyeligi-yolunda-turkiye-yi-destekliyor/562000>, (e.t. 07.07.2017).

³³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye ve Hırvatistan, Bölgedeki Barış ve İstikrarın Muhafazası İçin Örnek Bir İş Birliği Sergiliyor”, 27.04.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/43769/turkiye-ve-hirvastistan-bolgedeki-baris-ve-istikrarin-muhafazasi-icin-ornek-bir-is-birligi-sergiliyor.html>, (e.t. 07.07.2017).

THY'nin 12 Mayıs 2016 tarihinden itibaren İstanbul-Dubrovnik seferleri başlamıştır.³³¹ Böylelikle Türkiye, coğrafi konumu açısından stratejik bir noktada olan Hırvatistan ile THY aracılığıyla bağ kurmuştur. Bu bağ şüphesiz ki sadece Türkiye'nin görünürlüğünü ve iki ülkenin toplumları arasındaki etkileşimi arttırmayacaktır. Aynı zamanda iki ülke arasındaki turizm ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacak ve Hırvatistan'da yatırım yapan iş adamlarının seyahatlerini kolaylaştıracaktır. 2012 yılında AA'nın Hırvatça yayına başlaması ise ülkede Türkiye'nin imajını arttıran, Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlayan ve kültürel etkileşimi arttıran bir gelişme olmuştur.³³² Çalışmanın önceki bölümlerinde popüler kültürün ülkelerin yumuşak güç yaratması konusundaki etkisine değinildi. Hırvatistan'ın Osijek şehrinde Drava nehri boyunca uzanan ahşap Osmanlı döneminden kalan ahşap Sultan Süleyman köprüsünün yenilenmesi için Türk dizi Muhteşem Yüzyıl ilham kaynağı olması ise söz konusu durumun önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Türk-Hırvat Dostları Derneği ve yerel turizm komitesi, dizinin popülerliği nedeniyle köprü'nün yeniden inşası fikrini desteklemiştir. Hırvatistan'ın dönemin Türkiye büyükelçisi ise köprü inşası konusunda yardım sözü vermiştir.³³³ TİKA gerek bu proje gerekse diğer birçok proje çerçevesinde Hırvatistan'da alt yapıdan eğitime kadar birçok faaliyet yürütmektedir. YEE ise ülkede Türk kültürünü, Türkçe'yi ve Türkiye'nin değerlerini tanıtan etkinlikleri sürdürmektedir.

3.9. Türkiye-Bulgaristan İkili İlişkileri

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin seyrinde Bulgaristan'daki Türk nüfusunun önemli bir rol oynadığı hatırlatılması gereken bir noktadır. Ülkedeki Türk azınlığın yaşadığı sorunlar kuşkusuz Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Fakat Soğuk Savaş döneminin ardından Bulgaristan'daki yönetimlerin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyon sağlamaya çalışmasıyla³³⁴ Türk azınlığa yönelik uygulamaları iyileşme göstermiştir.³³⁵ 2009 yılında ise yasama organları düzeyinde gerçekleşmiştir. Dönemin

³³¹ Türk Hava Yolları, "Dubrovnik Uçuşları Başlıyor", <http://www.turkishairlines.com/tr-tr/kurumsal/haberler/haber/dubrovnik-ucuslarimiz-basliyor>, (e.t. 07.07.2017).

³³² "AA'nın Boşnakça, Hırvatça, Sırpça Yayını 5 Yaşında", **Anadolu Ajansı**, 11.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-bosnakca-hirvatca-sirpca-yayini-5-yasinda/768796>, (e.t. 07.07.2017).

³³³ "Turkish TV Inspires Croats to Rebuild Old Bridge", **Balkan Insight**, 18.09.2012, <http://www.balkaninsight.com/en/article/turkish-tv-inspires-rebuilding-of-sultan-bridge-in-croatia>, (e.t. 07.07.2017).

³³⁴ Bulgaristan, 2004 yılında NATO ve 2007 yılında AB üyesi olmuştur.

³³⁵ Detaylı bilgi için bkz. Kader Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, No:1/2, Kış 2008.

TBMM Başkanı Köksal Toptan'ın daveti üzerine dönemin Bulgaristan Meclis Başkanı Georgi Pirinski, Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Yine 2009 yılında dönemin Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in Bulgaristan'a yaptığı ziyaret ise Türkiye'nin Bulgaristan'la bakan düzeyinde gerçekleştirdiği ilk temas olmaktadır.³³⁶ Çalışmanın önceki bölümünde Türk dış politikasının komşularla sıfır sorun ilkesi bağlamında faaliyet gösterdiğine değinildi. Bulgaristan'la kurulan siyasi diyalog da bu durumun bir göstergesidir.

Dışişleri Bakanlığı tarafından dost, komşu ve müttefik ülke olarak tanımlanan Bulgaristan ve Türkiye arasında 2012 yılında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) toplantısı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantı iki ülke ilişkilerini geliştirmek adına atılan önemli bir adım olmuştur.³³⁷ Bu doğrultuda iki ülke arasında birçok alanda işbirliğini arttıracak 17 anlaşma imzalanmıştır. 2013 yılında Bulgaristan Dışişleri Bakanı Kristian Vigenin Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret çerçevesinde Davutoğlu ve Vigenin ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Davutoğlu, YDİK ile birlikte Bulgaristan hükümetinin iki ülke ve toplumlar arasındaki ilişkileri geliştirmek adına önemli bir adım attığını dile getirmiştir. Bulgaristan'ın 4. büyük ticaret ortağı Türkiye'dir. Dolayısıyla iki ülke arasında ilişkilerin ekonomik boyutunun da önem arz ettiğini ifade etmiştir. Vigenin ise Davutoğlu'nu destekleyen ifadelerde bulunmuş ve o da Türkiye ve Bulgaristan'ın coğrafi konumları itibarıyla birbirlerini için olan önemini vurgulamıştır. Vigenin, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin daha önce bu kadar kapsamlı ve iyi bir düzeyde olmadığını, ayrıca bu gelişmelerin daha da fazla ilerletilebileceğini dile getirmiştir. Vigenin, Türkiye'nin AB'ye katılımını Bulgaristan'ın desteklediğini belirtmiştir.³³⁸

2017 yılının Haziran ayında Bulgaristan Başbakanı Boyko Borisov Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu vesileyle düzenlenen basın toplantısında Yıldırım, Borisov'un Türkiye ziyareti amacının iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek olduğunu ve ekonomiden enerjiye birçok alanda önemli işbirliği olanaklarını değerlendirdiklerini belirtmiştir. Yıldırım, Bulgaristan'da yaşayan Türk kökenli ve Türkiye'de yaşayan Bulgar kökenli

³³⁶ Emiroğlu ve Kayalak, op.cit., s.472.

³³⁷ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Bulgaristan Siyasi İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 09.07.2017).

³³⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Bulgaristan Dışişleri Bakanı İle Yaptığı Ortak Basın Toplantısı", Ankara 13.10.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-bulgaristan-disisleri-bakani-ile-yaptigi-basin-toplantisi_-26-ekim-2013_-ankara.tr.mfa, (e.t. 09.07.2017).

toplulukların iki ülke arasındaki insani bağı oluşturduğunu vurgulamıştır. Geçmişte Bulgaristan'da Türklerin aşırı uçlar ve akımlar nedeniyle karşılaştığı sorunların önüne geçilmeye çalışılmasının önemli bir nokta olduğunu dile getiren Yıldırım, iki ülke arasındaki ilişkilerin önceleri yaşanan anlaşmazlıkları ve sorunları geride bırakarak Avrupa bütünleşmesi ve NATO kapsamındaki müttefikliklerinin de etkisiyle ilişkilerinin ilerleme kat edeceğini belirtmiştir.³³⁹ Bu noktada çalışmada daha önce değinilen Türkiye'nin geçmişte yaşanan sorunlara ve krizlere odaklanmak yerine bugünün önemli olduğunu gösteren vizyon temelli yaklaşımı uyguladığını görmekteyiz.

Borisov ise Türkiye ile ilişkilere önem verdiklerini ve Türkiye'nin AB üyeliği için gereken desteği vereceklerini dile getirmiştir. Suriye krizinin ardından yaşanan göçler konusunda Türkiye ile AB arasında imzalanan anlaşmanın³⁴⁰ Bulgaristan ve Avrupa için büyük önem arz ettiğini belirtmiştir. Bu anlaşmayı gerçekleştirdiği için Türkiye'yi takdir ettiklerini sözlerine eklemiştir. Türkiye'nin Bulgaristan'da önemli derecede yatırımları olduğunu ve bunun 10 binden fazla Bulgar vatandaşına istihdam sağladığını vurgulamıştır. Borisov, Bulgaristan'daki Müslüman partisinin iki ülke arasında köprü oluşturduğunu ifade etmiştir.³⁴¹ Borisov, Türkiye'nin NATO'nun güney kanadında Bulgaristan'ın partneri olduğunun ve Türkiye olmadan NATO'nun güney kanadının kesinlikle olamayacağını altını çizmiştir.³⁴²

1991 yılında kurulan Türkiye-Bulgaristan İş Konseyi ise iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri arttırmak amacıyla kurulmuştur. Konsey, ekonomi ve ticaret alanlarında etkili işbirliği olanakları yaratmaktadır. Gerçekleştirilen iş forumları

³³⁹ “Yıldırım-Borisov Ortak Basın Toplantısı”, **Habertürk**, 13.06.2017, <http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/12245497-yildirim-borisov-ortak-basin-toplantisi>, (e.t. 09.07.2017).

³⁴⁰ 16 Aralık 2013'te Türkiye ve AB arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren birinci kısmı Türk vatandaşlarının yaşa dışı olarak Avrupa'ya geçişi ya da Avrupa'da bulunduğu süre içerisinde yasa dışı konumuna düşmesi durumunda Türkiye'ye iadesine ilişkindir. Anlaşmanın 1 Haziran 2016 tarihinde yürürlüğe giren ikinci kısmı ise Türkiye'den yasa dışı yollarla AB ülkelerine geçen ya da Türkiye'den AB ülkelerine geçmiş fakat ülkede bulunduğu süreçte yasa dışı konumuna düşen kişilerin Türkiye'ye iadesine ilişkindir. Detaylı bilgi için bkz. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular”, http://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf, (e.t. 28.07.2017).

³⁴¹ “Bulgaristan Başbakanı Borisov: Türkiye olmasaydı göç dalgası Avrupa'yı silip süpürebilirdi”, **Anadolu Ajansı**, 13.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-basbakani-borisov-turkiye-olmasaydi-goc-dalgasi-avrupayi-silip-supurebilirdi/840850>, (e.t. 28.07.2017).

³⁴² “Borisov: NATO'nun güney kanadı Türkiye'siz olmaz”, **CNN Türk**, 13.06.2017, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/borisov-natonun-guney-kanadi-turkiyesiz-olamaz>, (e.t. 28.07.2017).

aracılığıyla gerek bölgesel gerek ikili ilişkiler düzeyinde ülkeler arasındaki ortaklıklara katkı sağlamaktadır.³⁴³ Bulgaristan’da Ziraat Bankası, İş Bankası, Halk Bankası ve Ak Bank faaliyet gösteren Türk bankalarıdır. Türk bankaları bir taraftan ülkeye yapılan yatırımlar açısından Türk şirketlerine bir köprü niteliği görmekte diğer taraftan ise ülkede Türkiye’nin görünürlüğünü arttırmaktadır. Türkiye ve Bulgaristan önemli ticaret ortaklarıdır. 2016 yılı itibariyle Türkiye, Bulgaristan’ın ithalatında dördüncü, ihracatında ise birinci sırada yer almıştır. Ayrıca Bulgaristan’da faaliyet gösteren yaklaşık 1500 Türk şirketi vardır.³⁴⁴ Örneğin; Gold Oil, Aras Tekstil, CNC Textile ve Dupleks Glass gibi şirketler Bulgaristan’daki önemli Türk yatırımcılardır.³⁴⁵ Yine Türk şirketi Otosan Bulgaristan’da temsilcilik açmıştır. Kuşkusuz iki ülkenin de ekonomisine katkı sağlayan bu ve bunun gibi yatırımlar desteklenmektedir.³⁴⁶ Bulgaristan’daki iş fırsatlarının Türk yatırımcılara tanıtılması amacıyla gerçekleştirilen girişimlerden birisi 2017 yılının Haziran ayında Sofya’da yapılan Türk ve Bulgar iş adamlarının yer aldığı ortak yatırım forumu olmuştur. Forumda Bulgaristan’ın vergi uygulamasının yatırımlar açısından kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğu vurgulanmıştır.³⁴⁷ 2016 yılında Bulgaristan’da yapılan İş ve Yatırım Fırsatları panelinde Türk şirketi olan ve Bulgaristan’da faaliyet gösteren YPK Bulgaria ve Yetkin Pala Orman Ürünleri’nin Yönetim Kurulu Başkanı Gökhan Yetkin ise yapılan yatırımlara farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Söz konusu yatırımların Bulgaristan’daki Türklere yönelik var olan algıyı olumlu yönde değiştirdiğini ifade etmiştir.³⁴⁸ Yetkin’in bu açıklamaları Türk şirketlerinin sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda sosyal olarak da katkı sağladığını göstermektedir. Türkiye’nin görünürlüğünü arttıran ve Türk algısını olumlu yönde etkileyen bu gelişmeler yumuşak güç yaratan unsurlar arasında yer almaktadır.

³⁴³ Halk Bank, “Bulgaristan’da yatırım fırsatları”, <http://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Bulgaristan-da-yatirim-firsatlari/3632>, (e.t. 09.07.2017).

³⁴⁴ Dışişleri Bakanlığı Sofya Büyükelçiliği, “Türkiye-Bulgaristan Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, 30.03.2016, <http://sofya.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121507>, (e.t. 09.07.2017).

³⁴⁵ Kanariya Redzhebova, “Bulgaristan Hasköy Bölgesi”, **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu**, 2015, s.19.

³⁴⁶ “Otosan’dan Bulgaristan’a yatırım”, **TIMEBALKAN**, 16.06.2017, <http://timebalkan.com/otosandan-bulgaristana-yatirim/>, (e.t. 09.07.2017).

³⁴⁷ “Sofya’da Türk ve Bulgar iş adamları bir araya geldi”, **TIMEBALKAN**, 01.06.2017, <http://timebalkan.com/sofyada-turk-ve-bulgar-is-adamlarini-bir-araya-geldi/>, (e.t. 09.07.2017).

³⁴⁸ “Bulgaristan’da İş ve Yatırım Fırsatları” Paneli”, **Kırcaali Haber**, 25.02.2016, http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16672, (e.t. 09.07.2017).

Diğer taraftan turizm ülkesi olarak öne çıkan Türkiye'ye Bulgaristan'dan çok sayıda turist gelmektedir. Örneğin; 2008 yılında Bulgaristan vatandaşlarının en çok ziyaret ettiği ülke Türkiye olmuştur.³⁴⁹ THY'nin Sofya'nın ardından 2014 yılında Varna'ya da seferlerinin başlaması³⁵⁰ şüphesiz iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere katkı sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda turizm ve toplumlar arası etkileşimin gelişmesine de etkisi olan önemli bir girişim olmuştur.

3.10. Türkiye-Slovenya İkili İlişkileri

Türkiye ve Slovenya arasındaki ilişkiler pek çok alanda dostluk zemininde gerçekleşmekte ve ilerlemektedir. 2011 yılında iki ülke arasında Stratejik Ortalık Belgesi imzalanmıştır. Böylelikle Türkiye ve Slovenya bölgesel ve uluslararası platformda dostluk ilişkilerine, stratejik ortaklığın getirdiği üst düzey siyasal diyaloglarla ekonomi ve ticari ilişkilerin kuvvetlenmesi eklenmiştir.³⁵¹ Türkiye'nin Balkan politikasında bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonunu teşvik ettiği bilinmektedir. Türkiye'nin bu politikası şüphesiz ki Slovenya ile ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Slovenya, Türkiye'nin AB üyeliği sürecine önemli ölçüde destek vermekte ve bu doğrultudaki desteğini her fırsatta belirtmektedir.

2015 yılında Erdoğan, Slovenya Cumhurbaşkanı Borut Pahor'la görüşmüştür. Pahor, Slovenya'nın Türkiye'nin AB üyeliğine desteğini dile getirmiştir.³⁵² 2017 yılının Mayıs ayında Slovenya'nın Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olan Karl Erjavec, Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Çavuşoğlu ve Erjavec ortak basın toplantısı gerçekleştirmiştir. Erjavec bu toplantı kapsamındaki konuşmasında Slovenya'nın Türkiye'nin AB sürecini desteklediğini bir kez daha ifade etmiştir. Slovenya adına Türkiye'nin önemli ve güvenilir bir ortak olduğunun altını çizen Erjavec, iki ülke ilişkilerinin ve işbirliğinin ileri düzeyde olduğunu ve daha da kuvvetlendirmek istediklerini vurgulamıştır. Çavuşoğlu, Türkiye ve Slovenya arasındaki ilişkiler hakkında Erjavec'i destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır. Türkiye'nin Balkanlarda barışın ve istikrarın sağlanmasına verdiği önemi bir kez daha dile

³⁴⁹ Dışişleri Bakanlığı Sofya Büyükelçiliği, "Türkiye-Bulgaristan Ticari ve Ekonomik İlişkileri", 30.03.2016, <http://sofya.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121507>, (e.t. 09.07.2017).

³⁵⁰ Bkz. "THY'nin Varna Seferleri Başladı", **Milliyet**, 31.05.2014, <http://www.milliyet.com.tr/thy-nin-varna-seferleri-basladi-istanbul-yerelhaber-225632/>, (e.t. 09.07.2017).

³⁵¹ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Slovenya Siyasi İlişkileri", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-slovenya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 09.07.2017).

³⁵² "Slovenya Cumhurbaşkanı Pahor:Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği çabalarını destekliyoruz", **ABHaber**, 29.03.2015, <http://www.abhaber.com/slovenya-cumhurbaskani-pahorturkiyenin-avrupa-birligi-uyeligi-cabalarini-deskteliyoruz/>, (e.t. 10.07.2017).

getirmiştir.³⁵³ Bölgede istikrarın sağlanmasında siyasi diyalogların artması etkili bir unsurdur. Nitekim Türkiye'nin de Balkan politikası siyasi diyalogların artmasına özen göstermekte ve bu doğrultuda hareket edilmesini teşvik etmektedir.

1997 yılında iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek için Türkiye-Slovenya İş Konseyi kurulmuştur. Bu konsey kapsamında yatırım, ekonomik ve ticari işbirliği olanakları sunan forumlar düzenlenmektedir. Fakat yine de Türkiye ve Slovenya arasındaki ekonomik ilişkilerin seviyesi, ileri düzeyde seyreden siyasi ilişkilerin gerisinde kalmıştır. Ekonomik açıdan iki ülke ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Erdoğan, sadece ticarete odaklanılmaması gerektiğini özellikle müteahhitlik ve otomotiv gibi alanlarda işbirliği imkânlarının olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁴ Örneğin; Türk şirketi Bayraktar Holding; Audi, BMW, Porsche, Mercedes ve Ferrari gibi ünlü otomobil markaları adına otomotiv yan sanayi ürünlerini üreten Odelo firmasını satın almıştır. Söz konusu firma 2012 yılında Slovenya'da "*yılın en iyi yatırımcısı*" seçilmiştir.³⁵⁵ Slovenya Ekonomi Bakanı ise ülkelerinin 2020 hedefleri doğrultusunda üç ülke belirlediklerini, bunlardan birinin Türkiye olduğunu ve Türk şirketlerinin ülkelerinde faaliyet göstermesinin önemini ifade etmiştir.³⁵⁶

Erdoğan, iki ülke arasında turizm sektörünün de gelişmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu doğrultuda THY'nin Slovenya'ya sefer sayılarının arttırılması konusunda harekete geçildiğini ifade etmiştir. Erdoğan turizmin gelişmesinin sadece ekonomik ilişkilere değil aynı zamanda iki ülke toplumlarının etkileşimine de katkı sağlayacağını vurgulamıştır.³⁵⁷ Bu durum THY'nin Türk dış politikasına paralel nitelikte faaliyet

³⁵³ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Slovenya Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sayın Karl Erjavec ile Ortak Basın Toplantısı", Ankara 31.05.2017, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-slovenya-basbakan-yardimcisi-ve-disisleri-bakani-sayin-karl-erjavec-ile-ortak-basin.tr.mfa, (e.t. 10.07.2017).

³⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye ile Slovenya Arasındaki İlişkiler Her Alanda Güçlenerek Artacak", 30.03.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29950/turkiye-ile-slovenya-arasindaki-iliskiler-her-alanda-guclenerek-artacak.html>, (e.t. 10.07.2017).

³⁵⁵ Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, "Odelo Grubu Slovenya'da En Başarılı Yabancı Yatırımcı Sermaye Şirketi Seçildi", <http://www.tosb.com.tr/uyelerden-haberler/odelo-grubu-slovenya-da-en-basarili-yabanci-yatirimci-sermaye-sirketi-secildi.html>, (e.t. 10.07.2017).

³⁵⁶ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Slovenya'nın 2020 Hedeflerinde Öncelikli 3 Ülkeden Biri Türkiye Olacak", <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-slovenya-nin-2020-hedeflerinde-oncelikli-3-ulkeden-biri-turkiye-olacak>, (e.t. 10.07.2017).

³⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye ile Slovenya Arasındaki İlişkiler Her Alanda Güçlenerek Artacak", 30.03.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29950/turkiye-ile-slovenya-arasindaki-iliskiler-her-alanda-guclenerek-artacak.html>, (e.t. 10.07.2017).

göstermesinin ve dolayısıyla THY'nin Türk dış politikasının yumuşak güç uygulayıcısı olduğunun bir örneğini oluşturmaktadır.

3.11. Türkiye-Yunanistan İkili İlişkileri

Yunanistan ile ilişkiler, Türkiye'nin Balkanlar politikasının bir parçası olmakla birlikte genellikle iki ülke arasındaki sınır (kara, hava, deniz) ve azınlık konularında yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle birçok alanda değerlendirilen niteliktedir. Bu çerçevede Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, diğer Balkan ülkeleriyle karşılaştırıldığında iki ülke arasındaki azınlık, kıta sahanlığı, FIR hattı, SAR gibi sorunlar³⁵⁸ nedeniyle çok boyutlu bir zeminde değerlendirilmektedir. Fakat bu çalışmanın asıl amacı Türkiye'nin TİKA ve YEE aracılığıyla Balkanlardaki yumuşak güç uygulamalarını anlatmak olduğu için Yunanistan'la yaşanan sorunlar yerine son dönemde gerçekleşen ve artan siyasi diyaloglar üzerinde durulacaktır. Nitekim çalışmada daha önce Türk dış politikasında komşularla sıfır sorun ilkesiyle birlikte vizyon temelli bir anlayış benimsediği belirtilmiştir. Ayrıca Balkanlarda bölgesel bütünleşmenin sağlanması gerektiği ve bu doğrultuda üst düzey siyasi diyalogların önem teşkil ettiği ifade edilmiştir.

Bu doğrultuda Türkiye ve Yunanistan arasında 2010 yılında YDİK kurulmuştur. Konsey, her yıl düzenli olarak toplanmaktadır. Konsey, iki ülke arasındaki siyasi diyalogların ve ziyaretlerin artmasına katkı sağlamıştır. 2011 yılında Türkiye ziyaretinde dönemin Yunanistan Başbakanı Papandreu, Türkiye'yle ilişkileri kuvvetlendirmek konusunda istekli olduklarını belirtmiştir.³⁵⁹ 2013 yılında dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Venizelos Ankara'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret çerçevesinde Davutoğlu ve mevkidaşı ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Davutoğlu, YDİK aracılığıyla ikili ilişkilerin ilerlediğini ve pek çok alanda işbirliğini geliştirmeye yönelik adımlar attıklarını ifade etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözüme kavuşturulması adına fikir alışverişlerinin olumlu bir havada devam ettiğini dile getirmiştir. Venizelos ise Davutoğlu'nun ifadelerine katılan açıklamalarının yanı sıra Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliği sürecini desteklediğini vurgulamıştır. Venizelos, AB dâhilinde hareket eden

³⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. Dışişleri Bakanlığı, "Başlıca Ege Denizi Sorunları", <http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (e.t. 11.07.2017).

³⁵⁹ Dışişleri Bakanlığı Atina Büyükelçiliği, "Türkiye-Yunanistan İlişkileri", 22.04.2016, <http://atina.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=142067>, (e.t. 11.07.2017).

Türkiye'nin hem Akdeniz bölgesinde hem de Yunanistan'la ikili ilişkilerinde daha önemli roller üstleneceğini belirtmiştir.³⁶⁰

2015 yılında Yunan ve Türk Dışişleri Bakanları'nın görüşmesinde Çavuşoğlu, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak gayesinin iki ülkenin toplumlarını yakınlaştırmak ve etkileşimlerini arttırmak olduğunu dile getirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların ise çözüm odaklı ve pozitif bir şekilde ilerleyen siyasal diyaloglar çerçevesinde değerlendirildiğini vurgulayan Çavuşoğlu, iki ülkenin ekonomiden turizme pek çok alanda işbirliği içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Kotzias, iki ülke arasında mevcut olan anlaşmazlıkları gidermek ve yaşa dışı göç konusunu da kapsayan birçok alanda işbirliğini arttırmak istediklerini belirtmiştir.³⁶¹ 2017 yılının Mayıs ayında ise Yunanistan Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaretiyle ilk kez bir Yunan Cumhurbaşkanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir.³⁶² 2017 yılının Haziran ayında Başbakan Yıldırım ve mevkidaşı Çıpras görüşme gerçekleştirmiş ve ardından da ortak basın toplantısı düzenlemişlerdir. Yıldırım, Türkiye ve Yunanistan arasında çözüme kavuşması gereken tüm anlaşmazlıkların görüşüldüğünü vurgulamıştır. Çıpras ve Yıldırım iki ülke arasındaki sorunları pragmatik bir şekilde ve geçmişten gelen önyargılara müsaade etmeksizin çözüme kavuşturma konusundaki ortak görüşlerini³⁶³ dile getirmişlerdir.³⁶⁴ Çıpras, Trans Adriyatik Boru Hattı

³⁶⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Venizelos İle Ortak Basın Toplantısı", Ankara 19.07.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-yunanistan-disisleri-bakani-evangelos-venizelos-ile-ortak-basin-toplantisi_-19-temmuz.tr.mfa, (e.t. 11.07.2017).

³⁶¹ Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias ile Ortak Basın Toplantısı", Ankara 12.05.2015, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-yunanistan-disisleri-bakani-nikos-kotzias-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (e.t. 11.07.2017).

³⁶² "İlk kez bir Yunan Cumhurbaşkanı Türkiye'de", **Hürriyet**, 21.05.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/ilk-kez-bir-yunan-cumhurbaskani-turkiyede-40465254>, (e.t. 11.07.2017).

³⁶³ Türkiye ve Yunanistan üst düzey siyasal diyalogları çerçevesinde iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların pozitif diyaloglarla ve Kıbrıs sorununun ise tüm Kıbrıs halkının yararı gözetilerek çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı ifade edilse de yapılan açıklamalar ve yorumlar her zaman bu yönde olmamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. "Çıpras'tan Türkiye'ye "çirkin" tepki", **NTV**, 15.07.2017, <http://www.ntv.com.tr/dunya/ciprastan-turkiyeye-cirkin-tepki,imoBY4yRo0Wy7HBSdQsrWQ>, (e.t. 28.07.2017).; "Türkiye'den Çıpras'ın ifadelerine sert tepki", **Sabah**, 14.07.2017, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/15/turkiyeden-ciprasin-ifadelerine-sert-tepki>, (e.t. 28.07.2017).

³⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "Başbakan Yıldırım, Yunanistan Başbakanı Çıpras ile ortak basın toplantısı düzenledi.", 19.06.2017, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=454b8e6c-98d0-4290-8704-95e9cc87f851, (e.t. 11.07.2017).; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "Başbakan Yıldırım Atina temasları kapsamında Yunan mevkidaşı Çıpras ile görüştü.", 19.06.2017, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=474d9ae5-3348-410e-99bf-cfc21018c500, (e.t. 11.07.2017).

Projesi (TAP)³⁶⁵ ve Trans Anadolu Boru Hattı Projesi (TANAP)³⁶⁶ aracılığıyla iki ülke arasında enerji alanında işbirliğini teşvik ettiklerini ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak arttığını ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs konusunda tüm Kıbrıs halklarının güvenliğine yönelik bir çözüme ulaşılması gerektiğini sözlerine eklemiştir.³⁶⁷ Türkiye ve Yunanistan arasındaki işbirliği kuşkusuz Balkanların istikrarına katkı sağlayacaktır. Ayrıca Yunanistan'ın Türkiye'yi AB üyeliği sürecinde desteklemesi Türkiye'nin bölge politikasında gerekli gördüğü Avrupa bütünleşmesinin sağlanması adına önemli bir destek olmaktadır.

1988 yılında Türkiye-Yunanistan İş Konseyi diğer Balkan ülkeleriyle olduğu gibi Yunanistan'la da iki ülke arasındaki ekonomi, ticaret ve yatırım alanlarındaki işbirliğini kuvvetlendirmek amacıyla kurulmuştur. Konsey kapsamında iki ülkenin iş adamlarını bir araya getiren yatırım ve iş forumları düzenlenmektedir. 2016 yılının mart ayında gerçekleştirilen Türkiye-Yunanistan İş Forumu'nda dönemin Başbakanı Davutoğlu, iki ülke arasındaki ticaret hacminin geçmiş yıllara göre artış gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca forumda iki ülke arasındaki işbirliğinin Balkanların istikrarı ve refahı açısından da önem arz ettiği fakat Türkiye'nin Yunanistan'daki yatırımlarının daha sınırlı kaldığı dile getirilmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında vizelerin kaldırılması elbette ki Türk iş adamlarının Yunanistan'daki yatırımlarının artmasını sağlayacaktır.³⁶⁸ 2017 yılında Çıpras ile görüşmelerinin ardından düzenlenen basın toplantısında Başbakan Yıldırım, Schengen kapsamında Yunan adalarına gidiş geliş konusunda kolaylık sağlanmasının iki ülkenin turizm sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmesi konusunda katkı sağlayacağını vurgulamıştır.³⁶⁹

³⁶⁵ TAP, Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığının önlenmesi ve daha büyük rezervleri bulunan bölgelerden transferler ile kıtanın artan enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir projedir. Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk üzerinden İtalya'nın Tarando bölgesine aktarım yapılması üzerinde 2013 yılında anlaşmaya varılmıştır.

³⁶⁶ TANAP, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şah Deniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğal gazın öncelikle Türkiye'ye, ardından Avrupa'ya taşınmasıdır. TANAP, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve TAP ile birleşerek Güney Doğal Gaz Koridorunu oluşturmaktadır.

³⁶⁷ "Yunanistan Başbakanı Çıpras: Kıbrıs konusu üçüncü güçlerin müdahalesi olmadan gerçekleşmeli", **Anadolu Ajansı**, 19.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/politika/yunanistan-basbakani-cipras-kibris-konusu-ucuncu-guclerin-mudahalesi-olmadan-gerceklesemeli/844867>, (e.t. 28.07.2017).

³⁶⁸ "Türkiye-Yunanistan İş Forumu", **Hürriyet**, 08.03.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-yunanistan-is-forumu-37255119>, (e.t. 11.07.2017).

³⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, "Başbakan Yıldırım, Yunanistan Başbakanı Çıpras ile ortak basın toplantısı düzenledi.", 19.06.2017,

2016 yılında Davutoğlu ve mevkidaşı Çipras'ın görüşmelerinin ardından Selanik ve İzmir arasında feribot seferlerinin başlamasına yönelik karar alındığı duyurulmuştur. 2017 yılında ise bu seferler başlamıştır.³⁷⁰ Söz konusu feribot seferlerinin yatırımcılara kolaylık sağlayacağı ve ekonomik ilişkilerin artmasına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Ziraat Bankası günümüzde Atina, Gümölcine, Rodos ve İskeçe şubeleriyle Yunanistan'da hizmet vermektedir. Özellikle Gümölcine'de açılan şube Ziraat Bankası'nın tarıma destek vermesi ve bölgeye yatırımcıları çekeceği için Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığını mutlu etmiştir.³⁷¹ Ayrıca gerek iki ülke arasında vizelerin kaldırılması gerekse söz konusu feribot seferleri iki ülkenin turizm alanındaki ilişkilerine ve halklarının etkileşimine katkıda bulunacaktır. İki toplum arasındaki etkileşimi arttıran bir diğer unsur ise Türk dizileri olmaktadır. Yunanistan'da Türk dizilerinin popülerliği giderek artmaktadır. Türk dizilerinin popülerliğine paralel olarak Türkçe öğrenmek isteyen Yunanlıların sayısı giderek artmaktadır.³⁷² Başka bir deyişle Yunanistan'da Türk dizileri³⁷³ iki halk arasındaki etkileşimi güçlendiren bir unsur olmakla birlikte Türkiye'yi tanıtan ve cazibe merkezi haline getiren bir yumuşak güç aracıdır.

Çalışma içerisinde detaylı bir şekilde değinilmeyen Moldova ve Slovakya bazen Balkan ülkeleri bazen de Doğu Avrupa ülkeleri içerisine dâhil edilmektedir. Türkiye'nin Moldova ve Slovakya ile ikili ilişkilerinde herhangi bir sorun mevcut değildir. Moldova'nın Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi'nde Gagavuz Türkleri yaşamaktadır. 2017 yılında ilk kez Türkiye'den Moldova'ya başbakan düzeyinde ziyarette bulunulmuştur. Başbakan Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi'ni de ziyaret etmiştir. Moldova'da TİKA

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=454b8e6c-98d0-4290-8704-95e9cc87f851, (e.t. 11.07.2017).

³⁷⁰ “Avrupa'ya yeni kapı İzmir-Selanik feribotu”, **Milliyet**, 12.03.2016, <http://www.milliyet.com.tr/avrupa-ya-yeni-kapi-izmir-selanik-gundem-2208249/>, (e.t. 11.07.2017).

³⁷¹ “Yunanistan daha çok Türk bankası istiyor”, **Hürriyet**, 05.07.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/yunanistan-daha-cok-turk-bankasi-istiyor-6838959>, (e.t. 11.07.2017).

³⁷² “Yunan kadınlardan Türkçeye yoğun ilgi”, **TURKISH GREEK NEWS**, 03.05.2014, <http://www.turkishgreeknews.org/?q=tr/yunan-kadnlardan-turkce-ye-yogun-ilgi/11654.html>, (e.t. 1.07.2017).

³⁷³ Yunanistan'da yayınlanan Türk dizileri hakkında iki farklı söylem mevcuttur. İlki aşırı milliyetçi kesimden Türk dizilerine karşı yapılan olumsuz yorumlardır. Örneğin; Selanik Aya Sofya kilisesinde verilen vaazda Osmanlı döneminde geçen Türk dizisinin Yunanlılar tarafından izlenmesinin Batı Trakya birliğini bozduğu ve Türkiye'ye teslim olunduğu dile getirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. “Muhteşem Yüzyıl'a aforoz”, **Hürriyet**, 17.09.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/muhtesem-yuzyila-afaroz-21479906>, (e.t. 28.07.2017).; İkincisi ise Yunan vatandaşlarının Türk dizilerini sevmeleri ve hatta iki ülke halklarının kültürlerinin yakınlığının farkına varmalarıdır. Dahası Türk dizilerinin ardından Türkçe öğrenmek isteyen veya öğrenmeye sıcak bakan kişiler de vardır. Detaylı bilgi için bkz. “Komşu Türkçe'yi sevdi”, **Sabah**, 13.09.2017, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2012/09/13/komsu-turkceyi-sevdi>, (e.t. 28.07.2017).

koordinatörlüğü ve YEE kültür merkezi bulunmakta ve faaliyet göstermektedir.³⁷⁴ Slovakya, Türkiye'nin ikili ilişkiler haricinde NATO ve AB çerçevesinde de etkileşim içerisinde olduğu ve Türkiye'nin AB üyeliğine destek veren bir ülkedir. 2004 yılında Slovakya'da Hıristiyan Demokrat parti girişimiyle Ermenilerin 1915 olaylarına ilişkin iddialarını kabul eden bir karar çıkarılmıştır. Ancak Slovak Hükümeti, “*tarihe ait sorunların tarihçiler tarafından ele alınması ve bu tür meselelere siyasi boyut kazandırılmasından kaçınılması*” şeklinde bir tutum sergilemektedir.³⁷⁵

Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerini göz önünde bulundurduğumuzda bölgenin istikrarının korunmasına büyük önem atfettiğini görmekteyiz. Bu istikrar adına Türkiye, Balkan ülkelerinin NATO ve AB gibi kurumlara katılımlarının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Türk dış politikasının bölge ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesini desteklemesi de bu durumun bir göstergesidir. Türkiye, Balkan uluslarının aralarındaki anlaşmazlıkları en hızlı şekilde çözüme kavuşturması açısından üçlü danışma mekanizmalarına öncülük ederek arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Aynı nedenle bölge içerisinde ekonomiden siyasete her alanda bütünleşme politikasını sürdürmektedir. Türkiye, Balkanlarda istikrar sağlanması için kültürel bağların da yeniden canlandırılmasına yönelik politikalar izlemektedir. Bölge ülkeleriyle ilişkilerinde yumuşak güç araçlarını kullanarak Türkiye'nin ve Türk kültürünün tanınmasını sağlamaya çalışmaktadır. İkili ülke ilişkilerinin ardından çalışmada TİKA ve YEE' nin Balkanlardaki faaliyet ve projelerine değinilecektir. Aynı zamanda söz konusu faaliyet ve projelerin hangi hedefler doğrultusunda gerçekleştirildiği ve bunların Balkan ülke ve toplumları tarafından nasıl karşılandığına yer verilecektir. Söz konusu kurumların proje ve faaliyetleri vasıtasıyla Türkiye'nin yumuşak güç odaklı Balkan ülkelerine yönelik dış politikası, bu politikaların Balkan ülkeleriyle ilişkileri nasıl etkilediği ve gerek bölge ülkelerinin gerek halklarının bu uygulamaları nasıl karşıladığı ifade edilecektir.

³⁷⁴ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Moldova İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.07.2017).

³⁷⁵ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Slovakya Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-slovakya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.07.2017).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİNDE TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

Türkiye için çeşitli açılardan önem teşkil eden Balkanlarda TİKA ve YEE, bölgede Türkiye’nin görünürlüğünü arttıran proje ve faaliyetler yürütmektedir. Türkiye’nin ve Türk değerlerinin doğrudan tanınmasını, Türkiye hakkındaki yanlış algı ve bilgilerin giderilmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda YEE bölgede kültür ve eğitim alanındaki faaliyet ve projeleriyle hizmet vermektedir. Böylelikle Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki kültürel etkileşimin artmasına katkıda bulunmaktadır. TİKA ise tarım ve hayvancılık, sağlık, eğitim, idari ve sivil altyapı alanlarında faaliyet ve projeler yürütmektedir. TİKA’nın karşılık beklemeden Balkan ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlayan proje ve faaliyetleri bölge ülkelerinin istikrarının korunması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca TİKA ve YEE, Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe girişimi ve bu eylemi gerçekleştiren Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)/ Paralel Devlet Yapılanması (PDY) hakkında Balkan ülke ve halklarını bilinçlendirmeye yönelik etkinlikler gerçekleştirmektedir. Çalışmada TİKA ve YEE’nin bölge ülkelerindeki faaliyetlerine detaylı bir şekilde değinilecektir. Bu çerçevede TİKA ve YEE’nin gerçekleştirdikleri faaliyet ve projelerin bölge ülke ve halkları tarafından nasıl karşılandığına ve böylelikle Türkiye’nin prestijine nasıl katkı sağladıklarına yer verilecektir.

1. BALKANLARDA TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI VE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ’NÜN VARLIĞI

Yumuşak güç araçlarından kamu diplomasisinin bir devletin kendi vatandaşları-kurumları ile diğer ülke vatandaşları-kurumları arasındaki etkileşimi arttırmakta ve pekiştirmekte olduğu bilinmektedir. TİKA ve YEE de Türkiye’nin kamu diplomasisi araçları ve Türkiye’nin yumuşak gücünü oluşturan kurumlarıdır. Dünyada birçok ülkede faaliyet gösteren TİKA ve YEE Balkanlarda da üstlendiği projelerle ve gerçekleştirdiği etkinliklerle Türkiye’nin Balkanlardaki imajını olumlu açıdan kuvvetlendirmeyi ve

Türkiye'ye yönelik önyargıları kırılmayı sağlamaya çalışmaktadır. Böylelikle sadece ülkeler arasındaki işbirliği gelişmemekte aynı zamanda ülke halklarının da sempatisi kazanılmaktadır. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ortak tarihi, kültürel ve insani bağlara sahip olması ise TİKA ve YEE'nin ortak değerler ve kültür zemininde hareket etmesini sağlamaktadır.

Bunların yanı sıra Balkan bölgesine dâhil olan tüm ülkelerde TİKA koordinatörlüğü ve YEE kültür merkezi olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Örneğin Slovenya, Bulgaristan ve Yunanistan'da iki kurumun da temsilciği mevcut değildir. Bu üç ülkede neden TİKA ve YEE'nin bulunmadığını ise ayrı ayrı değerlendirecektir. Türkiye'nin Slovenya'yla ikili ilişkilerini analiz ederken iki ülke arasındaki ilişkilerin sorunsuz ve gelişmekte olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle siyasi ve ekonomik alandaki işbirliğini kuvvetlendirmeye ve bölgenin istikrarını sağlamaya yönelik çalışılmaktadır. Fakat Türkiye ve Slovenya arasında TİKA'nın özellikle de YEE'nün kurulmasını sağlayacak ortak kültürel ve tarihi bağların olmadığını söylemek mümkündür. Bunun nedeni de Slovenya'nın Osmanlı coğrafyası içerisinde yer almamış olmasıdır. Ayrıca Slovenya ve Türkiye arasında insani bağlar da mevcut değildir. Slovenya nüfusunun sadece %0,53'ünü Müslümanlar oluşturmakta ve neredeyse hiç Türk bulunmamaktadır.³⁷⁶ Bu nedenlerle de şuan itibariyle Slovenya'da koordinatörlük ve kültür merkezi mevcut değildir.

Yunanistan'la Türkiye arasındaki sorunlardan biri azınlıklardır. Bu konuda öncelikle Yunanistan'da hukiki açıdan Türk azınlıkların olmadığını Müslüman azınlıkların var olduğunu belirtmek gerekmektedir. Lozan Anlaşmasını'nın 45. maddesinde "Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan tarafından da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır" ibaresi bulunmaktadır. Bu ibare temelinde Yunanistan Batı Trakya azınlığının Türk değil, Müslüman olduğunu bu nedenle de T.C.'nin söz konusu azınlıklar için girişimde bulunamayacağını üstü kapalı bir şekilde belirtmiştir.³⁷⁷ Örneğin; 1927 tarihinde kurulan İskeçe Türk Birliği, isminde Türk

³⁷⁶ Dışişleri Bakanlığı, "Slovenya Cumhuriyeti Ülke Künyesi", <http://www.mfa.gov.tr/slovenya-kunyesi.tr.mfa>, (e.t. 01.08.2017).

³⁷⁷ Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986, ss.84-85.

geçmesi nedeniyle yasaklanmıştır. Yunanistan'da 1954 ve 1955 yıllarında yayınlanan genelgelerle Türk kelimesi yerine Müslüman'ın kullanılması mecburi hale getirilmiştir.³⁷⁸

Yunanistan'daki Türk azınlıklar eğitim alanında da sorunlar yaşamaktadır. Türkiye'den giden Türkçe ders kitaplarına Yunanistan tarafından ciddi bir inceleme yapılmakta ve öğrencilerin ders kitaplarının temini geciktirilmektedir.³⁷⁹ Ayrıca azınlık okullarının yeterli sayıda olmaması ve açılmalarına müsaade edilmemesi sorunları vardır. Azınlıklara eğitim veren kişiler yeterli vasıfta değildir. Dahası Türkiye'den öğretmen gönderilmesi kabul edilmemektedir.³⁸⁰ Ek olarak Selanik Pedagoji Akademisi azınlık okullarında eğitim vermek üzere öğretmen yetiştirdiğini ileri sürmektedir. Fakat söz konusu kişilerin Türkçe bilgisi dahi bulunmamaktadır.³⁸¹ Dini açıdan ise Müftülük sorunu yaşanmaktadır. Öncelikle Yunanistan'daki Müftülüğün ülkede bulunan Müslüman Türklerin miras, evlenme, velayet, boşanma ve vesayet durumlarında ortaya çıkan anlaşmazlıklarla ilgilendiğini belirtmek gerekmektedir. Bu uygulamanın hâlihazırda devam etmesi nedeniyle Yunanistan'daki Müftülükler ayrıca önem taşımaktadır. Bu noktadaki Yunanistan'daki Müslüman Türklere kendi müftülerini seçme hakkı tanınmasına³⁸² rağmen hem bu uygulamayı kaldırmak istemeleri hem de Yunanistan tarafından atanan müftüleri göreve getirmeleri sorun oluşturmaktadır. Yunanistan'da Türklerin vakıf mallarının ve gelirlerinin idaresinin "Müslüman Mal Varlığını İdare Kurulu'na" devredilmesi ise iki ülke arasında azınlıklara yönelik bir başka sorunu oluşturmaktadır.³⁸³

Türkiye ve Yunanistan arasında azınlıklara ilişkin bahsi geçen bu sorunlar çerçevesinde ülkede TİKA ve YEE'nin neden olmadığı analiz edilebilir. Yunanistan'ın Müslüman Türklere karşı tutumu bu şekildeyken özellikle Türk kültürünü tanıtan ve Türkçe kursları veren YEE'nin ülkede bulunmaması şaşırtıcı değildir. Diğer taraftan TİKA için bu durumu değerlendirmek gerekirse kuşkusuz TİKA sadece kültürel alanda çalışmalar yapan bir kurum değildir. Ancak TİKA'nın tarım ve sağlık gibi alanlarda

³⁷⁸ Dışişleri Bakanlığı, "Yunanistan'daki Türk Varlığı", <http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>, (e.t. 01.08.2017).

³⁷⁹ Turgay Cin, "Yunanistan'daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı 2014, Cilt:16, 2015, s.4089.

³⁸⁰ Dışişleri Bakanlığı, "Yunanistan'daki Türk Varlığı", <http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>, (e.t. 01.08.2017).

³⁸¹ Turgay Cin, "Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1,Cilt:11, 2009, s.164.

³⁸² Bu seçme hakkı 1913 Atina Anlaşması ve 1923 Lozan Anlaşması'nın 42. Maddesine dayanmaktadır.

³⁸³ Ibid., ss.156-159.

Yunanistan'a yapacağı katkılar da Türkiye'nin imajını olumlu yönde etkileyebilecek ve kültürel etkileşimi arttırabilecektir. Çalışmada daha önce Yunanistan'da Türk dizilerine karşı gösterilen tepkilere de örnek gösterilmiştir. Tüm bu nedenler; her ne kadar iki ülke arasındaki ilişkiler gelişme gösterse de kültürel etkileşimi artırma potansiyeline sahip TİKA ve YEE'nin en azından günümüzde neden Yunanistan'da bulunmadığının göstergesi niteliğinde olmaktadır.

Son olarak Bulgaristan'daki durum değerlendirilecektir. Burada özellikle 1956 tarihinde Bulgaristan'da iktidara gelen Todor Jivkov döneminden başlanacaktır. Çünkü Jivkov, kendisinden önceki Komünist Parti'nin Türklere bazı haklar sağlayan politikalarının tam aksi yönde hareket etmiştir. Türklere okul, din ve eğitim alanlarında sınırmalar getirmiştir. Bulgar yönetiminin kısıtlayıcı politikaları nedeniyle birçok Türk Bulgaristan'dan ayrılmak istemiştir. Daha sonra Türkiye ve Bugaristan arasında 1968 yılında göç anlaşması imzalanmış ve Türkiye'ye söz konusu göçler 1978 yılına kadar devam etmiştir. Yaşanan göçlerin ardından Bulgaristan'da kalmaya devam eden Türklerin asimilasyonuna yönelik teklifler gündeme gelmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde ise söz konusu asimilasyon politikaları kendisini göstermeye başlamıştır. Türkler üzerinde Bulgarlaştırma ve isim değişikliği politikaları uygulanmaya başlamıştır.³⁸⁴

Müslümanlığın gerektirdiği dini görevlerin yerine getirilmesi önlenmiştir. Ayrıca Türklerin çoğunlukta bulunduğu bölgelere yatırım yapılmamıştır. Dahası Türkçe konuşanlardan da para alımı uygulamasına gidilmiştir. Türklere yönelik isim değişikliği politikalarının mecburi hale gelmesinin ardından Türkler tepkilerini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte Bulgaristan'ın sert tepkileri yüzünden birçok Türk hayatını kaybetmiş, hapse atılmış ve işkence görmüştür. 1989 yılına gelindiğinde Türkiye'nin ve uluslararası kamuoyunun baskı ve tepkileri sonucunda Jivkov yönetimi "*Bulgar Müslümanların*" Türkiye'ye gitme konusunda serbest olduğunu açıklamıştır. Jivkov'un ardından göreve gelen Petar Mladenov ülkede kalan Türklere haklarının iadesi konusunda girişimlerde bulunmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde

³⁸⁴ Nuri Ali Tahir, "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:41, Cilt:8, Aralık 2015, ss.581-583.

ise Bulgaristan'ın Avrupa'ya yönelmesiyle birlikte Bulgaristan hem Türkiye'yle ilişkilerini hem de ülkesinde bulunan Türklerin haklarını iyileştirmeye başlamıştır.³⁸⁵

Türkiye ve Bulgaristan'ın ikili ülke ilişkilerinin gelişmesi elbette ki ülkede bulunan Türkleri olumlu yönde etkilemektedir. Kuşkusuz günümüzde Bulgaristan'ın Türk ve Müslümanlara karşı tutumu geçmişle aynı değildir. Ancak ülke içerisindeki Türk karşıtlığının varlığını tamamen yitirdiği söylenememektedir. Bu durum da gerek TİKA koordinatörlüğünün gerekse Türk kültürünü tanıtımını ve Türkçe öğretimini üstlenen YEE kültür merkezinin Bulgaristan'da neden olmadığına bir göstergesi olmaktadır. Fakat Bulgaristan'la Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin birçok alanda işbirliği çerçevesinde ilerlemesi Türklere yönelik tutumların da değişimini beraberinde getirmiştir. 2012 yılında Bulgaristan'da, Jivkov döneminde 1984-1989 yılları arasındaki süreçte ülkelerinde bulunan Türk ve Müslümanlara asimilasyon politikalarının uygulandığını kabul eden “*Bulgaristan Müslümanların Zorla Asimilasyonunu Kınama Bildirisi*”³⁸⁶ hazırlanmıştır.³⁸⁷ Dahası Bulgaristan'da YEE kültür merkezi bulunmamasına rağmen, ülkedeki iki üniversite ile YEE, Türkoloji projesi çerçevesinde işbirliği içerisinde bulunmaktadır.³⁸⁸ YEE Başkanı Şeref Ateş ise Bulgaristan'da YEE'nin kültür merkezi olmamasına rağmen etkinliklerle varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bulgaristan'da kültür merkezi açılması için bürokratik işlemlerin devam ettiğini de dile getirmiştir.³⁸⁹ Bulgaristan'da koordinatörlüğü olmamasına rağmen TİKA'nın da bazı etkinliklerini görmek mümkün olmaktadır. Örneğin; TİKA Sofya'da Kadı Seyfullah Camii'nin restorasyonunu üstlenmiştir.³⁹⁰

³⁸⁵ Kader Özlem, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, No:1/2, Kış 2008, ss.351-359.

³⁸⁶ Söz konusu bildiriye 115 milletvekilinden sadece çekimser kalan 3 milletvekili dışındaki herkes onaylamıştır.

³⁸⁷ “Bulgaristan 22 yıl sonra asimilasyonu kabul etti”, **NTV**, 12.01.2012, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/bulgaristan-22-yil-sonra-asimilasyonu-kabul-etti,hvs6N2P8iES-Ic-RjHr1JA>, (e.t. 02.08.2017).

³⁸⁸ Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkoloji projesine ve Bulgaristan'da hangi üniversitelerle işbirliği içerisinde olduğuna çalışmanın ileryen bölümünde detaylı bir şekilde değinilecektir.

³⁸⁹ Yunus Emre Enstitüsü, “Başkan Ateş, TRT Avaz'ın Canlı Yayın Konuğu Oldu”, 02.12.2016, http://www.yee.org.tr/faaliyethaberleri/baskan-ates-trt-avaz-in-canli-yayin-konugu-oldu_4179, (e.t. 02.08.2017).

³⁹⁰ Detaylı bilgi için bkz. “Sofya'daki Banya Başı Camii Onarılıyor”, **Kırcaali Haber**, 12.07.2012, http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9030, (e.t. 02.08.2017).

2. TÜRKİYE’NİN BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARACI: TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI

Devletler, siyasi değerleri ve dış politika eylemleriyle dünya kamuoyunda prestij kazanabilmektedir. Devletlerin savundukları siyasi değerler, tercihler ve uygulamaları diğer ülke ve toplumlarını etkileyebilmekte ve yumuşak güç yaratabilmektedir. Ayrıca devletlerin kurumları aracılığıyla yumuşak güç oluşturabilecekleri bilinmektedir. Bu doğrultuda Türk dış politikasıyla paralel hareket eden TİKA Türkiye’nin yumuşak gücünü ve itibarını arttırmak adına faaliyet gösteren bir kurumdur. TİKA; eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık, su, kültür, idari ve sivil altyapı alanlarında faaliyet göstermektedir. TİKA koordinatörlükleri Balkanlarda, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Romanya, Hırvatistan, Karadağ ve Kosova’da bulunmaktadır.

2.1. TİKA’nın Balkanlardaki Faaliyetleri

2.1.1. TİKA’nın Balkanlarda Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

Dünya kamuoyunda eğitim verilen önem, devletlerin yumuşak gücünü arttıran etkili bir unsurdur. Eğitim faaliyetleri toplumların etkileşimini ve devletlerin işbirliği olanaklarını arttırmaktadır. Türkiye ise yapılan faaliyetlerle eğitime attığı önemi göstermektedir. Bu çerçevede TİKA da Balkanlarda eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Ayrıca TİKA’nın eğitim faaliyetleri YEE gibi Türkçe kursları ve Türkoloji projesi gibi projelerle sınırlı değildir. TİKA, bulunduğu ülkelerdeki okullara bin inşası, malzeme ve araç gerek desteği vermektedir. 2016 yılında TİKA; Arnavutluk’ta var olan tek İşitme Engelli Çocuklar Enstitüsü’ne iki spor alanı yapmıştır. Ayrıca enstitünün yurdunda kalan çocuklar için masa, sandalye gibi mobilya yardımıyla bulunmuştur. Bosna-Hersek’teki Cazin Cemaluddin Ef. Çauşeviç Medresesi’ne fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarları açılmış ve laboratuvarlar için gerekli malzemeler temin edilmiştir. Makedonya’da Debre Belediye Lisesi’ne laboratuvar ve kütüphanelerin de yer aldığı yeni bir bina inşa edilerek öğrencilerin daha iyi koşullarda eğitim görmesine imkân sağlanmıştır. Romanya’da üç okulda başta otizm olmak üzere çeşitli rahatsızlıkları olan çocukların eğitimine fayda sağlayacak duyuşal stimülasyon odaları kurulmuştur. Fiziksel rahatsızlığı olan çocuklar içinse kinetoterapi odaları kurulmuştur. Romanya’da bir yetimhaneye Şehit Ömer Halisdemir Spor kompleksi inşa edilmiştir. Böylelikle sadece çocuklara oyun alanı sağlanmamış aynı zamanda 15 Temmuz’da şehit düşen Ömer Halisdemir’in adı

Romanya’da yaşatılmıştır. Sırbistan’da saygın bir ilköğretim okulunun tadilatı yapılmış ve bilgisayar temini sağlanmıştır.³⁹¹ 2017 yılında Karadağ’da TİKA tarafından bir anaokulu hizmete açılmıştır. Karadağ İslam Birliği Başkanı ise okula Şehit Ömer Halisdemir ismini vererek 15 Temmuz’da yaşananlardan dolayı Türkiye’ye desteğini göstermiştir.³⁹² Böylelikle öğrenciler Türkiye’yi küçük yaştan tanımaktadır. Aynı zamanda Türkiye ve kurumları uluslararası alanda tanıtılmakta ve dolayısıyla Türkiye’nin dünya kamuoyundaki olumlu imajı artmaktadır.

2.1.2. TİKA’nın Balkanlarda Sağlık Alanındaki Faaliyetleri

TİKA faaliyetleriyle Balkan ülkelerine sağlık alanındaki kalkınmaları konusunda destek olmaktadır. Balkan halklarının sağlık konusundaki ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. 2016 yılında Kosova’da bir belediyenin aile hekimliği ana merkezine tıbbi cihaz ve malzemeler temin edilmiştir.³⁹³ 2017 yılında Karadağ Klinik Merkezi’nin göz kliniği bölümü TİKA tarafından yenilenerek daha güvenilir ve modern bir şekilde göz hastalıklarının tedavi edilebileceği ve operasyonların gerçekleştirilebileceği bir merkez haline getirilmiştir. Karadağ ve Sırbistan’da Sancak Bölge’lerinde bulunan bir devlet hastanesine tıbbi ekipman temin edilmiştir. Bosna-Hersek’te TİKA ve işbirliği içerisinde olduğu sağlık kuruluşları, afet ve kaza anı gibi hastane dışında müdahaleyi gerektiren durumlarda sağlık ekiplerinin tedbirli ve deneyimli olması adına eğitim programı düzenlemiştir. Romanya’da TİKA’yla ürolojive onkoloji alanında faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarının işbirliği çerçevesinde Uluslararası İleri Ürolojik Laparoskopi Kursu açılmıştır. Bu doğrultuda Türk ve Romen uzmanlar tecrübelerini paylaşmıştır. Hırvatistan’da dünya genelinde tanınan bir İşitme ve Konuşma Engelliler Derneği’ne tıbbi donanım temin etmiştir. Merkezin yöneticisi ise TİKA’nın merkeze sağladığı bu desteğin sadece Hırvatistan için değil aynı zamanda çevre ülkeler adına da çok önemli bir katkısı olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenine ise temin edilen tıbbi donanımların çevre ülkelerde de mevcut olmadığını ve tedavi sürecine ciddi anlamda kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu

³⁹¹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **TİKA 2016 İdare Faaliyet Raporu**, ss.33-38.

³⁹² Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’da Şehit Ömer Halisdemir Anaokulu Hizmete Açıldı”, 15.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_sehit_omer_halisdemir_anaokulu_hizmete_acildi-36787, (e.t. 17.07.2017).

³⁹³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **TİKA 2016 İdare Faaliyet Raporu**, s.34.

şeklinde açıklık getirmiştir.³⁹⁴ Türkiye, Balkanlarda sağlık alanında gerek açılan kurslarla gerekse yapılan ekipman desteğiyle bölge halkının yararlandığı sağlık hizmetlerini daha kaliteli hale getirmektedir.

2.1.3. TİKA'nın Balkanlarda Tarım ve Hayvancılık Alanındaki Faaliyetleri

Balkan ülkelerinin ekonomik kalkınmasına da destek olan TİKA, bu çerçevede halkın ihtiyacını karşılamak adına tarım ve hayvancılık alanında destek vermektedir. 2016 yılında Karadağ'ın kuzey bölgelerinin ekonomik durumunun geliştirilmesi adına ülkenin iki şehrinde örtü altı yetiştiriciliği projesi gerçekleştirilmiş ve bu alanda gereken bilgiye sahip kişilere donanım desteği sağlanmıştır. Kosova'da halkın ihtiyacını karşılamayan üretim kapasitesini arttırmak adına 40 çiftçiye 34 adet tarım makinesi desteği sağlanmıştır. Sırbistan'da arıcılığa yeni başlayacak veya başlamış olan kişilere Türkiye'den alanında uzman kişiler tarafından eğitim düzenlenmiştir. Ayrıca 60 kişiye arılı kovan desteği yapılmıştır.³⁹⁵ 2017 yılında Sırbistan'daki arıcıların yetiştirilmesine dair yapılan söz konusu çalışmalar devam etmiştir. TİKA 2010 yılından beri tarım projeleri gerçekleştirmektedir. 2017 yılında bu çerçevede Karadağ'da zeytinciliğin yetiştirilmesi konusunda da proje gerçekleştirmekte ve ülkenin istihdamının artması konusunda katkıda bulunmaktadır. Bu projenin gerçekleştirildiği bölgenin en önemli gelir kaynaklarından birisi zeytinciliktir. Türk uzman heyet bu konuda incelemeler yapmış ve bu çerçevede TİKA bölgeye istihdamı artırıcı imkânlar sağlayacaktır. Ayrıca 2017 yılının temmuz ayında ülkedeki balıkçılık sektörünün iyileştirilmesi için Türk uzman heyeti incelemelerde

³⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Karadağ Klinik Merkezi Göz Hastalıkları Bölümü TİKA Tarafından Yenilendi", 25.05.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag_klinik_merkezi_goz_hastalıkları_bolumu_tika_tarafından_yenile_35498, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Karadağ'da Biyelo Polye Devlet Hastanesi'ne Tıbbi Ekipman Desteği", 20.03.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_biyelo_polye_devlet_hastanesi%27ne_tibbi_ekipman_34207, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Bosna Hersek'te Acil Tıp Kapasitesi Gelişiyor", 12.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna_hersek_te_acil_tip_kapasitesi_gelisiyor-36666, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA'dan Romanya'da Laparoskopi Kursu", Mayıs 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_romanya%27da_laparoskopi_kursu-35536, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Sırbistan'da Sjenica Sağlık Merkezi'ne Tıbbi Cihaz Desteği", Şubat 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_sjenica_saglik_merkezi%27ne_tibbi_cihaz_33642, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA'dan Hırvatistan'daki İşitme ve Konuşma Engelliler Terapi Merkezi'ne Tıbbi Donanım Desteği", Ağustos 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_hirvatistan%27daki_isitme_ve_konusma_engelliler_24475, (e.t. 17.07.2017).

³⁹⁵ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **TİKA 2016 İdare Faaliyet Raporu**, ss.34-37.

bulunmuş ve deneyimlerini aktarmıştır. Makedonya’da ise ekonomik şartların zor olduğu bölgenin kalkınmasına destek olmak adına 22 köye toplamda 7.200 fidan yardımıyla bulunmuştur. TİKA bölgede ekonomik kalkınmayla birlikte işsizliğin önüne geçmeyi ve halkın yaşam kalitesini arttırmayı amaçlamaktadır.³⁹⁶ Bölge halkının yaşam kalitesinin iyileşmesine ve ülkelerin ekonomik kalkınmasına destek olan faaliyet ve projeleriyle TİKA, hem halkların Türkiye’ye olan sempatisini hem de destek olduğu ülkelerle işbirliği olanaklarını arttırarak Türkiye’nin yumuşak gücüne ivme kazandırmaktadır.

2.1.4. TİKA’nın Balkanlarda İdari ve Sivil Altyapı Alanındaki Faaliyetleri

TİKA Balkan ülkelerine idari ve sivil altyapı hizmetlerinde de destek vererek ülkelerin gelişmesine ve ülke halklarının yaşam kalitesinin iyileşmesine destek olmaktadır. 2017 yılında TİKA, Makedonya’daki bir engelliler derneğiyle yaptığı işbirliği kapsamında engelli vatandaşların hayatlarını daha rahat bir şekilde sürdürebilmeleri adına 10 tane engelli aracı temin etmiştir. Dernek Başkanı ise Türkiye’yi gerçek dost ülke olarak tanımlamış ve TİKA’nın yapmış olduğu katkının kendileri için önemini ve değerini anlatmıştır. TİKA, Hırvatistan ve Türkiye’nin resmi ilişkilerinin başlamasının TİKA ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın işbirliğiyle "Özel Eğitimde Türkiye Balkanlar Tecrübe Paylaşımı-Engelimi Türkiye ile Aşıyorum" programı düzenlenmiştir. Program çerçevesinde engelli öğrenciler için sınıfların oluşturulması ve engelli eğitimi gerçekleştiren kişilerin deneyimlerinin artması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu programın ilk adımı Bosna-Hersek’te atılmıştır. Alanında uzman kişilerden oluşan heyetler Türkiye’den Bosna-Hersek’e, Bosna-Hersek’ten ise Türkiye’ye ziyaretler gerçekleştirmiştir.³⁹⁷

³⁹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’da Genç Arıcılara TİKA’dan Eğitim”, Mayıs 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_genc_aricilara_tika%27dan_egitim-35395, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’ın Geleceğine Yönelik Balıkçılık Politikasına TİKA’dan Uzman Desteği”, 15.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27in_gelecegine_yonelik_balikcilik_politikasina_tika%27dan_uzman_destegi-36591, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Karadağ’da Zeytin Üreticilerinin Sorunlarını Yerinde Dinledi”, Mayıs 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_zeytin_ureticilerinin_sorunlarini_yerinde_dinledi-35234, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Makedonya’da Meyveciliğin Geliştirmesine Destek”, Şubat 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya%27da_meyveciligin_gelistirmesine_destek-33603, (e.t. 17.07.2017).

³⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Makedonyalı Engelli Vatandaşlara Araç Desteği”, Şubat 2017,

TİKA Karadağ'da Çocuk Hakları Merkezi binasının tadilatını üstlenmiş ve zor koşullar altındaki çocukların yaşam kalitesini arttırmak adına destek sağlamıştır. TİKA yine Karadağ'da sığınma evine şiddet görmüş kadın ve çocukların meslek edinmelerini sağlayacak kursların verildiği merkezin tadilatını yapmış ve ekipman sağlamıştır. Makedonya'daki kamu kurumlarını kuvvetlendirmek amacıyla program başlatan TİKA, bu program dahilinde ülkenin Sivil Havacılık Ajansı'na ekipman desteği temin etmiştir. TİKA ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün işbirliği çerçevesinde Arnavutluk, Makedonya, Romanya, Bosna-Hersek ve Karadağ'da Türk polisleri tarafından terörle mücadele, radikalleşme süreci ve bu süreçte yaşananları önleme gibi birçok konuda eğitim verilmiştir. TİKA Sırbistan'da yine Emniyet Genel Müdürlüğü'yle işbirliği çerçevesinde Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti konusunda eğitim programı düzenlemiştir. Sırbistan Organize Suçlar Daire Başkan Yardımcısı bu kadar geniş kapsamlı bir eğitimi TİKA'nın katkıları olmaksızın gerçekleştiremeyeceklerini ve iki ülke arasındaki bu alanda işbirliği yapmak istediklerini ifade etmiştir.³⁹⁸ TİKA'nın bu alanda çalışmada bahsedilenden çok daha fazla proje ve faaliyeti mevcuttur. TİKA tarafından gerçekleştirilen söz konusu ve proje ve faaliyetler Türkiye'nin Balkan toplumları ve ülkeleri nezdinde itibarının dolayısıyla yumuşak gücünün artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda gerçekleştirilen eğitimler çerçevesinde Balkan ülkeleri vatandaşları Türk toplumunu ve kültürünü yakından tanıyabilmektedir.

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_makedonyali_engelli_vatandaslara_arac_destegi-33416, (e.t. 17.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA'nın "Engelimi Türkiye ile Aşıyorum" Programı Bosna Hersek'te Yoğun İlgi Gördü", Nisan 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27nin_engelimi_turkiye_ile_asiyorum_programi_bosna_hersek_te_yogun_ilgi_gordu-34715, (e.t. 18.07.2017).

³⁹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA Karadağ'da Kimsesiz Çocukları Unutmadı", Ocak 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_kimsesiz_cocuklari_unutmadi-32329, (e.t. 18.07.2017).;

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA Karadağ'da Kimsesiz Kadınlara Umut Oluyor", Mayıs 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_kimsesiz_kadinlara_umut_oluyor-34978, (e.t. 18.07.2017).;

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Makedonya Sivil Havacılık Ajansı'na Teknik Donanım Desteği", 05.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya_sivil_havacilik_ajansi%27na_teknik_donanim_destegi-36579, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Türkiye TİKA ile Dünya Polisini Eğitiyor", Ocak 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_tika_ile_dunya_polisini_egitiyor-32228, (e.t. 18.07.2017).;

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Sırbistan'da Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Kursu Düzenlendi", 21.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_gocmen_kacakciligi_ve_insan_ticareti_ile_mucadele_kur_su_duzenlendi-36908, (e.t. 25.07.2017).

2.1.5. TİKA'nın Balkanlardaki Kültür Faaliyetleri

TİKA, Türkiye ve ortak tarih ve kültürel bağlara sahip olduğu Balkan ülkeleri arasındaki kültürel etkileşimin kuvvetlenmesini ve kültürel birikimin korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu çerçevede restorasyon çalışmaları, tanıtım günleri, Türkçe kursları, sergiler ve sempozyumlar düzenlemektedir. 25. Yıl dönümünde Zagreb'de bulunan Hırvat-Türk Dostluk Derneği'nin iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek adına sergi, film gösterimi gibi birçok kültürel faaliyetleri düzenleyen Kültür ve Bilgi Merkezi Ofisine donanım desteği sağlamıştır. Hırvatistan Dışişleri Bakanlığı Devlet Müsteşarı ise Türkiye ve Hırvatistan ilişkilerinin başlangıcından itibaren olumlu bir şekilde seyrettiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda TİKA'nın söz konusu desteğinin sadece olumlu ilişkilerin bir sonucu olmadığını aynı zamanda iki ülke ilişkilerinin olumlu bir şekilde devam edeceğinin bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır.³⁹⁹

2016 yılında TİKA ve İslam Birliği işbirliğiyle Makedonya'daki Sultan Murad, Alaca ve Hüseyin Şah camilerinin ve içerisinde bulunan saat kulesi gibi birçok eserin restorasyonunu gerçekleştirmeyi amaçlayan projeyi hayata geçirilmiştir. Restorasyonların 2019 yılında bitmesi planlanmaktadır. Hırvatistan'da Darda bölgesinde Osmanlı tarihini canlandıran ve halk tarafından yoğun katılım gerçekleştirilen TardaFest'e TİKA destek vermiştir. Darda Belediye Başkanı ise son dönemlerde Hırvat halkı tarafından Türkiye'ye yönelik ilginin arttığını ve TİKA'nın gerek Darda bölgesine gerekse Hırvatistan'a yatırımlarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ayrıca çalışmada daha önce Hırvatistan'da Türk dizisinden etkilenilerek Sultan Süleyman Köprüsü'nün yeniden inşa edilmek istendiğinden söz edildi. Darda Belediye Başkanı ise söz konusu köprünün çalışmalarının devam ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda gerek Sultan Süleyman Köprüsü'nün gerekse TİKA'nın köprünün yakınlarındaki arkeolojik çalışmalarının ülkeye gelen turistlerin ilgisini çekeceğini vurgulamıştır.⁴⁰⁰

³⁹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Türk Hırvat Resmi İlişkilerinin 25. Yıldönümünde TİKA'dan Hırvatistan'a Anlamli Destek", Şubat 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turk_hirvat_resmi_iliskilerinin_25_yildonumunde_tika%27dan_hirvatistan%27a_anlamli_destek-32968, (e.t. 17.07.2017).

⁴⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. "İmzalar atıldı; tarihi Osmanlı camileri eski görkemine kavuşacak", **TIMEBALKAN**, 17.11.2016, <http://timebalkan.com/imzalar-atildi-tarihi-osmanli-camileri-eski-gorkemine-kavusacak/>, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA'dan Hırvatistan'daki Tarihi Mirasımızı Canlandıran Festivale Destek", Haziran 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_hirvatistan%27daki_tarihi_mirasimizi_canlandiran_festivale_destek-24610, (e.t. 18.07.2017).

TİKA Karadağ'ın başkentinin merkezinde bulunan ve ülkenin dikkat çekici simgelerinden birisi olan Osmanlı Saat Kulesi'nin gelecek nesillere aktarımını sağlayacak restorasyon projesini hayata geçirmiştir. Saat Kulesi'nin restorasyonu elbette ki sadece Osmanlı kültürünün gelecek nesillere aktarımını sağlamayacak aynı zamanda şehrin merkezinde turistlerin ilgisini çekecek bir yapı olacaktır. Yine Karadağ'da TİKA ve YEE işbirliğiyle düzenlenen Türkçe kurslarına katılımdan duyduğu memnuniyeti dile getiren Türkiye'nin Karadağ Büyükelçisi, Karadağ'da faaliyet gösteren firmaların artışına paralel olarak Türkçe kurslarına katılımın da arttığını dile getirmiştir. TİKA, İkinci Dünya Savaşı'nda hasar görmüş (Türkiye'de bilinen adıyla Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü) Bosna-Hersek'teki Drina Köprüsü'nde daha önceki restorasyonlarda yapılan hataların düzeltilmesini üstlenmiştir. Sırbistan'da ise TİKA 15. yüzyılda Sultan II. Bayezid tarafından yeniden inşa ettirilmiş olan Ram kalesinin restorasyonunun 2018 yılında biteceğini açıklamıştır. Sırbistan Başbakan Yardımcısı TİKA'nın ülkelere katkısının ve devam etmekte olan restorasyon çalışmasının Sırbistan'ın ekonomisine önemli ölçüde destek olduğunu belirtmiştir. Kalenin restorasyonunun ardından bölge turizm sektörü adına güçlü potansiyele sahip olacaktır. Osmanlı ve Karadağ ilişkilerini gösteren ve Osmanlıca olarak yazılmış olan Berat ve Fermanlar Karadağ'da gerçekleştirilen sergiyle tanıtılmıştır. Ayrıca sergi süresince TİKA katılımcılara Osmanlı ve Türk Sanat Musikisini tanıtmaya fırsatı bulmuştur.⁴⁰¹

⁴⁰¹ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA Karadağ'da Ecdat Yadigarı Saat Kulesinin Restorasyonuna Başlıyor", Nisan 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_ecdat_yadigari_saat_kulesinin_restorasyonuna_basliyor-34277, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Karadağ'da TİKA'nın Düzenlediği Türkçe Kurslarına Yoğun İlgi", Ocak 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_tika%27nin_duzenledigi_turkce_kurslarina_yogun_ilgi-32674, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Drina'daki Restorasyon Hataları TİKA Sayesinde Düzeldi", Temmuz 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/drina%27daki_restorasyon_hatalari_tika_sayesinde_duzeldi-21138, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Sırbistan'daki Ram Kalesi TİKA Desteği ile Restore Ediliyor", Haziran 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27daki_ram_kalesi_tika_destegi_ile_restore_ediliyor-35991, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA'nın Desteğiyle Karadağ'da Osmanlı Arşivleri Sergisi", Mayıs 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27nin_destegiyle_karadag_da_osmanli_arsivleri_sergisi-34906, (e.t. 18.07.2017).

2.1.6. TİKA'nın 15 Temmuz Darbe Girişimi Hakkında Balkan Ülkelerini Bilgilendirmeye Yönelik Faaliyetleri

Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da FETÖ'nün darbe girişiminde bulunmasının ardından Balkan ülkelerinin tutumuna, bu ülkelerde yaşananlara ve bu doğrultuda YEE'nin Balkanlardaki faaliyetlerine çalışmada daha önce değinildi. Kuşkusuz TİKA'da 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimini Balkan ülkelerine anlatmak ve ülkeleri FETÖ konusunda bilinçlendirmek adına faaliyetler yürütmüştür. Örneğin; TİKA ve AA işbirliğiyle Sırbistan'da 15 Temmuz: Bir Milletın Kahramanlık Hikayesi adlı sergi düzenlenmiştir. Sırbistan Meclis Başkanı Türkiye'ye ve Türk halkına Sırbistan'ın desteğini dile getirmiştir. TİKA 15 Temmuz'un yıl dönümünü anma etkinlikleri düzenlemiştir. Bu çerçevede TİKA Sırbistan'ın Boşnak nüfusunun yoğun olarak bulunduğu Sancak Bölgesi'nde 15 Temmuz Demokrasi parkını inşa etmiştir. Park hem 15 Temmuz şehitlerinin anısını yaşatacak hem de bölge çocuklarının oyun alanı ihtiyacını giderecektir.⁴⁰²

TİKA Makedonya'da ülke dışından da birçok yabancı üst düzey katılımcıların yer aldığı anma törenini düzenlemiştir. Törende AA tarafından hazırlanan darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz gecesinde meydana gelen olayların ayrıntılarıyla gösterildiği bir video katılımcılara izletilmiştir. Makedonya Başbakan Yardımcısı, Makedonya'nın olayların yaşandığı ilk andan itibaren Türkiye'nin yanında olduğunu ve FETÖ'yle bağlantılı kuruluşların Makedonya'daki faaliyetlerine son verdirme kararı alındığını vurgulamıştır. Arnavutluk'ta 15 Temmuz ve Şehitlerini anmak adına gerçekleştirilen törende darbe girişimine ait fotoğrafların yer aldığı serginin slayt gösterimi yapılmıştır. FETÖ'nün yapısı, neler yaptıkları ve Arnavutluk'ta varlığını sürdürmeye devam ettikleri anlatılmıştır. FETÖ gibi bir terör örgütünün Arnavutluk için de tehlike arz ettiği vurgulanmıştır. Arnavutluk'taki STK'lar adına konuşan Geleceğin Alternatif Vakfı (ALSAR) Başkanı FETÖ'nün yer aldığı her ülke için tehdit oluşturduğunu belirtmiştir.

⁴⁰² Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "15 Temmuz: Bir Milletın Kahramanlık Hikayesi Sergisi Sırbistan Belgrad'da Açıldı", 15.07.2017, <http://www.tika.gov.tr/tr/haber/15%20Temmuz:%20Bir%20Milletin%20Kahramanlık%20Hikayesi%20Sergisi%20Sırbistan%20Belgrad'da%20Açıldı-36750>, (e.t. 18.07.2017).; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Sırbistan'da 15 Temmuz Demokrasi Parkı Açıldı", 16.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sırbistan%27da_15_temmuz_demokrasi_parki_acildi-36803, (e.t. 18.07.2017).

FETÖ'nün öncelikle Arnavutluk'taki ve tabii ki varlığının devam ettiği her ülkedeki bağlarının ortadan kaldırması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁰³

Hırvatistan'da 15 Temmuz darbe girişimini ve şehitleri anmak adına ve Hırvat halkının konu hakkında bilgilendirilmesi için basın toplantısı gerçekleştirilmiştir. Hırvat basın mensuplarının FETÖ ve darbe girişi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayacak açıklamalar yapılmıştır. Makedonya'da olduğu gibi Hırvatistan'da da AA tarafından hazırlanan 15 Temmuz gecesinde meydana gelen olayların detaylı bir şekilde yer aldığı video gösterilmiştir. Ayrıca anma etkinlikleri çerçevesinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Milletin Zaferi adlı sergi düzenlenmiştir. TİKA Makedonya'da reklam panolarına 4 farklı dilde 15 Temmuz Demokrasi Kazandı ifadesinin yer aldığı afişlerin asılmasını sağlamıştır.⁴⁰⁴

2.2. TİKA'nın Balkanlardaki Hedefleri ve Bu Doğrultuda Kat Ettiği Yollar

Türkiye'nin Balkan politikası geçmişte yaşanan sorunlara ve krizlere odaklanmak yerine bugünün sorunlarını yeni bir vizyon çerçevesinde ele almak, bölgesel bütünleşmeyi ve bölgenin kalkınmasını sağlamak, Balkan ülkelerinin istikrarını ve barışını korumak şeklinde özetlenebilir. Bu çerçevede Türkiye, Balkan ülkelerine sağıktan eğitime birçok alanda gerçekleştirdiği hizmetleri TİKA aracılığıyla yürütmektedir. Türk dış politikasına paralel bir biçimde hareket eden TİKA; Türkiye'nin ortak tarihi, kültürel ve insani bağlara sahip olduğu Balkanlardaki proje ve faaliyetlerini hiçbir etnik ve dini ayırım gözetmeksizin tüm balkan halklarını kapsayacak şekilde yürütmektedir.⁴⁰⁵

TİKA, tüm uluslararası alanda olduğu gibi Balkanlarda da Türkiye'nin saygınlığını ve Balkan toplumlarıyla kültürel etkileşimini arttırmaya, oluşturulan olumlu imajın

⁴⁰³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA Tarafından Makedonya ve Arnavutluk'ta Anma Törenleri Düzenlendi", 16.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_tarafindan_makedonya_ve_arnavutluk_ta_anma_torenleri_duzenlendi-36814, (e.t. 18.07.2017).

⁴⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "15 Temmuz Hırvatistan'da Düzenlenen Etkinlikler İle Anıldı", 15.07.2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/15_temmuz_hirvatistan%27da_duzenlenen_etkinlikler_ile_anildi-36842, (e.t. 18.07.2017).; "Makedonya'daki reklam panolarına '15 Temmuz' afişleri asıldı", **Dünya Bülteni**, 10.07.2017, <http://www.dunyabulteni.net/haber/403550/makedonyadaki-reklam-panolarina-15-temmuz-afisleri-asildi>, (e.t. 18.07.2017).

⁴⁰⁵ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Türkiye'nin Balkan Politikası Çıkar Değil Vizyon Hedefli", Temmuz 2015, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_nin_balkan_politikasi_cikar_degil_vizyon_hedefli-20968, (e.t. 19.07.2017).

kalicılaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu amacını yerine getirmek adına yoksullara gıda yardımı, restorasyon çalışmaları, tıp ve eğitim alanındaki donanım destekleri gibi çeşitli faaliyetler ve projeler yürütmektedir.⁴⁰⁶ TİKA'nın Danışma Kurulu Toplantısı'nda Başbakan Yardımcısı Veysi Kaynak, TİKA'nın bölgeye yönelik faaliyet ve projelerinin Türkiye'nin insan odaklı bir dış politika sergilemesinden kaynaklandığını ve kesinlikle emperyal bir amaçla hareket etmediğini belirtmiştir. Ayrıca Kaynak, TİKA'nın gerek Balkanların kalkınması adına yaptığı katkıları gerekse Balkan ülkelerinin zenginliğini ve kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmasına destek olmak amacıyla yaptığı yardımları hiçbir çıkar gözetilmeksizin yaptığını vurgulamıştır.⁴⁰⁷ Bu çerçevede TİKA'nın proje ve faaliyetlerinin Balkan ülkelerinde karşılama şekli Kaynak'ın sözlerini onaylar niteliktedir.

Tiran Belediye Başkanı Dr. Abaz Hado, TİKA'nın Arnavutluk'a önemli ölçüde katkı sağladığını ve bu katkıların Arnavutluk'un gelişmesi adına varlığını hissettiren faydalar sağladığını belirtmiştir. Hado, TİKA'nın hem Arnavutluk'un hem de halkının yatırım ve bakım yapma konusunda sorun yaşadığında dost elini uzattığını ifade etmiştir. Hado, TİKA'nın Osmanlı ve İslam mimarisine yönelik faaliyetlerini sadece Türk devleti adına gerçekleştirmediğini, iki ülke arasındaki ilişkileri ve işbirliğini kuvvetlendiren katkılar olarak yaptığını dile getirmiştir. Daha da önemlisi TİKA'nın Arnavutluk'a yardım ve destek sağlarken diğer kuruluşlar gibi reklam yapma ihtiyacı hissetmediğini vurgulamıştır. ALSAR Başkanı ise TİKA'nın ülkedeki faaliyetlerinin Türkiye ve Arnavutluk arasında dostluk ve stratejik ortaklık zemininde gelişen ilişkilerde önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir.⁴⁰⁸ TİKA'nın Arnavutluk'taki turizm sektörünü olumlu yönde etkilen ve aynı zamanda kültürel mirasın korunmasını sağlayan çalışmaları, Karadağ'da ise sağlık alanında yapılan ve halkın daha iyi koşullarda tedavi olmasını sağlayan projeleri

⁴⁰⁶ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Güçlü Türkiye, Etkin Diplomasi İşbirliği ve Fırsatlar Paneli”, Şubat 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/guclu_turkiye_etkin_diplomasi_isbirligi_ve_firsatlar_paneli-32780, (e.t. 19.07.2017).

⁴⁰⁷ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Danışma Kurulu Toplantısı Gerçekleştirildi”, Şubat 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/iv_danisma_kurulu_toplantisi_gerceklestirildi-32767, (e.t. 19.07.2017).

⁴⁰⁸ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Arnavutluk'un Gelişimine TİKA Katkısı”, Ocak 2017, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/arnavutluk_un_gelisimine_tika_katkisi-32291, (e.t. 19.07.2017).

TİKA'nın ve dolayısıyla Türkiye'nin ülke halklarının sempatisini kazanmasına neden olmaktadır.⁴⁰⁹

Tiran Avrupa Üniversitesi Eğitim ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı, Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ilişkilerde TİKA'nın işbirliği ve dostluk sembolü olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin TİKA aracılığıyla sağlık ve eğitim alanında Arnavut halkının yaşam kalitesini yükselttiğini belirtmiştir. TİKA'nın Arnavut tarihi ve kültürel mirasının sembolü olan ve savaşlar sonucunda zarar gören binaların restorasyonunu üstlenmesinden memnuniyet duyduklarını vurgulamıştır. TİKA tarafından Arnavutluk'ta yürütülen tüm projelerin iki ülke arasındaki dostluğun gelişmesine katkı sağladığını dile getirmiştir.⁴¹⁰

2013 yılında Sırbistan'da dönemin Devlet Başkanı Tomislav Nikoliç, TİKA'nın sağlıktan tarıma pek çok alanda gerçekleştirdiği projeler aracılığıyla ülkeye sağladığı yardım ve destekleri için TİKA Belgrad Koordinatörlüğü heyetini makamına davet etmiştir. 2017 yılında ise Sırbistan Başbakanı Aleksander Vucic ve Türkiye'nin Belgrad Büyükelçisi Tanju Bilgiç'in görüşmesinde, Vucic TİKA'nın Sırbistan'ın ülke genelinde yürüttüğü proje ve faaliyetlerden duyduğu memnuniyeti ve söz konusu proje ve faaliyetlerin ülkeye önemli bit katkısı olduğunu dile getirmiştir.⁴¹¹

TİKA'nın Romanya Koordinatörlüğü 2015 yılında açılmış olmasına rağmen on ay içerisinde ülkede önemli faaliyetler yürütmüştür. Bu çerçevede 2016 yılında Romanya'nın İngilizce yayın yapan tek gazetesi Nine O'Clock jürisi tarafından TİKA "Romanya'da Kültürel Yakınlaşmaya En Çok Hizmet Veren Uluslararası Kuruluş" ödülüne layık görülmüştür.⁴¹² TİKA 2014 yılında Bosna-Hersek'te meydana gelen sel felaketinin ardından Bosna-Hersek halkının ev yapımı, tarım ve sağlık alanlarında ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyetler gerçekleştirmiştir. 2016 yılının kasım ayında ise o TİKA, o

⁴⁰⁹ "TİKA, Karadağ ve Arnavutluk'ta gönülleri fethetti", **Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği**, <http://www.balturk.org.tr/tika-karadag-ve-arnavutlukta-gonulleri-fethetti/>, (e.t. 19.07.2017).

⁴¹⁰ "TİKA, simbol i bashkëpunimit dhe miqësisë Turqi-Shqipëri", **RTV BESA**, 02.02.2017, <http://www.rtvbesa.com/tika-simbol-i-bashkëpunimit-dhe-miqësisë-turqi-shqipëri/>, (e.t. 28.07.2017).

⁴¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "Sırbistan Devlet Başkanı Tomislav Nikoliç, TİKA Heyetini Makamına Davet Etti", 2013, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan_devlet_baskani_tomislav_nikolic_tika_heyetini_makamina_dave_t_etti-4282, (e.t. 19.07.2017).; "Sırbistan Başbakanı Vucic'ten Cumhurbaşkanı Erdoğan'a davet", **ahaber**, 28.04.2017, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/04/28/sirbistan-basbakani-vucicden-cumhurbaskani-erdogana-davet-1493412432>, (e.t. 19.07.2017).

⁴¹² "TİKA, Romanya'da 'En Çok Hizmet Veren Kuruluş' Ödülü Aldı", **Yeni Balkan**, 26.02.2016, <http://www.yenibalkan.com/dunya/tika-romanyada-en-cok-hizmet-veren-kurulus-odulu-aldi-h5800.html>, (e.t. 19.07.2017).

dönemde Bosna-Hersek'e ve halkına ettiği yardımlar dolayısıyla “Kamu Hizmet Ödülüne” layık görülmüştür.⁴¹³ Verilen örnekler bağlamında Balkan ülkelerinin ve halklarının TİKA'nın desteğinden duyduğu memnuniyeti rahatlıkla söylemek mümkündür.

TİKA Balkanlardaki ülkelerin kalkınmasına yönelik eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık, idari ve sivil alt yapı alanlarındaki faaliyet ve projelerini gerçekleştirirken kendi ülke vatandaşının yaşam kalitesini arttırıyor gibi hareket ederek karşılık beklemeden faaliyetlerini ve projelerini sürdürmektedir. Çalışmada TİKA'nın Balkan ülkelerindeki faaliyet ve projelerinin bölge ülke ve halkları tarafından nasıl karşılandığını göstermeye yönelik örneklerin yer almasına önem verilmiştir. Bu doğrultuda bölge ülkelerinde gerek katkı sağlanan alanlardaki uzman ve yetkili kişiler tarafından gerekse üst düzey siyasetler tarafından TİKA'nın desteğinin kendileri adına ne ölçüde önemli olduğunu ifade eden açıklamalara yer verilmiştir. Söz konusu açıklamalarda TİKA'nın işbirliği ve dostluğun sembolü olduğu da belirtilmektedir. Böylelikle TİKA faaliyetleri ve projeleriyle Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinin ve işbirliği olanaklarının güçlenmesine önemli bir fayda sağlamaktadır. Ayrıca Balkan ülkeleri tarafından TİKA'nın kültürel alandaki faaliyet ve projeleri de olumlu karşılanmaktadır. TİKA Balkanlarda sadece Türk kültürünü tanıtmamaktadır. Aynı zamanda Balkan ülkelerindeki kültürel mirasın korunmasına da destek olmaktadır. TİKA'nın karşılık beklemeden Balkan ülkelerinin kalkınmasına katkı sağlayan ve halklarının daha iyi koşullarda yaşamasını sağlayan tüm bu faaliyet ve projeleri bölge halkının kuşkusuz bir şekilde Türkiye'ye yönelik ilgisini arttırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgedeki çekiciliği ve görünürlüğü hem ülkeler hem de halklar nezdinde artmaktadır. Başka bir deyişle TİKA, tüm faaliyetleri ve yarattığı izlenimle Türkiye'nin yumuşak gücünü arttıran bir kurum olduğunu göstermektedir.

3. TÜRKİYE'NİN BALKANLARDAKİ YUMUŞAK GÜÇ ARACI: YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

Kültürel değerler, devletlerin çekiciliğini arttıran ve yumuşak güç yaratan unsurlardır. Bu doğrultuda YEE, Türkiye'nin ve değerlerinin doğrudan tanıtılmasını, zengin kültürel birikiminin diğer ülke ve kamuoylarına gösterilmesini sağlamaktadır. Gerçekleştirilen proje ve faaliyetlerle diğer ülke ve halklarıyla kültürel etkileşimi

⁴¹³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Bosna Hersek'te TİKA'ya Kamu Hizmet Ödülü”, Kasım 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna_hersek%27te_tika_ya_kamu_hizmet_odulu-25965, (e.t. 19.07.2017).

pekiştirmektedir. Uluslararası platformda Türkoloji'nin itibarını güçlendirmeye ve Türkçe eğitiminin en iyi koşullarda gerçekleştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Enstitü, Türk kültürün evrensel kültür içerisindeki konumunu yükselterek Türkiye'nin yumuşak güç aracı olmakta ve ülkenin çekiciliğini arttırmaktadır. YEE, bu amaçları doğrultusunda Balkanlarda etkinlikler, projeler ve faaliyetler düzenlemektedir.

3.1. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki Kültür Merkezleri ve Faaliyetleri

Enstitü'nün; Arnavutluk'ta İşkodra ve Tiran'da, Bosna-Hersek'te Foymitsa, Mostar ve Saraybosna'da, Hırvatistan'da Zagreb'de, Karadağ'da Podgoritsa'da, Kosova'da İpek, Prizren ve Priştine'de, Makedonya'da Üsküp'te, Romanya'da Bükreş ve Köstence'de, Sırbistan'da Belgrad'da kültür merkezleri bulunmaktadır.⁴¹⁴ Söz konusu merkezler, eğitim, kültür ve faaliyetleri düzenleyerek Türkiye'nin, Türk dilinin ve kültürünün tanıtılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

3.1.1. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki Kültür ve Sanat Faaliyetleri

Enstitü, kültür ve sanat faaliyetleri olarak konserler, sergiler, bilimsel ve kültürel toplantılar, fuarlar, film haftaları, Türk mutfağı tanıtımları, konferanslar, yarışmalar, sempozyumlar, festivaller, gösteriler, söyleşiler, Türk kültürü tanıtım günleri ve belgesel gösterimleri düzenlemektedir. Söz konusu faaliyetlere birçok örnek verilebilmektedir. 2014 yılında Makedonya'da Osmanlı'nın Kültürel Etkileri Sergisi, Geleneksel Türk Kahvesi Tanıtımı; Bosna Hersek'te Ebru Sergisi ve Ney Dinletisi, Modern ve Klasik 'Hat, Tezhip ve Minyatür' Sergisi; Kosova'da Türk Sanat Müziği Konseri, Karagöz ve Hacivat Gösterisi, Türk Sineması Haftası, Balkanlar ve Kosova'daki Türk-İslam Mimarisi Konferansı; Arnavutluk'ta Türk Şiirleri Akşamı, Mevlana Festivali, Türk Kültürü Tanıtım Günleri; Romanya'da Dobruca'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler Hakkında Panel, Türkiye'yle Adakale Toplum Yapısı Konferansı, Osmanlı Mimarisi Sergisi, Çay ve Kahve Festivali, Ölümünün 100. Yılında İsmail Gaspıralı Konferansı ve Söyleşisi, Türk Yemekleri Kursu, Piri Reis ve Türk Denizciliği Sergisi ve Karadağ'da Balkan Havaları Konseri düzenlenmiştir.⁴¹⁵

⁴¹⁴ Yunus Emre Enstitüsü "Kültür Merkezleri", <http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu>, (12.07.2017).

⁴¹⁵ Yunus Emre Enstitüsü, **2014 Faaliyet Raporu**, ss.25-63.

2015 yılında Romanya’da Romanya Köylüler Müzesinde Osmanlı Kıyafetleri Seramik Sergisi, Sultan Kıyafetleri Defilesi; Arnavutluk Türkiye Günleri; Hırvatistan’da Osmanlı Çinileri Sergisi ve Türk Filmleri Haftası; Bosna-Hersek’te ‘Çanakkale Yolun Sonu’ film gösterimi, 100. Yılında Çanakkale Zaferi Resim Sergisi, ‘Matrakçı Nasuh Balkanlarda’ Paneli ve Minyatür Sergisi ve Kosova’da Türk Sinemaları Gösterimi gerçekleştirilmiştir.⁴¹⁶ Makedonya’da ise YEE’de Ahmet Ümit okurlarıyla buluşmuş ve Proza Balkan Edebiyat Festivali’ne katılmıştır. Makedon basını ve okurlarından büyük ilgi gören Ümit, okurlarına Türk edebiyatını tanıtmıştır.⁴¹⁷ Ayrıca 2015 yılında Türkiye, Karadağ’da düzenlenen Uluslararası Podgoritsa Kitap Fuarı’nın onur konuğu olmuştur. Türkiye adına bu görevi YEE üstlenmiştir. Fuar katılan Türk yazarlar Türk edebiyatını tanıtmıştır. Enstitü de fuar süresince Türk kültürünü yansıtan etkinlikler düzenlenmiştir. Fuar süresince Türk çayı ve kahvesi ikram edilmiştir. Ek olarak tezhip, minyatür ve hat sanatlarından örnekler sunulmuştur.⁴¹⁸ 2015 yılında YEE Sırbistan’da Sırp Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler Sempozyumu⁴¹⁹ ve 15. ve 16. yüzyıllarda Kosova’nın Etnik ve Dini Yapısı Semineri⁴²⁰ gerçekleştirilmiştir.

Hırvatistan’da Türk Filmleri Günleri ve Haftası düzenlenmiştir. Türk mutfağı tanıtımı ise bu alanda tarihi araştırmacılık yapan ve aynı zamanda şef olan Ömür Akkor tarafından gerçekleştirilmiştir. Şef, dünyanın birçok ülkesinden katılımcıların, basın mensuplarının ve gastronomi öğrencilerinin bulunduğu tanıtımda bazı Türk yemeklerini canlı olarak yapmış ve katılımcılara sunmuştur.⁴²¹ 2017 yılında Makedonya’da Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Paneli düzenlenmiştir. Panelde Mehmet Akif’in İstiklal Marşı’nda üzerinde durduğu milli değerler özellikle belirtilirken o döneme ait tarihi

⁴¹⁶ Yunus Emre Enstitüsü, **2015 Faaliyet Raporu**, ss.41-100.

⁴¹⁷ “Makedonya’da Ahmet Ümit Fırtınası”, **Hürriyet**, 28.05.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/makedonya-da-ahmet-umit-firtinasi-37118771>, (e.t. 12.07.2017).

⁴¹⁸ Yunus Emre Enstitüsü, “Podgoritsa Kitap Fuarının Bu Yılkı Onur Konuğu ‘Türkiye’”, 25.01.2015, http://www.yee.org.tr/sr/generalnews/podgoritsa-kitap-fuarinin-bu-yilki-onur-konugu-turkiye_269, (e.t. 12.07.2017).

⁴¹⁹ Yunus Emre Enstitüsü, “Sırp Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler Sempozyumu”, 01.12.2015, http://belgrad.yee.org.tr/faaliyettakvimi/sirp-dilinde-turkce-kokenli-kelimeler-sempozyumu_1694, (e.t. 12.07.2017).

⁴²⁰ Yunus Emre Enstitüsü, “15. ve 16. Yüzyıllarda Kosova’nın Etnik ve Dini Yapısı Semineri”, 18.11.2015, http://belgrad.yee.org.tr/faaliyettakvimi/15-ve-16-yuzyillarda-kosova-nin-etnik-ve-dini-yapisi-semineri_1596, (e.t. 12.07.2017).

⁴²¹ Yunus Emre Enstitüsü, “Hırvatistan’da 7. Türk Filmleri Günleri”, 02.06.2017, http://zagreb.yee.org.tr/faaliyethaberleri/hirvatistan-da-7-turk-filmleri-gunleri_16810, (e.t. 12.07.2017).; Yunus Emre Enstitüsü, “Türk Mutfağı Zagreb’de Tanıtıldı”, 17.05.2017, http://zagreb.yee.org.tr/faaliyethaberleri/turk-mutfagi-zagreb-de-tanitildi_16729, (e.t. 12.07.2017).

bilgilendirmeler de yapılmıştır. Romanya’da YEE ve TÜRKSOY işbirliği çerçevesinde nevrüz kutlamaları yapılmıştır.⁴²² Enstitü, İznik’te Çini Atölyesi Eğitim Programı açmıştır. Böylelikle Kosova’nın da dâhil olduğu diğer ülkelerden gelen sanatçılar Türkiye’nin geleneksel çini sanatıyla sadece teorik bilgiler edinmemiş aynı zamanda uygulamalı olarak da etkinlikler yapma olanağı bulmuşlardır.⁴²³ YEE’nin Balkan ülkelerinde daha birçok faaliyetleri ve etkinliği mevcut olmaktadır. Fakat asıl dikkat edilmesi gereken nokta tüm faaliyetlerin Türkiye’yi edebiyatından kültürüne kadar her alanda en iyi şekilde tanıtmaya hedefiyle gerçekleştirildiğidir. Balkan ülkeleriyle ortak tarih ve kültüre sahip olan Türkiye, bu ülkelerle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerinin yanı sıra kültürel ilişkilerine de önem atfetmektedir. Enstitü, kültürel değerler aracılığıyla Türkiye’nin yumuşak gücünü arttırmaya ve Türkiye’yi cazibe merkezi haline getirmeye çalışmaktadırlar.

3.1.2. Yunus Emre Enstitüsü’nün Balkanlardaki Eğitim Faaliyetleri

Devletler eğitime verilen önemi bir yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır. Böylelikle devletler eğitim faaliyetleriyle birbirleriyle arasındaki etkileşimi ve işbirliği alanlarını arttırmaktadır. Bu çerçevede Türkiye de eğitim faaliyetlerine önem vermektedir. Bu doğrultuda YEE ise özellikle Türkçe’nin uluslararası alanda tanınması ve yaygınlaşması adına faaliyetler yürütmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere YEE, Avrupa portfolyosuna uygun olarak Türkçe eğitimi vermektedir. Enstitü çeşitli yaş gruplarına uygun bir şekilde⁴²⁴ Türkçe eğitimi vermeye devam etmektedir. Böylelikle enstitü, verilen eğitim aracılığıyla ülkenin halklarıyla ilişkilerin dostluk zemininde gelişmesini pekiştirmektedir.⁴²⁵ Ayrıca Türkçe, Saraybosna’da ve Bosna Hersek’in Zenica-Doboj, Hersek-Neretva, Una-Sana ve Bosansko-Posavinski kantonlarında 6. Ve 12. sınıflar arasındaki öğrencilere seçmeli ders olarak verilmektedir.

Enstitü, uluslararası standartlara uygun olan İngilizce yeterlilik sınavları TOEFL ve IELTS benzeri TYS sınavıyla Türkçe’nin de uluslararası standartlara uygun bir yeterlilik sınavına kavuşmasını sağlamıştır. Romanya, Sırbistan, Makedonya, Kosova, Karadağ,

⁴²² “Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Paneli” ve “Bükreş’te Nevruz Konseri”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mart-Nisan 2017, ss.27-31.

⁴²³ “İznik’te Çini Atölyesi Eğitim Programı”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.31.

⁴²⁴ Türkçe öğretimi 3 farklı yaş grubuna göre oluşturulmuştur. Bu gruplandırmalar; 6-10 yaş arası, 11-15 yaş arası ile 16 yaş ve üzeri şeklindedir.

⁴²⁵ Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Öğretimi”, <http://www.yee.org.tr/turkceogrenimi>, (e.t. 12.07.2017).

Hırvatistan, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te TYS sınavları gerçekleştirilmektedir.⁴²⁶ Bu sınav sonucunda alınan yeterlilik belgesiyle Türkiye'deki üniversitelerde eğitim almak isteyen yabancıların Türkçe hazırlık sınıfını okumasına gerek kalmamaktadır.⁴²⁷ Ayrıca ülkenin kültürünü ve dilini öğrenen öğrenciler Türkiye'nin tanıtımının yanı sıra Türk kültürünün yayılmasına da katkı sağlayacaktır.

Enstitü'nün Türkçe Yaz Okulu ve Uzaktan Türkçe eğitimi veren programları da mevcuttur. Teknolojinin gelişmesine uyum sağlayan YEE, Uzaktan Türkçe Öğretimiyle internet üzerinden erişim kolaylığı sağlamaktadır.⁴²⁸ Türkçe Yaz Okulu'na, enstitünün Türkoloji projesi çerçevesinde Türkçe eğitim gören yabancı öğrenciler katılmaktadır. Enstitünün, anlaşma içerisinde olduğu üniversitelerde eğitim gören öğrenciler, yaz okulu süresince Türkçe konuşmaktadır. Aynı zamanda öğrencilere, Türkiye'de buldukları şehirlerin ve civar bölgelerin tarihi ve turistik bölgelerine gerçekleştirilen gezilerle Türk kültürü tanıtılmaktadır. Yaz okulunun bitiminde İstanbul'da düzenlenen Türkçe Bayramı⁴²⁹ etkinliğinin ardından öğrenciler ülkelerine dönmektedir.⁴³⁰ 2016 yılında yedincisi düzenlenen yaz okuluna katılan ülkeler arasında Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan yer almaktadır.⁴³¹ Yaz okulu aracılığıyla enstitü eğitim faaliyetinin yanı sıra gerçekleştirildiği kültürel tanıtımlarla birlikte ülkeler arası dostluğu kuvvetlendirmektedir. En önemlisi ise enstitü Türkçe eğitim vererek dil unsuru vasıtasıyla Türkiye'nin prestijini arttırmakta ve Türk kültürünü yaymaktadır.

YEE'nin öğrencilere Türkçe eğitimi vermek konusunda üniversitelerle işbirliği gerçekleştirdiği bilinmektedir. Fakat enstitünün Türkçe eğitimi öğretimi verilmesi konusunda işbirliği içerisinde bulunan daha birçok kurum mevcuttur. Makedonya İçişleri, Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları, TAV, Halk Bankası ve Uluslararası Balkan

⁴²⁶ Türkçe Yeterlilik Sınavı, "Sınav Merkezleri", http://tys.yee.org.tr/index.php?option=com_content&view=categories&id=21&Itemid=469, (e.t. 12.07.2017).

⁴²⁷ Yunus Emre Enstitüsü, "YEE Türkçe Yeterlik Sınavı'na büyük ilgi", 14.01.2017, http://saraybosna.yee.org.tr/faaliyethaberleri/yee-turkce-yeterlik-sinavi-na-buyuk-ilgi_4332, (e.t. 12.07.2017).

⁴²⁸ Yunus Emre Enstitüsü, "Uzaktan Türkçe Öğretimi", <http://www.yee.org.tr/tr/uzaktanturkce>, (e.t. 12.07.2017).

⁴²⁹ Türkçe Bayramı'nın ilki 2015 ikincisi ise 2016 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

⁴³⁰ Yunus Emre Enstitüsü, "Türkçe Yaz Okulu", <http://www.yee.org.tr/tr/turkceyazokulu>, (e.t. 12.07.2017).

⁴³¹ "46 Ülkeden 500 Öğrenci Yaz Okulunda Buluştu", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Temmuz-Ağustos 2016, s.41.

Üniversitesi bu kurumlar arasında yer almaktadır. YEE, Makedonya Savunma Bakanlığı'nın askeri personeline Türkçe kursu vermektedir. Enstitü tarafından askerlere Türkçe sertifikalarının verildiği tören kapsamında protokol uygulamaları gerçekleştirilmemiştir. Makedonya Savunma Bakanı ise bu durumu “iki dost ülke arasında protokol olmayacağını” ifade ederek açıklamıştır.⁴³² Böylelikle yumuşak güç yaratan eğitim ve kültür faaliyetlerinin ülkeler arasındaki ekonomik, askeri ve siyasi ikili ilişkilerin dostluk zemininde gelişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Enstitü, Romanya'da 2014 yılının mart ayından itibaren üç pilot okulda Türkçe derslerinin okutulmasını sağlamıştır. Romanya, Türkçe'nin yabancı dil olarak okutulmasına olumlu yaklaşmıştır. Bu alandaki yetkili kişiler; Türkçe'nin okullarında yabancı dil olarak verilmesinin sadece Türk çocukları tarafından değil aynı zamanda Romen ve diğer azınlıklara mensup çocuklar tarafından da rağbet göreceğini dolayısıyla okullarının popülaritesinin artacağını ifade etmiştir.⁴³³ Türkiye'nin bölgede Türkçe'nin gelişmesine yönelik olarak gösterdiği gayretler sonuçsuz kalmamaktadır. 2016 yılı itibariyle Romanya'da 5 Haziran günü resmi olarak “Türk Dili Günü” ilan edilmiştir. Romanya tarafından Türkçe'nin gelişmesine katkı sağlayan YEE'ye Onur Nişanesi verilmiştir.⁴³⁴ Karadağ YEE Müdürü ise ülkede Türkçe kurslarına yoğun ilginin olduğunu ve katılımcı sayısının giderek arttığını dile getirmiştir.⁴³⁵ Aynı zamanda Karadağ'da da Türkçe'nin üniversite seviyesinde seçmeli yabancı dil dersi olarak okutulması yönünde çalışmalar yapılmaktadır.⁴³⁶

Sırbistan'da YEE'nin başkent Belgrad'ın merkezi konumunda yer alması ise ayrıca avantaj sağlamaktadır. Belgrad'daki kültür merkezi 2015 yılında açılmış olmasına rağmen ülke halkının enstitüye yoğun bir ilgisi mevcuttur. Belgrad'da Halk Bankası'nın açılmasının ardından enstitü bankanın personeline de Türkçe eğitimi vermeye başlamıştır. YEE Belgrad Müdürü Selim Aslantaş, Sırbistan'ın ekonomik potansiyeli nedeniyle ve

⁴³² “Makedon askerler Türkçe öğreniyor”, **Aksam**, 30.06.2017, <http://www.aksam.com.tr/dunya/makedon-askerler-turkce-ogreniyor/haber-638562>, (e.t. 13.07.2017).

⁴³³ Yunus Emre Enstitüsü, “Bükreş'te Türkçe Eğitimi Yaygınlaşıyor”, 19.01.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/bukres-te-turkce-egitimi-yayginlasiyor_634, (e.t. 13.07.2017).

⁴³⁴ “Köstence Yunus Emre Enstitüsüne Onur Nişanesi Verildi”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.44.

⁴³⁵ Bkz. “Karadağ'da Türkçe kurslarına yoğun ilgi”, **Dünya Bülteni**, 23.03.2017, <http://www.dunyabulteni.net/yunus-emre-enstitusu/396533/karadagda-turkce-kurslarina-yogun-ilgi>, (e.t. 13.07.2017).

⁴³⁶ Bkz. Yunus Emre Enstitüsü, “Tercihim Türkçe”, <http://www.yee.org.tr/tr/tercihimturkce>, (e.t. 13.07.2017).

Türklerle iş hayatında Türkçe'nin kendilerine fayda sağlayacağı düşüncesiyle Türkçeyi öğrenmeyi arzuladığını ifade etmiştir. Enstitüde Türkçe eğitim gören birçok öğrencinin Türkiye'de veya Sırbistan'da Türklerle bağlantılı bir iş bulmayı istediğini belirttiklerini aktarmıştır. Dahası Sırbistan'da Türk dizilerinin gençlerin yanı sıra orta yaş aralığındaki Sırp'ların da Türkçe 'ye dolayısıyla enstitüye yönelmesini sağladığını vurgulamıştır.⁴³⁷

YEE'nin Arnavutluk'un Tiran'daki kültür merkezinde yapılan bir anket çalışması⁴³⁸ Türkçe eğitim gören 53 kişi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kişilere neden Türkçe öğrendikleri sorulmuştur. Alınan sonuçlar birkaç nedene dayandığını göstermiştir. Türkiye ve Arnavutluk arasında ticari ilişkilerin ve dolayısıyla Arnavutluk'taki Türk şirketlerin artması belirgin bir etkidir. Güçlenen ekonomik ve ticari ilişkilerin rahatlıkla devam edebilmesi adına iletişim kolaylığının sağlanması önem arz etmektedir. Bu durum da Arnavutları Türkçe öğrenmeye sevk etmektedir. Böylelikle Arnavutlarda, Türkçe bilenlerin iş olanağının artacağı düşüncesinin hâkim olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yükseköğretim görmek ve yaşamak için Türkçe öğrenmeyi tercih edenler bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Türk dizilerinin ve Türk edebiyatının etkisi ve dini Türkiye'de öğrenme isteği Arnavutların Türkçe öğrenmek istemesinin nedenleri arasında yer almıştır.⁴³⁹ Sırbistan ve Arnavutluk üzerinden verdiğimiz örneklerle birlikte ülkeler arasındaki ekonomi ve ticaret gibi ikili ilişkilerin kültürel etkileşime ve Türkçeyi öğrenmeye katkı sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda kültürel etkileşimin ve Türkiye'nin prestijinin artması da ikili ilişkileri olumlu etkileyen bir unsur olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3.1.3. Yunus Emre Enstitüsü'nün 15 Temmuz Darbe Girişimi Hakkında Balkan Ülkelerini Bilgilendirmeye Yönelik Faaliyetleri

Enstitü'nün kültür faaliyetleri çerçevesinde sergi, bilimsel toplantı, sempozyum ve paneller düzenlediğinden söz edildi. Söz konusu faaliyetler aracılığıyla Türkiye doğrudan tanıtılmakta ve Türkiye hakkındaki bilgi eksikliği de giderilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da FETÖ tarafından darbe girişimi gerçekleştirilmiştir.

⁴³⁷ "Common history and culture: More Serbians learn Turkish with Yunus Emre Institute in Belgrade", **Daily Sabah**, 08.06.2016, <https://www.dailysabah.com/balkans/2016/06/08/common-history-and-culture-more-serbians-learn-turkish-with-yunus-emre-institute-in-belgrade>, (e.t. 13.07.2017).

⁴³⁸ Ankete katılanların %10'u ticaret yapmak, %50'si iş bulabilmek, %50'si eğitim almak, %3'ü Türk dizilerini seyretmek, %32'si Türkiye'de yaşamak için Türkçe öğrenmek istediklerini belirtmiştir.

⁴³⁹ Adem Balaban, "Arnavutluk'ta Türkçe Öğretimi ve Arnavutların Türkçe Öğrenme Sebepleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 33, 2014, ss.628-632.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Balkanlar İkili Siyasi İlişkiler ve Balkanlar Genel Müdürü Mustafa Babür Hızlan, bazı Balkan ülkelerinde bu durum bir azalma gösterse de FETÖ'nün Balkanlardaki varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir.⁴⁴⁰ Arnavutluk'ta darbe girişiminin ardından FETÖ'nün Türkiye karşıtı propaganda yapmasına rağmen Arnavut halkı gerek enstitünün çalışmalarıyla gerekse Türk televizyon yayınlarıyla bilinçlendirildiğinden FETÖ'nün yalanlarını kabul etmemiştir. FETÖ'nün Türk Okulu adıyla bilinen eğitim kurumlarında Türk sembollerinin kullanılması yasaklanmıştır. Eğitim kurumlarında asılı olan Türk bayrakları ise indirilmiştir. FETÖ'nün varlığını sürdürebilme anlamındaki son alanı olan eğitim kurumları, Maarif Vakfı ve Yunus Emre Entitüsü'nün çalışmalarıyla sekteye uğratılmıştır.⁴⁴¹

FETÖ'yle ilişkisi olan basın kuruluşlarının da Makedonya'da faaliyet göstermesinin önüne geçilmelidir. Söz konusu basın kuruluşları Makedonya ve Türkiye arasındaki ilişkileri zedeleyecek şekilde yayın yapmaktadır. Makedonya'daki FETÖ'yle bağlantılı okulların da kapatılması gerekmektedir. Ayrıca FETÖ okullarının, maddi açıdan örgüte destek vermenin yanı sıra örgütün planlarını hayata geçirmek adına en önemli araçlardan biri olduklarını belirtmek gerekir. FETÖ'nün okullarını araç olarak kullanmasının önüne geçmek adına FETÖ bağlantılı okullar dünyanın birçok yerinde Maarif Vakfı'na devredilmektedir. Maarif Vakfı Balkan ülkelerinde de Balkan faaliyet göstermektedir. Keza Makedonya'da vakfin önem verdiği ülkeler arasında yer almaktadır. Maarif Vakfı, eğitimin bütün düzeylerindeki kaliteli okullarıyla Makedonya'da olduğu gibi tüm balkanlarda seçkin eğitim kurumları arasında yerini alacaktır.⁴⁴² Tüm bu nedenlerle de 15 Temmuz darbe girişiminin doğru bir şekilde anlatılması büyük önem arz etmektedir. Enstitü 15 Temmuz'u Balkanlara anlatmakta ve FETÖ'nün Balkanlar da dâhil olmak üzere uluslararası çaptaki yapılanması hakkında devletleri ve halkları bilinçlendirilmeye çalışmaktadır. Böylelikle enstitü Türkiye'nin bir yumuşak güç aracı şeklinde hareket ederek uluslararası alanda gerek Türkiye'nin ve Türk halkının başarısını gerekse FETÖ'nün yapılanmasını, zararlarını ve girişimlerini anlatmaktadır.

⁴⁴⁰ Bkz. "FETÖ'nün varlığı Balkanlarda devam ediyor", **TIMEBALKAN**, 28.04.2017, <http://timebalkan.com/fetonun-varligi-balkanlarda-devam-ediyor/>, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴¹ "Analiz: FETÖ'nün Arnavutluk'taki son çırpınışları", **TIMEBALKAN**, 18.05.2017, <http://timebalkan.com/analiz-fetonun-arnavutluktaki-son-cirpinisleri/>, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴² "FETÖ okullarının Makedonya'daki faaliyetleri sonlandırılmalı", **TIMEBALKAN**, 22.05.2017, <http://timebalkan.com/feto-okullarinin-makedonyadaki-faaliyetleri-sonlandirilmali/>, (e.t. 12.07.2017).

2017 yılının ocak ayında Bosna-Hersek'in Mostar, Saraybosna ve Visoko şehirlerinde enstitü, "Bütün Yönleriyle 15 Temmuz Darbe Girişimi" adlı panel düzenlemiştir. Yoğun ilgi gören panelde, 15 Temmuz günü neler olduğu, Bosna-Hersek'te de bağlantıları olan FETÖ'nün zararsız bir örgüt olduğuna dair yanlış algıların oluştuğu ve kendi ülkesine dahi zarar verdiği anlatılmıştır.⁴⁴³ Panel kapsamında konuşan Boşnak akademisyen Prof. Dr. Dzermaludin Latic, darbe girişimi başarılı olsaydı bunun sadece Türkiye'yi değil aynı zamanda tarihi ve kültürel bağları olan Bosna-Hersek'i de olumsuz etkileyeceğini dile getirmiştir. Bosna-Hersek'e her zaman dost ve destek ülke olan Türkiye'nin güçlü olmasının güçlü bir Bosna-Hersek anlamına geleceğini vurgulamıştır.⁴⁴⁴ Türkiye, dost ülke olarak gördüğü ve FETÖ'nün en çok örgütlendiği Kosova'ya da FETÖ'nün zararları konusunda bilgilendirmeler yapmıştır. Enstitü Başkanı Şeref Ateş, FETÖ'nün Balkanlarda kültür ve eğitim faaliyetleri yürüten kurumları olduğunu⁴⁴⁵ ve bu kurumların Balkan ülkelerini etkilemek adına olumlu imaj vermeye çalıştığını belirtmiştir.⁴⁴⁶ Ayrıca Kosova'dan Türkiye'ye, Demokrasiye Selam Paneli ve Darbeler ve 15 Temmuz Terörist Darbe Girişimi adlı oturum düzenlenmiştir. Makedonya'da Demokrasi Zaferi Fotoğraf Sergisi açılmış ve 15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma etkinlikleri gerçekleştirilmiştir.⁴⁴⁷ Enstitü, Balkan ülkelerinin de dâhil olduğu dünyada birçok ülkede 15 Temmuz'un yıldönümünde darbe girişimi tekrar anlatmıştır.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü ile Maarif Vakfı İş Birliğinde 15 Temmuz Paneli", 17.01.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yunus-emre-enstitusu-ile-maarif-vakfi-is-birliginde-15-temmuz-paneli_4337, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴⁴ Yunus Emre Enstitüsü, "15 Temmuz Darbe Girişimi Saraybosna'da Anlatıldı", 11.10.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/15-temmuz-darbe-girisimi-saraybosna-da-anlatildi_3912, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴⁵ FETÖ'nün Balkanlarda özellikle Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ve Sırbistan'da yaklaşık 40 okulu mevcuttu. Detaylı bilgi için bkz. "Balkanlardaki FETÖ", **Milliyet**, 28.07.2016, <http://www.milliyet.com.tr/balkanlar-daki-feto-dunya-2285462/>, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴⁶ Yunus Emre Enstitüsü, "Dost Ülke Kosova'ya: 'FETÖ'ye karşı dikkatli olun' ", 03.11.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/dost-ulke-kosova-ya-feto-ye-karsi-dikkatli-olun_4013, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Yunus Emre Enstitüsü, "Kosova'dan Türkiye'ye, Demokrasiye Selam Paneli", 11.09.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/kosova-dan-turkiye-ye-demokrasiye-selam-paneli_3816, (e.t. 12.07.2017).; Yunus Emre Enstitüsü, "Üsküp'te "Demokrasi Zaferi Fotoğraf Sergisi" Açıldı", 02.09.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/uskup-te-demokrasi-zaferi-fotograf-sergisi-acildi_3796, (e.t. 12.07.2017).; "Makedonya'daki "15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma" Etkinlik Takvimi Açıklandı", **Yeni Balkan**, 10.07.2017, <http://www.yenibalkan.com/gundem/makedonyadaki-15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinlik-takvimi-aciklandi-h10208.html>, (e.t. 12.07.2017).

⁴⁴⁸ "15 Temmuz bir kez daha tüm dünyaya anlatılacak", **Star**, 15.07.2017, <http://www.star.com.tr/pazar/15-temmuz-bir-kez-daha-tum-dunyaya-anatilacak-haber-1236954/>, (e.t. 23.07.2017).

3.2. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlarda Yürüttüğü Projeler

3.2.1. Türkoloji Projesi

Türk dilinin ve kültürünün yaygınlaştırılması ve tanıtılması amacıyla 2001 yılından itibaren TİKA tarafından yürütülen Türkoloji projesi, 2011 yılında iki kurum arasındaki imzalanan protokolle YEE'ye bırakılmıştır.⁴⁴⁹ Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kosova, Karadağ, Makedonya, Romanya ve Sırbistan bu proje kapsamında yer alan Balkan ülkeleridir.⁴⁵⁰ Enstitü, yurt dışında Türkoloji'nin itibarını arttırmaya çalışmaktadır. Türkiye'de Türkolog yetiştirilmesine özen gösterilmektedir. Yurt dışında Türkoloji bölümünde eğitim gören öğrencilerin Türkçe Yaz Okulu'na geldiği ve Türkiye'nin tanıtıldığı da bilinmektedir. Enstitü, Türkoloji projesi çerçevesinde üniversitelerle işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

Tablo 3: Yunus Emre Enstitüsü'nün Türkoloji Projesi Kapsamında Balkanlarda İşbirliği İçerisinde Olduğu Üniversiteler

ÜLKE	ÜNİVERSİTE
Bosna-Hersek	Zenitsa Üniversitesi
Bosna-Hersek	Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi
Bosna-Hersek	Tuzla Üniversitesi
Bosna-Hersek	Saraybosna Üniversitesi
Bulgaristan	Filibe Paisiy Hilendarski Üniversitesi
Bulgaristan	Şumnu Episkop Konstantin Preslavski Üniversitesi
Hırvatistan	Zagreb Üniversitesi

⁴⁴⁹ Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, "TİKA İLE Yunus Emre Enstitüsü Arasında Türkoloji Projesi'nin Devrine İlişkin Protokolün İmza Töreni", 20.09.2011, http://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/turkoloji_projesi_tek_elde_toplaniyor-9343, (e.t. 13.07.2017).

⁴⁵⁰ "Türkoloji Projesi" ile yurt dışında 16 bin öğrenciye ulaşıldı", **Habertürk**, 13.12.2016, <http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/10341296-grafikli-turkoloji-projesi-ile-yurt-disinda-16-bin-ogrenciye-ulasildi>, (e.t. 13.07.2017).

Karadağ	Karadağ Üniversitesi
Kosova	Priştine Üniversitesi
Makedonya	Aziz Kiril ve Melodiy Üniversitesi
Makedonya	Iştip Gotse Delçev Üniversitesi
Makedonya	Kalkandelen Devlet Üniversitesi
Romanya	Ovidius Üniversitesi
Romanya	Andrei Şaguna Üniversitesi
Sırbistan	Novi Sad Üniversitesi
Sırbistan	Belgrad Üniversitesi

Kaynak: Yunus Emre Enstitüsü, **2015 Faaliyet Raporu**, s. 161.

Üniversitelerle yapılan işbirliği çerçevesinde Türkiye, Balkan üniversitelerin kütüphanesine destek de sağlamaktadır. Ayrıca Türkoloji projesi çerçevesinde, Edirne ve Saraybosna’da Balkan Türkologları Buluşması Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda enstitünün, proje çerçevesinde yurt dışındaki Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine öğretim elemanı görevlendirmesi yaptığı belirtilmiştir. Böylelikle söz konusu üniversitelerdeki Türkoloji bölümlerinin daha fazla gelişmesine katkı sağlanmaktadır. Üniversitelere ders araç gereçleri yardımı da yapılmaktadır. Ayrıca Çalıştayda öğrencilerin Türkoloji bölümlerinden mezuniyetlerinin ardından sahip olabilecekleri iş olanakları ele alınmıştır.⁴⁵¹

3.2.2. Türkçe Seçmeli Yabancı Dil Projesi

Enstitü, ülkelerde bulunan kültür merkezlerinde Türkçe eğitimleri vermesinin yanı sıra okullarda Türkçe’nin seçmeli yabancı dil dersi olması için de çaba sarf etmektedir. Çalışmada daha önce bu projenin Bosna-Hersek’te Saraybosna’da ve Bosna Hersek’in Zenica-Doboj, Hersek-Neretva, Una-Sana ve Bosansko-Posavinski kantonlarında gerçekleştirildiğine değinildi. Bosna-Hersek’te yürütülen bu çalışma ilerleme kat etmiştir.

⁴⁵¹ “Balkan Türkologları Buluşması Saraybosna’da Gerçekleştirildi”, **Balkan İncileri**, http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=288:turkolog&catid=42:guncel&Itemid=63, (e.t. 13.07.2017).

2017 yılının şubat ayında Kakanj kentinde bir ilköğretim okulunda Türkçe dil sınıfı açılmıştır. Saraybosna enstitü müdürü, proje kapsamında 2011 yılından 2017 yılının şubat ayına kadar geçen süreçte 7.500 öğrencinin Türkçe öğrendiğini dile getirmiştir. Enstitü, Türkçe dersi verilen okulların hepsinde Türkçe dil sınıfı açmayı hedeflemektedir. Böylelikle Türkçe eğitiminin kalitesini arttırmaya çalışmaktadırlar. Okul müdürü ise dil öğrenmenin bir zenginlik olduğunu ve okullarında öğretilen dilin dost bir ülkeye ait olmasından dolayı özellikle memnun olduklarını dile getirmiştir.⁴⁵² 2014 yılı itibarıyla ise Romanya’da seçmeli Türkçe dersleri verilmeye başlanmıştır.⁴⁵³ Ayrıca enstitü, Gazi Üniversitesiyle işbirliği içerisinde ‘Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı’ düzenlemiştir. 2016 yılının aralık ayında başlayan program 2017 yılının ocak ayında sona ermiştir. Eğitim süreci Gazi Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Program çerçevesinde katılımcılara Türkçe’nin yabancı dil olarak öğretilmesi konusunda tecrübe kazandırılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar, her gün ders gözlemi yapmıştır. Bunun yanı sıra uzmanlar tarafından verilen Türkçe öğretiminde hitabet, okuma, dinleme, yazma, konuşma ve ilk ders gibi seminerlere katılmışlardır. Türkçe öğretimine sadece bir dil aktarımı olarak bakılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü Türkçe öğretimi aynı zamanda kültür ve dostluk köprüsü kurmaktadır.⁴⁵⁴ Program vasıtasıyla Türkçe öğretimine ilgi duyan ve bu alanda çalışmak isteyen kişilere olanak sağlamaktadır. Bu kişiler hem Türkçe’nin yaygınlaşmasına hem de Türk kültürünün tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Yabancıların Türkçe öğretmesi, Türkçeyi daha fazla merak uyandıran bir hale getirmektedir.

3.2.3. Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi

Projeleriyle Türk dış politikasına paralel bir şekilde faaliyet gösteren ve Türkiye’nin yumuşak güç yaratan kurumu olan YEE birçok kez ifade edildiği gibi Türk kültürünü, dilini, sanatını ve edebiyatını tanıtmaktadır. Türk kültürünü tanıtmak için aynı zamanda Türk kültürünü korumak ve canlanmasını sağlamak gerekmektedir. Bu nedenle

⁴⁵² “Bosna Hersek’te Türkçe dil sınıfı açıldı”, **TIMEBALKAN**, 25.02.2017, <http://timebalkan.com/bosna-hersekte-turkce-dil-sinifi-acildi/>, (e.t. 13.07.2017).

⁴⁵³ Bkz. Yunus Emre Enstitüsü, “Romanya’da Türkçe Resmi Müfredata Giriyor”, 20.06.2014, http://yee.org.tr/tr/genelhaberler/romanya-da-turkce-resmi-mufredata-giriyor_487, (e.t. 13.07.2017).

⁴⁵⁴ Yunus Emre Enstitüsü, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifika Programı Başladı”, 12.12.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yabanci-dil-olarak-turkce-ogretimi-sertifika-programi-basladi_4234, (e.t. 13.07.2017).; Yunus Emre Enstitüsü, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifika Programı Sona Erdi”, 06.01.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yabanci-dil-olarak-turkce-ogretimi-sertifika-programi-sona-erdi_4319, (e.t. 14.07.2017).

enstitü Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi’ni Merkez Bankası’yla ortak çalışmaları sonucunda hayata geçirmiştir. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova, Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan proje kapsamında olan ülkelerdir. Söz konusu ülkelerde “*Osmanlı döneminden kalma el yazması eserlerin tespit, tamir ve bakımı ile mevcut eserlerin modern şartlarda korunmasına destek olunmaktadır. Proje, savaş esnasında tahrip olmuş el yazması eserlerin tamir ve bakımını gerçekleştirmek, yok olan eserlerin diğer coğrafyalarda mevcut nüshalarından hareketle kopyalarını oluşturup ilgili kütüphaneye teslim etmek, maddi imkânsızlıklar sebebiyle modern şartlarda korunma imkânına sahip olmayan eserler için uygun saklama koşulları oluşturmak, el yazması eserlerin kataloglanması ve dijital ortama aktarılması noktasında yardımda bulunmak ve eserlerin ihyası konusunda uzmanlar yetiştirmek gibi birçok başlıkta çalışmalarını sürdürmektedir.*”⁴⁵⁵

Proje kapsamında Bosna-Hersek’te Saraybosna Tarih Arşivi, Bosna-Hersek Arşivi ve Mostar Hersek Neretva Arşivinde yazma eser restorasyon atölyesi kurulmuştur. Yazma eserlerin tamirinde Osmanlı’dan kalanlara şüphesiz ki öncelik verilmektedir. Saraybosna’daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Balkanlardaki en eski kütüphanelerden birisi olarak bilinmektedir. Enstitü, proje kapsamında bu kütüphaneyle de işbirliği yapmıştır. Osmanlı döneminden kalan yazma eser ve tarihi belgelerin dijital ortama aktarılması çalışmalarını başlatmıştır.⁴⁵⁶ Ayrıca 2017 yılında Saraybosna’da Yazma Eser Restorasyonu Eğitim Programı YEE ve Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi işbirliğiyle düzenlenmiştir. Bu alanda bireylerin yetişmesi ve eğitim alması kültürlerin gelecek nesillere aktarımı açısından önem arz etmektedir.⁴⁵⁷

Kosovalı yetkililer ülkelere her alanda destek olan Türkiye’nin projesine katkıda bulunmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Bu projeye Kosova halkının kimliğini muhafaza edeceğini ve geleceğe rahatlıkla taşıyabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca proje

⁴⁵⁵ Yunus Emre Enstitüsü, “Balkanlar’da Kültürel Miras Yeniden İnşa Ediliyor”, 18.02.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/balkanlar-da-kulturel-miras-yeniden-insa-ediliyor_604, (e.t. 14.07.2017).

⁴⁵⁶ Yunus Emre Enstitüsü, “Bosna Hersek’teki Yazma Eserler Restore Ediliyor”, 21.11.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/bosna-hersek-teki-yazma-eserler-restore-ediliyor_4118, (e.t. 14.07.2017).; Yunus Emre Enstitüsü, “YEE, Balkanlar’ın en eski kütüphanesi ile anlaştı”, 23.02.2017, http://saraybosna.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yee-balkanlar-in-en-eski-kutuphanesi-ile-anlasti_5446, (e.t. 14.07.2017).

⁴⁵⁷ “Saraybosna’da Yazma Eser Restorasyonu Eğitim Programı”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.38.

kapsamındaki çalışmaların sonucunda Türkiye ve Kosova arasındaki her zaman sözü dilen tarihi ve kültürel bağların ne kadar derin ve güçlü olduğu resmileş olacaktır.⁴⁵⁸ Kosova’da proje çerçevesinde enstitü, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan yazıtların İngilizce, Boşnakça ve Arnavutça ’ya çevrilmesini sağlamıştır. Böylelikle yerel ve uluslararası ziyaretçilere eserleri rahatlıkla anlayabilme olanağı da sunulmuş olmaktadır. Dahası oluşturdukları döneme ait bilgiler veren büyük bir kültürel birikim ortaya çıkarılmıştır.⁴⁵⁹

3.2.4. Balkanlarda Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası Projesi

Günümüzde gereken önemin verilmediği ve hatırlanmamaya başlayan geleneksel el sanatları, aslında Türk kültürünün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Enstitü, söz konusu sanatların gelecek nesillere aktarılmasını ve yeniden canlandırılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda söz konusu sanatları bilen ve öğreten kişilerin yetişmesi de ayrıca önemli hale gelmektedir. Balkanlarda birçok ülkede faaliyet gösteren Halk Bankası, bu projede YEE’ye destek vermektedir. Halk Bankası Genel Müdür Yardımcısı, halka öncelik veren bir banka olarak halkın iç içe olduğu her alanda faaliyet göstereceklerini dolayısıyla Balkanlarda halkla sanatı bütünleştiren böyle bir projede bulduklarını ifade etmiştir. Arnavutluk, Kosova, Romanya, Bosna-Hersek ve Makedonya proje dâhilinde yer alan ülkelerdir. Enstitü kültür merkezlerinde telkâri, kazazlık, sim sırma, ahşap oymacılık, ebru ve hat sanatları kursları verilmektedir.⁴⁶⁰ Ayrıca proje, eğitimin ardından kurs katılımcılarını üretim yapmaları adına desteklemektedir. Proje dâhilinde kermes ve sergiler gerçekleştirilmektedir. Proje nihayetinde meslek edinmiş ve el sanatlarını öğrenmiş katılımcıların kendi ülkelerinde tasarladıkları objelerin satışı konusunda gerekli destek sağlanmaktadır.⁴⁶¹

2016 yılının mayıs ayında Bursa Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı BUSMEK’in desteğiyle İşkodra’da geleneksel el sanatları kursu açılmıştır. Kosova’da telkâri, ahşap oymacılığa ek olarak iğne oyası ve keçe işçiliği kursları da açılmıştır. Üsküp kültür

⁴⁵⁸ “Balkanlar’da Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi Kosova’da”, **Kosova Haber**, 06.07.2012, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,11,13648>, (e.t. 14.07.2017).

⁴⁵⁹ “Ottoman works in Kosovo inscribed in three languages”, **Daily Sabah**, 13.04.2015, <https://www.dailysabah.com/arts-culture/2015/04/13/ottoman-works-in-kosovo-inscribed-in-three-languages>, (e.t. 14.07.2017).

⁴⁶⁰ Yunus Emre Enstitüsü, “Geleneksel El Sanatlarımız Balkanlar’da”, 27.06.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/geleneksel-el-sanatlarimiz-balkanlar-da_480, (e.t. 15.07.2017).

⁴⁶¹ “ ‘Balkanlar’da Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası’ Projesi Başlıyor”, **Yeni Balkan**, 07.11.2012, <http://www.yenibalkan.com/kultur/balkanlarda-geleneksel-turk-el-sanatlarinin-ihyasi-projesi-basliyor-h691.html>, (e.t. 15.07.2017).

merkezinde bakır işçiliği kursu kapsamında 16 ve 19. yüzyıllar arasındaki eserlerden ilham alınarak resim ve süs eşyaları hazırlanmış ve sergilenmiştir.⁴⁶² Enstitü, Türkiye'nin ortak değerlere ve kültüre sahip olduğu Balkan ülkeleriyle dostluk zemininde seyreden ilişkilerini geleneksel Türk el sanatları aracılığıyla pekiştirmektedir. El sanatları kursları katılımcılara yeni iş olanakları sunmanın yanı sıra katılımcıların yeterli düzeyde olmasa da Türkçe öğrenmesini sağlamaktadır. Ayrıca söz konusu kurslar katılımcıların Türkiye'yi tanımalarına ve Türkiye'nin görünürlüğünün artmasına katkıda bulunmaktadır.

3.2.5. 100 Türkiye Kütüphanesi Projesi

YEE, Ziraat Bankası'nın desteğiyle 100 Türkiye Kütüphanesi projesini yürütmektedir. Söz konusu projeye Türk kültürüne, diline, tarihine ve edebiyatına ilgi duyan kişiler merak ettikleri bilgileri kütüphanelerdeki kitaplar aracılığıyla edinebileceklerdir. Söz konusu projeye birlikte dünyanın çeşitli bölgelerinde kütüphane açılışı gerçekleştirilerek kişilerin güvenilir kaynaklardan doğru bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Balkan ülkeleri de proje kapsamında yer almaktadır. Bu proje çerçevesinde Saraybosna'da açılan kütüphaneyle Bosna-Savaşı sürecinde Türk uygarlığına yönelik eserlerin tahrip edilmesi sonucunda oluşan açık kapatılmaya çalışılmıştır.⁴⁶³

3.2.6. Tercihim Türkçe Projesi

Türkiye'nin geçmişten günümüze kadar gerçekleştirilen ve hâlihazırda devam etmekte olan kültür, sanat ve eğitim faaliyetleri ülkenin görünürlüğünü ve prestijini arttırmıştır. Türkiye'nin kültürünün ve değerlerinin doğru bir şekilde tanınması ülkenin itibarının pekiştirmiştir. Bu doğrultuda Türkçe öğrenmek isteyen kişilerin sayıları artış göstermektedir. Enstitü, kişilerin Türkçe öğrenme isteğini karşılamak adına Yunus Emre Kültür Merkezleri'nin desteğini almaktadır. Aynı zamanda Türkçeyi öğrenmeye gösterilen rağbet dolayısıyla yabancı seçmeli dil olarak okutulması çalışmaları da yürütülmektedir. Tercihim Türkçe projesi kapsamında enstitü; Türkçe'nin seçmeli yabancı dil şeklinde

⁴⁶² Bkz. Yunus Emre Enstitüsü, "İşkodra'da Türk El Sanatları Kursları Açılışı", 30.05.2016, http://iskodra.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/iskodra-da-turk-el-sanatlari-kurslari-acilisi_2584, (e.t. 15.07.2017).;

"Geleneksel Türk El Sanatları Kursu", **Kosova Haber**, 13.11.2012, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,11,15648>, (e.t. 15.07.2017).; "Üsküp YEE'de geleneksel bakır sanatı eserleri sergilendi", **TIMEBALKAN**, 08.09.2016, <http://timebalkan.com/uskup-yeede-geleneksel-bakir-sanati-eserleri-sergilendi/>, (e.t. 15.07.2017).

⁴⁶³ Yunus Emre Enstitüsü, "Saraybosna'da Türkiye Kütüphanesi Açıldı", 14.06.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/saraybosna-da-turkiye-kutuphanesi-acildi_494, (e.t. 16.07.2017).

öğretim planına dahil edilmesiyle ilk ve ortaöğretim için Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretilmesine yönelik ders kitaplarının temini şeklindeki iki temel konuda çalışma göstermektedir. Bu doğrultudaki ilk ihtiyaç Bosna-Hersek'te görülmüştür. Türkçe, Romanya ve Bosna-Hersek'te zorunlu yabancı dil seçmeli dersi olarak okutulmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Karadağ'da da Türkçe'nin üniversite seviyesinde seçmeli yabancı dil dersi okutulması adına çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca bu doğrultuda çeşitli şenlikler düzenlenerek Türkçe 'ye duyulan ilginin arttırılması ve kalıcılaştırılması sağlanmaya çalışılmaktadır.⁴⁶⁴Örneğin Enstitü, 2017 yılının nisan ayında Bosna-Hersek'te Türkçe öğrenen öğrencileri bir araya getirmek amacıyla yapılan Çocuk Şenliği'nin beşincisi düzenlemiştir. İlköğretim ve lise çağındaki yaklaşık 10 bin çocuğun katıldığı şenlikte, öğrenciler Türkçe ve Boşnakça şarkılar söylemiştir. Kültür Bakanı Nabi Avcı, gelecek on yıl içerisinde iki ülke halklarının birbirlerinin dilini anlayabilecek seviyeye gelmelerini ümit ettiklerini dile getirmiştir.⁴⁶⁵ Aynı zamanda söz konusu proje çerçevesinde Boşnakça Türkiye'de seçmeli ders olması adına iki ülke arasında işbirliği protokolü imzalanmıştır.⁴⁶⁶ Ayrıca enstitü, projenin işleyişi konusunda kontrol ve denetimi elden bırakmamıştır. Mevzubahis proje çerçevesinde 2017 yılının başında görev yapan öğretmenlerle gerçekleştirilen istişarelerin ışığında öğretmenlerin tecrübeleri ve ileride yapılacak çalışmalar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.⁴⁶⁷

3.3. Yunus Emre Enstitüsü'nün Balkanlardaki Hedefleri ve Bu Doğrultuda

Kat Ettiği Yollar

Enstitü; Türkiye'yi ve değerlerini, Türk kültürünü dünya kamuoyuna tanıtmayı temel amaç edinmiştir. Gerek enstitünün günümüze kadar ki başkanlarının konuşması gerekse faaliyetleri bu durumun göstergeleri konumundadır. Enstitü Başkanı Şeref Ateş, kurucu isminin de gösterdiği gibi⁴⁶⁸ enstitünün toplumlar arasındaki etkileşimi ve kaynaşmayı arttırmaya yönelik hedefinin olduğunu vurgulamıştır. Ateş; sadece buldukları ülkelerdeki halklarla Türk kültürünü paylaştıklarını, uluslararası alandaki

⁴⁶⁴ Yunus Emre Enstitüsü, "Tercihim Türkçe", <http://www.yee.org.tr/tr/tercihimturkce>, (e.t. 16.07.2017).

⁴⁶⁵ Yunus Emre Enstitüsü, "Türkçe Sevgisi Binlerce Öğrenciyi Bosna-Hersek'te Buluşturdu", 27.04.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/turkce-sevgisi-binlerce-ogrenciyi-bosna-hersek-te-bulusturdu_12657, (e.t. 16.07.2017).

⁴⁶⁶ "Boşnakça Türkiye'de Seçmeli Ders oldu", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Ocak-Şubat 2017, s.34.

⁴⁶⁷ "Saraybosna Türkçe Öğretmenleri Değerlendirme Toplantısı", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Ocak-Şubat 2017, s.40.

⁴⁶⁸ Yunus Emre'nin "Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım / Sevelim sevelelim / Dünya kimseye kalmaz" sözleri kastedilmektedir.

kültürel yumuşak güç aracı olan diğer enstitülerden farklı olarak buldukları ülkelerin politikalarını izleyen ve zayıf yönlerini analiz eden bir kuruluş olmadıklarını özellikle belirtmiştir. Elbette ki bu enstitünün faaliyetlerinin Türkiye'nin çıkarlarıyla örtüşmediği anlamına gelmemektedir. Bu durum sadece enstitünün gizli bir gündemi olmaksızın kültürel etkileşimi arttıran proje ve faaliyetler yürüttüğünü göstermektedir. Kültürün yumuşak güç kaynağı olduğu çalışmanın önceki bölümlerinde birçok kez ayrıntılarıyla ifade edildi. Enstitü de kültür unsurlarını kullanarak insana hitap etmekte ve toplumlar arasındaki kültürel etkileşimi arttırmakta dolayısıyla Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır. Ayrıca Ateş, enstitünün Türk kültürünü tanıtmakla kalmayıp aynı zamanda buldukları ülkenin kültürünü tanımaya çalıştıklarını ifade etmiştir.⁴⁶⁹ Enstitü'nün genel olarak ifade edilen hedefleri kuşkusuz tarihi, kültürel ve insani bağlara sahip olunan Balkanlar adına da geçerlidir.

2009 yılında Enstitü'nün ilk kültür ve Türkçe kurs merkezi Saraybosna'da açılmıştır. Geçtiğimiz sekiz yıl içerisinde enstitünün Balkanlardaki kültür merkezi sayısı 15'e çıkmıştır. Kültür merkezleriyle paralel olarak Türkçe kurs merkezi sayısı da artış göstermektedir. Ayrıca Türkçe öğrenen kişi sayısı da artmaktadır. Bunu Belgrad YEE Müdürü Selim Aslantaş merkez ilk açıldığı zaman Türkçe kursundaki öğrenci sayısının 8 kişi olduğunu fakat 2016 yılı itibariyle bu sayının 110 kişiye ulaştığını belirtmiştir. Burada Belgrad YEE'nin 2015 yılında açıldığını hatırlatmak gerekmektedir. Kursa katılım sayısı kısa bir süre içerisinde büyük bir artış göstermiştir. Ateş ise YEE'nin başarı elde ettiğini fakat bu başarının kuşkusuz Almanya'daki Goethe Enstitüsü'yle kıyaslanamayacak derecede olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Goethe Enstitüsü'nün 60 yıldır Alman dilini öğreten bir kurum olduğunun unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁷⁰

YEE Başkanı Ateş, enstitünün *insan eğiterek farkındalık yaratmak* amacıyla hareket ettiğini vurgulamıştır.⁴⁷¹ 2013 yılında Sırbistan'ın gelişmemiş bölgelerinin gelişmesinden sorumlu bakanı Sülejman Ugljanin, dönemin YEE başkanı Hayali Develi ile

⁴⁶⁹ Yunus Emre Enstitüsü, "Başkan Ateş, TRT Avaz'ın Canlı Yayın Konuğu Oldu", 02.12.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/baskan-ates-trt-avaz-in-canli-yayin-konugu-oldu_4179, (e.t. 16.07.2017).

⁴⁷⁰ "Common history and culture: More Serbians learn Turkish with Yunus Emre Institute in Belgrade", **Daily Sabah**, 08.06.2016, <https://www.dailysabah.com/balkans/2016/06/08/common-history-and-culture-more-serbians-learn-turkish-with-yunus-emre-institute-in-belgrade>, (e.t. 17.07.2017).

⁴⁷¹ Yunus Emre Enstitüsü, "Yunus Emre Enstitüsü Geleceğin Kültür Diplomasisi Temellerini Atıyor", 24.11.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yunus-emre-enstitusu-gelecegin-kultur-diplomasisi-temellerini-atiyor_4129, (e.t. 28.07.2017).

bir araya gelmiştir. Ugljanin, Sırbistan'daki tüm insanlara ve diğer Balkan ülkelerindeki insanlara yakın bir genelenegi besleyen YEE'yi kurarak iki ülke arasındaki ilişkilerde sıcaklık katmakta olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda enstitünün Sırbistan halkının eğitimine katkı sağladığını ve bunun kendileri adına çok önemli olduğunu dile getirmiştir.⁴⁷² Ugljanin'in açıklamaları Ateş'in enstitünün belirlediği amaçlarını yerine getirdiğinin göstergesi olmaktadır.

Çalışmada YEE'nin Balkan ülkelerindeki Türk kültürünü tanıtan ve Türkçe'nin uluslararası alanda yaygınlaşmasını sağlayan proje ve faaliyetleri ele alınırken bölge ülke ve halkları tarafından nasıl karşılandığını yansıtmaya özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda bölge halkının YEE'nin Türkçe kurslarına ve TYS sınavlarına yoğun ilgisinden söz edildi. Türkçe'nin seçmeli yabancı dil olarak okutulduğu okulların müdürlerinin bu durumdan duyduğu memnuniyeti ifade eden açıklamalarına yer verilmiştir. YEE'nin kültürel mirasın korunmasına ve canlandırılmasına yönelik projesiyle bölge ülkelerinin kimliğinin gelecek nesillere aktarımını sağlayan katkıları nedeniyle duyulan memnuniyeti gösteren ifadelerle değinildi. Çalışma çerçevesinde verilen tüm bu örnekler ve açıklamalar kültür ve dil zemininde hareket eden ve Türkiye'nin yumuşak güç uygulayıcısı olan YEE'nin Türkiye'nin görünürlüğünü, saygınlığını ve imajını arttıran bir kurum olduğunun göstergesi olmaktadır. YEE, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle arasındaki işbirliğini ve dostluğu dil ve kültür aracılığıyla kuvvetlendirmektedir.

⁴⁷² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, "Ugljanin, Develi Discuss Opening Yunus Emre Centre in Serbia", 11.09.2013, <http://www.mfa.gov.rs/en/component/content/article/64-daily-survey/12522-daily-survey-11092013>, (e.t. 28.07.2017).

SONUÇ

Balkanlarda Sovyetler Birliği'nin etkisinin ortadan kalkması Türk dış politikasına yeni bir hareket alanı sağlamıştır. Türkiye; tarihi, kültürel ve insani bağları bulunan Balkan lkeleriyle ilişkilerini geliştirmek adına girişimlerde bulunmuştur. 1990'lı yıllarda dönemin Dışışleri Bakanı İsmail Cem, komşularla ilişkileri geliştirmeye önem atfetmiştir. Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerilimi azaltmak adına ziyaretler ve toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bosna ve Kosova Savaşları'nın başlangıcından itibaren Türkiye bölgeye ilgisiz kalmamış, sorunları çözüme kavuşturmaya yönelik aktif ve tutarlı bir dış politika izlemiştir. 2000'li yıllar ise hem Türkiye hem de Balkan lkeleri açısından değişimi beraberinde getirmiştir. Balkan lkeleri aralarındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması ve işbirliğinin geliştirilmesi konusunda ortak bir tutuma sahip olmaya başlamışlardır.

Türk dış politikasında ise dönüşüm gerçekleşmiştir. Türkiye çok boyutlu ve çok taraflı, proaktif ve komşuların tehdit olarak algılanmadığı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Dış politikada Türkiye'nin yumuşak gücünü arttıran merkez ülke söylemi ve dış yardımlar aracılığıyla Türkiye'nin çekiciliği dünya kamuoyu nezdinde arttırılmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin komşularla yakın ve sağlıklı ilişkiler kurma politikası kuşkusuz Balkanlar için de geçerli olmuştur. Türkiye, Balkan lkeleriyle ekonomiden siyasete pek

çok alanda işbirliğine önem vermektedir. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle kültürel bağlarını canlandıran ve yumuşak gücünü kuvvetlendiren TİKA ve YEE de Türkiye'nin bölgede aktif bir rol oynamasına olanak sağlamaktadır.

Türkiye, Balkanlarda geçmişte yaşanan anlaşmazlıklara odaklanmaktan ziyade bugünün sorunlarını çözmeye yönelik bir yaklaşım benimsemektedir. Türkiye, Balkan ülkeleri arasında uzlaşmanın sahip olunan ortak değerler temelinde sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca Türkiye, Balkanlarda bölgesel yeniden bütünleşmeyi ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonu teşvik eden politikalar izlemektedir. Türkiye, Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonun bölgenin barış ve istikrarına katkıda bulunacağı gibi bölgeye ekonomik fayda sağlayacağını da düşünmektedir.

Türkiye'nin coğrafi açıdan bir Balkan ülkesi olmasının yanı sıra bölgede yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar ve bölge halklarıyla tarihsel ve kültürel bağların mevcut olması nedeniyle bölgede yaşanan anlaşmazlıklar Türkiye'yi de etkileyebilmektedir. Nitekim Türkiye, Balkanlarda barışın ve istikrarın kalıcılığına ve işbirliğine önem vermektedir. Bu nedenle Balkanlarda işbirliğinin artırılmasını Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesini amaçlayan GDAÜ'nün kurulmasına öncülük etmiştir. Türkiye, Balkanlarda işbirliğinin ve barışın kalıcılığının sağlanması ve bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşmasının ivme kazanması adına Türkiye-Sırbistan-Bosna Hersek ve Türkiye-Hırvatistan-Bosna Hersek arasında üçlü zirve ve danışma toplantıları düzenlenmesi konusunda girişimlerde bulunmuştur. Diğer taraftan ekonomideki karşılıklı bağımlılık da ülkeler arasındaki işbirliğini arttıracak bir unsurdur. Bu nedenle de Türkiye bölgesel işbirliği ve kalkınmayı hedefleyen BİK'in kurucu üyeleri arasında yer almıştır. BİK çerçevesinde Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla toplantılar düzenlenmektedir.

Türkiye'nin Balkanlarda teşvik ettiği bölgesel yeniden bütünleşme ise ancak ikili ve çoklu üst düzey siyasi diyaloglarla mümkün olabilecektir. Bu doğrultuda Türkiye Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerinin gelişmesine önem vermiştir. İkili ilişkilerin gelişmesi ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı kuvvetlendirecek ve kültürel etkileşime ivme kazandıracaktır. Türkiye ve Balkan ülkeleri karşılıklı olarak ekonomi alanındaki ilişkilerin gelişmesini ve işbirliğinin artmasını amaçlamaktadır. Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle genel itibarıyla sorunu bulunmamaktadır. Türkiye'nin, Yunanistan ve Bulgaristan ile geçmişten

gelen sorunları olmasına rağmen eskiyle kıyaslandığında aynı gerginlikte olmadıkları görülmektedir. Ülkeler arasında zaman zaman yaşanan gerilmeler iyi ilişkiler içerisinde olmalarını engelleyecek düzeyde değildir. Türkiye hem Yunanistan'la hem de Bulgaristan'la siyasal diyaloglarını ve temaslarını yürütürken geçmişten gelen önyargıları göz ardı ederek hareket etmektedir. Aynı zamanda Türkiye, her iki ülkeyle de ekonomiden turizme pek çok alanda işbirliği içerisinde.

Coğrafi açıdan bir Balkan ülkesi olan Türkiye'nin, bölgeyle tarihi, kültürel ve Türk ve Müslüman nüfusa sahip olmasıyla insani açıdan bağları bulunmaktadır. Balkanların jeopolitik konumu ise Türkiye, RF ve Avrupa ülkeleri için önem taşımaktadır. Balkanlar coğrafi konumu itibarıyla, Türkiye'nin Avrupa'yla arasındaki bir köprü oluşturmaktadır. Bununla birlikte Balkanların çeşitli bölgelerin köprüsü niteliğinde olması Balkanlarda hâkimiyeti sağlayan devlete veya devletlere avantaj sağlayacak olması bölgenin ayrıca önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Balkanlar, RF ve Asya ülkelerinden enerji kaynaklarının Avrupa ve ABD'ye nakli konusunda da önemli teşkil etmektedir. Dolayısıyla Balkanlar ABD, RF ve Avrupa ülkeleri için stratejik bir öneme sahiptir. Devletlerin hâkimiyet mücadeleleri ve onlar için Balkanların stratejik önemi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin kültürel, tarihsel ve insani bağları olan Balkanlarda etkinliğini artırması, bölgede istikrarın ve barışın sağlanmasında aktif rol alması, hem ekonomik hem kültürel alanlarda faaliyetler göstermesi ve bölgedeki tüm ülkelerle işbirliğini artırması gerekmektedir.

Devletlerin yumuşak güç kaynağı siyasi değerler, dış politika ve kültürdür. Devletler benimsedikleri siyasi değerler, seçimleri ve seçimleri doğrultusundaki politikalarıyla diğer ülkeleri ve halklarını etkileyebilmekte ve bu etkileri kurumları aracılığıyla sağlayabilmektedir. Böylelikle devletler kurumları vasıtasıyla yumuşak güç yaratmaktadır. Yumuşak güç araçları olarak TİKA ve YEE Balkanlardaki faaliyet ve projeleriyle, Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki etkileşimi ve Türkiye'nin bölgedeki görünürlüğünü ve prestijini artırarak Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkisinin gelişmesine ve derinleşmesine katkı sağlamaktadır. TİKA ve YEE Türkiye'yi ve Türk kültürünü doğrudan tanıtan kurumlardır. YEE Balkanlarda Türkçe ve Türk kültürünün yaygınlaşmasını ve tanıtılmasını sağlayan kültür ve eğitim alanında proje ve faaliyetler gerçekleştirmiştir. TİKA ise Balkanlarda TİKA; eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık,

kültür, idari ve sivil altyapı alanlarında faaliyet göstermektedir. TİKA bu alanlarda bölge ülkelerinin kalkınmasına hiçbir karşılık beklemeden destek olmakta ve Balkanların istikrarına katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin TİKA ve YEE vasıtasıyla Balkanlarda söz konusu yumuşak güç oluşturan faaliyetleri düşünüldüğünde Türkiye'nin dış politika davranışları ve kimliği arasında bağ bulunduğu görülmektedir. Çünkü diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin kimliğinin inşa sürecinde de kültür etkili bir rol oynamaktadır. Balkan ülkeleriyle var olan kültürel ve insani bağ da Türk dış politikasını bu çerçevede etkilemektedir.

Realist ve neorealistlerin bakış açısıyla devlet kurumları güvenlik ve askeri güce yönelik politikalar uygulamaktadır. Fakat TİKA ve YEE, devlet kurumlarının kültür, dil, dış ve insani yardımlar odaklı olarak başka bir deyişle yumuşak güç temelinde faaliyet gösterebildiğini kanıtlar niteliktedir. YEE'nin kültürel etkileşimi arttıran faaliyetleri işbirliği olanakları sunmaktadır. Örneğin; Arnautluk'ta kişilerin neden Türkçe öğrendiğini analiz etmeye yönelik anket çalışması yapılmıştır. Anket katılımcılarının büyük oranda Türkiye'de eğitim alma, iş bulabilme ve ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirilirken dil sorunu yaşamama amaçları olduğu görülmüştür. Şüphesiz ki bu durumda küreselleşmenin toplumlar ve kültürler arası etkileşim sürecini hızlandırdığı ve arttırdığı göz ardı edilmemelidir. Türkiye, Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerinin gelişmesine önem atfetmesinin bir nedeni de karşılıklı bağımlılığın derinleşmesidir. Bölge ülkeleri de Türkiye'yle karşılıklı olarak ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesini istemektedir. TİKA da Balkan ülkelerinin kalkınmasına destek olan faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu çerçevede TİKA özellikle ülkelerin gelişmesine katkı sağladığı alanlardaki işbirliği imkânını arttırmaktadır.

Türkiye'nin Balkanlardaki faaliyetleri zaman zaman Neo-Osmanlılık ve Türkiye'nin Balkanlara yayılması olarak nitelendirilip eleştirilmektedir. Fakat TİKA ve YEE'nin proje ve faaliyetlerinin Balkanlarda genel itibarıyla olumlu karşılandığını söylemek mümkündür. YEE'nin Türkçe kurslarına ve TYS sınavlarına katılım sayısı artmaktadır. Türkçe'nin seçmeli ders olarak okutulduğu okullarda Türk öğrenciler dışındaki öğrencilerin de katılım gösterdiği görülmektedir. Balkanlarda seçmeli Türkçe dersi verilen okullardaki yetkililer, Türkçe derslerinin verilmesiyle okullarının popülaritesinin artacağını düşünen açıklamalar yapmıştır. YEE'nin Bulgaristan'da kültür merkezi olmamasına rağmen ülkedeki iki üniversiteyle Türkoloji projesi çerçevesinde

işbirliği yapılmaktadır. Kosova'lı yetkililer YEE'nin Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İhyası Projesi çerçevesinde yapılan faaliyetler sayesinde halklarının kimliklerini koruyabileceğini ve gelecek nesillere aktarabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda verilen örnekler çoğaltılabilir. Fakat asıl önemli olan nokta YEE'nin faaliyetlerinin Balkan ülkeleri tarafından olumlu karşılanmasıdır.

TİKA'nın Balkan ülkelerinin kalkınmasına ve halklarının yaşam kalitesini arttırmasına katkıda bulunan faaliyetlerinin olumlu geri bildirimler aldığını ifade etmek mümkündür. Örneğin; Arnavutluk'taki yetkililer tarafından TİKA'nın ülkelere ve Arnavut halkına sağladığı desteğin önemini belirten açıklamalar mevcuttur. Sırbistan'ın farklı dönemlerdeki iki Başbakanı TİKA'nın ülkelere katkısından dolayı memnuniyetlerini dile getirmiştir. TİKA'nın Hırvatistan'daki bir merkez için temin ettiği ve hastaların tedavi sürecine büyük ölçüde etkileyen tıbbi ekipmanların Hırvatistan'la birlikte çevre ülkelerde de katkı sağladığı belirtilmiştir. TİKA'nın Hırvatistan'da Türkiye'ye yönelik ilginin arttığı ve Türkiye'nin yatırımlarından duyulan memnuniyetin dile getirildiği açıklamalar yapılmıştır. TİKA'nın Balkan ülkelerindeki eğitim faaliyetleri öğrencilerin Türkiye'yi küçük yaştan tanımasını sağlamaktadır. TİKA tarafından tarım ve hayvancılık alanında halkın ihtiyacını karşılamaya yönelik yapılan tarım makinesi, fidan, arılı kovan gibi yardımlar ve alanında uzman kişiler tarafından verilen eğitimler Balkan halklarının Türkiye'ye sempatisini arttırmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin destek olduğu Balkan ülkeleriyle işbirliği olanağını arttırmakta ve Türkiye'nin yumuşak gücüne ivme kazandırmaktadır.

Sonuç olarak; Türkiye'nin Balkanlardaki imajını olumlu açıdan kuvvetlendirilmesini ve Türkiye'ye yönelik önyargıların kırılmasını sağlamaya çalışan TİKA ve YEE Balkanlardaki faaliyet ve projeleriyle bölgedeki etkinliğini göstermektedir. Türkiye'nin doğrudan tanıtılması ve Türkiye hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmeye çalışılmasıyla Türkiye'nin bölgedeki itibarı ve yumuşak gücü ivme kazanmaktadır. TİKA ve YEE'nin Türkiye'yi, Türk kültürünü ve insanını doğrudan tanıtmalarıyla Balkan halklarının Türkiye'ye ve Türklere karşı ilgisi ve merakı artmaktadır. Bu durum Balkan ülkelerinden gelen turist sayısının artış göstermesine neden olmaktadır. Balkan ülkelerinin kalkınmasına verilen destek ve ülkeler arasında güçlenen kültürel etkileşim Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle işbirliği imkânını ve alanlarını arttırmaktadır. Bölge ülkeleriyle

işbirliğinin güçlendirilmesi, ekonomik, ticari ve siyasi ilişkilerin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Bölgeden gelen olumlu geribildirimler TİKA ve YEE'nin çalışmalarını ve faaliyet gösterdikleri alanları geliştirmelerine sebep olmaktadır. TİKA ve YEE Türkiye'nin görünürlüğü ve prestijini arttırmaktadır. Ayrıca TİKA ve YEE'nin Balkanlarda bu denli olumlu karşılanması kurumların diğer bölgelerdeki çalışmalarını da hevesle sürdürmelerini sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Akgün Çomak, Nebahat ve Yılmaz, Eldiz. “Dış Politikada Türkiye İmajı ve Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, ss.133-150.
- Akıllı, Erman. **Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.
- Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2009.
- Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, Şubat 2010.
- Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 8. Baskı, Bursa: MKM Yayınları, 2013.
- Arı, Tayyar. “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri 2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, Tayyar Arı (Ed.), Bursa: Dora Yayınları, 2014, ss.1-47.

- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 19. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 2014, s.405.
- Aslan, Halil Kürşad. "Dış Yardımların Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi", **Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar**, Erman Akıllı (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Ocak 2016, ss.75-100.
- Bal, İdris. "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010, ss.35-61.
- Cull, Nicholas J. **Public Diplomacy: Lessons From The Past**, Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
- Çevik, B. Senem. "The Benefactor: NGOs and Humanitarian Aid", **Turkish Public Diplomacy**, B. Senem Çevik and Philip Seib (Ed.), New York: Palgrave Macmillan, 2015, ss.121-152.
- Davutoğlu, Ahmet. **Stratjik Derinlik**, 104. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Demir, Sertif ve Varlık, Ali Bilgin. "Realist ve Liberal Teorilerde 'Güç' Anlayışı", **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Hasret Çomak ve Caner Sancaktar (Ed.), İstanbul: BETA Yayıncılık, 2013, ss.67-87.
- Ekşi, Muharrem. **Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, Ankara: Siyasal Kitapevi, Temmuz 2014.
- Emiroğlu, Hüseyin ve Kayalak, Turgay. "Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2009", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), Ankara: SETA, Mart 2011, ss.433-496.
- Eralp, Doğa Ulaş. "Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2010", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2010**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Ed.), Ankara: SETA, Ekim 2011, ss.389-408.
- Ersoy, Eyüp. "Realizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Ramazan Gözen (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, ss.159-187.
- Griffiths, Martin. Roach, Steven C. Solomon, M. Scott. **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, CESRAN (Çev.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.
- Griffiths, Martin. O'Callaghan, Terry. C. Roach, Steven. **International Relations: The Key Concepts**, 2nd. Edition, New York: Routledge, 2008.

- Gül, Abdullah. **Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları**, Ankara: Dışışleri Bakanlığı, 2007.
- Hanlon, Pat. **Global Airlines: Competition in Transnational Industry**, 3rd Edition, Oxford: Butterworth-Heineman, 2007.
- Ihlamur, Suna Gülfer. “İnsani Diplomasi İlkesi Çerçevesinde Türkiye’nin Göç ve İltica Rejimi”, **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss.45-70.
- İşyar, Ömer Göksel. **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, Bursa: Dora Yayıncılık, 2009.
- Jablonsky, David. “National Power”, **U.S. Army War College Guide To National Security Issues**, Volume I: Theory of War and Strategy, 3rd Edition, J. Boone Bartholomees (Ed.), Carlisle: Departman of National Security and Strategy, 2008, ss.145-162.
- Jelavich, Barbara. **Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl**, 4. Baskı, Zehra Savan ve Hatice Uğur (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Katzenstein, Peter J. **The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics**, New York: Columbia University Press, 1996.
- Kennedy, Paul. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, 3. Baskı, Birtane Karanakçı (Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1990.
- Keohone Robert O. and Nye, Joseph. **Power and Interdependence**, Fourth Edition, Boston: Longman, 2012.
- Keyman, Fuat “Bugünkü Dış Politika Anlayışı Pragmatik Bir Farklılık İfade Ediliyor”, **Mülakatlarla Türk Dış Politikası Cilt:4**, Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer ve Mehmet Yegin (Ed.), Ankara: USAK Yayınları, 2011, ss.139-159.
- Layne, Christopher. “The Unbearable Lightness of Soft Power”, **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, ss.51-82.
- Lock, Edward. “Developing a ‘Strategic’ Concept of Power”, **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet

- Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, ss.32-50.
- Mandacı, Nazif. “Türkiye’nin Balkan Politikası 2012: Yükselen Yumuşak Güç?”, **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş (Ed.), Ankara: SETA, Aralık 2013, ss.359-383.
- Mearsheimer, John J. **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W. W. Norton, 2014.
- Melissen, Jan. **Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy**, Hauge: Netherlands Institute of International Clingendael, May 2005.
- Morgenthau, Hans J. **Scientific Man Versus Power Politics**, London: Purnell and Sons, 1947.
- Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York: Alfred A. Knopf, 1948.
- Nye, Joseph. **Bound To Lead: The Changing Nature of American Power**, New York: Basic Books, 1990.
- Nye, Joseph. **The Paradox of American Power: Why the World’ Only Superpower Can’t Go It Alone**, New York: Oxford University Press, 2002.
- Nye, Joseph. “Hard and Soft Power in a Global Information Age”, **Re-Ordering The World**, Mark Leonard (Ed.), London: Foreign Policy Center, 2002, ss.2-10.
- Nye, Joseph. **Soft Power: The Means To Success in World Politics**, New York: Public Affairs, 2004.
- Nye, Joseph. “Responding to My Critics and Concluding Thoughts”, **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, ss.215-227.
- Oran, Baskın. **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986.
- Öktem, Kerem. “Projecting Power: Non-Conventional Policy Actors in Turkey’s International Relations”, **Another Empire? A Decade of Turkey’s Foreign Policy Under The Justice and Development Party**, Kerem Öktem, Ayşe Kadioğlu ve Mehmet Karlı (Ed.), İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, ss.77-108.

- Özgöker, Uğur ve İba, Sezin. "Uluslararası İlişkiler ve Türkiye'nin Yeni Dış Politikası", **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, ss.79-101.
- Peterson, James W. **American Foreign Policy Alliance Politics in a Century of War, 1914-2014**, New York: Bloomsbury, March 2014.
- Sancaktar, Caner. "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Açılımı", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, Hasret Çomak (Ed.), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010, ss.329-350.
- Selçuk, Orçun. "Bir Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasi Aracı Olarak Türk Hava Yolları", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss. 321-344.
- Shaw, Stephen. **Airline Marketing and Management**, Sixth Edition, Burlington: Ashgate, 2007.
- Sunar Cankurtaran, Burcu. "Türk Dış Politikasında 'Diaspora Açılımı' ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss.91-131.
- Şahin, Mehmet ve Çevik, B. Senem. "Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç", **Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi**, Mehmet Şahin ve B. Senem Çevik (Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2015, ss.1-16.
- Treverton, Gregory F. and Jones, Seth G. "Measuring National Power", **National Security Research Division**, Santa Monica: RAND, 2005.
- Troxell, John F. "Military Power and The Use of Force", **U.S. Army War College Guide To National Security Issues**, Volume I: Theory of War and Strategy, 3rd Edition, J. Boone Bartholomees (Ed.), Carlisle: Department of National Security and Strategy, 2008, ss.209-234.
- Tuncer, Hüner. **Diplomasinin Evrimi: Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye...**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.
- Ulusoy, Kıvanç. "Turkish Foreign Policy in a Transatlantic Context: A Case for Soft Power and Public Diplomacy", **Turkish Public Diplomacy**, B. Senem Çevik and Philip Seib (Ed.), New York: Palgrave Macmillan, 2015, ss.153-172.

- Ülger, İrfan Kaya. “Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990’lı Yıllar”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, İdris Bal (Ed.), Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi – Lalezar Kitapevi, 2006, ss.257-271.
- Yenigün, Cüneyt. “Türk Dış Politikasında Üçüncü Dalga”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası**, Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010, ss. 63-86.
- Yılmaz, Sait. **Akıllı Güç**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012.
- Zaharna, R. S. “Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives: Information and Relational Communication Frameworks”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Nancy Snow and Phillip M. Taylor (Ed.), New York: Routledge, 2009, ss.86-100.
- Zahran, Geraldo and Ramos, Leonardo. “From Hegemony To Soft Power”, **Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives**, Inderjeet Parmar and Michael Cox (Ed.), New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010, ss.12-31.
- Wendt, Alexander. **Social Theory of International Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Makaleler

- Altınok, Mehtap ve Avşar, Bahadır. “Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Hayati Develi’den Artı 90’a Açıklamalar”, **Artı 90**, Sayı: 8, 2013, ss.20-24.
- Akman, Halil. “Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde Türkiye’nin İç Siyasi Durumu ve Dağılmaya Yaklaşımı”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Merkezi**, Yıl:3, Sayı:16, Eylül 2015, ss.139-156.
- Aras, Bülent. “The Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy”, **Insight Turkey**, Vol.1, No:3, 2009, s.127-142.
- Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat. “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”, **Alternatif Politika Dergisi**, Sayı:1, Cilt:3, Mayıs 2011, ss.1-30.
- Armitage, Richard L. and Nye, Joseph. “CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America”, **Center For Stratejic & International Studies**, New York: The CSIS Press, 2007, ss.1-81.

- Aydın Koyuncu, Çiğdem. “Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi”, **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt:8, Sayı:2, 2016, ss.347-375.
- Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin Geçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:1, 2004, ss.33-60.
- Bachrach, Peter and Baratz, Morton S. “Two Faces of Power”, **American Political Science Review**, Vol. 56, No: 4, December 1962, ss. 947-952.
- Balaban, Adem.“Arnavutluk’ta Türkçe Öğretimi ve Arnavutların Türkçe Öğrenme Sebepleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı: 33, 2014, ss.625-634.
- Balcı, Ali ve Yeşiltaş, Murat. “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, **Bilgi**, Cilt: 9, No: 34, Kış 2011, ss.9-34.
- Barnett, Michael and Duvall, Raymond. “Power in International Politics”, **International Organization**, Vol. 59, No: 1, Winter 2005, ss.39-75.
- Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015**.
- Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **2016 TİKA İdare Faaliyet Raporu**.
- Bélanger, Louis. “Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada”, **Political Psychology**, Vol. 20, No: 4, December 1999, ss.677-699.
- Beşe, Ertan. “ ‘Kamu Diplomasisi’ Kavramı ve Uygulama Alanları”, **Stratejik Düşünce**, Cilt:2, Sayı: 16, Mart 2011, ss.106-108.
- Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi.
- “Boşnakça Türkiye’de Seçmeli Ders oldu”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Ocak-Şubat 2017, s.34.
- Bozdağlıoğlu, Yücel ve Özen, Çınar . “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağlılık”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, Kış 2004, ss.59-79.
- Cin, Turgay. “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1,Cilt:11, 2009, ss.147-179.

- Cin, Turgay. “Yunanistan’daki Azınlıklar ve Bunların Hukuki Durumları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı 2014, Cilt:16, 2015, ss.4045-4116.
- Çevik, B. Senem. “Turkish Soap Opera Diplomacy: A Western Projection by a Muslim Source”, **The Journal of Public Diplomacy**, Vol.5, No:1, 2014, ss.78-103.
- Dahl, Robert A. “The Concept of Power”, **Behavioral Science**, Vol.2, No:3, July 1957, ss.201-215.
- Davutoğlu, Ahmet “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, **Insight Turkey**, Vol. 10, No: 1, 2008, 78.
- Davutoğlu, Ahmet ve Silayciç, Haris. “Saray Bosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ve Türkçe Kurs Merkezi Açılış Töreni Konuşmaları”, **Yunus Emre Bülteni**, Sayı: 2, Aralık 2009, ss.3-5.
- Davutoğlu, Ahmet. “A Forward Looking Vision for the Balkans”, **Vision Papers**, Ankara: SAM, No:1, Ekim 2011, ss.1-11.
- Davutoğlu, Ahmet. “Principles of Turkey Foreign Policy and Regional Political Structuring”, **International Policy and Leadership Institute: Turkey Policy Brief Series**, 3rd Edition, 2012, ss.1-9.
- Davutoğlu, Ahmet. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy: Objectives, Challenges and Prospects”, **Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity**, November 2013, ss.865-870.
- Demirtaş, Birgül. “Turkey and The Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future”, **PERCEPTIONS**, Vol. 18, No: 2, Summer 2013, ss.163-184.
- Demirtaş Coşkun, Birgül. “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası 1990-2008”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı:27, Cilt:7, 2010, ss.51-86
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan İş Forumu Sonuç Raporu”, 19-20 Ekim 2015.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye-Kosova İş ve Yatırım Forumu Sonuç Raporu”, 18.10.2016 İstanbul.
- Dışişleri Bakanlığı, “2014 Yılına Girerken Dış Politikamız”, **2014 Yılı Mali Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurul’una Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, 15.12.2013.

- Dışişleri Bakanlığı, “2017 Yılına Girerken Dış Politikamız”, **Dışişleri Bakanlığı’nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurul’una Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, 09.12.2016.
- Doyle, Michael W. “Liberalism and World Politics”, **The American Political Science Review**, Vol. 80, No: 4, December 1986, ss.1151-1169.
- Dönmez, Adem. “Kemal Karpatla Geçmişten Bugüne Balkanlar Söyleşisi”, **Çerçeve Dergisi: Yüzyıl Sonra Balkanlar**, Sayı:62, Kasım 2013, ss.36-41.
- Ekinci, Deniz. “Balkan Coğrafyasının Jeopolitik Özellikleri Üzerine Düşünceler”, **Çerçeve Dergisi: Yüzyıl Sonra Balkanlar**, Sayı: 62, Kasım 2013, ss.22-35.
- Ekinci, Mehmet Uğur. “Türkiye-Balkan İlişkileri”, **SETA Analiz**, Sayı:204, Mayıs 2017.
- Erdoğan, Recep Tayyip ve Davutoğlu, Ahmet. “Yunus Emre Vakfı Açılış Töreni Konuşmaları”, **Yunus Emre Bülteni**, Sayı: 1, Eylül 2009, ss.3-7.
- Gallarotti, Giulio M. “Soft Power: What it is, Why it’s Important, and the Conditions Under Which it Can Be Effectively Used”, **Wesleyan University Division II Faculty Publications**, January 2011, ss.1-51.
- Gelpi, Christopher F. and Grieco, Joseph M. “Democracy, Interdependence, and the Sources of the Liberal Peace”, **Journal of Peace Research**, Vol.45, No:1, ss.17-36.
- Global Humanitarian Assistance Report 2013.
- Göral, Emirhan. “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye’nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, Cilt:21, 2013, ss.99-118.
- Grigor’ev, Alex N. and Severin, Adrian. “Debalkanizing the Balkans: Strategy for a Sustainable Peace in Kosovo”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, No:1, 2007, ss.123-139.
- Haas, Ernst B. “The Study of regional integration: reflections on the joy and anguish of pretheorizing”, **International Organization**, Vol.24, No:4, 1970, ss.607-646.
- Haşimi, Cemalettin. “Turkey’s Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation”, **Insight Turkey**, Vol. 16, No:1, 2014, ss.127-145.
- Holsti, K. J. “The Concept of Power in the Study of International Relations”, **Background**, Vol. 7, No: 4, 1964, ss.179-194.

- Isaac, Jeffrey C. "Beyond The Three Faces of Power: A Realist Critique", **Polity**, Vol. 20, No: 1, Autumn 1987, ss.4-31.
- "İzmit'te Çin Atölyesi Eğitim Programı", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.31.
- Kalın, İbrahim. "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", **PERCEPTIONS**, Vol. 16, No: 3, Autumn 2011, ss.5-23.
- Kaya, Sezgin. "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:3, Cilt:63, 2008, ss.83-111.
- Kodoman, Timuçin ve Birsal, Haktan. "21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı ve Türkiye'ye Etkilerinin Değerlendirilmesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Cilt:19, 2014, ss.49-64.
- "Köstence Yunus Emre Enstitüsüne Onur Nişanesi Verildi", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.44.
- "Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Paneli" ve "Bükreş'te Nevruz Konseri", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mart-Nisan 2017, ss.27-31.
- Moore, John and Schache, Ilse. "China's Charm Offensive", **Brunswick Review**, No: 7, Summer 2013, ss.40-43.
- Nye, Joseph. "Soft Power", **Foreign Policy**, No: 80, Autumn 1990, ss.153-171.
- Nye, Joseph. "The Decline of Amerikan Soft Power: Why Washington Should Worry", **Foreign Affairs**, Vol.83, No:3, 2004, ss.16-20.
- Nye, Joseph. "Soft Power and American Foreign Policy", **Political Science Quarterly**, Vol. 119, No: 2, Summer 2004, ss.255-270.
- Nye, Joseph. "Public Diplomacy and Soft Power", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 616, 2008, ss.94-109.
- Nye, Joseph. "Combining Hard and Soft Power", **Foreign Affairs**, Vol. 88, No: 4, July/August 2009, ss.160-163.
- Nye, Joseph. "The Information Revolution and Soft Power", **Current History**, Vol. 113, No: 759, 2014, ss.19-22.
- Oğuzlu, Tarık. "Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt:1 Sayı:9,Eylül 2009, ss.43-50.

- Oran, Baskın. "Türk Dış Politikası Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, ss.353-370.
- Öktem, Kerem and Benhaim, Yohanan. "The Rise and Fall of Turkey's Soft Power Discourse", **European Journal of Turkish Studies**, Vol.21, 2015, ss.1-24.
- Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.63, Sayı: 3, 2008, ss. 113-144.
- Özlem, Kader. "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, No:1/2, Kış 2008, ss.341-371.
- Özkan, Abdullah. "21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları", **Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Stratejik Rapor No: 70, 2015, ss.1-29.
- Polachek, Solomon William. "Conflict and Trade", **Journal of Conflict Resolution**, Vol.24, No:1, 1980, ss.55-78.
- Redzhebova, Kanariya. "Bulgaristan Hasköy Bölgesi", **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Raporu**, 2015.
- Richmond, Yale. "Cultural Exchange and The Cold War: How The Arts Influenced Policy", **The Journal of Arts Management, Law and Society**, Vol. 35, No: 3, Fall 2005, ss. 239-245.
- "Saraybosna Türkçe Öğretmenleri Değerlendirme Toplantısı", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Ocak-Şubat 2017, s.40.
- "Saraybosna'da Yazma Eser Restorasyonu Eğitim Programı", **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Mayıs-Haziran 2017, s.38.
- Serdar, İskender. "Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış", **The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies**, Vol.1, No:1, 2015, ss.14-38.
- Smitter, Philippe C. "Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration", **International Organization**, Vol.23, No:1, 1969, ss.161-166.

Sözen, Ahmet. “Changing Fundamental Principles in Turkish Foreign Policy Making”, **2006 Annual Conference of the International Studies Association in San Diego**, USA, March 2006, ss.1-28.

Stone, Alec. “What is Supranational Constitution? An Essay in International Relations Theory”, **The Review of Politics**, Vol. 56, No: 3, Summer 1994, ss.441-474.

Tahir, Nuri Ali. “Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan’daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:41, Cilt:8, Aralık 2015, ss.578-587.

The National Security Strategy of the United States of America, Washington, September 2002.

Türbedar, Erhan. “Türk Dış Politikası Balkanlar’da Nasıl Algılanıyor?”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Nisan 2012, ss.1-4.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, **TİKA 2016 İdare Faaliyet Raporu**.

Türk Kızılayı, **Stratejik Plan: 2016-2020**, ss.2-3.

Türk Kızılayı, **Van Depremi İnsani Yardım Operasyonu Raporu**.

Yunus Emre Enstitüsü, **2014 Faaliyet Raporu**.

Yunus Emre Enstitüsü, **2015 Faaliyet Raporu**.

Yunus Emre Enstitüsü, **2023 Vizyonu “Dünya Türkiye’yi Daha Yakından Tanıyor!”**, Ankara 2015.

Yurtnaç, Kemal. ”Başkan’dan”, **Artı 90**, Sayı: 7, Temmuz 2013, s.1.

Yurtnaç, Kemal. “ Turkey’s New Horizon: Turks Abroad and Related Communities”, **SAM Papers**, No: 3, October 2013, ss.1-10.

“46 Ülkeden 500 Öğrenci Yaz Okulunda Buluştu”, **Yunus Emre Bülteni**, Ankara, Temmuz-Ağustos 2016, s.41.

Diğer Kaynaklar

“AA Bosna Hersek’te Manşetlerde”, **Anadolu Ajansı**, 12.03.2012, <http://aa.com.tr/tr/arsiv/aa-bosna-hersekte-mansetlerde/377716>, (e.t. 23.06.2017).

“AA Makedonca ve Arnavutça Yayın Merkezini Üsküp’te Açıyor”, **Anadolu Ajansı**, 06.11.2015, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-makedonca-ve-arnavutca-yayin-merkezini-uskupte-aciyor/468351>, (e.t. 01.07.2017).

- “AA’nın Makedonca Yayına Başlaması İlgi Çekti”, **Anadolu Ajansı**, 09.11.2015, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-makedonca-yayina-baslamasi-ilgi-cekti/470844>, (e.t. 22.06.2017).
- “AA’nın Boşnakça, Hırvatça, Sırpça Yayını 5 Yaşında”, **Anadolu Ajansı**, 11.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-bosnakca-hirvatca-sirpca-yayini-5-yasinda/768796>, (e.t. 07.07.2017).
- Akçadağ, Emine. “Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”, **Kamu Diplomasisi Enstitüsü**, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>, s.18, (e.t. 26.02.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, “Bakan Yardımcısı Mehmet Ersoy, Bölgesel İşbirliği Konseyi Genel Sekreteri Goran Svilanovic ile bir araya geldi”, <http://www.aile.gov.tr/haberler/bakan-yardimcisi-mehmet-ersoy-bolgesel-isbirligi-konseyi-genel-sekreteri-goran-svilanovic-ile-bir-araya-geldi>, (e.t. 28.07.2017).
- “Ahmet Davutoğlu: “Türkiye Küresel Güçtür!”, **Anlayış Dergisi**, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=3331>, (e.t. 09.06.2017).
- “Analiz: FETÖ’nün Arnavutluk’taki son çarpınışları”, **TIMEBALKAN**, 18.05.2017, <http://timebalkan.com/analiz-fetonun-arnavutluktaki-son-cirpinisleri/>, (e.t. 12.07.2017).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular”, http://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf, (e.t. 28.07.2017).
- “Avrupa’ya yeni kapı İzmir-Selanik feribotu”, **Milliyet**, 12.03.2016, <http://www.milliyet.com.tr/avrupa-ya-yeni-kapi-izmir-selanik-gundem-2208249/>, (e.t. 11.07.2017).
- “ ‘Balkanlar’da Geleneksel Türk El Sanatlarının İhyası’ Projesi Başlıyor”, **Yeni Balkan**, 07.11.2012, <http://www.yenibalkan.com/kultur/balkanlarda-geleneksel-turk-el-sanatlarinin-ihyasi-projesi-basliyor-h691.html>, (e.t. 15.07.2017).
- “Balkanlardaki FETÖ”, **Milliyet**, 28.07.2016, <http://www.milliyet.com.tr/balkanlar-daki-feto-dunya-2285462/>, (e.t. 12.07.2017).

- “Balkanlar’da Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi Kosova’da”, **Kosova Haber**, 06.07.2012, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,11,13648>, (e.t. 14.07.2017).
- “Balkanlar’ın nabzı Zagreb’te attı”, **Dünya**, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/balkanlarin-nabzi-zagrebte-atti/367527>, (e.t. 28.07.2017).
- “Balkan Türkologları Buluşması Saraybosna’da Gerçekleştirildi”, **Balkan İncileri**, http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=288:turkolog&catid=42:guncel&Itemid=63, (e.t. 13.07.2017).
- Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “AFAD Hakkında”, <https://www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda>, (e.t. 18.04.2017).
- Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Vizyon & Misyon”, <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/vizyon-misyon/8>, (e.t. 26.02.2017).
- Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Tayfun Felaketiyle Sarsılan Filipinler’e Türkiye’den Yardım Eli”, <http://kdk.gov.tr/haber/tayfun-felaketiyle-sarsilan-filipinlere-turkiyeden-yardim-eli/325>, (e.t. 18.04.2017).
- Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, “Kuruluş”, <http://kdk.gov.tr/faaliyetler/kurulus/7>, (e.t. 03.11.2016).
- Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “Kurumsal”, <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal.php>, (e.t. 24.04.2017).
- Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “YTB ve Yunus Emre Enstitüsü İşbirliğine Gitti”, 14.04.2016, https://www.ytb.gov.tr/haber_detay.php?detay=5022, (e.t.27.04.2017).
- Başbakanlık Yurt Dışı Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, “Türkiye Burslarıyla Dünya’nın Dört Bir Yanından Eğitim İçin Geliyorlar”, <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/turkiye-burslariyla-dunyanin-dort-bir-yanindan-egitim-icin-geliyorlar/>, 08.02.2017, (e.t. 12.02.2017).
- Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Hakkımızda”, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>, (e.t. 01.05.2017).
- Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Tarihçemiz”, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222>, (e.t. 01.05.2017).
- Başbakanlık, “Başbakan Yıldırım, Yunanistan Başbakanı Çıpras ile ortak basın toplantısı düzenledi.”, 19.06.2017,

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=454b8e6c-98d0-4290-8704-95e9cc87f851, (e.t. 11.07.2017).

Başbakanlık, "Başbakan Yıldırım Atina temasları kapsamında Yunan mevkidaşı Çıpras ile görüştü.", 19.06.2017,

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=474d9ae5-3348-410e-99bf-cfc21018c500, (e.t. 11.07.2017).

"Borisov: NATO'nun güney kanadı Türkiye'siz olmaz", **CNN Türk**, 13.06.2017,

<https://www.cnnturk.com/video/dunya/borisov-natonun-guney-kanadi-turkiyesiz-olamaz>, (e.t. 28.07.2017).

"Bosna Hersek'te Türkçe dil sınıfı açıldı", **TIMEBALKAN**, 25.02.2017,

<http://timebalkan.com/bosna-hersekte-turkce-dil-sinifi-acildi/>, (e.t. 13.07.2017).

"Bulgaristan Başbakanı Borisov: Türkiye olmasaydı göç dalgası Avrupa'yı silip süpürebilirdi", **Anadolu Ajansı**, 13.06.2017,

<http://aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-basbakani-borisov-turkiye-olmasaydi-goc-dalgasi-avrupayi-silip-supurebilirdi/840850>, (e.t. 28.07.2017).

"Bulgaristan'da İş ve Yatırım Fırsatları" Paneli", **Kırcaali Haber**, 25.02.2016,

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16672, (e.t. 09.07.2017).

"Bulgaristan 22 yıl sonra asimilasyonu kabul etti", **NTV**, 12.01.2012,

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/bulgaristan-22-yil-sonra-asimilasyonu-kabul-etti,hvs6N2P8iES-Ic-RjHr1JA>, (e.t. 02.08.2017).

"Common history and culture: More Serbians learn Turkish with Yunus Emre Institute in Belgrade", **Daily Sabah**, 08.06.2016,

<https://www.dailysabah.com/balkans/2016/06/08/common-history-and-culture-more-serbians-learn-turkish-with-yunus-emre-institute-in-belgrade>, (e.t. 13.07.2017).

Cumhurbaşkanlığı, "Bosna-Hersek'e Her Alanda ve Kesintisiz Destek Vermekte

Kararlıyız", 20.05.2015, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32171/bosna-herseke-her-alanda-ve-kesintisiz-destek-vermekte-kararliyiz.html>, (e.t. 23.06.2017).

Cumhurbaşkanlığı, "Doğrudan Sınırımız Olmasa da Arnavutluk'u Komşumuz Olarak Görüyoruz", 13.05.2015,

- <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/32293/dogrudan-sinirimiz-olmasa-da-arnavutluku-komsumuz-olarak-goruyoruz.html>, (01.07.2017).
- Cumhurbaşkanlığı, “Hırvatistan”, 26.04.2016, <https://www.tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/43786/hirvatistan.html>, (e.t. 07.07.2017).
- Cumhurbaşkanlığı, “Türkiye ve Hırvatistan, Bölgedeki Barış ve İstikrarın Muhafazası İçin Örnek Bir İş Birliği Sergiliyor”, 27.04.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/43769/turkiye-ve-hirvastistan-bolgedeki-baris-ve-istikrarin-muhafazasi-icin-ornek-bir-is-birligi-sergiliyor.html>, (e.t. 07.07.2017).
- “Çavuşoğlu: ‘NATO Üyeliği Dâhil Makedonya’yı Her Alanda Destekliyoruz’ ”, **Yeni Balkan**, 18.06.2017, <http://www.yenibalkan.com/gundem/cavusoglu-nato-uyeligi-dahil-makedonyayi-her-alanda-destekliyoruz-h10030.html>, (e.t. 21.06.2017).
- “Çavuşoğlu, Makedonya Cumhurbaşkanı İvanov ile Görüştü”, **Anadolu Ajansı**, 18.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/cavusoglu-makedonya-cumhurbaskani-ivanov-ile-gorustu/844064>, (e.t. 21.06.2017).
- “Çipras'tan Türkiye'ye "çirkin" tepki”, **NTV**, 15.07.2017, <http://www.ntv.com.tr/dunya/ciprastan-turkiyeye-cirkin-tepki,imoBY4yRo0Wy7HBSdQSrWQ>, (e.t. 28.07.2017).
- “Devletimizle Birlikte Halkımız Destan Yazıyor”, **Anadolu Ajansı**, 07.01.2015, <http://aa.com.tr/tr/politika/devletimizle-birlikte-halkimiz-destan-yaziyor/86323>, (e.t. 18.04.2017).
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türk-Sırp İş Konseyi Değerlendirme Toplantısı”, 05.03.2009, <https://www.deik.org.tr/etkinlikler-turk-sirp-is-konseyi-degerlendirme-toplantisi>, (e.t. 20.06.2017).
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye-Makedonya İş Konseyi”, <https://www.deik.org.tr/turkiye-avrupa-is-konseyleleri-turkiye-makedonya-is-konseyi>, (e.t. 22.06.2017).
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Arnavutluk’taki Yatırım Fırsatları Değerlendirildi”, 27.01.2017, <http://deik.org.tr/basin-aciklamalari-arnavutluk-taki-yatirim-firsatlari-degerlendirildi>, (e.t. 01.07.2017).

- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Slovenya’nın 2020 Hedeflerinde Öncelikli 3 Ülkeden Biri Türkiye Olacak”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-slovenya-nin-2020-hedeflerinde-ocelikli-3-ulkeden-biri-turkiye-olacak>, (e.t. 10.07.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Üçlü Zirve Toplantısı’nda Kabul Edilen Ankara Zirve Bildirisi”, 15.05.2013, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-sirbistan-uclu-zirve-toplantisi_nda-kabul-edilen-ankara-zirve-bildirisi_-15-mayis-2013_-ankara.tr.mfa, (19.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Dışişleri Bakanının Hırvatistan ve Sırbistan Ziyaretleri Hakkında”, 11.01.2010, http://www.mfa.gov.tr/no_-5_-11-ocak-2010_-sayin-bakanimizin-hirvatistan-ve-sirbistan-ziyaretleri-hk_.tr.mfa, (e.t. 19.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK)”, <http://www.mfa.gov.tr/bolgesel-isbirligi-konseyi.tr.mfa>, (e.t. 19.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Dışişleri Bakanının Politika Gazetesinde (Sırbistan) 23.07.2009 Tarihinde Yayımlanan Makalesi”, 23.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-politika-gazetesinde-_sirbistan_-23_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 20.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Sırbistan İlişkileri”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-sirbistan_siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (e.t. 20.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Makedonya İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-makedonya-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 21.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Makedonya Cumhuriyeti’nin Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/makedonya-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, (e.t. 22.06.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Genel Görünüm”, <http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa>, (e.t. 31.10.2016).
- Dışişleri Bakanlığı, “Orta Asya Ülkeleri İle İlişkiler”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.02.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Beşinci Büyükelçiler Konferansı Sonuç Bildirgesi”, <http://www.mfa.gov.tr/besinci-buyukelciler-konferansi-sonuc-bildirisi.tr.mfa>, (e.t. 27.04.2017).
- Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin 2010 Yılı İnsani Yardımları”, <http://www.mfa.gov.tr/2010-yardimlari.tr.mfa>, (e.t. 18.04.2017).

- Dışışleri Bakanlığı, “Ahmet Davutoğlu’nun 3. Büyükelçiler Konferansı’nın Açılışında Yaptığı Konuşma”, 03.01.2011, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-3_-buyukelciler-konferansi_nin-acilisinda-yaptigi-konusma_-03-ocak-2011.tr.mfa, (e.t. 12.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAÜ)”, <http://www.mfa.gov.tr/guneydogu-avrupa-isbirligi-sureci.tr.mfa>, (e.t. 18.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Balkan Ülkeleri ile İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, (e.t. 18.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Bakan Yardımcısı Kuru GDAÜ Gayriresmi Dışışleri Bakanları Toplantısı’na Katıldı”, <http://www.mfa.gov.tr/bakan-yardimcisi-kuru-gdau-gayriresmi-disisleri-bakanlari-toplantisina-katildi.tr.mfa>, (e.t. 18.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan Dışışleri Bakanları Basın Toplantısı”, 09.02.2010, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-sirbistan-uclu-danisma-toplantisinin-metni.tr.mfa>, (e.t. 23.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Davutoğlu Karadağ’da”, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-karadag_da.tr.mfa, (e.t. 25.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Karadağ Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-karadag-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 25.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye ve Romanya Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasının 135. Yılı Kutlanıyor”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-romanya-arasindaki-diplomatik-iliskilerinin-kurulmasinin-135-yili-kutlaniyor.tr.mfa>, (e.t. 26.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Sayın Dışışleri Bakanı’nın Adevarul Gazetesinde (Romanya) 03.07.2009 Tarihinde Yayınlanan Makalesi”, 03.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-adevarul-gazetesinde-_romanya_-03_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (26.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Romanya ile İkili İlişkiler”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---romanya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 27.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Sayın Dışışleri Bakanı’nın 55, Albania, Shqip ve Gazeta Shqiptare Gazetelerinde (Arnavutluk), 18.10.2009 Tarihinde Yayınlanan Makalesi”,

18.10.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-albania_-55_-shqip-ve-gazeta-shqiptare-gazetelerinde-_arnavutluk_-19_10_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 30.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Davutoğlu Arnavutluk’ta”, 4-5 Ekim 2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-arnavutluk_ta.tr.mfa, (e.t. 30.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Sayın Dışışleri Bakanı’nın Pobjeda Gazetesinde (Karadağ) 24.07.2009 Tarihinde Yayimlanan Makalesi”, 24.07.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-pobjeda-gazetesinde-_karadag_-24_07_2009-tarihinde-yayimlanan-makalesi.tr.mfa, (e.t. 24.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Arnavutluk Dışışleri Bakanı Ditmir Buşati ile Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 26.10.2016, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-arnavutluk-disisleri-bakani-ditmir-busati-ile-ortak-basin-toplantisi_-26-ekim-2016.tr.mfa, (01.07.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Karadağ Dışışleri Bakanı Sayın Srdjan Darmanovic ile Ortak Basın Toplantısı”, Podgoritsa 10.05.2017, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-karadag-disisleri-bakani-sayin-srdjan-darmanovic-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (e.t. 25.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Bosna Hersek Dışışleri Bakanı Igor Crnadak ile Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 08.11.2016, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-bosna-hersek-disisleri-bakani-igor-crnadak-ile-ortak-basin-toplantisi_-8-kasim-2016.tr.mfa, (e.t. 23.06.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Kosova İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 02.07.2017).

Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Ali Babacan’ın Kosova Meclisi Genel Kurul’unda Yaptığı Konuşma”, Priştine 13.01.2009, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kosova-meclisi-genel-kurulu_nda-yapmis-olduklari-konusma.tr.mfa, (e.t. 02.07.2017).

- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Kosova Dışışleri Bakanı Enver Hoxhaj ile Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 18.12.2012, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-kosova-disisleri-bakani-enver-hoxhaj-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (e.t. 02.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Romanya Dışışleri Bakanı Titus Corlatean ile Düzenlediği Basın Toplantısı”, 14.03.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-romanya-disisleri-bakani-titus-corlatean-ile-duzenledigi-basin-toplantisi_-14_03_2013.tr.mfa, (e.t. 26.06.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Kosova Dışışleri Bakanı Haşim Thaçi ile Düzenlediği Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 19.02.2015, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-kosova-disisleri-bakani-hasim-thaci-ile-duzortak-basin-toplantisi_-19-subat-2015_-an.tr.mfa, (e.t. 03.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Hırvatistan İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-hrvatistan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 07.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Davutoğlu Hırvatistan’da”, 03.10.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-hrvatistan_da.tr.mfa, (e.t. 07.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Bulgaristan Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 09.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Bulgaristan Dışışleri Bakanı İle Yaptığı Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 13.10.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-bulgaristan-disisleri-bakani-ile-yaptigi-basin-toplantisi_-26-ekim-2013_-ankara.tr.mfa, (e.t. 09.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı Sofya Büyükelçiliği, “Türkiye-Bulgaristan Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, 30.03.2016, <http://sofya.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121507>, (e.t. 09.07.2017).

- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Hırvat Mevkidaşıyla Biraraya Geldi”, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-hirvat-mevkidasiyla-biraraya-geldi.tr.mfa>, (e.t. 07.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-Slovenya Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-slovenya-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>, (e.t. 09.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Slovenya Başbakan Yardımcısı ve Dışışleri Bakanı Sayın Karl Erjavec ile Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 31.05.2017, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-slovenya-basbakan-yardimcisi-ve-disisleri-bakani-sayin-karl-erjavec-ile-ortak-basin.tr.mfa, (e.t. 10.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Başlıca Ege Denizi Sorunları”, <http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>, (e.t. 11.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı Atina Büyükelçiliği, “Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, 22.04.2016, <http://atina.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=142067>, (e.t. 11.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Yunanistan Dışışleri Bakanı Evangelos Venizelos İle Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 19.07.2013, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-yunanistan-disisleri-bakani-evangelos-venizelos-ile-ortak-basin-toplantisi_-19-temmuz.tr.mfa, (e.t. 11.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Yunanistan Dışışleri Bakanı Nikos Kotzias ile Ortak Basın Toplantısı”, Ankara 12.05.2015, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-yunanistan-disisleri-bakani-nikos-kotzias-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa, (e.t. 11.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Polonya ve Romanya Dışışleri Bakanları ile Gerçekleştirdiği Ortak Basın Toplantısı”, 25.08.2016, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-polonya-ve-romanya-disisleri-bakanlari-ile-gerceklestirdigi-ortak-basin-toplantisi_.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).
- Dışışleri Bakanlığı, “Dışışleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Bosna Hersek Dışışleri Bakanı Igor Crnadak ile Ortak Basın Toplantısı”, 08.11.2016, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-bosna-

hersek-disisleri-bakani-igor-crnadak-ile-ortak-basin-toplantisi_-8-kasim-2016.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).

Dışişleri Bakanlığı, “Balkan Ülkeleri İle İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, (e.t. 28.07.2017).

Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Moldova İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-moldova-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.07.2017).

Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Slovakya Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-slovakya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (e.t. 28.07.2017).

Dışişleri Bakanlığı, “Yunanistan'daki Türk Varlığı”, <http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>, (e.t. 01.08.2017).

Dışişleri Bakanlığı, “Slovenya Cumhuriyeti Ülke Künyesi”,
<http://www.mfa.gov.tr/slovenya-kunyesi.tr.mfa>, (e.t. 01.08.2017).

Eisenhower, Dwight D. “People-to-People Program”,
https://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/people_to_people.html, (e.t. 17.03.2017).

“Erdoğan Arnavutluk'ta Otoyol Açılışı Yaptı”, **CNN Türk**, 20.06.2009,
<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/06/25/erdogan.arnavutlukta.otoyol.acilisi.yapti/532490.0/index.html>, (e.t. 12.06.2017).

“FETÖ'nün varlığı Balkanlarda devam ediyor”, **TIMEBALKAN**, 28.04.2017,
<http://timebalkan.com/fetonun-varligi-balkanlarda-devam-ediyor/>, (e.t. 12.07.2017).

“FETÖ okullarının Makedonya'daki faaliyetleri sonlandırılmalı”, **TIMEBALKAN**, 22.05.2017,
<http://timebalkan.com/feto-okullarinin-makedonyadaki-faaliyetleri-sonlandirilmali/>, (e.t. 12.07.2017).

“ForMin Comanescu assures Turkey Deputy PM Kaynak of Romania's openness for the further consolidation of bilateral relations”, **Nine O'Clock**, 08.09.2016,
<http://www.nineoclock.ro/formin-comanescu-assures-turkey-deputy-pm-kaynak-of-romantias-openness-for-the-further-consolidation-of-bilateral-relations/>, (e.t. 28.07.2017).

Garanti Bankası, “Garanti, Romanya'da da ‘En İyi Bireysel İnternet Bankası’ Seçildi”, 06.08.2009,

https://www.garanti.com.tr/tr/garanti_hakkinda/garantiden_haberler/2009/agustos/garanti_romanya_en_ iyi_bireysel_internet_bankasi_odulu.page, (e.t. 27.06.2017).

“Geleneksel Türk El Sanatları Kursu”, **Kosova Haber**, 13.11.2012,

<http://www.kosovahaber.net/?page=2,11,15648>, (e.t. 15.07.2017).

Gül, Abdullah. “Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Devlet Başkanları Üçlü Zirve Toplantısı”, 22.04.2011,

<http://www.abdullahgul.gen.tr/aciklamalar/252/79583/turkiyebosnaherseksirbistan-devlet-baskanlari-uclu-zirve-toplantisi.html>, (e.t. 20.08.2017).

“Gül: Balkanlarda tüm dünyaya örnek olmalıyız”, **Hürriyet**, 31.05.2003,

<http://www.hurriyet.com.tr/gul-balkanlarda-tum-dunyaya-ornek-olmalyiz-150306>, (e.t. 27.07.2017).

“Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci Zirvesi Bugün Başlıyor”, **Yeni Balkan**, 30.06.2017,

<http://www.yenibalkan.com/gundem/guneydogu-avrupa-isbirligi-sureci-zirvesi-bugun-basliyor-h10135.html>, (e.t. 28.07.2017).

Hacısalihoğlu, Mehmet. “Balkanlar ve Balkan Araştırmacılığının Türkiye Açısından Önemi”, **Bir Ses: Balkanlar’da Türk Tarihinin ve Edebiyatının İzleri Konferansı Bildirisi**, Düzce, 2016,

<http://mehmethacisalihoglu.com/hacisalihoglu-balkanlar-ve-balkan-arastirmaciliginin-turkiye-acisindan-onemi/>, (e.t. 23.07.2017).

Halk Bank, “Halk Bank New Mill Belgrad Şubesi Hizmete Başladı”, 23.10.2015,

<https://www.halkbank.com.tr/articles/detail/detail8.asp?id=6492> , (e.t. 20.06.2017).

Halk Bank, “Bulgaristan’da yatırım fırsatları”,

<http://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Bulgaristan-da-yatirim-firsatlari/3632>, (e.t. 09.07.2017).

“Hedef: Türkiye’yi 21.yüzyıla dünya devleti olarak taşımak”, **Hürriyet**, 19.07.1997,

<http://www.hurriyet.com.tr/hedef-turkiyeyi-21-yuzyila-dunya-devleti-olarak-tasimak-39255697>, (e.t. 27.07.2017).

“Hırvatistan, AB üyeliği yolunda Türkiye’yi destekliyor”, **Anadolu Ajansı**, 26.04.2016,

<http://aa.com.tr/tr/dunya/hrvatistan-ab-uyelig-yolunda-turkiye-yi-destekliyor/562000>, (e.t. 07.07.2017).

- “İlk kez bir Yunan Cumhurbaşkanı Türkiye’de”, **Hürriyet**, 21.05.2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/ilk-kez-bir-yunan-cumhurbaskani-turkiyede-40465254>, (e.t. 11.07.2017).
- “İmzalar atıldı; tarihi Osmanlı camileri eski görkemine kavuşacak”, **TIMEBALKAN**,
17.11.2016, <http://timebalkan.com/imzalar-atildi-tarihi-osmanli-camileri-eski-gorkemine-kavusacak/>, (e.t. 18.07.2017).
- “İsmail Cem: Yunanistan barış zeminini paylaştı”, **Hürriyet**, 11.07.2017,
<http://www.hurriyet.com.tr/ismail-cem-yunanistan-baris-zeminini-paylasti-39254578>, (e.t. 27.07.2017).
- Kalın, İbrahim. “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, **T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü**, <http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>, (e.t. 27.10.2016).
- Kalın, İbrahim. “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi”, **T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü**, <http://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20>, (e.t. 08.02.2017).
- “Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü”, **Resmi Gazete**, 2010,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130.htm>, (e.t. 26.02.2017).
- “Karadağ'da Türkçe kurslarına yoğun ilgi”, **Dünya Bülteni**, 23.03.2017,
<http://www.dunyabulteni.net/yunus-emre-enstitusu/396533/karadagda-turkce-kurslarina-yogun-ilgi>, (e.t. 13.07.2017).
- Kitsou, Sofia. “The Power of Culture in Diplomacy: The Case of U.S. Cultural Diplomacy in France and Germany”, Ionian University,
https://www.researchgate.net/publication/275642295_The_Power_of_Culture_in_Diplomacy_The_Case_of_US_Cultural_Diplomacy_in_France_and_Germany, s.22, (e.t. 11.02.2017).
- “Komşu Türkçe'yi sevdi”, **Sabah**, 13.09.2017,
<http://www.sabah.com.tr/yasam/2012/09/13/komsu-turkceyi-sevdi>, (e.t. 28.07.2017).

- “Kosova’nın Alt Yapısını Türk Şirketleri Kuruyor”, **Dünya**, 16.01.2013,
<https://www.dunya.com/gundem/kosova039nin-altyapisini-turk-sirketleri-kuruyor-haberi-197914>, (e.t. 03.07.2017).
- “Macedonia bans Turkish soap operas” **Hürriyet Daily News**, 14.11.2012,
<http://www.hurriyetdailynews.com/macedonia-bans-turkish-soap-operas.aspx?pageID=238&nid=34636>, (e.t. 17.05.2017).
- “Makedonya’da Ahmet Ümit Fırtınası”, **Hürriyet**, 28.05.2015,
<http://www.hurriyet.com.tr/makedonya-da-ahmet-umit-firtinasi-37118771>, (e.t. 12.07.2017).
- “Makedon askerler Türkçe öğreniyor”, **Akşam**, 30.06.2017,
<http://www.aksam.com.tr/dunya/makedon-askerler-turkce-ogreniyor/haber-638562>, (e.t. 13.07.2017).
- “Makedonya’da komitacılar, Türk dizilerine rakip olacak”, **Radikal**, 27.12.2012,
<http://www.radikal.com.tr/dunya/makedonyada-komitacilar-turk-dizilerine-rakip-olacak-1114173/>, (e.t. 17.05.2017).
- “Makedonya’daki ‘15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma’ Etkinlik Takvimi Açıklandı”, **Yeni Balkan**, 10.07.2017,
<http://www.yenibalkan.com/gundem/makedonyadaki-15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinlik-takvimi-aciklandi-h10208.html>, (e.t. 12.07.2017).
- “Makedonya’daki reklam panolarına ‘15 Temmuz’ afişleri asıldı”, **Dünya Bülteni**, 10.07.2017, <http://www.dunyabulteni.net/haber/403550/makedonyadaki-reklam-panolarina-15-temmuz-afisleri-asildi>, (e.t. 18.07.2017).
- Mandacı, Nazif. “Türkiye ve AB – Balkanlar İlişkisi: İki Senaryo”, **TASAM**, 21.05.2013,
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/28837/turkiye_ve_ab_-_balkanlar_iliskisi_iki_senaryo, (e.t. 23.07.2017).
- “Milyar Dolarlık Ortak”, **Milliyet**, 28.04.2016, <http://www.milliyet.com.tr/milyar-dolarlik-ortak/ekonomi/detay/2235168/default.htm>, (e.t. 28.07.2017).
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia, “Ugljanin, Develi Discuss Opening Yunus Emre Centre in Serbia”, 11.09.2013,
<http://www.mfa.gov.rs/en/component/content/article/64-daily-survey/12522-daily-survey-11092013>, (e.t. 28.07.2017).

- “Muhteşem Yüzyıl'a aforoz”, **Hürriyet**, 17.09.2012,
<http://www.hurriyet.com.tr/muhtesem-yuzyila-afaroz-21479906>, (e.t. 28.07.2017).
- Nye, Joseph. “The Rise of China’s Soft Power”, **Wall Street Journal Asia**, 29 December 2005,
http://belfercenter.hks.harvard.edu/publication/1499/rise_of_chinas_soft_power.html, (e.t. 24.10.2016).
- Okçal, Hakan. “Balkanlar ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’nde Gerçekleştirilen GAMER Konferansı Konuşması**, 14.10.2011, ss.197-207.
- Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, “Odelo Grubu Slovenya’da En Başarılı Yabancı Yatırımcı Sermaye Şirketi Seçildi”,
<http://www.tosb.com.tr/uyelerden-haberler/odelo-grubu-slovenya-da-en-basarili-yabanci-yatirimci-sermaye-sirketi-secildi.html>, (e.t. 10.07.2017).
- “Otosan’dan Bulgaristan’a yatırım”, **TIMEBALKAN**, 16.06.2017,
<http://timebalkan.com/otosandan-bulgaristana-yatirim/>, (e.t. 09.07.2017).
- “Ottoman works in Kosovo inscripted in three languages”, **Daily Sabah**, 13.04.2015,
<https://www.dailysabah.com/arts-culture/2015/04/13/ottoman-works-in-kosovo-inscripted-in-three-languages>, (e.t. 14.07.2017).
- Özdal, Barış. “Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar ve Avrupa’nın Ortak Güvenliği”, **TASAM**,
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdf, (e.t. 20.08.2017).
- Powell, Colin. “Statement on International Education Week 2001”, **U.S. Department of State**, 2001, <https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/4462.htm>, (e.t. 17.03.2017).
- Purtaş, Fırat. “Kültürel Diplomasi ve TÜRKSOY”, **Medeniyet ve Kültür Araştırmaları Merkezi**, <http://mekam.org/mekam/kulturel-diplomasi-ve-turksoy>, (28.02.2017).
- “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) ile I. Aşama Eylem Planı (2016-2018)”, **Resmi Gazete**, 27.04.2016,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160430-11.htm>, (e.t. 28.07.2017).

- “Romanya Başbakanı Grindeanu Türk Yatırımcıları Kabul Etti”, **Anadolu Ajansı**, 13.03.2017, <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/romanya-basbakani-grindeanu-turk-yatirimcileri-kabul-etti/770678>, (e.t. 27.06.2017).
- Sağlık Bakanlığı, “Makedonya Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Bujar Osmani ve Beraberindeki Heyetin Ülkemizi Ziyareti”, 06-10 Ekim 2009, <http://www.disab.saglik.gov.tr/EN,7672/makedonya-saglik-bakani-dr-bujar-osmani--ve-beraberindeki-heyetin-ulkemizi-ziyareti-610-ekim-2009.html>, (e.t. 22.06.2017).
- Sancaktar, Caner. “Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?”, **TASAM**, 27.05.2010, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_onemli, (e.t. 17.05.2017).
- “Sırbistan Başbakanı’ndan Bosna Hersek’e ‘Tarihi Ziyaret’ “, **Anadolu Ajansı**, 13.05.2014, <http://aa.com.tr/tr/dunya/sirbistan-basbakanindan-bosna-herseke-tarihi-ziyaret/159980>, (e.t. 23.06.2017).
- “Sırbistan Başbakanı Vucic’ten Cumhurbaşkanı Erdoğan’a davet”, **ahaber**, 28.04.2017, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/04/28/sirbistan-basbakani-vucicden-cumhurbaskani-erdogana-davet-1493412432>, (e.t. 19.07.2017).
- “Sırbistan, Halk Bank’ın ‘Bölgesel Merkezi’ olacak”, **Milliyet Uzman Para**, 15.02.2016, <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/sirbistan--halkbankin-bolgesel-merkezi-olacak/39000/39969/>, (e.t. 20.06.2017).
- “Slovenya Cumhurbaşkanı Pahor: Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği çabalarını destekliyoruz”, **ABHaber**, 29.03.2015, <http://www.abhaber.com/slovenya-cumhurbaskani-pahorturkiyenin-avrupa-birligi-uyeligi-cabalarini-deskteliyoruz/>, (e.t. 10.07.2017).
- “Sofya’daki Banyu Başu Camii Onarılıyor”, **Kırcaali Haber**, 12.07.2012, http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9030, (e.t. 02.08.2017).
- “Sofya’da Türk ve Bulgar iş adamları bir araya geldi”, **TIMEBALKAN**, 01.06.2017, <http://timebalkan.com/sofyada-turk-ve-bulgar-is-adamlarini-bir-araya-geldi/>, (e.t. 09.07.2017).
- Şener, Bülent. “Türk Dış Politikasında AK PARTİ Romantizmi Ya da Stratejik Derinlikte Yuvarlanmalar: Türk Dış Politikası ‘İslam’ileşiyor mu?”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, 20.12.2011, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/milli-guvenlik-ve->

- dis-politika-arastirmalari-merkezi/2011/12/20/6416/turk-dis-politikasinda-akp-romantizmi-ya-da-stratejik-derinlikte-yuvarlanmalar-turk-dis-politikasi-islamilesiyor-mu, (e.t. 12.06.2017).
- “Tarihi İpek Yolu Uyuşturucu Yolu Oldu”, **Kosova Haber**, 30.08.2010,
<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,2651>, (e.t. 17.05.2017).
- The World Bank, “Exports and Imports by Country and Region”,
<http://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en>, (e.t. 28.07.2017).
- “THY’nin Varna Seferleri Başladı”, **Milliyet**, 31.05.2014, <http://www.milliyet.com.tr/thy-nin-varna-seferleri-basladi-istanbul-yerelhaber-225632/>, (e.t. 09.07.2017).
- “TİKA, Karadağ ve Arnavutluk’ta gönülleri fethetti”, **Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği**, <http://www.balturk.org.tr/tika-karadag-ve-arnavutlukta-gonulleri-fethetti/>, (e.t. 19.07.2017).
- “TIKA, simbol i bashkëpunimit dhe miqësisë Turqi-Shqipëri”, **RTV BESA**, 02.02.2017,
<http://www.rtvbesa.com/tika-simbol-i-bashkepunimit-dhe-miqesise-turqi-shqiperi/>, (e.t. 28.07.2017).
- TRT 1, “Tarihçe”, <http://www.trt1.com.tr/tarihce>, (e.t. 16.05.2017).
- “Tosyalı’nın Karadağ Hedefi 200 Milyon”, **Dünya**, 19.03.2014,
<https://www.dunya.com/sirketler/tosyali039nin-karadag-hedefi-200-milyon-hedefi-haberi-241452>, (e.t. 25.06.2017).
- “Turkey brings a gentle version of the Ottoman empire back to the Balkans”, **The Guardian**, 02.04.2013,
<https://www.theguardian.com/world/2013/apr/02/bosnia-turkey-ottoman-influence-balkans-sarajevo>, (e.t. 08.06.2017).
- “Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism”, **Survival**, 25.07.2014,
<http://www.iiss.org/en/publications/survival/sections/2014-4667/survival--global-politics-and-strategy-august-september-2014-838b/56-4-12-ozkan-e36b>, (e.t. 08.06.2014).
- “Turkish TV Dramas Play Key Role in ‘Soft Power’, Says Culture Minister”, **Hürriyet Daily News**, 13.06.2014, <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-tv-dramas-play-key-role-in-soft-power-says-culture-minister-----.aspx?pageID=238&nID=67727&NewsCatID=381>, (e.t. 17.05.2017).

- “Turkish TV Inspires Croats to Rebuild Old Bridge”, **Balkan Insight**, 18.09.2012,
<http://www.balkaninsight.com/en/article/turkish-tv-inspires-rebuilding-of-sultan-bridge-in-croatia>, (e.t. 07.07.2017).
- Türkçe Yeterlilik Sınavı, “Sınav Merkezleri”,
http://tys.yee.org.tr/index.php?option=com_content&view=categories&id=21&Itemid=469, (e.t. 12.07.2017).
- Türk Hava Yolları, “Dubrovnik Uçuşları Başlıyor”, <http://www.turkishairlines.com/tr-tr/kurumsal/haberler/haber/dubrovnik-ucuslarimiz-basliyor>, (e.t. 07.07.2017).
- “Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”,
Resmi Gazete, 12.05.2001,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010512.htm>, (e.t. 01.05.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA İLE Yunus Emre Enstitüsü Arasında Türkoloji Projesi’nin Devrine İlişkin Protokolün İmza Töreni”,
20.09.2011,
http://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/turkoloji_projesi_tek_elde_toplaniyor-9343,
(e.t. 13.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’da Şehit Ömer Halisdemir Anaokulu Hizmete Açıldı”, 15.07.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_sehit_omer_halisdemir_anaokulu_hizmete_acildi-36787, (e.t. 17.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ Klinik Merkezi Göz Hastalıkları Bölümü TİKA Tarafından Yenilendi”, 25.05.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag_klinik_merkezi_goz_hastaliklari_bolumu_tika_tarafindan_yenilendi-35498, (e.t. 17.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’da Biyelo Polye Devlet Hastanesi’ne Tıbbi Ekipman Desteği”, 20.03.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_biyelo_polye_devlet_hastanesi%27ne_tibbi_ekipman_destegi-34207, (e.t. 17.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Bosna Hersek'te Acil Tıp Kapasitesi Gelişiyor”, 12.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna_hersek_te_acil_tip_kapasitesi_gelisiyor-36666, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Romanya’da Laparoskopi Kursu”, Mayıs 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_romanya%27da_laparoskopi_kursu-35536, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’da Sjenica Sağlık Merkezi’ne Tıbbi Cihaz Desteği”, Şubat 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_sjenica_saglik_merkezi%27ne_tibbi_cihaz_destegi-33642, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’da Genç Arıcılara TİKA’dan Eğitim”, Mayıs 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_genc_aricilara_tika%27dan_egitim-35395, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’ın Geleceğine Yönelik Balıkçılık Politikasına TİKA’dan Uzman Desteği”, 15.07.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27in_gelecegine_yonelik_balikcilik_politikasina_tika%27dan_uzman_destegi-36591, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Karadağ’da Zeytin Üreticilerinin Sorunlarını Yerinde Dinledi”, Mayıs 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_zeytin_ureticilerinin_sorunlarini_yerinde_dinledi-35234, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Makedonya’da Meyveciliğin Geliştirmesine Destek”, Şubat 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya%27da_meyveciligin_gelistirmesine_destek-33603, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Makedonyalı Engelli Vatandaşlara Araç Desteği”, Şubat 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_makedonyali_engelli_vatandaslara_arac_destegi-33416, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Türk Hırvat Resmi İlişkilerinin 25. Yıldönümünde TİKA’dan Hırvatistan’a Anlamlı Destek”, Şubat 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turk_hirvat_resmi_iliskilerinin_25_yildonumun_de_tika%27dan_hirvatistan%27a_anlamli_destek-32968, (e.t. 17.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’nın "Engelimi Türkiye ile Aşıyorum" Programı Bosna Hersek'te Yoğun İlgi Gördü”, Nisan 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27nin_engelimi_turkiye_ile_asiyorum_programi_bosna_hersek_te_yogun_ilgi_gordu-34715, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Karadağ’da Kimsesiz Çocukları Unutmadı”, Ocak 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_kimsesiz_cocuklari_unutmadi-32329, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Karadağ’da Kimsesiz Kadınlara Umut Oluyor”, Mayıs 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_kimsesiz_kadınlara_umut_oluyor-34978, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Makedonya Sivil Havacılık Ajansı’na Teknik Donanım Desteği”, 05.07.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/makedonya_sivil_havacilik_ajansi%27na_teknik_donanim_destegi-36579, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Türkiye TİKA ile Dünya Polisini Eğitiyor”, Ocak 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_tika_ile_dunya_polisini_egitiyor-32228, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’da Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Kursu Düzenlendi”, 21.07.2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_gocmen_kacakciligi_ve_insan_ticareti_ile_mucadele_kursu_duzenlendi-36908, (e.t. 25.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Hırvatistan’daki İşitme ve Konuşma Engelliler Terapi Merkezi’ne Tıbbi Donanım Desteği”, Ağustos 2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_hirvatistan%27daki_isitme_ve_konusma_engelliler_terapi_merkezi%27ne_tibbi_donanim_destegi-24475, (e.t. 17.07.2017).

- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’dan Hırvatistan’daki Tarihi Mirasımızı Canlandıran Festivale Destek”, Haziran 2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27dan_hrvatistan%27daki_tarihi_mirasimizi_canlandiran_festivale_destek-24610, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Karadağ’da Ecdat Yadigârı Saat Kulesinin Restorasyonuna Başlıyor”, Nisan 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_karadag%27da_ecdat_yadigari_saat_kulesinin_restorasyonuna_basliyor-34277, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Karadağ’da TİKA’nın Düzenlediği Türkçe Kurslarına Yoğun İlgi”, Ocak 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/karadag%27da_tika%27nin_duzenledigi_turkce_kurslarina_yogun_ilgi-32674, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Drina’daki Restorasyon Hataları TİKA Sayesinde Düzeldi”, Temmuz 2016,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/drina%27daki_restorasyon_hatalari_tika_sayesinde_duzeldi-21138, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’daki Ram Kalesi TİKA Desteği ile Restore Ediliyor”, Haziran 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27daki_ram_kalesi_tika_destegi_ile_restore_ediliyor-35991, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA’nın Desteğiyle Karadağ’da Osmanlı Arşivleri Sergisi”, Mayıs 2017,
http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika%27nin_destegiyle_karadag_da_osmanli_ar_sivleri_sergisi-34906, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “15 Temmuz: Bir Milletın Kahramanlık Hikayesi Sergisi Sırbistan Belgrad’da Açıldı”, 15.07.2017,
<http://www.tika.gov.tr/tr/haber/15%20Temmuz:%20Bir%20Milletin%20Kahramanlık%20Hikayesi%20Sergisi%20Sırbistan%20Belgrad'da%20Açıldı-36750>, (e.t. 18.07.2017).
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan’da 15 Temmuz Demokrasi Parkı Açıldı”, 16.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan%27da_15_temmuz_demokrasi_parki_acildi-36803, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Tarafından Makedonya ve Arnavutluk'ta Anma Törenleri Düzenlendi”, 16.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_tarafindan_makedonya_ve_arnavutluk_ta_anma_torenleri_duzenlendi-36814, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “15 Temmuz Hırvatistan’da Düzenlenen Etkinlikler İle Anıldı”, 15.07.2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/15_temmuz_hirvatistan%27da_duzenlenen_etkinlikler_ile_anildi-36842, (e.t. 18.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Türkiye'nin Balkan Politikası Çıkar Değil Vizyon Hedefli”, Temmuz 2015,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/turkiye_nin_balkan_politikasi_cikar_degil_vizyon_hedefli-20968, (e.t. 19.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Güçlü Türkiye, Etkin Diplomasi İşbirliği ve Fırsatlar Paneli”, Şubat 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/guclu_turkiye_etkin_diplomasi_isbirligi_ve_firsatlar_paneli-32780, (e.t. 19.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “. Danışma Kurulu Toplantısı Gerçekleştirildi”, Şubat 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/iv_danisma_kurulu_toplantisi_gerceklestirildi-32767, (e.t. 19.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Arnavutluk'un Gelişimine TİKA Katkısı”, Ocak 2017,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/arnavutluk_un_gelisimine_tika_katkisi-32291, (e.t. 19.07.2017).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “Sırbistan Devlet Başkanı Tomislav Nikolić, TİKA Heyetini Makamına Davet Etti”, 2013,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistan_devlet_baskani_tomislav_nikolic_tika_heyetini_makamina_davet_etti-4282, (e.t. 19.07.2017).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “TBMM Başkanı Cemil Çiçek, Romanya’nın Başkenti

Bükreş’te Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci Parlamenter Asamblesi (GDAÜ

- PA) Toplantısı'na Katıldı”, 10.05.2014,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=128745, (e.t. 18.06.2017).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Toptan, Karadağ Meclis Başkanı Krivokapic ile Görüştü”, 08.07.2009,
http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=92953, (e.t. 25.06.2017).
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, “Balkanlar Türkiye İçin Yeni Bir Üretim Merkezi Olabilir Mi?”, 20.07.2015, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3903>, (e.t. 25.05.2017).
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, “TEPAV’da “Güneydoğu Avrupa’nın 2020 Stratejisi” Toplantısı”, 13.03.2014, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3637>, (e.t. 28.07.2017).
- “Türkiye’den Bosna-Hersek’e 50 Milyon Euroluk Kredi”, **Dünya**, 29.09.2014,
<https://www.dunya.com/dunya/turkiye039den-bosna-hersek039e-50-milyon-euroluk-kredi-haberi-258680>, (e.t. 23.06.2017).
- “Türkiye'den Çipras'ın ifadelerine sert tepki!”, **Sabah**, 14.07.2017,
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/15/turkiyeden-ciprasin-ifadelerine-sert-tepki>, (e.t. 28.07.2017).
- “Türkiye’den Kosova’ya Sağlık Desteği”, **Yeni Balkan**, 16.02.2017,
<http://www.yenibalkan.com/saglik/turkiyeden-kosovaya-saglik-destegi-h8841.html>, (e.t. 03.07.2017).
- “Türkiye’den Somali’ye 450 Milyon Liralık İnsani Yardım”, **Anadolu Ajansı**, 09.03.2017,
<http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeden-somaliye-456-milyon-liralik-insani-yardim/767414>, (e.t. 18.04.2017).
- “Türkiye ile Slovenya Arasındaki İlişkiler Her Alanda Güçlenerek Artacak”, 30.03.2015,
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29950/turkiye-ile-slovenya-arasindaki-iliskiler-her-alanda-guclenerek-artacak.html>, (e.t. 10.07.2017).
- Türk Kızılayı, “Tarihçemiz”, <http://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>, (e.t. 23.04.2017).

- “Türkiye-Yunanistan İş Forumu”, **Hürriyet**, 08.03.2016,
<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-yunanistan-is-forumu-37255119>, (e.t. 11.07.2017).
- "Türkoloji Projesi" ile yurt dışında 16 bin öğrenciye ulaşıldı”, **Habertürk**, 13.12.2016,
<http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/10341296-grafikli-turkoloji-projesi-ile-yurt-disinda-16-bin-ogrenciye-ulasildi>, (e.t. 13.07.2017).
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “TÜRKSÖY Hakkında”,
<http://www.turksoy.org/tr/turksoy/about>, (e.t. 27.02.2017).
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, Türkiye ile Rusya Arasında Memorandum İmzalandı,
03.02.2012,
http://www.turksoy.org/tr/news/turksoy_ile_rusya_arasinda_memorandum_imzalandi-05-07-2013, (28.02.2017).
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “Anadolu’dan Avrupa’ya TÜRKSÖY Nevruz Kutlamaları”, 30.06.2015,
<http://www.turksoy.org/tr/news/2015/06/30/anadolu-dan-avrupa-ya-turksoy-nevruz-kutlamalari>, (e.t. 28.02.2017).
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “TÜRKSÖY Nevruz Ateşini ABD’ de Yaktı”,
30.03.2011,
<http://www.turksoy.org/tr/news/2011/03/30/turksoy-nevruz-atesini-abdde-yakti>, (e.t. 28.02.2017).
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, “Eskişehir Türk Dünyası Kültür Başkenti Açılış Töreni”, 08.05.2013,
http://www.turksoy.org/tr/news/eskisehir_turk_dunyasi_kultur_baskenti_acilis_toreni-08-05-2013, (e.t. 28.02.2017).
- “Üsküp YEE’de geleneksel bakır sanatı eserleri sergilendi”, **TIMEBALKAN**, 08.09.2016,
<http://timebalkan.com/uskup-yeede-geleneksel-bakir-sanati-eserleri-sergilendi/>, (e.t. 15.07.2017).
- “Yıldırım-Borisov Ortak Basın Toplantısı”, **Habertürk**, 13.06.2017,
<http://www.haberturk.com/yemel-haberler/haber/12245497-yildirim-borisov-ortak-basin-toplantisi>, (e.t. 09.07.2017).
- Yılmaz, Sait. “Güç ve Yumuşak Güç Evrimi”, **USAM BÜLTENİ**, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi,

[http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI\(4a4j\).pdf](http://usam.aydin.edu.tr/YUMUSAKGUCVEEVIRIMI(4a4j).pdf), (e.t. 06.05.2016), ss.

“Yunanistan Başbakanı Çıpras: Kıbrıs konusu üçüncü güçlerin müdahalesi olmadan gerçekleşmeli”, **Anadolu Ajansı**, 19.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/politika/yunanistan-basbakani-cipras-kibris-konusu-ucuncu-guclerin-mudahalesi-olmadan-gerceklesmeli/844867>, (e.t. 28.07.2017).

“Yunanistan daha çok Türk bankası istiyor”, **Hürriyet**, 05.07.2007, <http://www.hurriyet.com.tr/yunanistan-daha-cok-turk-bankasi-istiyor-6838959>, (e.t. 11.07.2017).

“Yunan kadınlardan Türkçeye yoğun ilgi”, **TURKISH GREEK NEWS**, 03.05.2014, <http://www.turkishgreeknews.org/?q=tr/yunan-kadinlardan-turkce-ye-yogun- ilgi/11654.html>, (e.t. 1.07.2017).

Yunus Emre Enstitüsü “Kültür Merkezleri”, <http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu>, (12.07.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü”, <http://www.yee.org.tr/tr/yunusemreenstitusu>, (e.t. 11.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Yeterlilik Sınavı”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkceyeterlik>, (e.t. 12.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Kültür Sanat ve Projeler Müdürlüğü”, <http://www.yee.org.tr/tr/kultursanatmudurlugu>, (e.t. 12.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Türkoloji Müdürlüğü”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkolojibirimi>, (e.t. 12.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Anadolu’nun Renkleri Projesi Kudüs’te Tanıtıldı”, 26.04.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/anadolu-nun-renkleri-projesi-kudus-te-tanitildi_12646, (e.t. 12.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “YEE ile Michigan Eyalet Üniversitesi Arasında İşbirliği Protokolü İmzalandı”, 10.05.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yee-ile-michigan-eyalet-universitesi-arasinda-is-birligi-protokolu-imzalandi_15692, (e.t. 12.05.2017).

Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü 9 Ülkede Yeni Merkezler Açacak”, 07.06.2017, http://www.yee.org.tr/tr/haberler/yunus-emre-enstitusu-9-ulkede-yeni-merkezler-acacak_16823, (e.t. 11.06.2017).

- Yunus Emre Enstitüsü, “Belçika’da Türkiye Kütüphanesi Açıldı”, 11.12.2015,
http://www.yee.org.tr/tr/haberler/belcika-da-turkiye-kutuphanesi-acildi_1766,
(e.t. 11.06.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü Geleceğin Kültür Diplomasisi
Temellerini Atıyor”, 24.11.2016,
http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yunus-emre-enstitusu-gelecegin-kultur-diplomasisi-temellerini-atiyor_4129, (e.t. 28.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Podgoritsa Kitap Fuarının Bu Yıllık Onur Konuğu ‘Türkiye’ “,
25.01.2015, http://www.yee.org.tr/sr/generalnews/podgoritsa-kitap-fuarinin-bu-yilki-onur-konugu-turkiye_269, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Sırp Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler Sempozyumu”,
01.12.2015, http://belgrad.yee.org.tr/tr/faaliyettakvimi/sirp-dilinde-turkce-kokenli-kelimeler-sempozyumu_1694, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “15. ve 16. Yüzyıllarda Kosova'nın Etnik ve Dini Yapısı
Semineri”, 18.11.2015, http://belgrad.yee.org.tr/tr/faaliyettakvimi/15-ve-16-yuzyillarda-kosova-nin-etnik-ve-dini-yapisi-semineri_1596, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Öğretimi”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkceogrenimi>, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “YEE Türkçe Yeterlik Sınavı'na büyük ilgi”, 14.01.2017,
http://saraybosna.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yee-turkce-yeterlik-sinavi-na-buyuk-ilgi_4332, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Yaz Okulu”, <http://www.yee.org.tr/tr/turkceyazokulu>, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Uzaktan Türkçe Öğretimi”,
<http://www.yee.org.tr/tr/uzaktanturkce>, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Bükreş’te Türkçe Eğitimi Yaygınlaşıyor”, 19.01.2014,
http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/bukres-te-turkce-egitimi-yayginlasiyor_634, (e.t. 13.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Romanya’da Türkçe Resmi Müfredata Giriyor”, 20.06.2014,
http://yee.org.tr/tr/genelhaberler/romanya-da-turkce-resmi-mufredata-giriyor_487, (e.t. 13.07.2017).

- Yunus Emre Enstitüsü, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifika Programı Başladı”, 12.12.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yabanci-dil-olarak-turkce-ogretimi-sertifika-programi-basladi_4234, (e.t. 13.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifika Programı Sona Erdi”, 06.01.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yabanci-dil-olarak-turkce-ogretimi-sertifika-programi-sona-erdi_4319, (e.t. 14.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Balkanlar’da Kültürel Miras Yeniden İnşa Ediliyor”, 18.02.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/balkanlar-da-kulturel-miras-yeniden-insa-ediliyor_604, (e.t. 14.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Bosna Hersek’teki Yazma Eserler Restore Ediliyor”, 21.11.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/bosna-hersek-teki-yazma-eserler-restore-ediliyor_4118, (e.t. 14.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “YEE, Balkanlar'ın en eski kütüphanesi ile anlaştı”, 23.02.2017, http://saraybosna.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yee-balkanlar-in-en-eski-kutuphanesi-ile-anlasti_5446, (e.t. 14.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Hırvatistan’da 7. Türk Filmleri Günleri”, 02.06.2017, http://zagreb.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/hirvatistan-da-7-turk-filmleri-gunleri_16810, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Türk Mutfağı Zagreb'de Tanıtıldı”, 17.05.2017, http://zagreb.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/turk-mutfagi-zagreb-de-tanitildi_16729, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Geleneksel El Sanatlarımız Balkanlar’da”, 27.06.2014, http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/geleneksel-el-sanatlarimiz-balkanlar-da_480, (e.t. 15.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “İşkodra’da Türk El Sanatları Kursları Açılışı”, 30.05.2016, http://iskodra.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/iskodra-da-turk-el-sanatları-kursları-acilisi_2584, (e.t. 15.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Başkan Ateş, TRT Avaz'ın Canlı Yayın Konuğu Oldu”, 02.12.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/baskan-ates-trt-avaz-in-canli-yayin-konugu-oldu_4179, (e.t. 16.07.2017).

- Yunus Emre Enstitüsü, “Saraybosna’da Türkiye Kütüphanesi Açıldı”, 14.06.2014,
http://www.yee.org.tr/tr/genelhaberler/saraybosna-da-turkiye-kutuphanesi-acildi_494, (e.t. 16.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Tercihim Türkçe”, <http://www.yee.org.tr/tr/tercihimenturkce>, (e.t. 13.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Türkçe Sevgisi Binlerce Öğrenciyi Bosna-Hersek’te Buluşturdu”, 27.04.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/turkce-sevgisi-binlerce-ogrenciyi-bosna-hersek-te-bulusturdu_12657, (e.t. 16.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Yunus Emre Enstitüsü ile Maarif Vakfı İş Birliğinde 15 Temmuz Paneli”, 17.01.2017, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/yunus-emre-enstitusu-ile-maarif-vakfi-is-birliginde-15-temmuz-paneli_4337, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Dost Ülke Kosova'ya: ‘FETÖ'ye karşı dikkatli olun’ “, 03.11.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/dost-ulke-kosova-ya-feto-ye-karsi-dikkatli-olun_4013, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “15 Temmuz Darbe Girişimi Saraybosna'da Anlatıldı”, 11.10.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/15-temmuz-darbe-girisimi-saraybosna-da-anlatildi_3912, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Kosova'dan Türkiye'ye, Demokrasiye Selam Paneli”, 11.09.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/kosova-dan-turkiye-ye-demokrasiye-selam-paneli_3816, (e.t. 12.07.2017).
- Yunus Emre Enstitüsü, “Üsküp'te "Demokrasi Zaferi Fotoğraf Sergisi" Açıldı”, 02.09.2016, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/uskup-te-demokrasi-zaferi-fotograf-sergisi-acildi_3796, (e.t. 12.07.2017).
- “650 Bin Nüfuslu Karadağ, Yatırımcının Gözdesi Oldu”, **Ekonomist**, 16.08.2016, <http://www.ekonomist.com.tr/arastirmalar/650-bin-nufuslu-karadag-yatirimcinin-gozdesi-oldu.html>, (e.t. 25.06.2017).
- “15 Temmuz bir kez daha tüm dünyaya anlatılacak”, **Star**, 15.07.2017, <http://www.star.com.tr/pazar/15-temmuz-bir-kez-daha-tum-dunyaya-anlatilacak-haber-1236954/>, (e.t. 23.07.2017).

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Kafiye BEKFELAVİ
Tez Adı	Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 22.08.2017

İmza : K.B.

